magazin istoric

SERIE NOUĂ — IANUARIE 1993

ΑΡΧΗ
СТН
ΛΕΩ ΔΑΡΕΙΟΣΗ
СТН

СТН
СЛАВЕСТЕХ ΚΗΠΣΚΗ

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVII — nr. 1 (310)
ianuarie 1993

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917.

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu

Redactori: Florentina Dolghin (responsabil de număr), Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Marian Ştefan

Secretar de redacţie: Theodor Lianos

Macheta artistică: Radu Ion Popescu, arh. Marian Oproiu

Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Editura Presa Naţională S.A., director ing. Stan Pelteacu; director economic Ion Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti, în secţiile fotoculegere, offset şi legătorie

Premieră : imagini de la execuţia mareşalului Ion Antonescu

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

SUMAR

Perspectiva Unirii: G. Uscătescu 2
Stemele României moderne şi contemporane: Maria Dogaru, Dan Berindei 3
Strămoşul meu, generalul Ion Emanoil Florescu: Radu R. Florescu 7
Amintiri din timpul lui Cuza: Al. Papadopol-Calimah 10
Dimitrie A. Sturdza: Gabriel Ştrempel 13
Bibliotecar la Palatul Regal: G.T. Kirileanu 18
Tîrguri, oraşe şi cetăţi dintre Prut şi Nistru: Constantin C. Giurescu 24
1945. Semnale de la Moscova: C. Ionel, N. Nicolae 26
Tineretul — un garant al istoriei: Prinţul Dimitrie Sturdza 30
Rhône-Poulenc — **Călătorie într-o lume necunoscută:** Dorin Matei 33
Gheorghe Tătărescu — o victimă a propriei încrederi: Gheorghe Ţuţui 36
Din culisele celui de-al doilea război mondial: Florin Constantiniu 40
Snagov — legendă şi istorie: Ion Dumitriu-Snagov 42
Anii '60-'70. În spatele uşilor închise la Bucureşti şi Washington: Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney 44
1920-1928. Stresemann, Titulescu şi normalizarea relaţiilor româno-germane: Dumitru Hîncu 51
Un hatman la răspîntie de veacuri: Radu R. Rosetti 59
Pagini cenzurate, pagini regăsite: Pamfil Şeicaru 62
Ţinta atentatelor şi zvonurilor — Franco: J.P. Yániz Ruiz 65
Jean Monnet şi destinul contemporan al Europei: Cristian Popişteanu 69
În Bucureşti, acum 50 ani 76
Două bătălii pentru Texas: Francisco Morales Padron 80
Congres de istorie europeană pe Insula Ibiza: Cristian Popişteanu 83
Husayn bin Alî — reformatorul Tunisiei: Mohamed-Hedi Cherif 84
1584-1585. Un principe român în Africa de Nord: Gh. David 88
• Cărţi sosite la redacţie...17 • Rebus istoric...75 • Istoria şi şcoala...89 • Ora şcolii...91 • Curier F.C.M.I. ...93 • Dialog cu cititorii 94

G. USCĂTESCU

Perspectiva Unirii

Evenimentul Unirii de la 1859 constituie o etapă hotăritoare dintr-un proces îndelung pregătit, în conștiințe, și succesiv plăsmuit în realități: procesul integrării românești într-o vastă unitate națională. De aceea, evenimentul Unirii pune o seamă de probleme noi tălmăcitorului de astăzi. Întîi, problema unei juste înțelegeri, pe plan național, a generației de la 1848, creatoarea „cadrelor" făuritoare ale Unirii. Problema, apoi, a conjuncturei diplomatice, cu variantele corespunzătoare în echilibrul european, care a făcut posibilă, pe calea dificultăților și a subtilelor combinații (diplomația a fost, multă vreme, tocmai asta: combinazioni conform unei vechi tradiții italiene), transformarea într-o realitate politică pe plan european, a unui „desideratum" românesc, îndelung ignorat și respins cu dispreț de cei puternici. Problema, în sfîrșit, a proiecției noastre în lume, ca unitate națională și ca fenomen cultural cu dimensiuni proprii.

Generația de la 1848 ne prezintă, într-o nouă analiză spectrală a structurii și rolului ei, o seamă de noi nedumeriri. De altfel ideea de a axa o anumită dinamică a istoriei pe conceptul de generații și uneori pe contrastul dintre generații ca stimulent esențial al unei realități în marș este un concept relativ nou, aparținînd în speță exegezei istoriciste. Totuși, nu este vorba de o simplă modalitate schematică, întrucît în special în cursul secolului al XIX-lea, ideea de generație stă la baza procesului de redeșteptare a popoarelor la o conștiință politică proprie și a revoluțiilor naționale pe care acest proces le implică. De altfel, această semnificație a ideii de generație o sesiza la noi însuși Eminescu, calificînd-o „un agent credincios al istoriei".

În acest sens, generația de la 1848 reprezintă ideea unei elite active care pregătește și înfăptuiește fenomenul Unirii. Ideea națională, pe care ea o fixează în forme și conținut istoric și o promovează, este inspirată într-un naționalism romantic și structurată pe un liberalism, adaptat la exigențele minime ale unui Stat cu anevoie ridicat peste formele embrionare ale unei organizații administrative anarhice, conrupte, epuizate de substanță. Generația de la 1848 este, „lato sensu", o generație intelectuală.

Nu este vorba de un fapt specific realității românești. Generațiile active, care realizează marile transformări politice în veacul trecut, în Europa, sînt integrate de elemente intelectuale. Cadrele politice profesionale dispar odată cu Revoluția franceză și reapar numai în secolul de față, odată cu un fenomen de degradare și constantă masificare a elitelor.

Unirea de la 1859 este, așadar, pregătită și realizată de scriitorii și „oamenii cu carte", care compun, în perspectiva ulterioară a fenomenului, generația de la 1848. Ideile lor sînt simple. Ele nu depășesc un fenomen de strictă receptivitate culturală. Asta însă nu micșorează cu nimic eficacitatea lor, forța impulsivă cu care devin o realitate politică și socială...

Privită în perspectiva politicii europene, Unirea este, fără îndoială, un miracol. Generația care o făurește și care va constitui clasa politică a primului Stat modern românesc are conștiința iminenței Unirii, posedă un plan ideologic, diplomatic și politic. Elementele care integrează cadrele pregătitoare ale Unirii constituie un surprinzător receptacol al unei ideologii europene bazate pe ideea de libertate și democrație, nuanțată românește cu dreptate și frăție, ideologie structurată pe dispersiune. Totuși, faptul Unirii, iminența ei, corespund unei solide unități de acțiune...

Destinul nostru se joacă atunci pe plan european, ca acțiune diplomatică, în umbra cancelariilor. Acțiunea diplomatică a intelectualilor exilați este însăși acțiunea unei elite revoluționare care substituie clasa conducătoare, altminteri inexistentă. În Principate, în afară de faptul că o vastă opinie purta în mod fatal spre Unire însăși clasa interesată în vechea, deplorabila stare de lucruri, este angajată în acțiunea de Unitate. De aceea manevre meschine, de ultimă oră, ca acelea ale caimacamului Vogoride, sînt ușor denunțate, cu toate că satisfăceau jocul de interese al marilor puteri vecine, în special al Austriei și Turciei...

O nouă tălmăcire a evenimentului Unirii și o nouă fixare a cadrului istoric și spiritual în care ea are loc aduce cu sine implicit o valorificare a urmărilor ei. Această valorificare înseamnă, de fapt, o nouă proiecție, pe planul tragic al actualității, a unui veac de istorie românească.

Un veac care, orice s-ar spune, oricare ar fi criticile formulate și oricare ar fi natura ipotezelor retrospective semnalate este în mod neprecupețit cel mai bogat veac de istorie românească. În el s-a modelat un Stat național, s-a cimentat pentru veacuri unitatea noastră ca națiune, s-au pus bazele unei mari culturi. Un veac în care am devenit parte integrantă din fenomenul european, și faptul nu trebuie să ne lase indiferenți, oricît de palid și estompat ar fi azi orizontul european...

(*Perspectiva Unirii*, fragmente, colecția *Destin*, Madrid, 1959).

STEMELE ROMÂNIEI MODERNE

Medalia „Norma", cu însemnele de pe avers (1838)

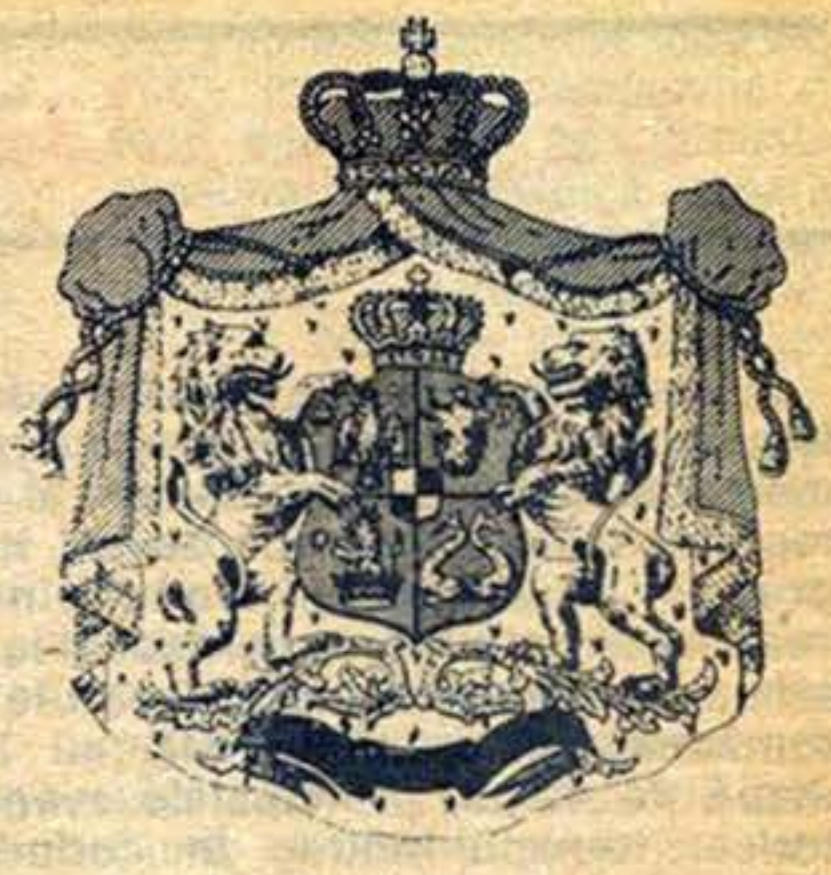

Stema alcătuită în baza Legii din 8 martie 1872

Stema Principatelor Unite instituită prin Înaltul ordin de zi al domnitorului Cuza din 9 februarie 1861

Stema României promulgată prin Legea din 23 iulie 1921

Stema României stabilită conform Legii din 30 martie 1867

Stema adoptată de Parlamentul României la 10 septembrie 1992

DE LA CUZA LA MAREA UNIRE

În perioada făuririi statului modern român fenomenul heraldic a cunoscut o evoluţie marcantă din punct de vedere al diversităţii reprezentărilor, care vor deveni tot mai expresive şi originale. Continuind tradiţia veacurilor anterioare, compoziţiile încadrate artei şi ştiinţei blazonului apărute în spaţiul românesc al secolului XIX au înregistrat, etapă de etapă, principalele evenimente istorice, transpunîndu-le în coduri plastice. Caracterul novator al fenomenului heraldic românesc corespunzător acestei perioade este ilustrat de complexitatea compoziţiilor instituite.

Un singur exemplu. Eveniment crucial în istoria neamului, Unirea Principatelor s-a bucurat de o atenţie deosebită, heraldica consacrată acestui moment fiind extrem de bogată. Reprezentări cu o astfel de tematică au apărut atît în perioada premergătoare Unirii, însumîndu-se mijloacelor de luptă pentru împlinirea acestui deziderat, cît şi după 24 ianuarie 1859, ca o expresie a noului statut politic al Principatelor române.

Unul dintre izvoarele de preţ, încadrate în prima categorie, este medalia „Norma", emisă în 1838, cu ocazia pregătirilor legate de proiectatul spectacol în limba română cu opera muzicală purtînd acelaşi nume. Medalia a fost gravată de Societatea Filarmonică, ideea unităţii naţionale fiind reliefată pe aversul medaliei atît prin reunirea, într-un triunghi, a trei scuturi cuprinzînd stemele Ţării Româneşti, Moldovei şi Transilvaniei, cît şi prin cromatica tricoloră a cîmpului respectivelor ecusoane.

O altă piesă remarcabilă este Sigiliul Comitetului Unirii săpat în 1856. În imaginea acestuia distingem un scut despicat încărcat cu herburile Ţării Româneşti şi Moldovei, plasat sub un pavilion din purpură căptuşit cu hermină şi timbrat de triunghiul cuprinzînd ochiul de la care pornesc raze (semnul divinităţii). În partea inferioară a reprezentării se încrucişează o ancoră (simbolul speranţei) cu un grup de nuiele, aluzie la latinitate. Imaginea descrisă este însoţită de cuvintele UNIREA PRINCIPATELOR PRIN CONGRESUL DE LA PARISSU.

După 24 ianuarie 1859, o serie de instituţii şi persoane particulare au adoptat insemne prin care îşi exprimau adeziunea faţă de noile prefaceri. În acest context s-au bătut medalii, s-au gravat sigilii „adecvate timpurilor noi", s-au confecţionat cocarde şi drapele, iar înscrisurile au fost deseori împodobite cu simboluri expresive. Tot în această perioadă s-au alcătuit compoziţii rezumînd herburile ţărilor surori, însoţite de însemnele districtuale. Difuzate în păturile largi ale populaţiei, aceste reprezentări vorbeau în limbajul lor specific despre marea înfăptuire istorică „dorită cu ardoare" de toţi românii.

În iulie 1859, pe ordinea de zi a Comisiei Centrale de la Focşani s-a înscris dezbaterea noii steme a Principatelor Unite. Proiectul prezentat cu acest prilej înfăţişa o acvilă cruciată, susţinînd pe piept un scut de dimensiuni mai mici, încărcat cu capul de bour, avînd steaua între coarne şi ţinînd în gheare însemnele puterii. Comisia Centrală de la Focşani a respins proiectul, unii oameni politici influenţi, printre ei şi Mihail Kogălniceanu, considerînd că adoptarea noului herb naţional era inoportună, întrucît marile puteri puteau interpreta stema ca pe o expresie a tendinţei de independenţă.

În 1860, preşedintele Consiliului de Miniştri, Ion Ghica, a luat iniţiativa elaborării însemnului oficial al ţării şi a propus o compoziţie (în două variante), conformă „cu datele istorice de la colonisarea romanilor în Dacia", fiind menită, după cum se sublinia în memoriul justificativ, să reliefeze „starea politică în care au intrat ţările noastre de la realizarea principiului Unirii". Stema însuma simbolurile tradiţionale - acvila cruciată (evocînd codificat latinitatea şi creştinarea poporului român), capul de bour, două insigne cuprinzînd datele dublei alegeri, steaguri desfăşurate şi arme.

Dar nici această iniţiativă nu a avut finalitate şi, ca atare, Ministerul de interne, care supraveghea confecţionarea tiparelor sigilare folosite de autorităţi, răspundea instituţiilor ce solicitau aprobări pentru a-şi confecţiona matrice cu o „reprezentare heraldică adecvată noilor prefaceri", să utilizeze, „pînă la adoptarea unitelor arme naţionale pentru ambele ţări surori..., sigiliile [tiparele] în fiinţă".

Şi cum armata trebuia să folosească simbolul naţional la accesoriile uniformei militare, domnitorul Al. I. Cuza a emis, la 9 februarie 1861, Înaltul ordin de zi nr. 34, prin care se fixa un însemn naţional. Acesta era alcătuit din două scuturi acolate, timbrate de o singură coroană; scutul din dreapta cuprindea capul de bour, cu stea între coarne, iar cel din stînga acvila cruciată. Deşi fusese destinată armatei, reprezentarea a fost utilizată şi de alte instituţii.

Recunoaşterea dublei uniri de către Poarta otomană, în decembrie 1861, a stimulat şi mai mult preocupările în privinţa iniţierii şi folosirii unor simboluri naţionale adecvate noului statut politic. În martie 1862, constatîndu-se că „pînă a se fixa armele Principatelor Unite de către Aduna-

rea legislativă urmează a mai mijloci oarecare întîrziere" și ținîndu-se seama că situația „de neuniformitate în care se găsesc" sigiliile autorităților era „incompatibilă cu starea lucrurilor de față în urma realizării unirii definitive", s-a hotărît ca în tiparele sigilare să se graveze un scut unic, timbrat de coroana domnească, cuprinzînd acvila romană și capul de bour. În lipsa altei compoziții (ce trebuia să fie redată color și aprobată de Corpurile legiuitoare), în 1863, guvernul condus de Nicolae Cretzulescu a oficializat reprezentarea descrisă mai sus ca stemă de stat.

Preocupat de instituirea unor simboluri naționale adecvate cerințelor heraldicii și conforme cu evoluția istorică a țărilor române, domnitorul Al. I. Cuza a luat măsuri, în octombrie 1863, pentru alcătuirea unei noi compoziții oficiale, în acest scop fiind consultați și specialiști de renume din Franța, țară cu tradiție în arta heraldicii. Așa a apărut un nou tip de stemă înfățișînd un scut scartelat, cuprinzînd în cartierele 1 și 4 acvila cruciată, iar în 2 și 3 capul de bour, peste tot scut tripartit în fascie redînd tricolorul național. Scutul, timbrat de o coroană închisă, era sprijinit de doi delfini și dotat cu însemnul „Ordinului Unirii", pe care domnitorul dorea să-l instituie; acesta din urmă era amplasat sub un pavilion din purpură căptușit cu hermină. Noua reprezentare n-a fost oficializată, dar a fost utilizată (în special de curtea princiară) în paralel cu alte tipuri de compoziții.

Această situație s-a menținut pînă în martie 1867, cînd Camera deputaților (raportor a fost Mihail Kogălniceanu) a fixat țării un nou blazon, adoptat ulterior și de Senat. Avînd ca sursă de inspirație compoziția realizată de Al. I. Cuza în octombrie 1863, precum și proiectul lui Ion Ghica din 1860, această stemă cuprindea: scut sfertuit, încărcat în cartierul 1 și 4, pe azur, cu acvila naturală însoțită în cantonul senestru superior de un soare de aur; în cartierele 2 și 3, pe roșu, capul de bour-natural, cu stea de argint între coarne, însoțit în partea stîngă superioară de o lună (crai nou) de același metal. Peste tot s-a plasat scutul scartelat al familiei Hohenzollern (argint și negru). Tenanții scutului sînt: în dreapta - femeia dacă ținînd în mînă un pumnal; în stînga - un leopard lionat. Întreaga reprezentare era plasată sub pavilion. Deviza NIHIL SINE DEO.

Conform legii din martie 1872, s-a adoptat o nouă stemă. Aceasta se înfățișa astfel: scut scartelat, cuprinzînd în primul cartier, pe fond albastru, o acvilă de aur cruciată și încoronată, purtînd în gheare insemnele puterii - toate de același metal; în cartierul secund, pe roșu, capul de bour avînd steaua între coarne; în cartierul trei, tot pe roșu, s-a plasat o reprezentare desemnînd Oltenia: un leu de aur ieșind dintr-o coroană deschisă și flancat la dextra de o stea - ambele de același metal; în ultima partiție, pe albastru, doi delfini afrontați de argint - simbolizînd regiunea maritimă a țării. În scutul central s-au înfățișat armele familiei Hohenzollern. Susținătorii scutului erau doi lei. Deviza NIHIL SINE DEO. „Noua stemă - aprecia V.A. Urechiă, unul dintre cercetătorii evoluției heraldicii românești -, icoană a noii stări de lucruri, exprimă totodată idealul românesc - operă a viitorului". El arăta că orice „dorite evoluțiuni viitoare" erau deja simbolizate în stema țării: prin lei, soare și lună - vechi insemne dacice - și prin pasărea heraldică, amintind acvila romană, prezentă în stema României și în armele Transilvaniei.

Cucerirea independenței și proclamarea Regatului au fost și ele reflectate în stemă, prin plasarea, deasupra scutului armoriat, a coroanei de oțel și adăugarea însemnului decorației „Coroana României".

Înfăptuirea Marii Uniri, la 1 decembrie 1918, a necesitat, desigur, alcătuirea unei noi steme de stat, menită a exprima codificat înfăptuirea marelui deziderat al unității naționale. Preocupările în acest sens au fost insistente încă din 1919, dar noua compoziție a fost definitivată de Comisia consultativă heraldică creată abia în 1921. Preluînd cele mai valoroase însemne naționale, alcătuit conform uzanțelor heraldicii și avînd o mare expresivitate, noul însemn național românesc se înfățișa astfel: scut albastru încărcat cu o acvilă de aur, cruciată, încoronată și purtînd sceptrul și sabia, toate din același metal. Pe pieptul păsării heraldice s-a plasat un scut sfertuit cu insițiune, mobilat în felul următor: în cartierul prim, pe azur, acvila cruciată de aur, cu ciocul și ghearele roșii, însoțită în partea superioară a cîmpului de astrul zilei și de cel al nopții (crai nou), de același metal - simbolul tradițional al Țării Românești; în cartierul doi, pe fond roșu, un cap de bour negru, avînd între coarne o stea de aur formată din cinci raze, și flancat la dreapta de o roză, la stînga de o semilună conturată, ambele din același metal - herbul Moldovei; în cartierul trei s-au inclus figuri heraldice desemnînd Oltenia și Banatul (pe roșu - un leu de aur trecînd spre dreapta pe un pod de același metal plasat peste valuri naturale). În cartierul patru au fost așezate însemnele Transilvaniei: scut tăiat de un brîu îngust roșu, cuprinzînd în partea superioară, pe azur, o acvilă ieșindă, naturală, însoțită în partea superioară de soare și semilună, ambele de aur, iar în cea inferioară, pe un fond de aur, șapte turnuri roșii dispuse 3.4. În insițiune s-au reprezentat, pe cîmp de azur, doi delfini afrontați de aur, simbolizînd Dobrogea. În centrul reprezentării - armele familiei regale - scut scartelat, argint și negru. Scutul încărcat cu acvila armoriată este timbrat de coroana de oțel, susținută de doi lei de aur afrontați și împodobit cu colanul Ordinului „Carol I". Pe o eșarfă de azur, plasată în partea inferioară, s-a scris deviza NIHIL SINE DEO. Toată această compoziție era plasată sub un pavilion din purpură, căptușit cu hermină și prins într-o coroană închisă.

Maria DOGARU

STEMA ROMÂNIEI CONTEMPORANE

În decembrie 1989, ruperea stemei regimului totalitar din centrul steagurilor a reprezentat o reacție spontană a revoluționarilor. Ei eliminau astfel un însemn artificial, necorespunzător tradiției, străin românilor. Prin aceasta, stema unui regim detestat a fost eliminată. Doi ani mai tîrziu, la 21 noiembrie 1991, Adunarea Constituantă a aprobat, cu peste patru cincimi din numărul total al votanților, noua Constituție, sancționată apoi de națiune, la 8 decembrie 1991, prin referendum. Prin articolul 12 al legii fundamentale se stabilea că „stema țării și sigiliul statului sînt stabilite prin legi organice".

În 1992, o comisie parlamentară, alcătuită din reprezentanți ai Senatului și ai Camerei deputaților, corespunzînd unui larg spectru politic, a pregătit proiectul de lege și a hotărît proiectul noii steme a țării. La 10 septembrie 1992, Senatul și Adunarea deputaților au adoptat legea „privind stema țării și sigiliului statului", promulgată la 19 septembrie 1992 de președintele României.

„Stema României - se arată în cel dintîi articol al legii - simbolizează statul român național, suveran și independent, unitar și indivizibil". În același articol, sînt descrise cele două scuturi suprapuse. În scutul cel mare, albastru, o acvilă de aur cu capul spre dreapta, cu ciocul și ghearele roșii, cu aripile deschise, cu o cruce ortodoxă de aur în cioc, ține în dreapta o sabie și în stînga un buzdugan. Pe pieptul acvilei se află un scut mic sfertuit cu o insițiune. În cele patru cartiere și în insițiune sînt așezate mobilele heraldice reprezentînd ținuturile românești în ansamblul lor. În primul cartier din dreapta sus figurează stema Țării Românești: o acvilă de aur pe albastru, cu o cruce în cioc, însoțită în dreapta de un soare și în stînga de o lună nouă, amîndouă însemnele de aur. În cel de-al doilea cartier din stînga sus este înfățișată, pe roșu, stema Moldovei: capul de bour negru, cu o stea de aur în cinci colțuri între coarne, cu o roză cu cinci petale la dreapta și o lună conturată la stînga, ambele de argint. Stema Banatului și a Olteniei, tot pe roșu, ocupă al treilea cartier din dreapta jos: un curs de apă peste care se ridică un pod de aur, din care iese un leu de aur purtînd un paloș în laba dreaptă din față. În cel de al patrulea cartier din stînga jos este cuprinsă stema Transilvaniei. Un brîu roșu desparte acest cartier, care, în partea superioară, pe albastru, cuprinde: o acvilă neagră cu cioc de aur, flancată de un soare de aur la dreapta și de o lună de argint la stînga; în partea inferioară, pe aur, șapte turnuri roșii, crenelate, așezate pe două rînduri. Cartierele trei și patru sînt despărțite de insițiune în care, pe albastru, doi delfini de aur afrontați, cu cozile ridicate, reprezintă ținuturile Mării Negre.

Realizată cu destulă întîrziere, la aproape trei ani de la revoluție, stema României a reintrat în patrimoniul național. Prin articolul 3 al legii evocate, s-a stabilit că „Stema României, în culori, va fi așezată în sediile tuturor autorităților publice, instituțiilor de învățămînt, misiunilor diplomatice, oficiilor consulare, reprezentanțelor comerciale ale României în străinătate, precum și în saloanele navelor sub pavilion românesc". Potrivit aceleiași legi - articolul 4 - stema urmează să fie înfățișată în sigiliile autorităților, pe acte și imprimate, pe moneda națională.

Capitolul II al legii este consacrat sigiliului statului, definit a fi „însemnul suveranității naționale", prin care se garantează „autenticitatea actelor statului". Sigiliul înfățișează stema țării, cu inscripția *România*, „în exergă, în partea inferioară". Sigiliul statului este încredințat spre păstrare Ministerului afacerilor externe.

În capitolul III se precizează că autoritățile publice își pot elabora însemne heraldice și sigilii, „în condițiile legii", iar stemele de județe, municipii, orașe și comune, elaborate „cu avizul Comisiei naționale de heraldică și genealogie", urmează a fi aprobate de guvern.

Legea 102 este completată prin anexe: stema României, colorată și în alb negru, și sigiliul statului în alb negru.

Prin adoptarea noii steme, România a reintrat într-o matcă firească. Pînă în septembrie 1992 eram o excepție nefirească: un stat lipsit de stemă; astăzi, printr-o operă de restituire, România și-a reluat, și pe acest plan, locul cuvenit în familia statelor europene.

Stema actuală reprezintă, în cea mai mare parte a ei, pe cea adoptată în 1921 de Comisia consultativă heraldică: *stema României Mari*. Prin aceasta s-a afirmat *o continuitate*, s-a concretizat pe plan heraldic hotărîrea ca data de 1 decembrie 1918 să fie ziua națională a României.

Din stema de la 1921 au fost eliminate însemnele regimului monarhic existent la acea dată, ținînd seama de forma de stat republicană a României: culorile stemei casei de Hohenzollern - de pe centrul acvilei, precum și deviza acestei case „Nihil sine Deo". A mai fost eliminată și coroana de pe capul acvilei, neîndrituit după opinia noastră, deoarece era vorba de „coroana de oțel" a Independenței și fiindcă în 1881 n-a avut loc doar încoronarea regelui Carol I, ci *încoronarea României*, înălțarea ei în rang printre statele europene. De altfel, nu întîmplător, în Polonia republicană vulturul alb de pe stemă este încoronat.

Dar această observație critică este minoră față de *realizarea fundamentală*: înzestrarea țării cu stemă și sigiliu de stat și eliminarea unui gol ce se cerea neapărat împlinit. În procesul complicat al tranziției, adoptarea stemei reprezintă un moment de marcantă importanță în dezvoltarea României pe noile ei coordonate istorice. ■

Dan BERINDEI

Biografia generalului Ion Emanoil Florescu (Magazin istoric, nr. 8/1978), figură politică majoră a secolului XIX, urmează să fie scrisă. El rămîne, potrivit expresiei generalului Radu Rosetti, „omul ultat al istoriei românești". Ion Emanoil Florescu a fost, în două rînduri, prim-ministru (1876 și 1891), ministru de interne și al lucrărilor publice (1865-1866), președinte al Senatului, profesor la Academia de război. În anul 1878 i s-a oferit tronul Bulgariei. Aparținea uneia dintre cele mai vechi familii boierești din Țara Românească, înrudită cu neamul Basarabilor. S-a născut la Rîmnicul Vîlcea, în anul 1819, ca al treilea fiu al lui Aga Manolache, vornicul. Bunica dinspre tată era prințesa Ana Ghica.

GENERALUL ION EMANOIL FLORESCU — CREATORUL ARMATEI ROMÂNE MODERNE

Prof. RADU R. FLORESCU, Boston College - S.U.A.

Viața lui Ion Emanoil Florescu a debutat deci sub cele mai bune auspicii. După ce a absolvit Colegiul Sf. Sava, la 15 ani, el s-a înrolat în armata națională creată prin Regulamentul Organic *(Magazin istoric*, nr. 3/1990), cu gradul de juncher. A fost atașat gărzii domnitorului Alexandru Ghica, fratele bunicii lui. În 1835 era înaintat la gradul de praporcic (echivalent celui de locotenent de azi). Un an mai tîrziu, pleca în Franța pentru a-și completa studiile. Timp de patru ani a învățat la Liceul Ludovic cel Mare, iar între 1840-1842 a urmat cursurile Școlii Militare. S-a reîntors la

Batalion de vînători, la 1861

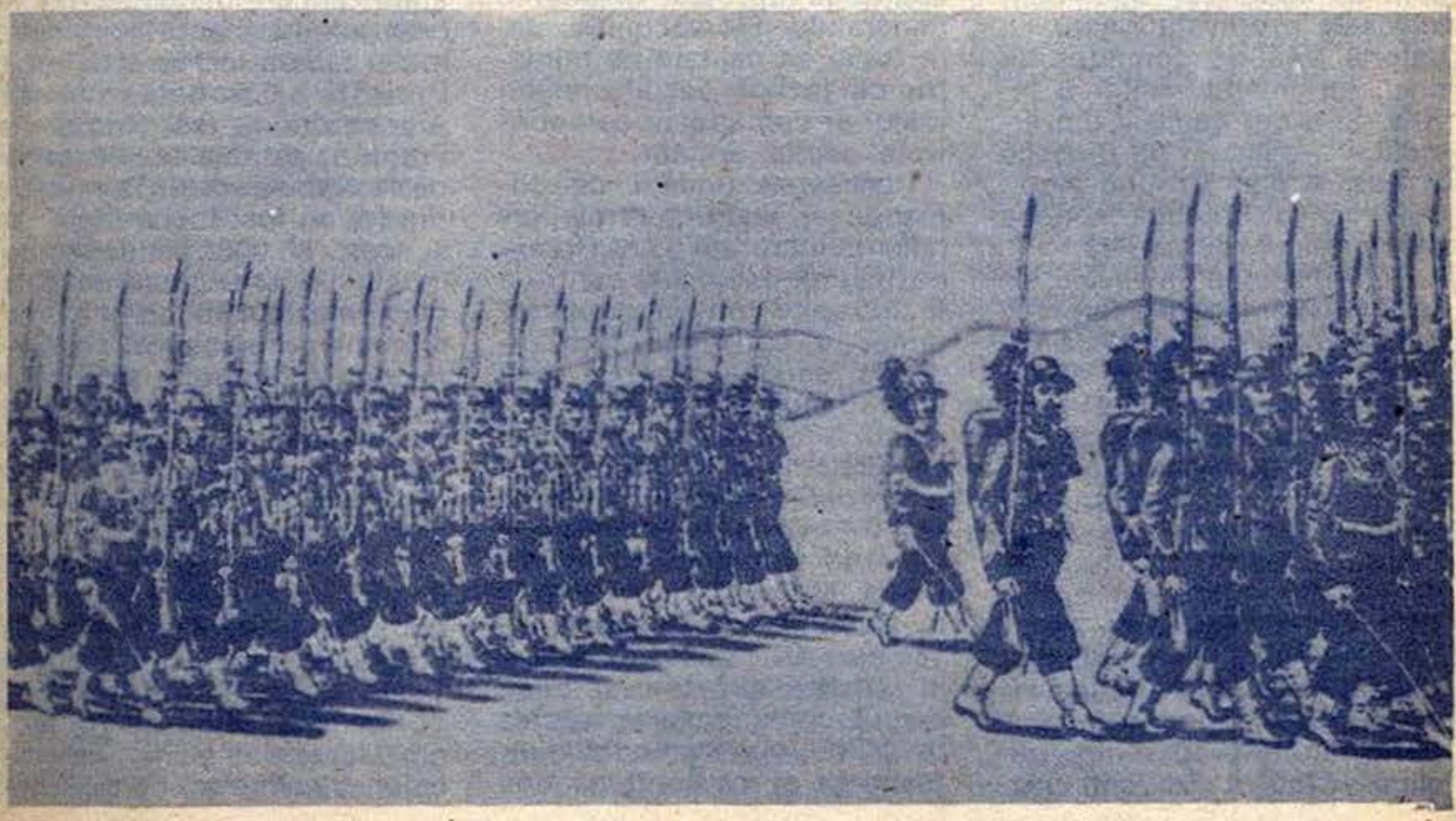

În exclusivitate pentru Magazin istoric

București tocmai cînd Ghica era schimbat din domnie — acuzat de necredință față de Rusia —, în locul lui venind Gheorghe Bibescu. Florescu a devenit aghiotantul noului domnitor, la 27 ianuarie 1843, însoțindu-l la Istanbul pentru ceremonia de investitură. Pînă la sfîrșitul anului era căpitan. Tînărul de 23 ani, înalt și subțire, cu ochii de un albastru intens și trăsături fine și regulate, a atras atenția fiicei domnitorului, Ecaterina. La 23 aprilie 1845, cei doi se căsătoreau, în cadrul unei ceremonii cu mult fast desfășurată la palatul domnesc. Darul de nuntă a fost avansarea lui la gradul de maior.

Un ctitor al oștirii

De acum încep și contribuțiile importante la dezvoltarea armatei naționale. A contribuit la crearea a trei noi regimente de infanterie, reorganizarea artileriei, adăugarea la flotila de Dunăre a unei noi nave. În 1847 s-a întemeiat școala pentru ofițeri.

Izbucnirea revoluției de la 1848 l-a găsit pe Florescu cu gradul de colonel, însărcinat cu comanda închisorilor țării și principal sfetnic al lui Bibescu în probleme militare. El a avut de depășit atunci o gravă problemă de conștiință: cum să concilieze sentimentele sale prorevoluționare cu datoria față de domnitor. În final, jurămîntul militar a învins. Și-a dat demisia din armată și l-a însoțit pe Bibescu în exil. A fost, în mod sigur, cea mai discutabilă acțiune din întreaga sa carieră.

După înfrîngerea revoluției, în 1849, Florescu s-a întors la București. A participat ca voluntar, sub comanda generalului Lüders, la campania armatei ruse din Transilvania, fapt pentru care a fost decorat de către țarul Nicolae I. Fratele vitreg al lui Bibescu, Barbu Știrbey — devenit domnitor din aprilie 1849 — l-a reintegrat în armata română. A îndeplinit aceleași atribuții ca și înainte de revoluție, primind în plus și răspunderea lucrărilor publice. Cînd a izbucnit războiul din Crimeea, în 1853, și-a dat demisia din toate funcțiile avute și s-a înrolat din nou în armata rusă, cu gradul de colonel. Comandant i-a fost același Lüders.

Ioan Emanoil Florescu a fost întotdeauna un partizan al unirii celor două principate. Ca deputat în Adunarea ad-hoc, a susținut candidatura lui Bibescu, iar apoi, după eșecul acestuia, a contribuit decisiv la lămurirea aripii conservatoare să îl voteze pe Alexandru Ioan Cuza. Ion Brătianu — care avea puține motive să îl iubească pe Florescu, pentru trecutul său politic — l-a sărutat atunci pe ambii obraji și i-a mulțumit pentru ajutor. Iar Cuza l-a reprimit în armată, punîndu-l, la 5 decembrie 1859, secretar la război — pentru Țara Românească. Un an mai tîrziu, cînd s-a creat un minister de război unic, generalul Florescu a fost numit în fruntea lui. Atît Cuza, cît și Florescu s-au străduit, în perioada care a urmat, să realizeze unificarea celor două oștiri. Situația externă — plana pericolul atît al unei intervenții austriece, cît și al uneia otomane — o impunea. Deși cele mai multe dintre reformele militare promovate între 1859-1866 purtau semnăturile amîndurora, inițiativa lor a aparținut, aproape invariabil, generalului Florescu. Acesta, în tripla sa calitate de ministru de război, șef al statului major și comandant șef, controla deplin armata.

Realizarea unității de comandă și restructurarea forțelor militare ale Țării Românești și ale Moldovei pentru a fi cotropite într-un organism unitar a constituit, fără îndoială, sarcina cea mai grea din întreaga carieră a lui Florescu. Și-a început activitatea cu diplomația și tactul ce-i erau caracteristice. A făcut mai întîi vizite de curtoazie la Iași. Au urmat manevre comune. Mutarea capitalei țării la București — ceea ce însemna, din punct de vedere al armatei, că acolo se aflau înaltul comandament, școala de ofițeri, curtea marțială, intendența și cartierul general — stîrnea la Iași resentimente. Pentru a le aplana, forțele navale — compuse din patru șalupe înarmate cu patru tunuri, pe care erau ambarcați 120 marinari — și-au stabilit sediul la Ismail, în sudul Basarabiei.

Deși era ofițer de cavalerie, generalul Florescu a considerat întotdeauna infanteria drept „nucleul unei armate", conferindu-i o atenție sporită. Într-o țară mărginită de munți, Carpații, o armă la fel de importantă o formau vînătorii de munte. Florescu a creat primele două batalioane din noua specialitate. În 1863 s-a inaugurat la Iași o școală pentru ofițerii de cavalerie, după modelul celei franceze de la Saumur. Inspirîndu-se din tradiția militară românească și din scrierile lui Bălcescu, Florescu a dat formă materială conceptului „națiunii sub arme". Unitățile teritoriale existente au fost contopite în două corpuri: dorobanți și grăniceri.

Sentimentul demnității

Așa cum spuneam, la începutul domniei lui Cuza exista pericolul unei intervenții externe. Pentru a-i face față, Cuza a concentrat forțele militare de care dispunea, la începutul lunii aprilie 1859, într-o tabără la Florești, lîngă Ploiești. Totodată, Vasile Alecsandri a fost trimis în Franța, pentru a obține arme de la Napoleon III. Demersurile lui au fost încununate de succes, 25 000 puști sosind încă din acel an, cu o corabie piemonteză. Noi cantități de armament au sosit în anii următori. În februarie 1860 s-au început lucrările la arsenalul de la Malmaison, din Dealul Spirei. Un alt arsenal s-a construit la Tîrgoviște. Binoclul panoramic pentru artilerie — ce avea să fie adoptat ulterior de numeroase armate din lume — a fost inventat de un ofițer român, generalul Toma Ghenea, în acei ani. Tot generalul Florescu a imaginat drapelul militar, un tricolor, bineînțeles, cu cuvinte-

le *Nihil Sine Deo*, cerînd muzicii militare să compună un imn național și cîntece ostășești. În sfîrșit, a inițiat publicarea unei gazete a armatei, *Monitorul oastei*. Roadele muncii sale s-au văzut în timpul mobilizării și manevrelor executate în martie 1860. A asistat la ele și moștenitorul tronului belgian, Leopold, duce de Brabant.

Generalul Florescu a vrut să dea tinerei armate sentimentul demnității. El le-a cerut soldaților și marinarilor să refuze să prezinte arma pentru onor la acostarea unei nave străine într-un port dunărean, moștenire umilitoare a statutului avut anterior de țările române. De asemenea, atît armata cît și flotila au primit ordine stricte să se opună cu forța oricărei încercări de violare a granițelor. Așa s-a și întîmplat la 4 februarie 1860, cînd sublocotenentul de grăniceri Simion Mihăilescu a deschis focul împotriva unor contrabandiști turci. Iar în septembrie 1863 s-a înregistrat un schimb de focuri între marinari austrieci și poliția din Turnu Severin.

În luna august 1865, cînd „monstruoasa coaliție" (*Magazin istoric*, nr. 11/1973) a încercat să profite de absența din țară a lui Cuza, aflat la Ems, în Germania, și să îl răstoarne prin forță, generalul Florescu a scos trupele în stradă și a deschis focul. La întoarcerea sa, acasă, Cuza i-a mulțumit, dar apoi, brusc, l-a demis, vrînd să potolească opoziția. A fost o gravă eroare politică, ce avea să îl coste tronul în final. După lovitura de stat din februarie 1866, care l-a adus pe tronul României pe Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, generalul Florescu a cerut trimiterea la curtea marțială a ofițerilor care participaseră la complot. Prietenia lui cu Cuza a durat pînă în 1873, cînd fostul domnitor a murit. Și, în mod firesc, s-a retras din viața politică în primii ani de domnie ai lui Carol I.

Dar noul suveran s-a confruntat cu un val de nemulțumiri tot mai mari, mai ales după războiul franco-prusac (1870-1871) și scandalul provocat de afacerea Strousberg (*Magazin istoric*, nr. 2-5/1979). După ce s-a gîndit mai întîi să-și dea demisia, Carol I l-a numit prim-ministru pe Lascăr Catargiu în martie 1871, iar la Ministerul de război l-a adus pe generalul Florescu. Într-o scrisoare către tatăl său, Carol I argumenta astfel măsura luată: „Generalul Florescu a fost criticat în 1866 pentru că s-a arătat devotat lui Cuza. Ofițerii credincioși lui Cuza sînt tocmai cei pe care mă pot baza pentru că ei au fost credincioși unui principiu, nu unei persoane". Iar în *Memoriile* sale, principele îl descria astfel pe ministru: „un om energic, a cărui înfățișare marțială exercită o fascinație dublată de manierele sale elegante".

Între cei doi a existat o stimă reciprocă. Ei aveau același obiectiv: pregătirea armatei române pentru cîștigarea independenței pe cîmpul de luptă. Și nu există nici o îndoială că armata română — care a cîștigat aprecierea specialiștilor pe cîmpurile de luptă din Bulgaria, în 1877-1878 — și-a atins obiectivul datorită modernizărilor introduse în timpul celor cinci ani cît s-a aflat generalul Florescu la conducerea Ministerului de război.

Remarca ataşatului turc

Efortul lui Florescu s-a concentrat asupra legii „unităților teritoriale" din 1874, care au căpătat o nouă importanță și identitate: *dorobanții* (acum călări și rebotezați călărași), *grănicerii* și *miliția*. Tinerii între 21 și 37 ani serveau, prin rotație, sub arme. Rezerviștii erau chemați 15 zile, toamna, pentru a participa la manevre. „Noi avem o armată teritorială organizată cum nu mai există nicăieri, căci noi putem asigura de patru ori mai mulți bărbați instruiți decît ne-ar permite alocațiile bugetare anuale. Această tradiție unică... a cîștigat admirația specialiștilor din alte țări". Și, într-adevăr, modul cum s-a făcut mobilizarea pentru manevrele din 1874 — la care au participat 18 000 soldați —, întreaga desfășurare a exercițiului au cîștigat aprecierea unanimă a observatorilor militari. Semnificativă a fost remarca ataşatului militar turc, care, întorcîndu-se către colegul său britanic, colonelul John Morris, a spus: „Ar fi în interesul Turciei să acorde independență României și apoi să formeze o alianță cu această țară". Iar într-un ordin datat 23 noiembrie 1874 și adresat cadrelor de comandă din unitățile teritoriale, generalul Florescu afirma: „În acest an, practic toți reprezentanții armatelor europene au asistat la manevrele noastre. Am credința că pot afirma că armata noastră a făcut o excelentă impresie asupra tuturor observatorilor străini. Sînt convins că veți înțelege consecințele pozitive ale acestui eveniment important".

Generalului Florescu nu-i era dat însă să culeagă roadele muncii sale. În martie 1876, cabinetul lui Lascăr Catargiu era demis. După ce a mai girat două luni funcția de prim-ministru, Florescu a fost obligat să se retragă din viața politică, sub un val de acuzații ridicate de liberali, cum că ar fi deturnat fonduri bănești și ar fi achiziționat echipament peste nevoile reale ale armatei. Deși și-a dovedit pe deplin nevinovăția, iar Carol I i-a acordat totala sa încredere, dușmanii lui s-au dovedit mai puternici. Generalului Florescu i s-a refuzat orice comandă în timpul războiului pentru independență[1]. ■

---

[1] Autorul este binecunoscut cititorilor *Magazinului istoric*, atît pentru preocuparea sa de a prezenta în străinătate o imagine cît mai corectă a lui Vlad Țepeș, cît și pentru articolele semnate în paginile revistei noastre (nr. 12/1969; 8/1978; 7/1990; 12/1991).

În exclusivitate pentru Magazin istoric →

AMINTIRI DIN TIMPUL LUI CUZA

AL. PAPADOPOL-CALIMAH

În continuarea selecției din scrierea memorialistică inedită Amintiri și istorie. 1853-1888 **a lui Al. Papadopol-Calimah (1833-1898), păstrată în colecțiile Cabinetului de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române și din care am publicat două episoade în nr. 1 și 2/1990 sub titlul** Amintiri din vremea Unirii, **prezentăm alte cîteva pagini referitoare la evenimente din anii premergători realizării actului istoric de la 24 ianuarie 1859.**

Am văzut în episodul publicat în numărul 2/1990 cum antiunioniștii din Moldova — avîndu-l în frunte pe caimacamul N. Vogoride și cu asentimentul unor puteri străine ostile unirii — au încercat să falsifice alegerile din 1857 pentru desemnarea reprezentanților țării în Divanul ad-hoc de la Iași. Dezvăluite, aceste manevre au stîrnit protestele opiniei publice românești, precum și ale reprezentanților puterilor garante care sprijineau ideea unirii principatelor române. Printre cei care s-au desolidarizat de atitudinea abuzivă, antiunionistă a regimului lui Vogoride a fost și Alexandru Ioan Cuza, pe atunci pîrcălab de Galați, care, în semn de protest față de falsificarea alegerilor, și-a dat demisia din funcție.

Relevînd aceste momente din cronica Unirii, Al. Papadopol-Calimah consemnează, totodată, entuziasmul cu care masele, reprezentanții lor desemnați în urma noilor alegeri în Divanul ad-hoc de la Iași s-au pronunțat în favoarea unirii, hotărîrea lor impunîndu-se și puterilor europene întrunite în Conferința de la Paris, desfășurată între 22 mai și 19 august 1858.

Ca și la fragmentele publicate în numerele 1, 2/1990, în transcrierea noastră am adoptat normele ortografice actuale, păstrînd însă unele particularități stilistice și lexicale ale autorului. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile din text. Intervențiile explicative din paranteze drepte, notele de subsol, precum și titlul și subtitlurile ne aparțin. Datele sînt pe stil nou.

I.L.

Deputații țărani aclamă Unirea

Era pîrcălab (prefect) atunci la Galați maiorul Alecu Cuza, adjutant domnesc care avea și rangul civil de mare vornic. Alegerile se influențau de Vogoride la Galați în ascuns de Cuza, în sens de-a se alege deputați separatiști. Alecu Cuza, indignat de asemenea uneltiri, trimise caimacamului Vogoride în ziua de 24 iunie 1857 demisiunea sa de pîrcălab. Iată această memorabilă demisiune, minuta căreia se află de atunci în păstrarea mea:

„Excelență! Strigările și jăluirile cetățenilor de toate clasele din Galați, nu mai puțin și a locuitorilor întregului ținut, pentru amenințările ce li se face de către sameșul [administratorul financiar] ținutului și [de către] întregul Comitet al alegerilor pentru Divanul ad-hoc, spre a-i spăimînta și cu așa chip a le ridica și a le năbuși sloboda expresie îndreptățit hărăzită prin înaltul firman pentru convocarea Divanului ad-hoc, găsindu-le bazate pe adevăr, iar urmările tuturor funcționarilor chemați prin posturile ce ocupă la lucrările prescrise prin pomenitul înalt firman, abătute de la glăsujrea legilor: 1. Publicarea listelor schimbate prin adăugiri de persoane și ștergerea acelor trecute în listele trimese de Isprăvnicie și primite de la privighetori [supraveghetori] și eforie; 2. Schimbarea fără motiv a privighetorilor vrednici și cu caracter cinstit și înlocuirea lor prin persoane în toate privirile nedestoinici și primejdioși, într-un timp așa de gingaș și critic pentru țară; 3.

Membrii Comisiei europene care au consultat, în 1857, locuitorii principatelor în privința dorinței lor de Unire

Sistemul terorismului ce de la lipsa iscălitului din oraș se aplică îndeobște, precum de pildă călcarea locuinței d-sale stolnicului Ghiță Alevra în puterea nopții de către d-lui sameșul, maiorul Christe și polițmaistrul orașului în temeiul poruncii excelenței voastre, slobozită după spusa numitului maior pe cînd iscălitul se afla în orașul Iași, încă tăinuit [pe ascuns], precum excelența voastră nu veți putea tăgădui, și cu rezon ascuns de mine, căci aș fi fost stavilă unor așa nedreptăți și niciodată unealtă rușinoasă a cîrmuirii; 4. Procedura nelegiuită a Comitetului de alegeri prin respingerea ce face tuturor persoanelor cu drepturi, fără a li se arăta rezoanele pentru care le respinge precum s-au urmat cu răzeșii din Zmulți și cu mai mulți boieri; 5. Debatațiile [dezbaterile] Comitetului închipuite [false] cer în adevăr și în faptă plinirea unor dispoziții afară de textul firmanului; 6. Înlăturarea de la Comitet a iscălitului și trimiterea lui în misie în Basarabia moldovană [în cele trei județe revenite la Moldova, după războiul Crimeii], tocmai în timpul unor asemenea delicate împrejurări și cînd, după glăsuirea înaltului firman, urma neapărat a se afla față și a prezida acel comitet; 7. La opt mahalale întregi ridicate drepturile hărăzite prin înalt firman, toate acestea fiind lovitoare, pe de o parte, în dreptățile pămînteni1or, iar pe de alta în înțelesul înaltului firman, bazat pe tractatul de Paris și după arătarea verbală ce am făcut atît excelenței voastre cît și d-lui ministru din lăuntru spre stăvilirea lor, socotindu-le provenite numai de la amploaiați subalterni, nevăzînd însă nici o măsură luată, iar măsurile înspăimîntătoare predominînd și sporind în tot ținutul Covurluiului mă văd silit, cu o vie părere de rău, împotriva dorinței și datoriei ce am de a sluji Patriei într-o vreme așa gingașă, a vă cere demisionarea mea de la funcția de pîrcălab, fiind o tristă povară sub un asemenea sistem. 1857, iunie 24".

Demisiunea lui Alecu Cuza a fost o lovire cumplită pentru guvernul separatist al Moldovei. Caimacamul amenință pe Cuza să-l degradeze, dar Cuza îi răspunse că-l desfide a face aceasta fără judecată. Această demisiune se publică în *Steaua Dunării*, ce apărea la Bruxelles în franțuzește. Ea se mai publică mai tîrziu tot în

În p. 10: *Al. I. Cuza în uniformă de maior de „lăncieri" (cavalerie)*

În pofida manevrelor caimacamului N. Vogoride, unioniștii moldoveni și-au afirmat voința

traducere franceză și într-o broșură sub titlul *L'Autriche et le Prince Roumain* [Paris, 1859].

Alte alegeri se făcură, dar după intervenirea împăratului Napoleon III, și Divanurile ad-hoc se deschiseseră în Iași la 22 septembrie 1857, iar în București la 30 septembrie 1857.

Nu este de prisos să însemn aicea numele deputaților Divanurilor ad-hoc. Este totdeauna bine ca urmașii să păstreze amintirea înaintașilor lor. A nu-și aduce aminte de cei ce s-au luptat, au jertfit și au suferit pentru propășirea țării este a crește generații de ingrați, este a insufla copiilor uitare și nerecunoștință către părinții lor [urmează lista deputaților; această listă a fost publicată și în *Magazin istoric*, nr. 6/1975 și nu o mai reluăm în numărul de față].

Un singur stat — România

În ședința de la 7/19 octombrie 1857, Divanul ad-hoc al Moldovei rosti dorințele țării. [Printre acestea:] I. Respectarea drepturilor principatelor și îndeosebi a autonomiei lor, în cuprinderea vechilor capitulații încheiate cu Înalta Poartă în anii 1393, 1460, 1511 și 1634; II. Unirea principatelor într-un singur stat, sub numele de România *[Magazin istoric*, nr. 7-8/1975].

Din 83 de deputați din care era compus Divanul ad-hoc al Moldovei, 81 au votat și aclamat aceste propuneri și numai doi au votat contra. Între deputații care au susținut-o și au votat-o erau maiorul Alecu Cuza și vornicul Costachi Negri, ambii deputați ai orașului Galați, cel mai mare și mai însemnat dintre orașele Moldovei, după Iași, și Mihail Kogălniceanu, deputatul marilor proprietari din Dorohoi. Tustrei aceștia erau meniți să aibă o mare parte și o pagină mare în istoria românilor.

„Noroc bun!" strigau deputații țărani, iscălind propunerea și votînd-o în Divanul ad-hoc. Și unul din ei, Ioan Roată, deputatul țăranilor din ținutul Putna, a zis: „Noi nu știm a ura, dar Dumnezeu știe a se îndura".

Divanul ad-hoc al Valahiei, în ședința sa de la 9/21 octombrie 1857 rosti și el, cu unanimitate, dorințele Țării Muntenești.

Reprezentanții Europei și ai Înaltei Porți, văzînd voturile Divanurilor ad-hoc, le supuseră Congresului de la Paris, prin raportul lor din 7 aprilie 1858[1]. Ei au stat în Moldova și în Valahia pînă în primăvara anului 1858.

Congresul de la Paris, după lungi și grele dezbateri, urmate în 19 ședințe, activitatea cărora este cuprinsă în 19 protocoale, proiectă și votă, după concesiuni reciproce, *Convenția* încheiată la Paris la 7/19 august 1858,[2] în 50 de articole și cu o anexă de 23 articole, conținînd stipulațiuni electorale pe care Europa și Înalta Poartă le da ca un fel de constituție Moldovei și Valahiei.

Convenția întîmpină o greutate mare în țară, chiar de la nașterea ei. Ca veșnică mărturie și protestație că Moldova persistă nestrămutat în dorințele românilor, rostite prin voturile Divanurilor ad-hoc, caimacamia Moldovei[3], prin ofisul ei din 6 noiembrie 1858, ordonă ca toate actele judecătorești ale tuturor tribunalelor din Moldova să poarte titlul de *Principatele Unite Moldova și Valahia. Căimăcămia Moldovei.* Același ordin se repetă tuturor autorităților administrative din Moldova. Austria nu vroi să recunoască titlul de *Principatele Unite.* Consulul general al Austriei din Iași protestă și refuză să primească corespondențele, pașapoartele și actele ce-l purtau.

Izbucni deci un conflict serios între Austria și Moldova, la care se asociară cu Austria, Turcia și Inglitera. La 9 noiembrie 1858, printr-un alt ofis al caimacamiei, sub nr. 26, se ordonă însă să se desființeze toate pecețile vechi ale autorităților și să se facă altele, avînd în mijlocul peceților marca Moldovei, iar deasupra mărcii inscripțiunea *Principatele Unite Moldova și Valahia* și sub marcă numele autorității.

Era atunci în Moldova, în capitala Iași, o instanță — Divanul de întăriturі sau Curtea de confirmații — care avea în competența ei supremă toate ipotecile, expropriațiile silite, vînzările de bunăvoie, depozitele și toate actele de notariat din toată Moldova. Eu eram atunci (1859) membru al acestei curți și locțiitor de președinte al ei. Această curte avu un rol hotărîtor în conflictul de mai sus. După legislația de atunci, citațiile în procese, somațiile pentru plăți de datorii, publicațiile de vînzări silite de ipoteci ale supușilor străini li se comunicau prin consulatele lor respective. Dar consulul general al Austriei nu vroia să le primească, îndată ce da cu ochii peste titlul de *Principatele Unite Moldova și Valahia.* Curtea luă atunci de la sine și pe răspunderea ei hotărîrea ca, în temeiul raportului agentului judecătoresc sau a poștei că consulatul a refuzat să primească actul, procesul să se judece, vînzarea silită să se efectueze, considerînd procedarea ca îndeplinită. Această dispoziție luată și executată de membrii Curții se urmă fără cruțare. Un articol scris și subscris atunci de mine în *Steaua Dunării* dovedea că purtarea consulatului austriac din Iași era arbitrară și contrară convenției de la Paris. ■

---

[1] Textul acestui document — relevant pentru dorința unanimă a românilor de a se uni într-un singur stat —, intitulat *Raport asupra reorganizării Principatelor Moldova și Muntenia adresat Congresului din Paris de Comisiunea europeană, încheiat la 7 aprilie și semnat la 13 aprilie 1858*, a fost publicat pentru prima oară în limba română în *Magazin istoric*, nr. 8, 9/1976.

[2] Protocoalele Conferinței de pace de la Paris din 1858 au fost publicate de revista noastră în nr. 1/1975, iar textul *Convenției* din 19 august 1858 în nr. 10/1976.

[3] În octombrie 1858, N. Vogoride a fost înlocuit cu o caimacamie formată din Ștefan Catargiu (ulterior, în locul său, Ioan A. Cantacuzino), Vasile Sturdza și Anastase Panu.

DIMITRIE A. STURDZA: „Academia — cel dintîi institut de cultură naţională“

GABRIEL ŞTREMPEL

Aminteam în numărul trecut, 12/1992, al revistei de preocupările lui D.A. Sturdza (1833-1914) pentru numismatică şi istorie. Adunase o colecţie însemnată de monede şi medalii, în special emisiuni ale domnilor români. O imensă arhivă de documente istorice vechi şi contemporane completa materialul documentar ce i-a servit la studii şi publicări masive de acte. În sfirşit, o vastă bibliotecă, una din cele mai bogate biblioteci particulare, se adăuga informaţiilor de tot felul, necesare preocupărilor sale atît de variate.

La 15 septembrie 1871, într-o şedinţă a Societăţii Academice Române, prezidată de August Treboniu Laurian, la propunerea lui Alexandru Odobescu, D.A. Sturdza-Miclăuşanu este ales în unanimitate membru titular al prestigioasei instituţii. Nimeni nu s-a gîndit atunci că noul ales se va identifica cu interesele Academiei pînă într-atît, încît două decenii mai tîrziu viaţa academică era aproape de neconceput fără prezenţa acestui mare administrator şi mecenat.

Focarul sacru al ideilor

Participă la prima şedinţă abia la 14 august 1874, fiind inclus în două comisii de lucru: pentru examinarea conturilor Societăţii şi facerea bugetului (îndeletniciri pentru care avea o pregătire specială) şi în comisia pentru examinarea traducerilor din autorii latini. Sîntem în perioada latinistă a Academiei, cu toate exagerările cunoscute, cînd traducerile autorilor clasici formau capul de afiş al programului editorial. Alături de el, printre alţii, se aflau ardelenii Aug. Treboniu Laurian şi Iosif Hodoş.

Cîteva zile mai tîrziu, la 18 august, neputînd participa la şedinţă, trimite o scrisoare preşedintelui, acelaşi Laurian, prin care îl înştiinţează că dăruieşte Socetăţii o colecţie de portrete ale domnilor români, gravuri de autentică valoare istorică, însoţite de un studiu aprofundat şi un catalog ştiinţific asupra colecţiei. Studiul a şi fost publicat în *Analele Academiei* din acel an, 1874. Se puneau în acest fel bazele viitorului cabinet de stampe al Academiei, ce avea să devină sursa inepuizabilă de documentare iconografică pentru toate categoriile de cercetători, pe care D.A. Sturdza n-a încetat să-l îmbogăţească cît a trăit.

În anul 1874 el va fi deosebit de activ şi plin de iniţiative. Nu-i plăceau unele reguli statornicite, care făceau ca activitatea academică să lîncezească, adesea. Timpul de lucru, de la 1 august la 15 septembrie, îl găseşte nepotrivit: este miezul verii, cînd oamenii merg să se odihnească. De altfel şi durata este prea scurtă pentru cîte ar trebui făcute pe plan academic. Doreşte activitate permanentă, schimbare a statutului, care să lărgească numărul membrilor şi să dea mai multă viaţă Societăţii. Laurian, preşedintele, îi răspunde în aceeaşi şedinţă din 19 august 1874, că mijloacele Societăţii sînt slabe, că nu se pot întinde prea mult, dar că ar fi de acord să se prelungească timpul de lucru al sesiunilor.

D.A. Sturdza va fi acela care va elimina treptat, prin măsuri bine chibzuite şi deosebit de abile, situaţia financiară jenantă a Academiei, dîndu-i posibilitate să se alinieze şi din acest punct de vedere, celorlalte mari academii europene şi să-şi îndeplinească obligaţiile statutare privind premierile de cărţi, acordările de burse şi publicările de documente şi alte lucrări de certă valoare ştiinţifică. Cîte testamente făcute în folosul Academiei n-au avut ca punct de plecare sugestia viitorului secretar perpetuu care a fost Dimitrie (Mitiţă) Sturdza şi cîte donaţii şi transferări de colecţii preţioase n-au fost făcute la sfatul şi îndemnul acestui mare patriot!

O zi după discuţia cu privire la programul academic, în şedinţa din 20 august, D. Sturdza se ridică împotriva manierei în care a fost conceput dicţionarul limbii române. Acesta trebuie să pornească nu de la limba actuală a omului, ci de la lexicul vechii literaturi şi din limba poporului. De altfel, două săptămîni mai tîrziu, va fi ales în comisia pentru revizuirea dicţionarului.

Tot ce România posedă ca tezaure istorice

În ședința din 18 septembrie 1876, D.A. Sturdza pune bazele cabinetului numismatic al Academiei, dăruind colecția sa de 450 monede și medalii românești, împreună cu o ladă de fier, în care să fie păstrate. În anii 1875-76 prezența sa la Academie a fost întîmplătoare, căci stătea mai mult la Miclăușeni, dar începînd cu anul 1877, activitatea și influența lui vor crește necontenit. Acuma, în 8 septembrie, donează el manuscrisul *Psaltirii* lui Dosoftei, cu rugămintea expresă de a fi publicată de către Academie. O săptămînă mai tîrziu ridică problema de principiu a editării vechii literaturi și, mai ales, a cronicilor, căci, va spune el într-o altă ședință, „istoria noastră proprie primează ori ce alte ramuri. O națiune trebuie mai întîi a-și cunoaște viața ei proprie, pentru a vedea poziția în care se află, calea pe care trebuie să apuce, pentru a căpăta puterile necesare...“

Un an mai tîrziu, în ședința din 24 august 1878, depunînd cu o adresă la Societate cîteva medalii, hărți, numeroase gravuri, foi volante ș.a. mărturisește: „Una dintre dorințele mele cele mai fierbinți este de a vedea întrunit la un loc tot ce România posedă ca tezaure istorice. Numai astfel rămășițele ce ne-au rămas de la strămunii noștri vor fi asigurate de vijeliile timpurilor. Sub ce scut mai sigur s-ar putea pune aceste tezaure decît sub acela al Societății Academice Române care, am credința fermă, va fi totdeauna focarul sacru al ideilor celor mai luminate, celor mai culte și celor mai pline de durere de patrie și de națiune...“

Tot în anul 1878 (ședința din 2 septembrie), președinte fiind Ion Ghica, D.A. Sturdza vorbește despre necesitatea de a se aduna la Biblioteca Societății cărțile, ziarele și alte publicații contemporane, care pot să fie utile în viitor pentru istorie și exprimă dezideratul să se facă prin Corpurile legiuitoare un decret prin care să fie obligați toți tipografii și litografii ca să trimită Societății cîte 2 exemplare gratuit, cu scutire de taxe poștale. Este prefigurarea legii depozitului legal, ce se va vota cîțiva ani mai tîrziu, la 12 aprilie 1885, la stăruințele sale. Cît privește adunarea presei contemporane, aceasta a fost urmată cu multă stăruință și așa se face că astăzi posedăm toate aparițiile veacului trecut, conservate în depozitele Bibliotecii Academiei Române.

Tot pe linia interesului major pentru dezvoltarea cercetătorilor de istorie din sînul Academiei se situează și preluarea, în 1879, a sarcinii editării documentelor externe privitoare la istoria românilor adunate de Eudoxiu Hurmuzachi *(Magazin istoric,* nr. 11/1974). Aceasta se face la sugestia lui D.A. Sturdza din 17 august 1879, care spune că membrii comisiei instituite în acest scop pe lîngă Ministerul instrucțiunii, cu excepția lui Theodor Rosetti, sînt toți membri ai Academiei Române și pot foarte bine lucra în sînul acesteia. În felul acesta, sarcina editării celei mai mari colecții de documente a fost trecută sub auspiciile Academiei și, de-a lungul anilor, el va manifesta o grijă specială progreselor în tipărire. Chestiunea nu a fost însă simplă. Un an mai tîrziu, la 12 septembrie 1880, D.A. Sturdza va face un expozeu al afacerii documentelor Hurmuzachi, dînd lectură corespondenței dintre el și Hurmuzăcheșți, din care rezultă că el era împuternicit de aceștia în publicarea lor, dar că diferiții miniștri ai instrucțiunii n-au respectat clauzele donației și au cheltuit banii alocați pentru aceasta. Trecerea publicării în sarcina Academiei este o garanție de seriozitate și respectare a tuturor clauzelor.

Lui D.A. Sturdza îi datorăm, în cea mai mare parte, salvarea bogatelor colecții de vechi manuscrise și tipărituri azvîrlite prin podul mănăstirilor, pradă rozătoarelor și insectelor. Manuscrisele de la Neamț, Bisericani, Bistrița, Putna, Hangu, Secu, Sinaia, Cozia, Căldărușani, Ghighiu etc. etc., cele de la Seminarul Central, de la Muzeul de Antichități, întreaga Bibliotecă Centrală și atîtea altele ce scapă condeiului au fost trecute sub oblăduirea Academiei prin grija, atenția și, adesea, din dispoziția lui D.A. Sturdza, ca prim-ministru sau ministru al instrucțiunii.

Prețioase manuscrise donate

În 1879, D.A. Sturdza depune la Academie unul din cele mai importante manuscrise privitoare la istoria Moldovei, *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița,* insistînd, ca de obicei, pentru publicarea lui. Aceasta nu se va face însă decît foarte tîrziu, în anul 1941.

Amîndoi anii academici, 1879 și 1880, vor fi plini de donații de colecții, căci rare erau ședințele la care Sturdza să se fi prezentat cu mîna goală. În ședința din 2 mai 1880, președintele citește în plenul academic scrisoarea lui D.A. Sturdza (aflat la Berlin) prin care dona prețiosul manuscris de texte măhăcene din sec. XVI, cunoscut sub numele de *Codex Sturdzanus* și publicat de B.P. Hasdeu în *Cuvinte din bătrîni,* tomul II. Tot atunci depune la Academie o mare colecție de documente, începînd cu vremea lui Alexandru cel Bun, „pentru a pune începutul unui muzeu diplomatic național“. Mulțimea documentelor dăruite de el și de mulți alții, la sugestia lui, a transformat acest nucleu muzeal într-o vastă colecție de studiu, a cărei destinație expresă de a fi bun academic n-a fost respectată de guvernanții comuniști de ieri și iată, ciudat lucru, nu este respectată nici de cei actuali, care refuză cu obstinație restituirea ei *(Magazin istoric,* nr. 7/1990).

În martie același an, Sturdza insistă pentru cumpărarea unor piese numismatice de mare interes pentru noi, din colecția principelui austriac Montenuovo, al cărora preț de vînzare se ridica la 7 500 lei aur. Cum Academia nu dispunea de întreaga sumă, D.A. Sturdza ia asupra sa acoperirea a 2 500 lei, pe care îi obține din donațiile unor persoane particulare rămase anonime.

O problemă de maximă acuitate pentru Academie, căreia D.A. Sturdza i-a consacrat toată atenția, a fost aceea a localului. Academia funcționa în localul Universității în cîteva încăperi, cu colecțiile înghesuite, rău conservate și imposibil de prelucrat. Încă din anul 1878 se poartă discuții aprinse în jurul a tot felul de propuneri menite să rezolve această situație. În ședința din 21 noiembrie 1880, el reia discuția, stăruind pentru rezolvarea ei. Nu crede că o subscripție națională ar putea realiza fondurile necesare. Guvernul trebuia determinat să-și asume sarcina localului. Și, continuă Sturdza: „Nu este destul a ne fi afirmat pe tărîm militar; entuziasmul acestor izbînde va trece, străinătatea și poziția noastră geografică cer mai mult de la noi, cer să dăm probe, să ne afirmăm și pe tărîmul literar și științific. Astăzi, cînd lumea ne cunoaște, străinii vin să ne viziteze țara și nu avem nimic să le arătăm pe tărîm științific". Tot acum propune ca Biblioteca Centrală a statului, complet dezorganizată, să fie trecută în grija Academiei. Aceasta se va întîmpla îndată după 1900, cînd Academia va avea local propriu.

În ședința din 22 mai 1881 este dezbătută din nou problema localului și este subliniată nesiguranța colecțiilor, iar în ședința din 6 martie 1882, cînd Sturdza era președinte al Academiei (a fost președinte o singură dată, în 1882-1884), este reluată cu mult simț de răspundere și patetism. Spune Sturdza, interpelînd indirect guvernanții: „Nu ar suferi oare guvernul, și cu dînsul țara, pierderi ireparabile și neînlocuibile cînd ar arde colecțiunile care există?" Aceste colecții sînt „cu atît mai prețioase cu cît puține monumente au rămas națiunii în urma vijeliilor cari seculi întregi au trecut peste ea... Așa dară prima cerință pentru ca să ne dezvoltăm este că trebuie să zidim o clădire unde să putem depune în siguranță colecțiunile noastre. Să ne mărginim, apoi, numai aici? Biblioteca noastră trebuie completată și înavuțită pe fiecare an. Cu 2-3 mii lei pe an ea nu se poate nici măcar alimenta. Apoi, dacă vrem o istorie națională, istoria nu se scrie pe născocirile din capul unuia și al altuia, ci pe documente... E de nevoie a cunoaște și a cerceta tot, pentru a scrie istoria noastră națională și fără publicări [de documente] nu putem face nimic. Orice s-ar zice, atîta este cert: că dacă statul nu va așeza baza materială pe care să se ridice și desvolte știința, este imposibil ca țara să progreseze... Fără știință nici o țară nu poate prospera, fără știință vom pierde ce am cîștigat cu atîta muncă".

D.A. Sturdza înșiră apoi nevoile imediate: „Local mai întîi, fond pentru bibliotecă al doilea, mijloace de investigațiuni și de cercetări al treilea, în fine putința de a publica toate producțiunile științifice". El vede și posibilitățile de realizare: „Statul ar trebui să cedeze Academiei cîteva moșii de un venit anual de 100 000 lei, pentru a îndeplini toate nevoile semnalate. Statul a luat averile mănăstirești cînd avea el nevoi mari. Bine a făcut că le-a luat. Dar nu trebuie uitat că averile mănăstirești erau destinate pentru cultura națională. Academia este cel dintîi institut de cultură națională și ea merită de a fi pusă în pozițiune de a produce ceea ce trebuie să producă..."

El nu va avea liniște pînă ce Academia nu va avea sediul propriu. La 7 martie 1889, în raportul general, vorbind de colecțiile Bibliotecii, menționează că au ajuns să

Ministru de externe...

fie cele mai bogate din țară și că numărul celor ce le cercetează este în continuă creștere. Speră într-o rezolvare a localului, într-un viitor apropiat. Și, într-adevăr, un an mai tîrziu, în ședința din 26 martie 1890, aduce la cunoștință că Ministerul instrucțiunii a cumpărat pentru Academie casa Cezianu din Calea Victoriei. În sfîrșit, pentru a încheia șirul demersurilor sale, la 26 februarie 1896, fiind prim-ministru, facilitează cumpărarea caselor Minei Zaleski. Învecinate cu cele dintîi și cu o dotație de 220 000 lei, înlesnește transformările și amenajările care au dat localul în care și astăzi își are Academia sediul. Înaltul for, prin cuvîntul președintelui N. Kretzulescu, aduce vii mulțumiri lui Sturdza.

1 023 cărți și 1 600 monede

Reluînd înșiruirea cîtorva acte de mare generozitate către Academie vom preciza că, începînd cu anul 1881, proclamarea regatului, Sturdza a luat obiceiul ca la toate sărbătorile naționale, și în special de 10 mai, să rostească în fața plenului academic cîte o alocuțiune urmată invariabil de mari donații de colecții prețioase. În ședința din 23 martie 1881, dăruind manuscrise din sec. XVI-XVII precum și documentele Comitetului Unirii din Moldova din 1856 și multe altele privind Revoluția din 1821, el spune: „Prin înălțarea României la rangul de regat se afirmă în fața lumii poziținea țării noastre de stat independent, de stat latin, se afirmă că ea are conștiință de datoriile ce i se impun de a fi în etern la Dunărea de Jos o cetate puternică a civilizațiunii occidentale, un focar din care această civilizațiune să se răspîndească în Orient..."

Cîțiva ani mai tîrziu, în ședința din 14 martie 1889, tot la aniversarea regatului, donînd diverse colecții, N. Ionescu, membru la Secția istorică, ușor ironic și probabil puțin antimonarhic, îi replică lui D.A. Sturdza că ar fi mai bine să se dezgroape și datele mari din istoria cea veche a românilor, ca spre pildă Ștefan cel Mare, pentru ca secretarul general să aibă mai dese ocazii să facă daruri. Replica lui Sturdza, reținută și demnă în același timp, n-a întîrziat: „Cunosc și eu, ca și dl. Ionescu, ca și noi cu toții, datele cele mari ale istoriei noastre naționale celei vechi. Cu toții le venerăm și le iubim din toată inima. Dar totdeauna mi s-a părut că nici una din cele vechi nu se poate asemăna cu cele ale istoriei noastre moderne. Nu putem uita că după mulți secoli de împilare din partea tuturor vecinilor noștri ajunsesem într-o stare atît de mizerabilă încît nici nevoințele noastre cele interne nu le puteam pune singuri la cale, iar principii noștri erau considerați ca niște guvernatori de provincii și tratați ca atare. Datele cele mari ale istoriei noastre moderne însemnează nu numai faptele acelea prin cari toată mizeria trecutului a fost scuturată, ci și acele fapte prin cari s-a creiat o nouă ordine de lucruri... care smulgînd definitiv pe români din somnolența în care a picat răsăritul european, i-a legat din nou cu omenirea apuseană, care stă continuu în capul dezvoltării și a propășirii popoarelor, o ordine de lucruri care... ne-a făcut nu numai să renaștem ca popor, ci a înălțat statul român la o poziținue independentă și la o însemnătate internațională precum nu am mai avut-o în alt timp. Serbînd aceste mari zile moderne, răspîndim din ce în ce mai mult în popor conștiința despre importanța acestor zile și despre importanța rezultatelor lor..."

Exista în sînul unor membri ai Academiei ideea că aceasta ar trebui să se unească cu alte societăți culturale, de oarecare prestigiu, cum a fost, spre exemplu, Societatea Ateneului Român. Acest spirit anarhic și deosebit de periculos a fost combătut de Mitiță Sturdza în ședința din 30 martie 1887, prezentînd, ca secretar general, raportul pentru anii 1886-87, cînd spune, textual: „În sesiunea actuală, agitîndu-se chestiunea de a se uni Academia cu Societatea Ateneului Român s-a hotărît ca Academia, sprijinită pe legea din 29 martie 1879, care o recunoaște ca institut național [să] declare că ea nu poate să fie întrunită sau confundată cu o altă instituție literară sau științifică. Academia trebuie să rămînă cea mai înaltă instituție națională de cultură și știință".

Toți anii, mai bine de trei decenii, sînt dominați de masivele donații în folosul Bibliotecii pe care *Analele* le înregistrează ședință cu ședință. Toate celelalte donații, deloc sporadice, și cumpărăturile adunate la un loc nu pot egala obolul lui Dimitrie Sturdza. Numai într-un an academic, 1884-85, luat la întîmplare, a dăruit 1 023 volume cărți, inclusiv cărți românești vechi, 56 manuscrise, sute de documente, sute de monede românești, sute de ștampile și hărți și cedează diurna (cum va face în fiecare an) pentru cumpărări de cărți. La jubileul de 25 de ani al Academiei, ținut la 30 martie 1891, pe lîngă numeroase alte colecții, donează nu mai puțin de 1 600 monede românești vechi. Însoțite toate de o scrisoare plină de elogii la adresa instituției pe care o slujea cu atîta pasiune, totală dăruire și dezinteres.

...între fruntașii partidului liberal (primul din stînga, rîndul din mijloc)

D.A. Sturdza este cunoscut ca secretar general perpetuu al Academiei. În realitate, nu exista această demnitate în statutele instituției, dar el a fost reales succesiv de cinci ori, pe o durată de șapte ani, începînd cu anul 1884, și a murit ca atare, ultima alegere fiind aceea din mai 1912. Este cea mai elocventă dovadă a imensului prestigiu de care s-a bucurat acest om în sînul Academiei, unde nu se făcea politică și unde nu era loc pentru farse electorale. În tot acest lung interval, un singur conflict s-a ivit, în ședința din 7 aprilie 1908, cînd A.D. Xenopol, pretinzînd să i se publice în *Anale* un studiu ce nu fusese citit în plen, a determinat demisia secretarului general. La stăruințele unei delegații, în frunte cu președintele, Anghel Saligny, a revenit asupra ei, dar nu peste mult s-a îmbolnăvit și mai bine de un an a absentat din viața publică.

Cînd revine, la 24 septembrie 1910, este salutat cu multă căldură de vicepreședintele Ioan Bogdan, care spune, printre altele: „Dacă Academia are astăzi atîtea averi, care au servit și vor servi de aici înainte încă mai mult culturii românești, dacă ea posedă colecții așa de bogate privitoare la trecutul nostru, cele mai bogate ce există în toată românimea, dacă ea a dezvoltat o activitate științifică destul de remarcabilă în domeniul mai ales al științelor istorice și filologice, pentru cultivarea cărora a fost înființată... știm cu toții că în mare parte meritul pentru aceste rezultate se cuvine dumneavoastră. Mai mult decît toți ceilalți membri ai Academiei, dumnevoastră ați contribuit la mărirea averilor ei, dumneavoastră ați înmulțit colecțiile ei științifice... Numele dumneavoastră e legat astfel pentru totdeauna cu glorie de al instituției noastre".

Reintrarea lui în activitate a fost efectivă. A prezentat rapoartele sesiunilor de fiecare dată, pînă la 30 mai 1914. A susținut în șapte ședințe, *Însemnătatea divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României* (după ce publicase vasta colecție de *Acte și documente relative la istoria renașterii României).* La 30 martie 1913 este sărbătorit cu prilejul împlinirii vîrstei de 80 de ani, cînd se bate și o medalie jubiliară și se tipărește un volum omagial. Se stinge din viață la 21 octombrie 1914, la mai puțin de o lună după moartea regelui pe care l-a slujit cu nemăsurată credință.

Acesta a fost D.A. Sturdza istoricul, academicianul, inegalabil Mecena al culturii. În aula Academiei, unde a răsunat glasul său atîția ani, se va găsi loc, cu siguranță, într-o zi pentru portretul care îl înfățișează în toată austeritatea. Căci generațiile ce se vor succeda vor trebui să știe că inima lui a bătut necontenit pentru durerile și bucuriile neamului. ■

CARȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **Petru Diaconu David — DIN ISTORIA SFINȚILOR POPORULUI ROMÂN.**

Editura Rompit, București, 1992, 80 pp.: pagini din trecutul ortodoxiei de la noi, consacrate, cum se subintitulează lucrarea, unor „sfinți și martiri eroi - prețioase mărturii ale eternității neamului românesc"; unele dintre studii au apărut în avanpremieră în revista noastră.

• **Dulciu Morărescu — OAMENI DE CULTURĂ ROMÂNI ÎN ARTA MEDALIEI. DICȚIONAR** (cu o prefață de dr. **Maria Dogaru**).

Editura „Exclusiv Publicitate", București, 1991, 198 pp., 47,50 lei: o reprezentativă carte de vizită a prețuirii pe care societatea românească o nutrește pentru înaintași.

• **Iuliu Paul — CULTURA PETREȘTI.**

Editura Museion, București, 1992, 208 pp. + LIV pl., 235 lei: monografie ce sintetizează cunoștințele noastre despre cultura neo-eneolitică din podișul Transilvaniei.

• **Sonia Palty — EVREI, TRECEȚI NISTRUL!, Ed. II.**

Cartea Românească, București, 1992, 208 pp., 200 lei: însemnările unei supraviețuitoare a deportării din Transnistria, tipărite în colecția *Lumen*, ce apare cu sprijinul financiar al Departamentului informațiilor al guvernului României.

• **Prof. Vasile-Mihai Câmpeanu — LICEUL „GHEORGHE LAZĂR". SIBIU. COMPENDIU MONOGRAFIC. 1692-1992.**

Editura Caleidoscop, Sibiu, 1992, 66 pp. cu ilustr.: o carte apărută la cea de a 300-a aniversare a unei școli cu frumoasă tradiție din Transilvania și care, alături de alte lucrări prezentate în această rubrică, reia o frumoasă tradiție de istorie locală.

• **Alexandru Barbu, Valeriu Neamțu — HRISOVUL PĂDURILOR DE BRAD** (cu un cuvînt introductiv de **Eugen Simion**).

Editura Publi-Ligna SRL, București, 1992, 132 pp., 137 lei: istoria unei așezări de pe valea superioară a Teleajenului, reconstituită pe baza izvoarelor.

• **CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN BUCUREȘTI, VOL. IV.**

Editura Museion, București, 1992, 374 pp.: apărut sub coordonarea dr. **Vasile Boroneanț** și dr. **Mioara Turcu,** volumul reunește studii, comunicări, rapoarte arheologice, cercetări arheologice de suprafață, note și o cronică a cercetărilor arheologice bucureștene între 1981-1989.

• **MEMORIA. REVISTA GÎNDIRII ARESTATE.**

Editată de Uniunea scriitorilor din România, nr. 1—144 pp., 50 lei; nr. 2—144 pp., 50 lei; nr. 3—144 pp., 50 lei; nr. 4 ar fi trebuit să aibă tot 144 pp., dar din motive financiare nu a mai apărut; nr. 5—144 pp., 100 lei: o publicație care își propune să redea neamului românesc memoria, într-o viziune largă, nu restrictivă, limitată la perimetrul românesc.

• **MĂRTURIE ORTODOXĂ.**

Anul XI, nr. 16/1992, 66 pp.: revista comunității ortodoxe române din Olanda, ce apare la Haga, pe cheltuiala și prin grija preotului iconom stavrofor dr. **Ioan Dură.**

• **AERONAUTICA.**

Nr. 3/1992, 32 pp., 70 lei: pagini din istoria mai veche sau mai nouă a aviației române.

BIBLIOTECAR LA PALATUL REGAL (VIII)

G.T. KIRILEANU

Înainte de a parcurge alte pagini din caietul anului 1922 cu însemnările memorialistice inedite **ale lui G.T. Kirileanu, cel ce a condus Biblioteca Palatului Regal între anii 1906-1930, să reamintim membrii familiei regale: regele Ferdinand I, regina Maria, prinţul moştenitor Carol, principesa moştenitoare Elena, soţia sa, principele Nicolae şi principesele Elisabeta (căsătorită cu regele George II al Greciei), Maria (căsătorită cu regele Alexandru I al Iugoslaviei) şi Ileana.**

În jurul acestora se aflau membrii Casei regelui, Casei reginei şi aghiotanţii prinţului moştenitor, după cum urmează: ministrul Casei Regale — N. Mişu; şeful Casei militare — general P. Angelescu; administratorul domeniilor Coroanei — general E. Baliif; maestru de ceremonii — I. Stircea; maestru de vînătoare — A. Mocsony; secretarul particular al regelui — L. Basset; medicii Curţii — E. Romalo, I. Mamulea; aghiotanţi regali — col. N. Rădescu, col. Fl. Ţenescu, lt. col. N. Andrievici, maior E. Skeletti; înalta doamnă de onoare a reginei — Elena E. Mavrodi; doamne de onoare — Irina J. Procopiu, Constanţa N. Cincu, Simona Lahovary; doamne de companie — Caterina E. Ghika, Lucia D. Grecianu, Elisa Gr. Triandafil, Ana Sp. Haret, Maria I. Pilat, Zoe D. Suţu, Irina N. Butculescu, Elena L. Catargi, Manuela R. Roma; domnişoară de onoare a principesei Maria-Adela Cantemir; secretarul particular al reginei — G. Denize; aghiotanţi ai prinţului moştenitor — gen. N. Condeescu, col. N. Condiescu, ofiţer de ordonanţă — Al. Orăşanu.

Cu mulţi dintre aceştia, memorialistul se afla în relaţii apropiate, de colaborare sau chiar de prietenie. În mod deosebit era apropiat de prinţul Barbu Ştirbey, om politic influent, mare latifundiar, prieten şi confident al familiei regale, în special sfătuitor al reginei.

Aceste personaje apar des în însemnările lui G.T.Kirileanu, document memorialistic deosebit de interesant, pus în circuit istoriografic, pentru prima dată, de revista Magazin istoric **în urmă cu un deceniu (nr. 3-6/1982, 7/1984, 10-12/1990, 1-4/1991, 6-9/1992).**

Să urmărim, deci, alte evenimente şi întîmplări de la Palatul Regal în 1922, în preajma încoronării regelui Ferdinand I şi a reginei Maria, la Alba Iulia, ca suverani ai României Mari.

Precizări privind selecţia şi transcrierea textului am dat în episoadele anterioare.

În imaginea de sus: memorialistul, în ultimii ani de viaţă, la Piatra Neamţ

În pp. 19-21: momente din timpul ceremoniilor legate de încoronarea de la Alba Iulia din 15 octombrie 1922.

1922

27 iunie. Ieri Denizé mă cheamă la telefon şi-mi spune că-s poftit pe-asară la filmul *Crinul vieţii*, ce se va da la Cotroceni. Caut să mă scuzez că n-am smoking, dar regina care era alături a stăruit să viu şi să poftesc pe prinţul Ştirbey cu familia.

Regele mi-a făcut semn să mă aşez aproape de el, lîngă prinţesa Ştirbey, în dosul principesei moştenitoare.

S-a început filmul, cu totul depărtat de realitate şi lipsit de acţiune. Singură maimuţa, care se chinuia să distrame o împletitură, încurcînd firele ghemului, cu o încăpăţînare idioată, îmi înfăţişa un trist simbol al realităţii. Şi cu toate acestea, d-na Irina Procopiu, mereu în extaz, exclama spre a fi auzită de regină: — Delicieux, charmant, admirable!...

Pentru mine era încîntătoare numai ceafa principesei moştenitoare, cu o rotunjime sănătoasă, păr fin şi o pieliţă albă, lăptoasă, ademenitoare.

Dar mă gîndeam mereu la deşertăciunea unei asemenea treceri de timp, cînd lumea fierbe şi se zbuciumă şi-mi ziceam: „Decît mă cheamă să-mi arate umbre şi cai verzi pe pereţi, mai bine m-ar asculta cînd le dau vreo lămurire de folos şi pentru ei şi pentru ţară. Însă cu greu le poţi face bine.

Prinţul Carol a vorbit în chip silit cîteva clipe cu mine, întrebîndu-mă dacă am văzut volumul de curînd tipărit la Fundaţia lui, *Cuvîntările regelui Ferdinand* (la care am lucrat doar numai eu).

Zic: — L-am văzut numai la vitrinele librăriilor.

— Asta-i un reproş că nu ţi s-a dat un volum?

— O constatare.

29 iunie. Mare tămbălău cu înmormîntarea lui Take Ionescu[1]. Articole peste articole, delegaţii, coroane.

Pe coroana trimisă de rege se scrisese: „Regele lui Take Ionescu". Manu se duce la mareşal şi-i spune că-i prea puţin, deoarece pentru Lascăr Catargiu, Nababu, g-ral Manu s-a zis: „Recunoscătoare amintire". G-ral Ballif zice că-i prea mult şi totul se lasă aşa.

Liberalii se miră de marea popularitate a lui Take Ionescu, dovedită prin manifestările neaşteptate în cercuri aşa de largi.

12 septembrie. Venind din congediu de la Piatra Neamţ, găsesc pe pr. Ştirbey bolnav de dureri în regiunea stomacului. Avea alăturea pentru lectură pe Machiavel!

Aduc îndată vorba despre încoronare şi-i arăt uimirea mea în privinţa acestei hotărîri pripite, după atîta întîrziere şi nepregătire. Nu se putea lăsa pentru 10 mai viitor? Şi-i înşir toate argumentele contra: 1) nepregătirea; 2) nesiguranţa climei în octombrie (căci pe acest temei fusese refuzul reginei către g-ral Averescu); 3) mizeria funcţionarilor, lipsa de pâne la oraşe şi de porumb la sate; 4) lipsa Constituţiei (care de asemenea fusese un motiv de amînare pe timpul g-ralului Averescu); 5) abţinerea Partidului Naţional, care a votat unirea de la Alba Iulia; 6) interesul regelui ca asemenea serbare să se facă într-o atmosferă favorabilă.

19 septembrie. La masă îmi arăt indignarea faţă de starea în care ne bălăcim. Iar dr. Mamulea: Cu *adevărul* eşti învins, *minciuna* e mai tare.

28 septembrie. Asară prinţul Ştirbey (după o întîlnire cu ministrul Duca), îmi şopteşte: în Grecia e prost. Regele Constantin a abdicat astăzi.

— Tîrziu i-a venit acest pic de minte. Iată unde ajungi cu încăpăţînarea oarbă.

29 septembrie. Azi dimineaţă întîlnesc pe prinţul Ştirbey care venea de la I. Brătianu.

— Tocmai mă-ntrebam dacă vei veni azi pe la noi, căci am a-ţi da textul unui proiect pentru proclamaţia regelui la încoronare. Şi îmi întinde 3 foi cu „Preşedinţia Consiliului de Miniştri". Le iau şi nu zic nimic.

30 septembrie. Azi dimineaţă la 9 1/2 pr. Ştirbey cam întunecat se pregătea să meargă la Palatul Cotroceni, unde sosiseră reginele Maria şi Elisabeta. Îi arăt foile cu proiectul proclamaţiei încoronării şi-i zic din nou: Secetă în aceste foi, secetă şi în sufletul meu.

— Te vei duce cu ele la I. Brătianu înainte de ora 1. Maria (fiică-sa care copia nu ştiu ce pe foi cu „Preşedinţia Consiliului") va întreba ora hotărîtă şi ţi-o va comunica.

Fac cîteva adaosuri şi îndreptări şi la 12 1/2 sînt la

[1] Take Ionescu (n. 13 octombrie 1858) s-a stins din viaţă la 22 iunie 1922, la Roma; despre sfîrşitul său, revista noastră a publicat, în nr. 7/1975, amintirile soţiei sale, Alexandrina Ecaterina Woroniecki.

Brătianu. Îl găsesc înconjurat de secretari antipatici ca Roşca şi Pleşoianu.

— Ştiu c-ai făcut frumoase discursuri pentru rege şi de aceea ţi-am dat foile astea ca să le revezi şi să adaogi ce vei crede.

— Eu sînt prea mic pentru lucruri de acestea.

Aflu că au lucrat pentru alcătuirea proiectului: Ionel Brătianu, d-na Elisa Brătianu şi I.G. Duca. Văzînd că am adaus un pasagiu despre „marii aliaţi" a şters aceste 2 cuvinte, înlocuindu-le cu „acei care". Zice că a început cu cuvintele „Prin graţia lui D-zeu" ca să arate dreptul divin şi de moştenire la tron. A pus „vreau" în loc de „rog pe D-zeu" ca să arate mai puternic voinţa regelui. Eu adaog: Aşa zice şi Ştefan cel Mare în *Apus de soare* — Io Ştefan vodă *vreau*.

Mă întreabă cum ar putea intercala ceva despre unirea ţărilor surori, de care nu scrisese nimic. Zic: — Să se pomenească despre declaraţiile de unire de la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia.

Tocmai atunci intră prinţesa Nadejda Ştirbey, I.G. Duca şi Constantin Brătianu (cel gras). I.G. Duca îl întreabă pe acesta din urmă dacă s-a îngrijit de cele vreo 40 de automobile care vor fi de nevoie la Alba Iulia. Prinţesei Ştirbey îi pare bine că nu se va duce acolo, căci nu vrea să fie aruncată în aer de cine ştie ce bombă.

E de părere că serbările acestea, privite fără plăcere de toată lumea, seamănă a înmormîntare. D-na Elisa Brătianu pleacă la dejun la Cotroceni. Brătianu pleacă după dejun la Sinaia.

A, uitasem. I. Brătianu mi-a spus că fiind bolnav şi de multe ori amărît, pentru că el nu-i actor bun care joacă fără să simtă, făcînd pe alţii să petreacă, ci joacă din toată inima, ca distracţie scrie cîte ceva pentru *Cugetul românesc*.

7 octombrie. Asară întîlnire cu părintele N. Popescu, directorul Mitropoliei, spre a-l pune în cunoştinţă de chestia plîngerii episcopului de Argeş, Visarion Puiu, privitoare la reşedinţa episcopală ocupată de rege la Curtea de Argeş. Îi arăt că regele e foarte pornit împotriva episcopului, că ministrul Mişu îşi spală mîinile şi că g-ralul Angelescu se laudă că-l va caterisi. Deci mitropolitul primat e dator să apere dreptul bisericii.

Îmi aduce răspunsul că mitropolitul [Miron Cristea] nu-i mulţămit de Visarion. Se aştepta de la el să-i fie de ajutor în Sinod. E de o nervozitate ciudată şi mereu fără astîmpăr. Vrea să se mute la Galaţi.

Cu această ocazie, mitropolitul şi-a arătat mîhnirea că la Palat biserica ortodoxă nu-i bine văzută. Acum la încoronare i-au venit mai multe rînduri de emisari (Văitoianu, apoi Mişu) ca să-i propună primirea la slujba încoronării a episcopilor uniţi. A răspuns că el are a păstori 14 milioane de ortodocşi şi că preferă să demisioneze decît să recunoască oficial că-i egal cu uniţii.

Alaltă-seară, la 8 1/2, m-a chemat I. Brătianu la telefon, dar din norocire plecasem de la Palat.

Azi prinţul Ştirbey îmi spune că Brătianu mă aşteaptă la el acasă. Mă duc şi-l găsesc cu un tînăr înalt, gras peste măsură şi spilcuit, pe care mi-l recomandă: Constantinescu, consilier de legaţie sau aşa ceva. Îl pune să citească textul actului comemorativ regal de la Alba Iulia, pe care îl aştepta ministrul Banu [C. Banu, ministrul cultelor şi artelor] de asară. Citeşte cu emfază acest tînăr franţuzit, care pronunţă cu greu limba românească. Mai

face Brătianu cîteva îndreptări, întrebîndu-mă și pe mine.

Plecînd bobocul sau mai bine grăsunul diplomatic, Brătianu îmi spune din nou că dorește să-i citească articolul pentru *Cugetul românesc* un om pricepùt și independent ca mine, care i-ar putea spune apoi dacă articolul are interes pentru public și dacă nu i-ar fi neprielnic ca om politic.

Mi-a spus apoi că regele i-a citit cuvîntarea ce i-am pregătit pentru încoronare și au făcut amîndoi haz de pasagiul cu rugăciunea.

Pr. Știrbey îmi spune că regina Maria a fost foarte supărată pe el pentru că a împiedicat-o să alcătuiască împreună cu Emil Panaitescu un manifest către țară la încoronare. A și plîns.

Îmi spune una bună a d-lui ministru Mișu. Ministrul Ungariei la București venind să-i arate cît de greu îi va fi să ia parte la serbările de la Alba Iulia, Mișu l-a liniștit zicînd că se va face că uită a i se trimite invitație. I. Brătianu s-a înfuriat auzind de asta și-a dat îndată ordin să se trimită invitația ministrului ungar.

Regele vrea să întîmpine la gară pe prinții care vin la încoronare, dar la sosirea lui Foch nu vrea să fie la gară.

— Se poate una ca asta, cînd prin trimiterea lui Foch serbările încoronării au cîștigat atîta prestigiu. Astea-s apucături medievale, care nu-și mai au rostul și ne fac numai rău. Ce valoare au prințișorii față de un Foch!

Din nenorocire, regina vede mai limpede lucrurile și mi-a zis că regele se arată grozav în chestiile de protocol medieval, dar uită toate principiile cînd e vorba de o femeie frumoasă.

8 octombrie. Vorbind cu dr. Mamulea despre greutățile ce-o așteaptă pe regina Elisabeta în Grecia, el e de părere că nici nu se gîndește la aceste greutăți și va continua a-și citi romanele întinsă.

— E cam fantasmagorică.

— Mai rău. Toate apucăturile tatălui o stăpînesc și pe deasupra o totală lipsă de cultură. Iar mîndria o împiedică a întreba și a se instrui, așa încît se închide într-un turn al ignoranței, plăsmuind închipuiri copilărești pe care le crede lucruri extraordinare. Apoi o lenevie infinită, întreruptă de impulsiuni fără rost: așa vreau, nu vreau să știu de asta... În Grecia li s-a luat dreptul de a iscăli decret.

— Și la noi țărăniștii vor mărginirea prerogativelor regale.

9 octombrie. Pictorul Jean Steriadi vine să-mi ceară pecetea mare pentru actul încoronării, despre care comisia încoronării n-a avut habar pînă săptămîna trecută, cînd s-a trezit fără pregătirea acestui act și fără pergamentul trebuincios. Cu greu au găsit o piele, pe care nu se știe dacă scrierea va fi cu putință. Iar actul l-a redactat ministrul Banu.

Vorba regisorului teatral [Paul] Gusti: Noi sîntem țara ultimului moment, unde toate se fac de mîntuială.

Cît despre lucrările în pripă de la Alba Iulia și despre Arcul de triumf care se strică înainte de a fi terminat, Jean Steriadi a zis cunoscuta cugetare: „Le temps respecte peu ce qu'on a fait sans lui" [Timpul respectă puțin ceea ce s-a făcut fără el].

Pictorul Stoica, însărcinat tot în ultimul moment cu facerea *menu*-ului. Se duce aproape gata (după indicațiile lui Brătianu) la comisia încoronării, unde pictorul Costin Petrescu îl găsește cu totul nepotrivit. Stoica pleacă furios.

Vine la mine cu planul a 2 *menu*-uri, pentru rege și regină.

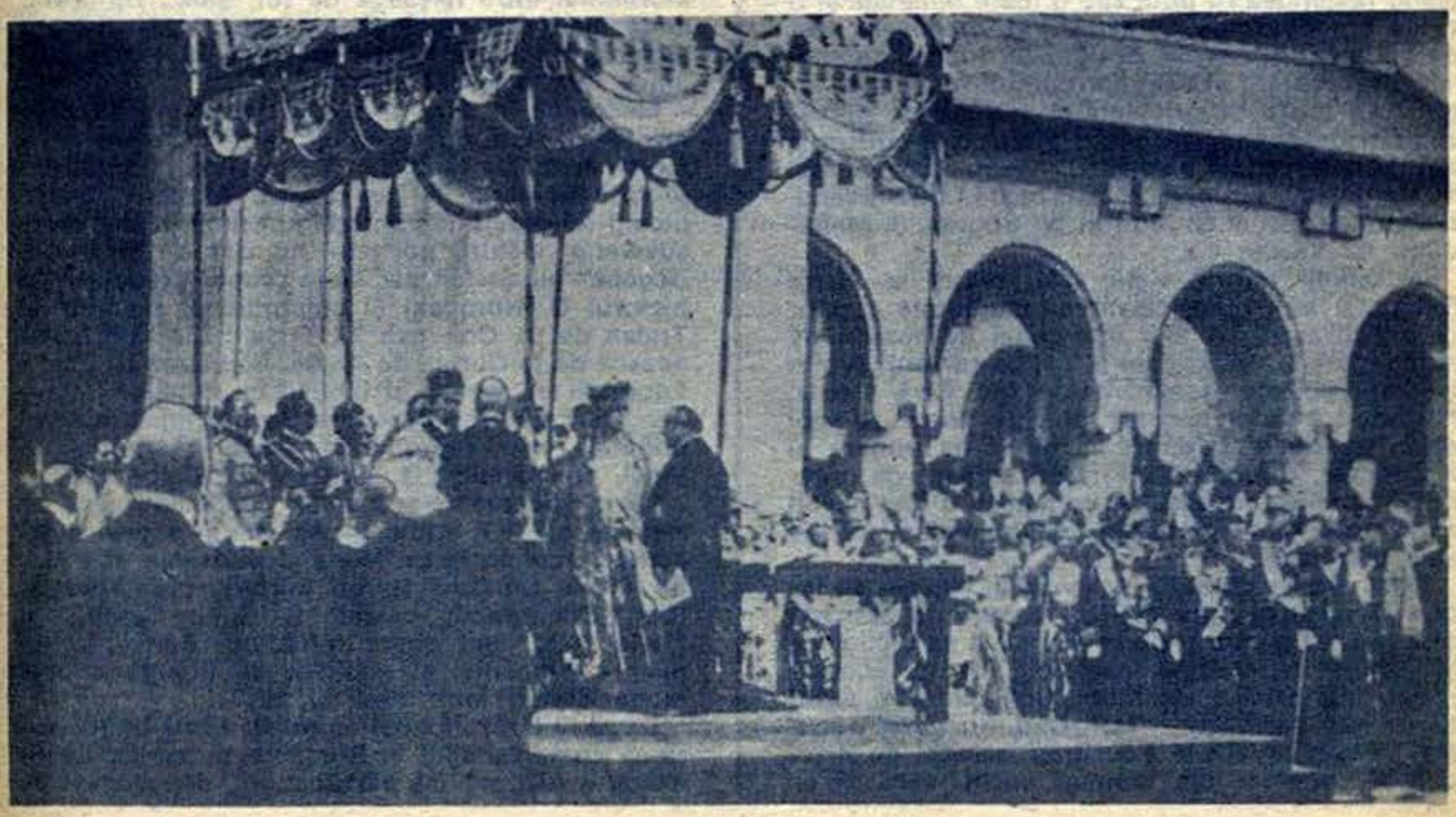

11 octombrie. Profesorul I. Lupu, din Iași (liberal) este înspăimîntat de cele aflate la Ministerul de industrie (Sassu). S-au strîns 700 de vagoane de ouă, mii de vagoane de porci, piei etc. Și acuma au început presiunile politicienilor pentru permisele de export. Dar ce-i mai trist, Palatul se amestecă și el în asemenea stăruințI, vagoanele de ouă fiind cerute de un văr al regelui sau al reginei, refugiat la noi în țară. Sassu a ținut piept pînă acum, dar vede că va fi înlăturat. Însuși Ionel Brătianu i-a dat 2 cereri pe care Sassu le-a refuzat ca fiind contrari legilor. Regina îl detestă pentru că ea este cea mai aprigă la cîștig și cadouri (ar fi primit coliere nu știu de la care miniștri).

Prințul Carol dus de nas de Mugur.

13 octombrie. Cu prințul Știrbey la nunțiul papal care s-a întors de la Constantinopol. Va lua parte la încoronare ca ambasador al papei.

15 octombrie. Alba Iulia. Iorga a vorbit mult cu Goga înainte de masă. Un fotograf voia să ia chipul g-lui Berthelot. Acesta zise rîzînd: Tot mă fotografiați, dar mie nu-mi trimiteți. Și Ionel Brătianu se așează lîngă dînsul pentru poză.

I.G. Duca mă întreabă satisfăcut: — Ce zici de reușita serbărilor?

— Nu-i destul popor.

Și, într-adevăr, tribunele erau goale, iar pe cîmpia din față nu erau valurile mulțimii precum, mă așteptam.

Dr. Mamulea își amintește de întîia călătorie cu regele și regina prin Transilvania. Atunci să fi văzut popor mult și entuziasm. Acum urale leșinate.

Defilarea armatei a fost impunătoare. Cotlariuc îmi spunea că defilarea trupelor austriece în 1915 la Viena nu i-a făcut așa impresie.

Conversație cu săteanca din Siliște, sora lui O. Ghibu. G-ral Averescu și g-ral Rășcanu priveau trupele în defilare retrași mai departe.

Momente mișcătoare: corul din biserică; punerea coroanelor pe capete sub baldachin, apoi apariția la portic cu coroanele pe cap.

Colț interesant: Iorga alături de ministru Mișu, iar mai încolo g-ral Coandă, Marghiloman, Averescu. ■

Selecție și prezentare:
Ioan LĂCUSTĂ

„Înmormîntat între hîrțoage..."

Deși nu l-am cunoscut personal pe G.T. Kirileanu, din ale cărui însemnări memorialistice inedite revista Magazin istoric a publicat în premieră o bogată selecție, am avut posibilitatea ca, prin intermediul unor documente, de asemenea inedite (note, însemnări, scrisori, dedicații autografe pe cărți) puse la dispoziție de dl. T.G. Kirileanu, nepotul cărturarului, să fac cunoștință cu spiritul acestui intelectual deosebit, martor al unor dense decenii de istorie. Pe lîngă modestie, G.T. Kirileanu răspîndea în jurul său o mare bunătate și o caldă dragoste față de semeni și, îndeosebi, față de cei aflați în nevoie. Era cinstit, iubitor de adevăr, devotat țării și valorilor culturii românești, legat prin relații de prietenie și prețuire cu personalități de seamă ale vieții politice și culturale din prima jumătate a veacului nostru, cum au fost T. Maiorescu, N. Iorga, B. Știrbey, I.I.C. Brătianu, I. Cantacuzino, V.G. Morțun, V. Bogrea, S. Mehedinți, G. Vâlsan ș.a.

În ultimii ani ai vieții sale, retras la Piatra Neamț, a trăit greu, ca marea majoritate a celor care activaseră în anii interbelici în posturi de răspundere la Palat (cum a fost cazul său), sau în instituții politice, administrative etc. Fără pensie, lipsindu-i strictul necesar traiului, primit și apoi scos, pe nedrept, dintre membrii de onoare ai Academiei Române (1948), „privegheat" de organele represive ale statului comunist, a fost nevoit să-și vîndă mare parte din documentele și cărțile sale prețioase.

Odaia sa de dormit îi devenise și cabinet de lucru. Din cauza unor chiriași impuși de primăria orașului, își păstra o parte din vasta sa bibliotecă și arhivă în această cameră. Tot în această „odaie" își primea vizitatorii, unii dintre ei veniți de la mari depărtări — Iași, Cluj, Suceava, București, Rîmnicu Vîlcea ș.a. Erau oameni de mare cultură, prieteni din vremuri vechi, care și ei, într-o formă sau alta, sufereau opresiunile regimului de dictatură. Amintim printre aceștia pe Leca Morariu, I. Mușlea, Ș. Cioculescu, Perpessicius, Vl. Streinu, I. Hudiță, A. Brudariu, P. Caraman, I. Tăzlăoanu, Aug. Z. N. Pop.

De obicei, musafirii veneau pe rînd și erau găzduiți într-o încăpere de la etajul casei, unde, nota G.T. Kirileanu, „mă închinam eu în fiecare dimineață la Muntele sfînt — Ceahlăul".

Cărturarul, după cum consemna el, trăia „înmormîntat între hîrțoage de tot felul... Un teanc lîngă mine, pe masă alte teancuri aduse pentru lectură, iar lîngă lampa electrică scrisorile primite, care așteaptă răspuns".

Încăperea în care și-a dus ultimii ani de viață era împodobită cu picturi și desene la care ținea foarte mult, ele făcînd parte, după cum nota, din propria sa ființă. Pe un pupitru se aflau „Crinii" pictați de regina Maria, tablou primit în dar de la suverană; alături, portretul lui Dante. Pe pereți, „icoana" lui Ștefan cel Mare (copie executată de pictorul D. Norocea) și chipurile lui Decebal și Traian de pe Columna lui Traian; Biserica Domnească de la Curtea de Argeș, împreună cu cîteva fotografii de familie și tabloul cu membrii „Junimii", cu Eminescu deasupra. Se mai aflau tablouri originale sau reproduceri după Leonardo da Vinci, O. Băncilă, G. Lührig, D. Stoica etc.

Între documentele inedite din ultimii ani de viață ai lui G.T. Kirileanu se află și aceste două scrisori schimbate cu Maria Costinescu, una dintre fiicele prințului Barbu Știrbey, căsătorită cu Nicu Costinescu, băiatul lui Emil Costinescu (1844-1921, unul dintre fondatorii Băncii Naționale a României și ministru de finanțe în mai multe rînduri între 1902 și 1917).

După al doilea război mondial, odată cu instaurarea comunismului în România, și familia Costinescu a fost supusă persecuțiilor, deposedată de

proprietăți (printre care și fabrica din Sinaia).

Scrisoarea pe care Maria Costinescu i-a trimis-o la 19 ianuarie 1958 bătrînului prieten de la Piatra Neamț constituie o mărturie din acele grele vremuri. La fel ca și rîndurile de răspuns ale lui G.T. Kirileanu. Iată-le, în completarea însemnărilor sale memorialistice de pe vremea cînd se afla bibliotecar la Palatul Regal.

Receptiv la suferințele oamenilor, impresionat de martiriul vieții Mariei Costinescu, G.T. Kirileanu îi scrie cuvinte de încurajare, invitînd-o, împreună cu membrii familiei, să vină să revadă Bîtca Doamnei, Valea Bistriței — pe unde umblase în trecut cu părinții, surorile și simpatica „Zuchi maichi". Însă întîlnirea n-a mai avut loc, pentru familia Costinescu din motive financiare, iar pentru G.T. Kirileanu, din cauza vîrstei. Bătrîn și suferind, cel mai distins fiu al Văii Bistriței închide ochii pentru totdeauna în noiembrie 1960, luînd cu el în mormînt regretul că n-a avut timpul necesar să-și ia rămas bun de la prietenii dragi aflați în viață, printre care și Maria Costinescu — „scumpa și buna prietenă", atît de încercată de greutățile vieții.

Mai întîi, scrisoarea Mariei Costinescu

Const. PRANGATI

„Sinaia,
19 ianuarie 1958

Dragă Moș Ghiță,

A scrie în împrejurările de astăzi este tare greu, mai cu seamă că te apasă o sumedenie de griji, cu care trebuie să te iei la harță în fiecare zi, la care se adaugă supravegherea din partea celor puși să te păzească. Îmi pare așa de bine că am avut vești de la mata prin doctorul Gheorghiu care a fost atît de drăguț să mi le telefoneze. Era cît pe aici să nu mai afli nimic despre mine, căci am avut gripa asta asiatică în vara trecută, cu o dublă pneumonie, și mi-a fost foarte rău. În afară de aceasta, îl scosese și pe Isoț din slujbă, așa încît am dus-o cît se poate de greu. Casa îmi era plină de copii, ai mei și ai Nadejdei [fiica prințului B. Știrbey – *n.n.]* pentru care găteam și spălam.

Nu știu ce m-aș fi făcut dacă nu era cumnata mea Adina Brătianu [soția lui C.I.C. Brătianu – *n.n.]* ca să mă ajute și să mă îngrijească. Cînd ești singură nu e atît de greu să rămîi fără bani, dar cînd ai o casă plină de tineret, te apucă groaza cînd te gîndești ce am să le dau mîine de mîncare.

Cît despre oboseală, începem amîndoi s-o resimțim din cînd în cînd. Nu degeaba zice cîntecul: «bătrînețe, haine grele...», căci sotul a împlinit 70 de ani, iar eu 62. Ți-aduci aminte cînd Mamulea [medicul Palatului – *n.n.]* decreta cu o mînă băgată în veston, à la Napoleon: «O să vedeți mai tîrziu, o să vă schimbați felul de a privi viața...!» Eu cred că dînsul s-a înșelat. Am găsit din contră, atîta bunătate și înțelegere acolo unde nu mă așteptam. Oamenii sînt buni!

Așteptăm să ne vină studenții, după examene, la 1 februarie. Alexandru învață inginerie, cel mijlociu muzica, pentru care este foarte talentat, și cel mic fizica și matematica. Toți trei învață foarte bine, dar natural s-au resimțit greu cei patru și trei ani pierduți, în care n-au putut intra la facultate din cauza «originii nesănătoase». Despre Nadejde poate ai aflat că s-a întors Șerban din pușcărie. A fost mare bucurie în casă și se pare că a găsit o slujbă care îi convine, undeva aproape de București, la țară.

Nu știi ce plăcere mi-a făcut să văd desenul acela făcut de mine sub Ceahlău, într-o excursie făcută cu tata. Mi-am adus aminte dintr-o dată ce veseli eram noi atunci, și-ți mulțumesc că te-ai gîndit să-mi trimiți această mică schiță. De la Eliza [fiica prințului B. Știrbey, căsătorită Boxshall în Anglia – *n.n.]* știu prea puțin, doar că era bine. Despre tanti Elisa [soția lui I.I.C. Brătianu – *n.n.]* știi că a murit? Sărmana s-a chinuit mult în ultimul timp. Îți minte cum spunea: «Mi-mi place mămăligă, e o mîncare pentru păsări». Nu știu cum e la Piatra Neamț, dar aici găsești foarte rar mălai, și adeseori nu putem face mămăligă pentru că nu avem cu ce.

Mă grăbesc să închei căci începe să se întunece și vreau să duc scrisoarea la cutie. De aceea te îmbrățișez Moș Ghiță dragă, și sper să ne mai vedem o dată în viață.

Maria Costinescu.

P.S. De la «Zuchi maichi» am primit o lungă scrisoare, în care întreabă de d-ta. Bărbatul ei a fost foarte apreciat acolo în închisoare, iar fata lor are o slujbă bună".

Iată și răspunsul bătrînului cărturar.

„Piatra Neamț,
31 ianuarie 1958

Stimată prietenă,
Maria Costinescu,

Nu-ți pot spune cîtă bucurie mi-ai făcut cu scrisoarea din luna aceasta. Am întîrziat cu răspunsul din cauza unor cerințe nedrepte asupra bibliotecii mele documentare donate orașului Piatra Neamț. Eu am dat numai cărți tipărite 20 mii, iar acum mi se cer și manuscrisele vechi pe care le făgăduisem Academiei Române, după moartea mea. O săptămînă mi-am bătut capul pînă am putut face o scrisoare de refuz. Așa-s bătrînii, toate le fac cu greutate și întîrziere!

Bucuria scrisorii matale a fost amestecată cu amărăciune, aflînd de boala prin care ai trecut. Nu era de ajuns martiriul vieții, trebuia să vină și martiriul unei boli așa de grele și îndelungate? Sînt încîntat de rezultatele bune la învățătură ale fiilor dvs. și le doresc același succes în lupta vieții. Mă mîngîie speranța că-i vei aduce pe Valea Bistriței și Valea Bicazului, ca să vadă pe unde ați trăit în timpul refugiului din întîiul război mondial.

Deși simt apropierea capătului vieții, acum cînd încheiez al 87-lea an, totuși sper să mai trăiesc să ne mai vedem la viitoarea dv. vizită. Păcat numai că, din cîte aud, la Piatra Corbului unde se scăldau cele patru tinere surori, de cînd cu înființarea unei mari fabrici de ciment, satul Bicaz a devenit un orășel industrial, acele locuri s-au transformat nemaifiind bune pentru recreere.

Starea sănătății mele lasă de dorit. Stau rău cu ochii, cu auzul, amețesc și mă împiedic, așa că nu pot ieși în oraș sau să merg pînă la mama Bistrița. Mata mi-ai scris cîndva numai un vers din cîntecul: «Bătrînețe haine grele», însă eu știu versurile bunicii mele: «Frunză verde iasomie,/ bătrînețe și slăbire/ Ce-mi cădeți năpastă mie?»

Cînd mai scrii iubitei «Zuchi maichii», spune-i că mult m-am bucurat că-și mai aduce aminte de mine. Aș ruga-o să-mi procure o carte la care țin foarte mult, *Le folkleure* de Ferdinand Saussure pe care mi-a pierdut-o un profesor universitar, căruia i-am împrumutat-o. Mulțumesc despre vestea morții d-nei Elisa Brătianu și a stării sănătății d-nei Balș. De cealaltă soră nu mai știu nimic.

M-am bucurat de eliberarea din închisoare a d-lui Flondor. Cu părere de rău închei aceste puține rînduri. Respectele mele d-lui Costinescu, bătrînești îmbrățișări matale și scumpilor fii.

Vechiul prietin,
Moș Ghiță Kirileanu"

Dicţionar istoric

TÎRGURI, ORAŞE ŞI CETĂŢI DINTRE PRUT ŞI NISTRU (X)

CONSTANTIN C. GIURESCU

TÎRGUL SĂRATII (R.S.S. Moldovenească)[1] nu este amintit decît o singură dată, într-un document din 13 martie 1489, referitor la vînzarea unei selişti. Se precizează că această selişte era situată „peste Prut unde a fost Tîrgul Săratii, mai sus de gura Săratii". Tîrgul venea deci în stînga Prutului, probabil în regiunea actualelor sale Hănăsenii-Noi-Filipeni din R.S.S. Moldovenească. Desfiinţarea Oltenilor, Socilor şi a Tîrgului Putnei, aşadar luptelor continue din răstimpul 1473-1486. Nu este exclus însă ca el să se fi pustiit şi mai dinainte, din cauza năvălirilor tătăreşti repetate din 1439-1440, cînd au ars Vasluiul şi Bîrladul.

Numele tîrgului a fost dat după acela al apei pe care era situat, întocmai ca la Siret, Suceava, Putna etc.

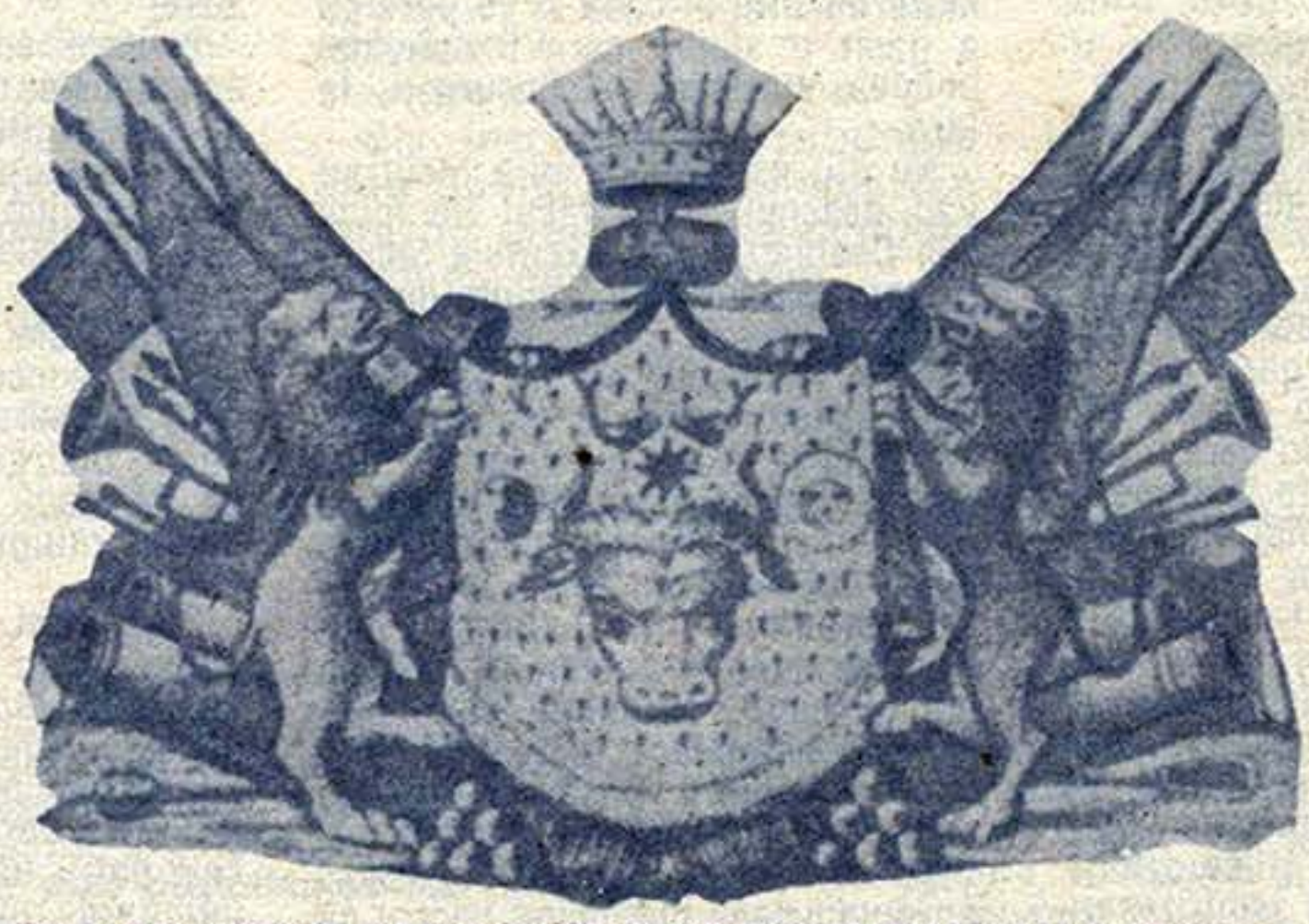

Stema Moldovei în vremea lui Scarlat Callimachi. Cei doi delfini simbolizează pierderea Basarabiei

ŢEŢIN sau ŢEŢINA (R.S.S. Ucraineană) a fost cetatea Cernăuţilor, situată pe o înălţime — 539 de metri deasupra nivelului mării — la nord-vest de oraş; ea apăra unul din vadurile de seamă ale Prutului, pe unde trecea ramura principală a marelui drum transcontinental Dunărea maritimă — ţărmul Balticei. Cetatea nu se mai păstrează azi, ca la Cetatea Neamţului, de pildă, sau ca la Suceava; n-au mai rămas decît nişte resturi de ziduri, foarte groase, ale unui turn de veghe.

Prima menţiune documentară a acestei aşezări este, după părerea noastră, în lista rusă de oraşe. Printre „gorod"-urile „volohe", îndată după Baia şi înainte de Colomeia, se află trecut Ceciun. Zicem, după părerea noastră, deoarece asupra localizării acestei aşezări nu există acord între cercetători. Editorul listei, învăţatul sovietic M.N. Tihomirov, are rezerve în ce priveşte forma numelui, transmis, poate, defectuos; pe harta ce însoţeşte studiul său asupra amintitei liste Ciciun nu figurează. Pe de altă parte, J. Bromberg, plecînd de la varianta Neciun, identifică aşezarea cu actualul sat Nečin de pe malul stîng al rîului Smotrič, la sud de micul oraş Čerč din districtul Kameneţ-Podolsk. Socotim identificarea aceasta ca necorespunzînd realităţii; Bromberg a plecat de la forma defectuoasă Neciun; numele real este acela preferat de Tihomirov în ediţia sa critică, anume Ceciun; el este foarte apropiat de Ţeţiun, formă sub care apare numele în tratatul din 1436, septembrie 23 şi de Ţeţun din acela cu data 1433, decembrie 13.

După menţiunea din lista rusă, aşadar din răstimpul 1387-1392, găsim amintit Ţeţinul sau Ţeţina în actul din 1395 (înainte de 6 ianuarie) prin care patru mari boieri moldoveni garantează faţă de regele Vladislav Iagello al Poloniei pentru credinţa lui Ştefan voievod; ei adaugă asigu-

[1] Continuăm prezentarea — din cartea *Tîrguri sau oraşe şi cetăţi moldovene*, apărută în anul 1967, la Editura Academiei, în condiţiile restrictive înfăţişate în numărul 4/1992 al revistei — vocilor privind oraşele dintre Prut şi Nistru.

rarea că acesta nu va mai aminti de Pocuția; cît „despre Țețin și despre Hmelov", chestiunea se va aranja direct între rege și voievod, după voia celui dintîi. Urmează actul din 1404, august 1, prin care Alexandru cel Bun și boierii săi fruntași făgăduiesc credință regelui Poloniei Vladislav Iagello. Printre acești boieri și anume al șaselea din cap, după pan Vlad vornicul și înaintea lui pan Sandro de la Neamț, se află „pan Hotco de la Țeațin" (Pan Hotko Țaținskî), așadar pîrcălabul acestei cetăți. De cea mai mare importanță pentru cunoașterea regimului și trecutului cetății este mențiunea din tratatul cu data 1433, decembrie 13, privind raporturile dintre Vladislav Iagello și Ștefan, fiul lui Alexandru cel Bun. Regele Poloniei, confirmînd legăturile tradiționale dintre cele două țări, dă domnului Moldovei și urmașilor lui „aceste cetăți Țețiun și Hmielov, *cu aceste ocoale și sate care ascută de ele* (sublinierea noastră!), care cetăți sînt așezate între țara noastră a Rusiei și Moldova". Stabilește apoi hotarele între cele două țări în regiunea cetăților: „Iar între aceste cetăți și țara noastră a Rusiei va fi această graniță veșnică: mai întîi între cetatea noastră Sniatyn și între Sepinți, care Sepinți aparține Moldovei; pe acestea le desparte rîul Colocin; iar de la rîul Colocin drept peste cîmpia Bolohovului, pînă la rîul cel mare Nistrul, mai sus de satul Potoc, care sat Potoc aparține Moldovei... Iar țara Pocuției precum de demult a fost supusă nouă, din veac, așa și rămîne. Iar Vascouții i-am lăsat lui Ștefan voievod, către Țara Moldovei, cu toate cîte ascultă de demult de acest sat. Zamostea și Vilavcea sînt între satele noastre. Iar din codrul Țării Moldovei, cum au umblat hotarele de demult, tot așa vor umbla și acum...". Acest pasaj al tratatului din 1433 arată că tradiția consemnată de cronicarul Ioan Neculce în vestita sa „O samă de cuvinte", tradiție potrivit căreia vel logofătul Ioan Tăutul a primit de la leși, cu prilejul încheierii păcii din 1499, o seamă de sate la hotar, *cuprinde un fond de adevăr*. Iată ce spune tradiția: „Cînd au așezat pace Ștefan vodă cel Bun cu leșii, fiind Ion Tăutul logofăt mare, l-au trimis sol la leși. Și au dăruit craiul leșescu Tăutului aceste sate la margine: Câmpul Lungu rusescu, Putila, Răstoaceli, Vijnița, Ispasul, Milie, Vilavce, Carapciul, Zamostie, Văscăuții Voloca... Și au pus hotar apa Cirimușul, întru o duminică dimineața". Tratatul din 1433 arată că două din satele amintite de tradiție, și anume Zamostea și Vilavcea, n-au aparținut într-adevăr, la data încheierii tratatului, Moldovei. Ele au revenit așadar acesteia mai tîrziu; e foarte posibil ca faptul să se fi întîmplat cu prilejul tratatului din 1499. Că acest tratat nu pomenește nimic de cedarea satelor, se explică prin împrejurarea că e vorba de un dar făcut unei persoane, logofătului Tăutul, iar nu țării sau domnului ei. Indicarea precisă a zilei — „într-o duminică dimineața" — cînd s-a așezat noul notar, este iarăși un element care dă greutate tradiției. E adevărat că între satele dăruite lui Tăutul sînt cuprinși și Vascăuții pe care tratatul din 1433 îi arată încă de atunci ca aparținînd Moldovei, dar aceasta nu infirmă valoarea tradiției în ce privește celelalte două sate — Zamostea și Vilavcea — apoi satul Cîmpulungul rusesc — pe care îl constatăm la începutul secolului al XVII-lea în stăpînirea lui Zaharia Tăutul, un descendent al logofătului — și, poate, și restul lor. S-a amplificat, cum se întîmplă uneori cu elementele transmise prin viu grai, din generație în generație. În orice caz, tradiția nu poate fi respinsă „de plano"; ea se referă la un fapt istoric real: cedarea unor sate „la margine" de către poloni moldovenilor, după 1433. De altfel, un document polon din 1532, iunie 22, recent publicat, menționează clar „satele" dăruite de regele Poloniei logofătului Tăutul.

Cetatea Țețin sau Țețina este, în orice caz, mai veche decît prima mențiune documentară. Cu privire la originea ei există azi, în istoriografie, trei opinii: una, potrivit căreia cetatea ar data din prima jumătate a secolului al XIII-lea, alta care o socotește ca fiind înălțată de către regele Poloniei Cazimir cel Mare pe la jumătatea secolului al XIV-lea, a treia care o atribuie, cîteva decenii mai tîrziu, lui Gheorghe Coriatovici. După părerea noastră, Țețina face parte din cetățile pe care potrivit cronicii rutene a lui Bychovič, Teodor Coriatovici le-a lăsat „valahilor" în 1354. Ea exista mai de mult, fără ca să putem preciza data întemeierii; regele Cazimir cel Mare, care, potrivit izvoarelor polone, a desfășurat o vastă activitate de construire sau refacere a cetăților, va fi transformat vechea fortificație, de lemn și pămînt, într-una de zid, puternică, așa cum o arată resturile rămase.

Numele acestei cetăți este, se pare, de origine slavă: Țețiun sau Țețin poate fi pus alături de Sniatyn, Hotin, Rohatyn, Delatyn, din aceeași arie. Semnificația numelui n-o cunoaștem; credem însă că n-are nimic de-a face cu aceea a „țîțînei" românești, așa cum s-a afirmat.

Cetatea Țețin, ca și cetatea Hotinului și a Sorocii, a dispus de un „ocol" al său, format de mai multe sate; ne-o spune lămurit tratatul din 1433, decembrie 13, privind „aceste cetăți Țețiun și Hmeilov *cu aceste ocoale și sate* care ascultă de ele".

Ea a fost și centrul unui ți-

(Continuare în p. 32)

„UNIUNEA SOVIETICĂ ARE NEVOIE DE MUNCITORI“

Iată în continuarea celor publicate de revistă în numărul trecut, cîteva extrase din rapoartele trimise de șeful primei noastre misiuni diplomatice de după război de la Moscova, acad. Iorgu Iordan, extrase care aduc în atenție probleme importante ale țării noastre în relațiile cu marea putere dominantă. Cum am scris și la episodul anterior, sunt extrase care se îndepărtează de tonul conformist și de interpretările dogmatice comuniste ale majorității rapoartelor. Rapoartele nu au văzut pînă acum lumina tiparului.

Un semnal important despre atitudinea sovietică în probleme extrem de dureroase pentru România este conținut în raportul prof. Iorgu Iordan din 20 noiembrie 1945.

„Pentru rezolvarea diverselor chestii pendinte am intervenit mereu și continuu a interveni, prin note verbale, sau prin întrevederi directe. Bunăvoință și promisiuni există din belșug, dar satisfacerea cererilor noastre întîrzie într-o măsură cu care nu sîntem obișnuiți. Aștept și acum, de pildă, răspunsul la propunerea, prezentată imediat după întoarcerea mea din țară (mijlocul lui octombrie) de a ni se da, printr-un ofițer sovietic, toate informațiile necesare despre prizonierii români (cîți sînt, unde se găsesc, în ce stadiu se află repatrierea lor etc.). Iar la ultima convorbire cu domnul Vîșinski mi s-a comunicat că Uniunea Sovietică are nevoie de muncitori și de aceea merge greu eliberarea trupei. Cît despre ofițeri, se pare că întoarcerea lor acasă va întîrzia și mai mult, deoarece se așteaptă «adaptarea» lor la noua ordine politico-socială, în care scop li se țin cursuri și conferințe de către oameni anume pregătiți pentru această misiune. Sîntem și acum fără local, la fel cu atîtea alte ambasade și legații, care așteaptă de mai multă vreme decît noi să li se pună la dispoziție clădirile făgăduite. Nici măcar unul din automobilele «datorate» n-am putut obține, ceea ce mă pune cîteodată în situația, nu tocmai convenabilă, de a merge pe jos la vizite oficiale sau recepții (căci «Birobinul» nu trimete totdeauna vehiculul cerut din timp și promis în mod foarte amabil). Această ultimă problemă sîntem pe cale s-o rezolvăm pe cont propriu, fără intervenția autorităților sovietice competente“.

De altfel condițiile în care se desfășura activitatea diplomaților români la Moscova rezultă și din următoarele observații: „Interesul arătat de colegii străini pentru cunoașterea țării noastre întrece cu mult posibilitățile mele de a le satisface curiozitatea. Sîntem aproape complect izolați. Nu primim gazetele și revistele pentru care s-au făcut la timp și de multe ori intervențiile necesare. Postul de radio București nu se aude aici, din pricina slăbiciunii lui, iar alte mijloace de informație nu avem. Sîntem puși adesea în situația foarte jenantă de a afla multe lucruri despre România de la oameni care vin la noi tocmai pentru a-și completa și preciza informațiile privitoare la țara noastră“.

Iar un raport din 29 decembrie 1946 relatează un incident diplomatic prelungit.

„Deși, în urma numeroaselor mele telegrame cifrate, sînteți informat, în linii mari, despre chestia valizelor diplomatice reținute de organele vamale sovietice, cred necesar să relatez și printr-un raport special cum s-au petrecut lucrurile, pentru ca să puteți înțelege just întreaga situație și totodată să apreciați, după cuviință, atitudinea autorităților locale.

Valizele au fost aduse la Moscova în ziua de 9 decembrie a.c. de dl. Weissbuch, consilier juridic onorific al Ambasadei. Funcționarul vamal al aeroportului Vnukovo, constatînd că foaia de curier nu poartă viza Ambasadei U.R.S.S. din București, a refuzat eliberarea valizelor.

Imediat s-a telefonat, pentru lămuriri, la Direcția Protocolului din Ministerul afacerilor străine, căreia i s-a trimes, în aceeași zi, și o scrisoare explicativă, arătîndu-se că-i vorba de valize diplomatice (nu particulare, cum dădea a înțelege funcționarul vamal) și că niciodată foaia de curier n-a fost vizată de Ambasada sovietică din București. După cîteva zile, în cursul cărora au avut loc convorbiri telefonice, cu asigurări că trebuesc îndeplinite numai niște simple formalități, așa cum s-a întîmplat în diverse alte cazuri similare, am avut (la 14 decembrie) o întrevedere cu dl. Moločkov, directorul Protocolului. D-sa mi-a vorbit de lipsa vizei sovietice pe foaia de curier și de modul defectuos cum s-au sigilat valizele, fără să mă prevină, fie și indirect, că autoritățile vamale intenționează să facă revizia conținutului lor. Dimpotrivă, m-a asigurat că cel mai tîrziu în 2-3 zile chestia se va rezolva în mod satisfăcător pentru noi. Marți, 17 decembrie, ni s-a

telefonat de la Vama Moscova că putem trimite un funcționar pentru ridicarea valizelor. Spre uimirea lui și apoi a noastră, a tuturora, i s-a cerut să deschidă valizele pentru revizie, ceea ce el, bineînțeles, a refuzat. Prin telefon s-a comunicat acest lucru d-lui Moločkov, care ne-a rugat, foarte stăruitor, să acceptăm propunerea vămii, asigurîndu-ne că se va face un control mai mult de formă. Am respins hotărît această propunere, care înseamnează nerespectarea unui principiu devenit de multă vreme o adevărată lege în domeniul relațiilor diplomatice, declarînd că, dacă totuși organele vamale deschid valizele, întreaga responsabilitate va cădea asupra autorităților sovietice. Dl. Moločkov s-a arătat cu atît mai surprins de răspunsul nostru, cu cît, după afirmația d-sale, alte misiuni diplomatice din U.R.S.S. au acceptat controlul în împrejurări asemănătoare cu aceasta.

Neputînd vedea pe dl. Dekanozov, care era bolnav, m-am dus, în ziua de 20 decembrie, la dl. Malik, al doilea vice-ministru al afacerilor străine. D-sa s-a dovedit a fi nu numai informat, ci și foarte bine pregătit cu privire la cele întîmplate. Afară de «capetele de acuzație» menționate mai sus (lipsa vizei sovietice pe foaia de curier și modul defectuos al sigilării), dl. Malik a invocat și natura vizei din pasportul d-lui Weissbuch (aducătorul valizelor), viză de serviciu în loc de viză diplomatică. Aceste lipsuri dau vămii dreptul, a spus d-sa, să considere valizele drept bagaj particular și, în consecință, să le revizuiască conținutul. N-am putut accepta această interpretare, pentru motivul că foaia de curier este un act oficial, emanat de la Ministerul afacerilor străine al României, investit cu toate formele de rigoare și semnat de dl. Brabețianu, secretarul general al ministerului. Mi-am exprimat surprinderea că autoritățile sovietice pun la îndoială autenticitatea unui act oficial

La București și Moscova începe cunoștința apropiată dintre fratele mai mic și cel mai mare. Prima delegație a scriitorilor și ziariștilor români în U.R.S.S., după 23 august 1944 (între ei, G. Călinescu, G. Macovescu, Cezar Petrescu)

Sosirea la Moscova, la 8 septembrie 1945, a lui P. Groza și G. Tătărescu. Alături de ei, Kavtaradze, Dekanozov, Molotov și Vișinski

La aeroport, prof. Iorgu Iordan (în centrul imaginii) întîmpină pe noul ministru sovietic la București

față de reprezentanții unui stat cu care U.R.S.S. întreține relații cordiale. Mi-am permis, de asemenea, să arăt că de cînd există Ambasada României la Moscova, nu ni s-a prezentat pentru viză nici o foaie de curier destinată Ambasadei sovietice din București, și este greu de presupus că această ambasadă n-a primit nici un curier diplomatic în curs de aproape 1 1/2 ani. Mai mult decît atît. Chiar cetățenii sovietici, care pleacă în România, nu se prezintă la ambasada noastră cu pașapoartele spre a fi vizate. De ce această deosebire de tratament, care nu se poate justifica în nici un fel? În sfîrșit, date fiind sentimentele mele, foarte vechi și foarte sincere, de prietenie pentru U.R.S.S., am ținut să declar d-lui Malik că acest incident, oricare i-ar fi sfîrșitul, mă face să sufăr mult și ca simplu particular, nu numai ca șef al misiunii diplomatice românești din Uniune. Fără să dea vreo replică la cele spuse de mine în privința «reciprocității», d-sa m-a asigurat că incidentul nu poate influența nici asupra relațiilor oficiale, nici asupra celor personale, dar a rămas la punctul de vedere că valizele trebuiesc revizuite și că, potrivit legii vamale sovietice, revizia urmează să aibă loc după două săptămîni de la sosire, indiferent dacă cel interesat asistă ori nu la această operație.

Au trecut, de la sosirea valizelor, aproape trei săptămîni, și revizia nu s-a făcut (cel puțin n-am fost informați în acest sens de autoritățile vamale sau de Ministerul afacerilor străine".

Iorgu Iordan încearcă, în condițiile extrem de dificile ale acelui moment, să transmită la București un semnal important și chiar o succintă analiză în legătură cu situația dintre Prut și Nistru. Prilejul i l-au oferit alegerile din februarie 1947, primele alegeri de după război, pentru toate categoriile de soviete. După ce scrie cu o fină ironie: „Generalissimul Stalin a fost primul candidat în absolut toate republicile. După el au urmat d-nii Molotov, Voroșilov, Mikoian, Beria, Andreev, Șvernik etc. Rezultatele alegerilor au produs o satisfacție ca față de ceva neprevăzut sau neașteptat. În special s-a stăruit asupra participării imense a alegătorilor și asupra marelui număr de voturi date candidaților propuși. Astfel, pentru Republica Federativă Rusă participarea a fost de 99,95%, adică 59.341.928, din care numai 420.359 au votat contra".

Șeful misiunii diplomatice la Moscova trece la subiectul principal: „Cu ocazia alegerilor pentru Sovietul Suprem al Republicii Moldovenești, secretarul comitetului central al partidului comunist local (N. Kovali) a publicat în *Pravda* (13 februarie) un articol intitulat *Moldova sovietică în fața alegerilor*, din care se vede ușor ce cred comuniștii ruși despre această provincie în legătură cu aparținerea ei trecătoare la România. Alt articol *(În pămîntul moldovenesc reînnoit)*, scris de F. Brovko, președintele Prezidiumului Sovietului Suprem Moldovenesc (*Krasnaia zvezda*, 16 februarie) arată progresele realizate în Basarabia după 28 iunie 1940".

La 5 mai 1947, ambasadorul Iordan scria domnului Gheorghe Tătărescu: „Am onoarea a Vă trimite, aci alăturat, un exemplar din lucrarea *Republica Socialistă Sovietică Moldovenească* (Moldavskaia SSR), apărută recent la Moscova în editura Academiei de Științe U.R.S.S.

Lucrarea este scrisă de cîțiva colaboratori ai Institutului de Geografie, sub conducerea prof. V.I. Lavrov, și de cîțiva membri ai Institutului moldovenesc de cercetări științifice, în frunte cu V.M. Senkevici.

În prefața lucrării se anunță că Institutul de Geografie al Academiei de Științe U.R.S.S. în colaborare cu Baza Moldovenească a Academiei de Științe U.R.S.S., pregătesc o mare monografie consacrată Republicei Moldovenești și care urmează să fie dată la tipar spre sfîrșitul anului 1947.

Broșura de față conține capitole cu caracter geografic, istoric, economic și etnic.

Considerațiunile cu caracter istoric sunt cele îndeobște cunoscute din lucrările rușești mai vechi asupra Basarabiei. Printre altele, se accentuează faptul că, sub stăpînirea țaristă, populația Basarabiei a crescut simțitor prin stabilirea, în regiunile ei bogate, a unui mare număr de iobagi, sectanți și răsvrătiți, fugiți din guberniile rușești și ucrainene. Un alt curent colonizator a fost acela dinspre sud, cu populație slavă din Balcani, care s-au refugiat în Basarabia, din cauza teroarei turcești. Autorii broșurei admit totuși că 65% din populația Republicei Moldovenești o formează moldovenii. Acești moldoveni însă sunt considerați de știința sovietică drept un popor aparte, deosebit de cel românesc. Astfel, în broșura citată, găsim următoarele afirmații:

«În timpul ocupației românești, autoritățile românești au încercat să românizeze cu forța populația moldovenească, introducînd în școli limba de predare românească, iar nu cea moldovenească» (pag. 55-56).

«...Statisticile românești nu-i consideră pe moldoveni drept un popor aparte, ci îi numesc „Români"» (pag. 62. Notă).

Broșura conține și alte afirmații tot atît de «științifice», de aceea cred că este de prisos să mai insist asupra lor".

Tot la 15 mai, el semnala în alt raport: „Am onoarea a Vă trimite, aci alăturat, o listă a deputaților Sovietului Suprem al Republicei Socialiste Sovietice Moldovenești.

Acești deputați au fost aleși în ziua de 16 februarie 1947 și majoritatea lor, cel puțin după nume, sunt de origină străină".

În sfîrșit, într-un raport din 26 iunie (cîteva luni înainte de încheierea misiunii sale la Moscova) Iorgu Iordan expune un punct de vedere despre studenții trimiși la studii în U.R.S.S., care diferă

de cel oficial, inclusiv prin recomandarea ca să nu primeze criteriul politic. „După cum știți, în anul academic 1946-47, au fost trimiși aici, la intervenția ARLUS-ului, un număr de 20 tineri români pentru studii în diverse ramuri de activitate. Dacă, după cît se pare, în anul viitor se va continua acest început, promițător în sine, dar cu rezultate, deocamdată, nu prea satisfăcătoare, este necesar să se țină seama de experiența deja făcută și să se procedeze după alte criterii. Îmi permit să dau unele sugestii.

Nu cred util să se trimeată studenți propriu ziși, adică tineri care deabia au terminat liceul ori se găsesc în primii ani ai studiilor superioare. Este preferabil, în toate privințele, să se trimeată oameni care și-au luat licența sau diploma de absolvire a unei școli superioare și care ar veni aici pentru complectarea sau perfecționarea cunoștințelor de specialitate.

De asemenea socot că nu-i recomandabil să avem aici tineri români pentru toate specialitățile. Astfel disciplinele teoretice se pot studia în țară cel puțin tot atît de bine ca și în U.R.S.S. De aceea propun ca viitorii bursieri (ai statului român ori ai celui sovietic) să aparție de preferință, dacă nu exclusiv, disciplinelor cu aplicație practică, precum sînt agronomia, diversele ramuri ale științelor tehnice etc. Pentru aceasta ar fi, cred, de cel mai mare folos dacă s-ar trimite chiar simpli lucrători, adică oameni fără studii deosebite și fără veleități exagerate. Căci, afară de aspectul pur tehnic, trebuie luat în considerație și cel educativ; profitul rezultat de pe urma cîtorva luni de practică efectivă într-un laborator, într-o clinică sau într-o fabrică este măcar tot atît de mare cît studiul teoretic din cursul unui sau chiar al mai multor ani.

În ce privește alegerea tinerilor (de ambe sexe) destinați continuării și perfecționării studiilor în U.R.S.S., se impune cea mai deosebită atenție. Recomandările trebuesc făcute de școlile superioare și de instituțiile respective, pe bază de aptitudini bine dovedite. Criteriul strict politic să rămînă pe un plan secundar, dacă nu poate fi înlăturat cu totul. (Am în vedere, evident, apartenența la o anumită organizație politică dintre cele care alcătuiesc blocul guvernului actual, și nu mentalitatea propriu-zisă care nu poate fi neglijată.) Acești tineri să fie recrutați, pe cît posibil, din categoriile sociale cele mai modeste, fii de țărani, de muncitori, de intelectuali săraci, etc., adică oameni deprinși cu greutățile vieții. Căci în U.R.S.S. nimeni nu huzurește, și cu atît mai puțin studenții sau absolvenții recenți ai școlilor superioare. Să nu li se mai spuie în țară că aici îi așteaptă o viață de plăceri și distracții (cu spectacole special comandate, cu recepții, etc.) și belșug în toate (mîncare, îmbrăcăminte ș.a., obținute, dacă nu gratuit, cel puțin pe prețuri de nimic).

Aranjarea tuturor acestor detalii și a altora la care nu mă mai opresc să cadă în sarcina Ministerului educației naționale, deci, în fond, a guvernului însuși, care să îngrijească și de acordarea la timp a ajutoarelor financiare absolut necesare. Căci Sovietele pun la dispoziția bursierilor săi din străinătate numai căminul și cantina de care se bucură și studenții autohtoni. Pentru rest (îmbrăcăminte, cărți, spectacole etc.) urmează să aibă grijă guvernul țării respective.

Problema mi se pare prea serioasă, pentru ca să fie rezolvată de ARLUS, singur sau împreună cu personalități și organizații politice, cum s-a întîmplat anul trecut. De aceea am crezut de datoria mea să atrag, prin Domnia Voastră, atenția forurilor culturale cu răspundere oficială în stat, adică Ministerului educației naționale, care și-ar putea lua ca asociat Ministerul informațiilor".

Am prezentat aici în *Magazin istoric* pentru prima oară cîteva semnale primite de la Ambasada română în capitala U.R.S.S. în anii 1945-1947 cu convingerea că și ele vor contribui la o cunoaștere a acelei perioade istorice atît de dificile. ■

Prezentare și selecție:
C. IONEL, N. NICOLAE

COMISIA DE ISTORIA ORAȘELOR

Comisia de istoria orașelor, organism științific dependent de Academia Română și afiliat Comisiei internaționale de istoria orașelor de pe lîngă Comitetul Internațional de Științe Istorice, și-a început activitatea. Conform statutului său, Comisia de istoria orașelor, cu sediul la Sibiu, își propune să se ocupe de investigarea, catalogarea și conservarea surselor, de orientarea cercetărilor de profil spre teme de maximă importanță. Conform statutului, Comisia își asumă și sarcina organizării sesiunilor științifice menite a stimula schimbul de opinii și alinierea activităților de profil din țara noastră la preocupările internaționale în domeniu. În activitatea Comisiei s-au înregistrat deja unele rezultate pozitive; s-au desfășurat cîteva colocvii și s-au făcut primii pași în direcția constituirii unei colecții de grafică cu tematică adecvată; de asemenea, s-au luat măsuri pentru includerea în planurile editoriale ale Academiei Române a unor volume consacrate istoriei orașelor (editate în limbi de circulație internațională).

În această etapă, Comisia pregătește două colocvii ce se vor desfășura la Bacău *(Structuri urbane în epoca preromană)* și București *(Semnificația noțiunilor oraș, tîrg)*, ca și a simpozionului național din 1993 ce se va desfășura la Brăila, cu prilejul aniversării a 625 de ani de la prima atestare documentară a acestui oraș.

M.D.

PRINŢUL DIMITRIE STURDZA

Tineretul — un garant al istoriei

Fiecare întîlnire cu prinţul Dimitrie Sturdza aduce o nouă mărturie despre iubirea sa pentru istorie, pentru istoria României în particular (vezi Magazin istoric, **nr. 1/1992). De data aceasta discuţia noastră s-a îndreptat spre subiectul tineretul şi aspiraţiile sale.**

– Spuneţi-mi, vă rog, cunoaşteţi mulţi tineri în România?

— Cred că în repetatele şi chiar desele mele călătorii în ţară am întîlnit şi am cunoscut suficient de mulţi oameni tineri, băieţi şi fete, care mi s-au părut foarte interesanţi. Eu cred că ţara are mai mult decît niciodată nevoie de tinerii ei.

Ştiu că mulţi tineri au plecat sau intenţionează să plece. Nu vreau să fac judecăţi de valoare asupra nimănui. Cu atît mai mult cu cît alegerea locului unde vrei să trăieşti este o alegere intimă, un drept natural, aş putea spune, al fiecărui individ. Deci ceea ce vă spun sînt opinii generale care nu afectează sau vizează decizia personală a tinerilor care pleacă din România.

Eu am părăsit ţara, la vîrsta de 10 ani împreună cu fraţii mei şi cu părinţii mei sub pericolul morţii, al perspectivei pierderii libertăţii, practic cu pistolul la spate. Nu am avut alternativă. Orice ezitare m-ar fi costat libertatea şi poate viaţa. Există deci aceste situaţii limită pe care mulţi le-au cunoscut nu doar în România ci şi în multe alte ţări atît din cauza dictaturii comuniste cît şi a altor cauze.

Există însă şi reversul medaliei. Cine va asigura democraţia în România? Cine va asigura o economie de piaţă viabilă? Cine va asigura continuarea istoriei româneşti? Cine va crea condiţiile ca bătrînii să aibă o viaţă tihnită? Cine va stăpîni pămînturile româneşti pentru care moşii şi strămoşii noştri s-au bătut, s-au chinuit, au suferit?

Cunosc bine străinătatea. Gîndiţi-vă la oamenii din Elveţia, Franţa, Germania care şi-au construit singuri bunăstarea de astăzi. Şi ei nu au avut puţine motive de depresie. Nu uitaţi războiul, cu toate catastrofele lui, nu uitaţi dificultăţile următoare. Eu cred că la noi sînt nu mulţi, foarte mulţi tineri care vor să facă o România liberă, democrată şi competitivă.

Iată de ce cred că istoricii, şi profesorii, şi învăţătorii, şi savanţii, şi academicienii au o mare, foarte mare responsabilitate pentru a ajuta pe tineri să înţeleagă că de fapt ei sînt garantul istoriei.

– Cum v-aţi manifestat Dumneavoastră simpatia şi sprijinul pentru tinerii din ţară?

— Foarte simplu. Soţia mea şi cu mine am acordat cea mai mare atenţie în acţiunile noastre umanitare[1] nevoilor tinerilor (şi bătrînilor desigur) mai ales din Moldova, Iaşi, Suceava, Bacău, din satul nostru Popeşti în judeţul Iaşi. Cred că am reuşit cîte ceva.

[1] Prinţul Dimitrie Sturdza a organizat numeroase transporturi în România a ajutoarelor umanitare colectate de 3 ani de Domnia Sa *(n.red.)*.

Primul membru de onoare al Fundaţiei Culturale Magazin Istoric, prinţul Dimitrie Sturdza a ţinut să specifice în încheierea convorbirii noastre:

— Ştiţi bine cît apreciez revista *Magazin istoric* şi activitatea Fundaţiei Culturale Magazin Istoric. Este pentru mine o încîntare să văd tot ceea ce faceţi pentru istoria adevărată, pentru difuzarea ei şi pentru înţelegerea şi respectarea ei. Vă felicit pentru toate iniţiativele Dumneavoastră, dar cel mai mult, vă spun sincer, pentru ideea acordării burselor pentru elevi şi studenţi.

Vă rog să aduceţi la cunoştinţa tinerilor cititori ai revistei că soţia mea şi cu mine ne-am sfătuit şi am hotărît să atribuim prin Fundaţia Culturală Magazin Istoric cîte opt burse anuale de elev şi opt burse anuale de student pentru anul şcolar 1992/1993. Sper ca aceasta să fie o probă cît se poate de concretă nu numai a dorinţei de a contribui la condiţiile de a forma istorici cu un vast orizont şi o serioasă pregătire, ci şi a încrederii mele în tinerii şi tinerele din România (pe care pe mulţi îi cunosc din sport).

– Vă mulţumesc şi voi fi interpretul fidel al hotărîrii Dumneavoastră.

Cristian POPIŞTEANU

1 iunie 1946

CRONICĂ TRAGICĂ

Cu exact un an și jumătate în urmă *(Magazin istoric*, nr. 6/1991) am oferit spre lectură cititorilor noștri un amplu documentar intitulat *Ultimele zile ale mareșalului Antonescu.* Autorii acestuia — Marcel-Dumitru Ciucă și Gheorghe David — încheiau cu acest pasaj: „Cum rezultă din procesul-verbal întocmit de procurorul Gheorghe Sănduleșcu, «după terminarea execuției am procedat la ridicarea a 3 aparate de fotografiat și un aparat de cinematografiat, aparținînd celor 4 reporteri fotografici și cinematografici ai Ministerului propagandei naționale și cari au asistat la execuție, în conformitate cu dispozițiunile d-lui prim-procuror al Tribunalului Ilfov». Din aparate au fost scoase 4 rolfilme și 3 casete film cinematografic, predate secretarului general al Ministerului de interne, Bunaciu. Nu există nici un document privind locul lor de păstrare. Vor fi ele găsite vreodată?"

Întrebarea autorilor era dominată de scepticism — un scepticism motivat, am spune noi, date fiind dramele trăite de arhivele noastre în vremea ocupației sovietice și apoi în anii regimului comunist. Iar fotografiile respective nu erau dintre cele cărora să nu li se stabilească un statut special.

Iată, stimați cititori, că vă putem oferi acum — în limita spațiului de care dispunem — cele mai relevante piese din reportajul fotografic al execuției mareșalului Ion Antonescu. Sînt documente istorice de mare dramatism și, în ceea ce-l privește pe mareșal, de extremă demnitate, iar faptul că ele s-au păstrat ne întărește speranța că într-o bună zi va fi scos la lumină și reportajul cinematografic efectuat cu același prilej. *Acum, în Planșele revistei* Magazin istoric, *aceste fotografii văd pentru prima dată lumina tiparului.*

Conștienți că orice comentariu al nostru ar fi de prisos, în cazul de față, nu ne rămîne, stimați cititori, decît să vă invităm ca, înainte de a privi imaginile, să recitiți cîteva pasaje din procesul-verbal încheiat de autoritățile însărcinate cu îndeplinirea condamnabilei sentințe:

„... La ora 17.45, condamnații, escortați de cîte patru gardieni ai penitenciarului și însoțiți pînă la stîlpii de execuție de preotul Totolici Teodor și de dl. colonel jand. Pristavu Dumitru, comandantul închisorii militare Jilava au fost transportați pînă la stîlpii de execuție.

La ora 18, după ce am primit raportul comandantului grupei de execuție, am dispus și dl. grefier Gheorghe Colac, de la Tribunalul poporului a citit oamenilor dispozitivul hotărîrii nr. 17/1946 a Tribunalului poporului din București, Completul I de judecată.

S-a făcut în fața oamenilor o scurtă expunere a faptelor săvîrșite de condamnați...

Voind să procedăm, conform dispozițiunilor art. 18 din Regulamentul nr. 12/1942, la legarea condamnaților la ochi și apoi la stîlpul de execuție, toți cei patru condamnați [Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Gheorghe Alexianu și Constantin Z. Vasiliu] ne-au declarat că vor să stea cu fața către grupa de execuție și nelegați, cu excepția condamnatului Constantin Z. Vasiliu, care a cerut să fie legat numai la ochi, cu propriul său fular.

Luînd acte de aceste dorințe, am dispus și s-au executat întocmai. După îndeplinirea tuturor formalităților de mai sus, la ora 18.03 am ordonat comandantului grupei de execuție, executarea.

...Ochirea și focul... s-a executat cu arme de tip militar.

După încetarea focului, dl. medic legist doctor Alexandru Gr. Ionescu, constatînd că cei executați dădeau încă semne de viață, comandantul grupei de execuție a executat lovițurile de grație, trăgînd cu revolverul în capul fiecărui condamnat.

La ora 18.15, dl. medic legist a constatat moartea tuturor celor patru condamnați mai sus arătați...

Cadavrele condamnaților executați au rămas pe loc timp de o oră sub paza unei gărzi...

La ora 19.15, cadavrele au fost luate în primire de dl. procuror Gheorghe Săndulescu, pe care l-am însărcinat să procedeze la percheziționarea lor... Domnia sa a luat măsuri pentru transportarea cadavrelor la Crematoriul Cenușa din București..." ■

COPERTELE

①-④ „Ioan Boteza în pustie, propăvăduind, botezul pocăinței întru iertarea păcatelor. ... Și Ioan era îmbrăcat în haină de păr de cămilă, avea cingătoare de piele împrejurul mijlocului și mînca lăcuste și miere sălbatică".

Astfel este amintit în **Sfînta Evanghelie cea după Marcu** unul dintre personajele de seamă ale **Noului Testament,** Sfîntul Prooroc Ioan Botezătorul, ale cărui fapte și învățături sînt păstrate și în vechi manuscrise strînse și dăruite Bibliotecii Academiei Române de unul dintre marii săi donatori — D.A. Sturdza. În imagine, Ioan Botezătorul în viziunea pictorului german Lucas Cranach cel Tînăr, tablou din 1549, aflat într-un muzeu din Braunschweig, Germania **(D.A. Sturdza...,** p. 13)

② Chipurile celor trei papi: **(dreapta sus)** Leon cel Mare, **(stînga jos)** Silivestru Romanul și **(dreapta jos)** Clement Romanul, așa cum au fost zugrăvite în 1563 pe peretele proscomidiei din altarul bisericii mănăstirii Snagov **(Snagov; legendă și istorie,** p. 42)

ȚÎRGURI, ORAȘE ...

(Urmare din p. 25)

nut. La 18 octombrie 1435, Iliaș voievod dăruiește boierului său Stan Babici, între altele, „satul Sobraneți, în ținutul Țeținului", sat care astăzi nu mai există sau și-a schimbat numele. Staroștii, adică pîrcălabii acestui ținut de margine, cu reședința în Țețin, aveau drept de judecată asupra cătunelor care formau Coțmanul Mare anume Havrilăuți, Hliviștea, Davidăuți, Sadcov, Clivodinul, Blunda, Suhoverh, Ceaplinți și Valeva. Ceea ce înseamnă că ținutul Țeținei se întindea o bună bucată la nord de Prut; probabil să fi mers pînă la Nistru.

Staroștii de Țețin nu apar printre martorii hrisoavelor domnești în epoca lui Ștefan cel Mare, așa cum e regula cu pîrcălabii cetăților Hotin, Suceava, Neamț etc. Ei sînt menționați numai în două rînduri, în mod incidental, în legătură cu jurisdicția asupra satelor episcopiei Rădăuților, în actele din 1479, august 30 și 1481, august 23. Ceea ce înseamnă că această cetate nu mai avea însemnătatea de odinioară, din vremea lui Alexandru cel Bun, cînd „pan Hotco de la Țeațin" este citat îndată după Vlad vornicul și precede pe Sandro de la Neamț. Se pare că cetatea nu mai avea o importanță strategică deosebită; de altfel, după 1481, staroștii de Țețin nici nu mai sînt amintiți documentar; în locul lor se vorbește de „staroștii de Cernăuți", numiți așadar după așezarea civilă de lîngă cetate, iar nu după aceasta din urmă. În tratatul de pace din 1499, dintre poloni și moldoveni, se prevede că „treburile și nedreptățile de la granițe, din amîndouă părțile" vor fi judecate de „staroștii de Hotin și de Cernăuți". Nici ținutul Țeținei nu mai e pomenit; în locul lui găsim, în 1476, „ținutul Cernăuților". E puțin probabil — dar nu cu desăvîrșire exclus — să fi coexistat două ținuturi: al Țeținului și al Cernăuților, dată fiind mare apropiere dintre aceste două așezări; mai curînd credem că vechiul ținut al Țeținului și-a schimbat numele, după cum staroștii de Țețin și-au zis, spre sfîrșitul domniei lui Ștefan cel Mare, staroști de Cernăuți. ■

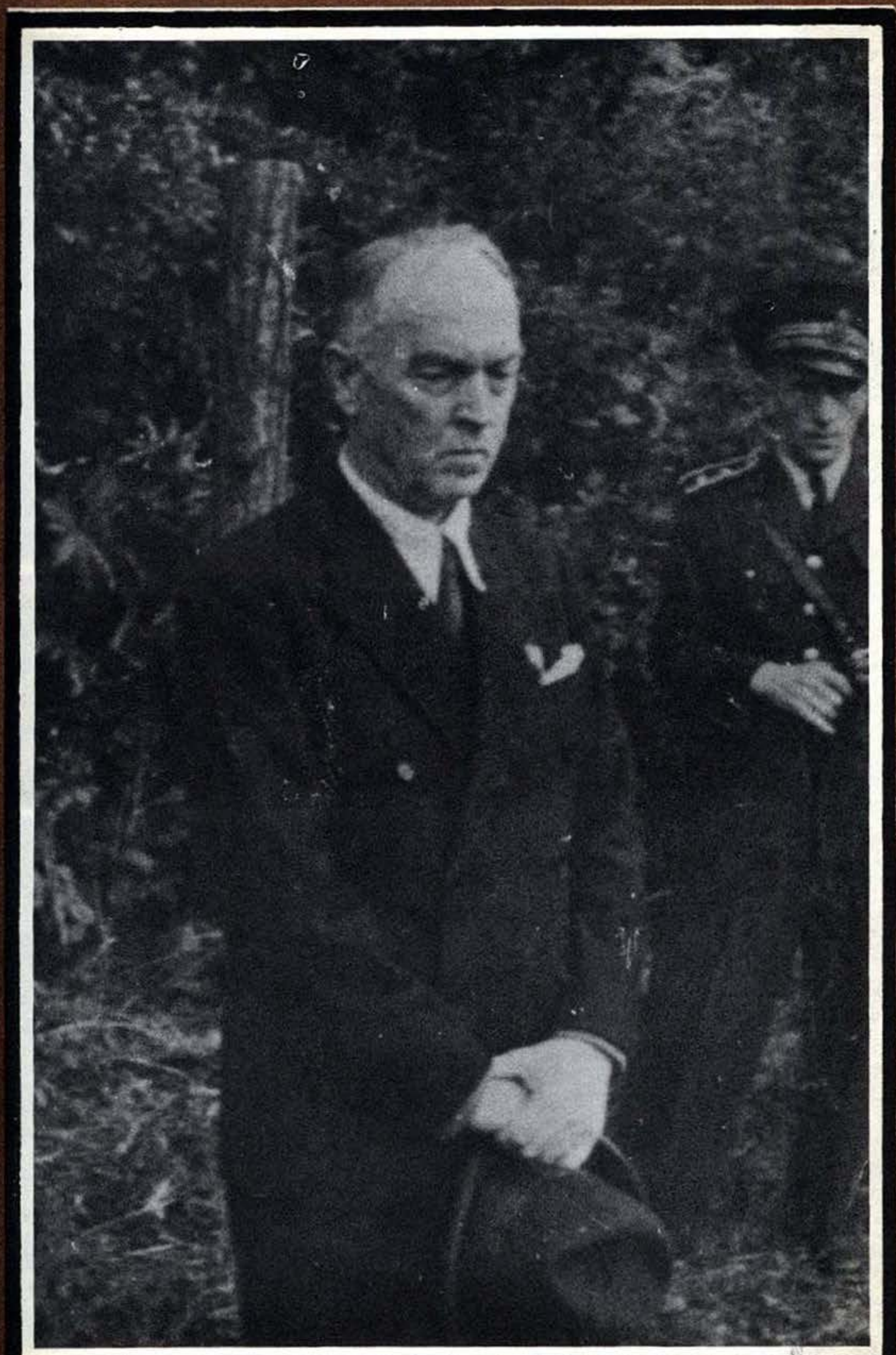

RHÔNE

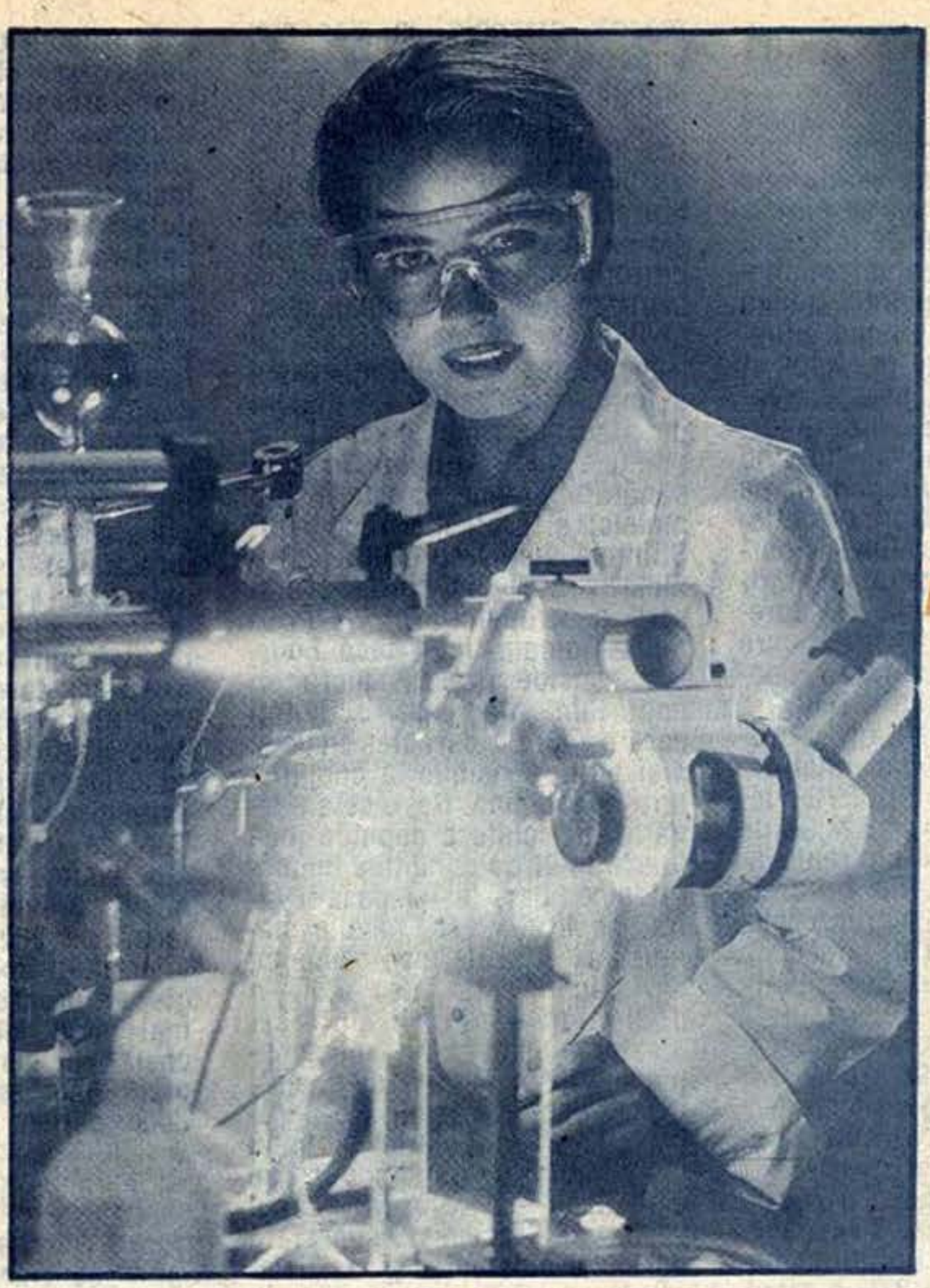

POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUTĂ

La sfirşitul anului trecut, am ajuns aproape pînă la zi cu călătoria noastră prin universul Rhône-Poulenc. **Cititorii cunosc acum, în linii mari, istoria grupului, cu sediul central în Franţa. Poate că unii dintre ei se vor întreba de ce ne vom continua voiajul prin acest univers, în prezentul lui şi, treptat, în viitorul lui. O vom face din mai multe motive. Pentru că sperăm să vă comunicăm lucruri care să vă intereseze în continuare, să vă oferim date şi răspunsuri la multe întrebări care vă chinuie: cînd vom avea un vaccin anti-SIDA?; cînd vom putea trata această necruţătoare maladie?; sînt speranţe să putem reduce riscurile infarctului?; vom avea curînd îngrăşăminte chimice care să permită recolte fără teama intemperiilor atmosferice dar şi fără cea a efectelor negative asupra sănătăţii?; vom reuşi să controlăm fenomenul poluării şi degradării planetei noastre? Desigur, un alt motiv — pe care vi l-am prezentat şi la începutul acestei călătorii — îl constituie faptul că şi în acest fel reuşim să asigurăm continuitatea existenţei revistei, la un preţ mai scăzut decît cheltuielile reale. Şi o mai facem şi pentru că materialele publicate pînă acum au avut un ecou favorabil atît în rîndul dumneavoastră, al cititorilor, cît şi în unele publicaţii.**

De ce științele vieții?

Ne-am propus să începem incursiunea în prezentul și viitorul grupului *Rhône-Poulenc* cu domeniul care ni se pare a fi cel mai apropiat de interesul dumneavoastră, cel al științelor vieții. Dar mai întîi, cîteva date și aprecieri privind situația de moment a grupului și orientarea sa de perspectivă.

La strategia de viitor a firmei s-a referit, într-un interviu acordat revistei *Presence*, pe care am mai menționat-o anterior, domnul Jean-René Fourtou, președintele grupului *Rhône-Poulenc*. Domnia sa aprecia efectele pozitive pe care le-a avut restructurarea geografică a activității. Dintr-un grup franco-brazilian, *Rhône-Poulenc* a devenit unul euro-american. În anul 1991, vînzările s-au cifrat la 15 miliarde dolari, un sfert din ele realizîndu-se în America de Nord, în vreme ce cu cinci ani în urmă, doar 3% din cifra de afaceri a grupului se realiza pe piața nord-americană. Succesul a fost remarcat de toate publicațiile de specialitate. Astfel, *Investir*, din 17 august 1992, sublinia că filiala *Rhône-Poulenc Rorer*, specializată în produse de farmacie, a reușit, în contextul extrem de nefavorabil din Statele Unite, să obțină o creștere cu 27% a rezultatelor nete trimestriale. Și își sfătuia cititorii să cumpere acțiuni, ca o investiție pe termen lung. O explicație a succesului *Rhône-Poulenc Rorer* vine și din faptul că și-a mărit cu 24% cheltuielile de cercetare și dezvoltare. În perspectivă, continentul nord-american urmează să devină principala piață de desfacere, chiar și înaintea Franței. Iar Germania se află pe locul trei. *Rhône-Poulenc* începe să acorde o atenție deosebită și Europei Centrale și de Răsărit. Grupul a deschis două noi birouri, la Praga și București *(Magazin istoric*, nr. 8/1992), și se pregătește să investească puternic în economia țărilor din această parte a bătrînului nostru continent.

În privința Asiei, grupul este bine plasat în Coreea și Indonezia. Își propune să își sporească prezența în Japonia, unde există în jur de 5 500 companii farmaceutice și chimice, mai multe decît în Statele Unite și Europa la un loc. Vîrful de lance al pătrunderii îl reprezintă tot *Rhône-Poulenc Rorer*, care se bazează pe un portofoliu de produse noi, concentrate pe șase domenii terapeutice.

În strategia de viitor, grupul a definit trei segmente majore de afaceri. Primul îl constituie științele vieții, grupate în jurul sănătății umane, creșterii animalelor și protecției recoltelor. Științele vieții reprezintă aproximativ 50% din cifra de afaceri a grupului *Rhône-Poulenc*. Domnul Jean-René Fourtou considera acest lucru un important atu: sînt activități care nu au un caracter ciclic și mai puțin sensibile la conjunctura economică. Deși, este adevărat, agricultura depinde încă foarte mult de condițiile meteorologice. Dar, la fel de adevărat, de hrană este nevoie mereu. La fel și de medicamente, din păcate. Mai ales aici, în domeniul sănătății publice, creșterea este puțin spectaculoasă, dar continuă și sigură. În perspectivă, asigurarea hranei pentru populația globului (10 miliarde de persoane, cît se estimează că vom fi în anul 2025), cu aceeași suprafață agricolă existentă și azi, implică sporirea producției la hectar, în condițiile protejării mediului. Situat pe locul trei în lume, sectorul agricol al grupului *Rhône-Poulenc* stăpînește ansamblul tehnicilor necesare pentru a se angaja în acest efort.

Activitățile legate de științele vieții combină biologia și chimia, depinzînd în mare măsură de cercetare, de noi descoperiri. Cercetarea va continua deci să fie forța care va trage înainte acest sector. În lumea extrem de competitivă din acest domeniu intervin, desigur, și alți factori, dar cum fiecare companie dorește să-și diferențieze produsele și să scadă costurile operaționale, cheltuielile pentru cercetare și dezvoltare vor spori. Deja ele sînt foarte mari. Într-o ierarhie a principalelor grupuri care domină piața mondială a chimiei - în fruntea căreia se află Bayer, care cheltuiește pentru cercetare și dezvoltare, anual, aproape 2 miliarde dolari - *Rhône-Poulenc* - se află pe locul șapte, cu 1 107 000 000 dolari, în anul 1991. Cifra alocată acestui compartiment a sporit, în ultimii 10 ani, cu 324%. Cauzele sînt multiple. În primul rînd, nici o companie nu își mai poate permite să producă din toate, ci fiecare caută să își delimiteze un sector din piață pe care să vină cu produse de vîrf. Ceea ce presupune o cercetare mult mai bine direcționată și coordonată cu obiectivul economic, angajarea unor cercetători de vîrf din domeniul foarte îngust pe care te axezi (și care vor cere salarii mai mari, fiind printre puținii specialiști existenți) și în sfîrșit, fiecare nouă descoperire este protejată prin brevete. Dar, de regulă, pentru fiecare țară anume trebuie cîte un asemenea brevet și el se completează pe baza unor studii de toleranță, toxi și ecotoxicologie, un proces care cere 10 sau mai mulți ani pentru a fi încheiat. În general, sistemul de marketing este mai elaborat decît cel de producție.

Rhône-Poulenc nu ultă istoria

Al doilea segment major de afaceri al grupului *Rhône-Poulenc* îl constituie produsele speciale, fibrele și polimerii. Aici, cel mai important lucru este satisfacția clientului, căci toată activitatea se bazează pe prestarea unui serviciu. Nu este vorba doar de a livra un produs, ci de a îmbunătăți calitatea hîrtiei, a descoperi un nou ingredient alimentar. Capacitățile tehnico-comerciale ale firmei trebuie să le completeze pe cele ale clientului. Această strategie, bazată pe completarea valorii, calității și productivității altui partener a fost mai puțin practicată de *Rhône-Poulenc* pînă acum. Dar este singura cale pentru a face față presiunii prețurilor scăzute practicate de „tigrii asiatici" (Singapore, Hong-Kong, Coreea de Sud).

În sfîrșit, cel de al treilea segment îl constituie produsele intermediare organice și anorganice, precum carbonatul de sodiu, acidul acetic, fenolul. Sînt produse sofisticate cu valoare mare. Uzinele care le produc necesită investiții foarte mari și multă voință pentru a face față la tot soiul de necazuri, cauzate mai ales de întreținerea lor, de siguranța în exploatare. Poate și de aceea numărul celor angrenați în astfel de activități se reduce în fiecare an.

Deși contextul economic actual este nefavorabil, *Rhône-Poulenc* speră să traverseze cu bine perioada, grație și strategiei adoptate și pe care tocmai am înfățișat-o cititorului român. Primele rezultate palpabile sînt așteptate pentru anul 1994. Dar deja sînt unele semne că firma se află pe drumul cel bun. Astfel, valoarea unei acțiuni *Rhône-Poulenc* la bursa americană s-a dublat aproape într-un an de zile.

Grupul *Rhône-Poulenc* este astăzi o puternică companie transnațională, cu 92 000 angajați, răspîndiți în toată lumea, mai mult de jumătate nefiind francezi. În aceste condiții, a crescut foarte mult responsabilitatea managerilor din fiecare țară, ai fiecărei filiale. Ideea de bază este că fiecare angajat trebuie să aibă inițiativă și pentru aceasta trebuie să fie mulțumit că lucrează pentru *Rhône-Poulenc*. Dar fiind un grup, trebuie să îmbine autonomia fiecărei unități cu viziunea globală care guvernează întreaga activitate.

Dar *Rhône-Poulenc* nu uită istoria. Așa cum aflăm din publicația *La Tribune*, din 18 august 1992, grupul *Rhône-Poulenc* a venit în ajutorul bazilicii San Marco din Veneția. O echipă de restauratori încearcă să salveze celebrul monument amenințat de ape cu ajutorul tehnic și al produselor puse la punct de grupul cu sediul în Franța.

Pavimentul criptei bazilicii se află în prezent cu 36 cm sub nivelul mediu al apelor mării. Inundații succesive de-a lungul veacurilor au făcut cripta inutilizabilă, fiind definitiv închisă la sfîrșitul secolului trecut. Uneori, apele s-au ridicat în criptă – care are 2,45 m pînă la 2 m înălțime, atacînd și zidurile. După o asemenea inundație catastrofală s-a lansat, în 1966, proiectul salvării bazilicii. Dar operațiunea propriu-zisă de salvare nu a debutat decît în 1986, după 20 ani de studii și tentative nereușite. De asemenea, a fost nevoie ca Institutul central italian pentru restaurări să-și dea acordul pentru tehnicile folosite de *Rhône-Poulenc*.

Pentru a face structura impermeabilă, restauratorii au injectat o rășină acrilică pusă la punct de *Rhône-Poulenc*, Rocagil. Ea se comportă asemenea unui gel, care se umflă în caz de creștere a apelor, pentru a împiedica trecerea lor, și revine la forma inițială după retragerea apelor, permițînd astfel structurii să respire.

Faza următoare, care constă în refacerea cupolei, prezintă alte dificultăți. Pereții, din cărămidă, sînt saturați de apă și sare. Se experimentează modalitatea prin care să se extragă sarea fără a dăuna pereților. Aplicarea siliconului sub formă de „comprese aspirante" pare soluția cea mai probabilă, dar, la rîndul ei, ridică alte probleme. Eliminînd sarea din cupolă, i se sporește porozitatea, deci crește fragilitatea ei. Iar siliconul singur nu este suficient pentru a etanșa pereții care conțin 33% umiditate. În anumite locuri, frescele necesită o grijă deosebită.

Operațiunile de restaurare, începute în 1986, au costat peste 2,5 milioane franci francezi pe an. Contribuția grupului *Rhône-Poulenc*, care n-a avansat încă vreo cifră oficială totală – este estimată între 5 și 10 milioane franci. Redeschiderea criptei este prevăzută pentru 1994, cu ocazia împlinirii a 1000 ani de la construirea bazilicii.

Al treilea grup mondial în domeniul siliconilor, *Rhône-Poulenc*, care dispune de o experiență de peste 20 ani în domeniul restaurării monumentelor istorice, speră să atragă atenția prin participarea la proiectul San Marco asupra implicațiilor chimiei în conservarea monumentelor. *Rhône-Poulenc* s-a lansat, tot cu ajutorul produselor pe bază de silicon, în crearea unor duplicate după monumente, precum *Les Chevaux de Marly*, din Paris, și *San Marco* al lui Donatello, din Florența. ■

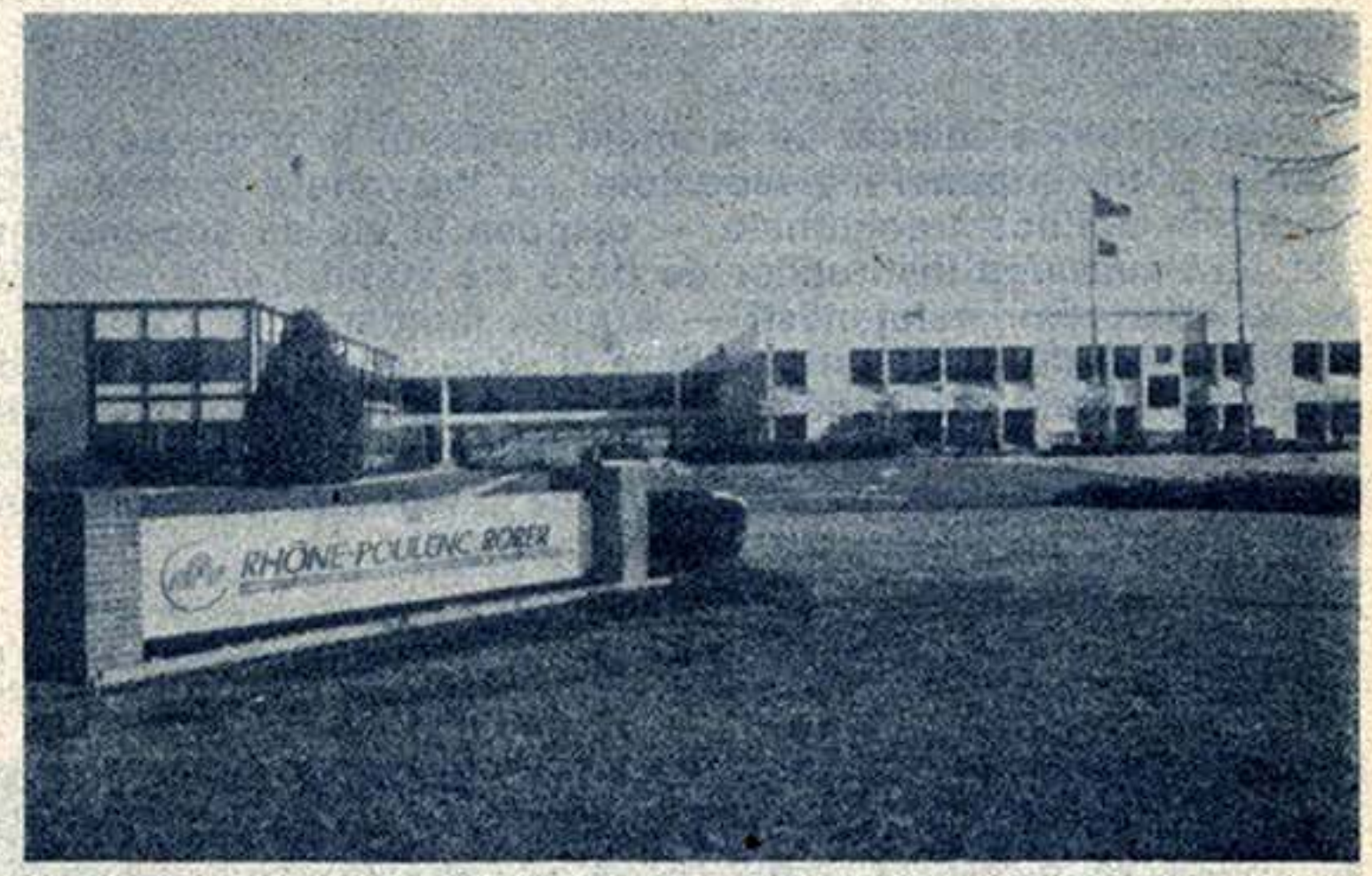

Sediul din S.U.A. al lui Rhône-Poulenc Rorer

Dorin MATEI

6 martie 1945-6 noiembrie 1947

GHEORGHE TĂTĂRESCU:

O VICTIMĂ A PROPRIEI ÎNCREDERI

GHEORGHE ŢUŢUI

Anul 1947 a marcat un moment hotărîtor în procesul de instaurare a comunismului în România şi de impunere a modelului de dezvoltare sovietică. Confruntarea dintre comunişti şi grupările politice tradiţionale — dispuse şi ele să accepte unele schimbări absolut necesare, dar fără surparea instituţiilor de bază ale statului şi în condiţiile garantării şi apărării drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti — a atins momente de maximă tensiune. Deşi dispuneau de un număr mare de cadre cu pregătire şi experienţă, Partidul Naţional-Ţărănesc (Maniu) şi Partidul Naţional-Liberal (Brătianu) — principalele grupări politice tradiţionale — nu mai aveau posibilitatea să influenţeze în mod direct activitatea de guvernare, căci, după refuzul lor de a participa la un guvern de coaliţie şi „pierderea" alegerilor din noiembrie 1946, cele două partide fuseseră practic eliminate din arena politică.

19 octombrie 1946. Festivitate la Ateneul Român consacrată zilei prieteniei româno-sovietice. În prezidiu, alături de Gheorghe Gheorghiu-Dej, I. Gh. Maurer, Petru Groza, C.I. Parhon şi reprezentanţi diplomatici şi militari sovietici, s-a aflat şi Gh. Tătărescu

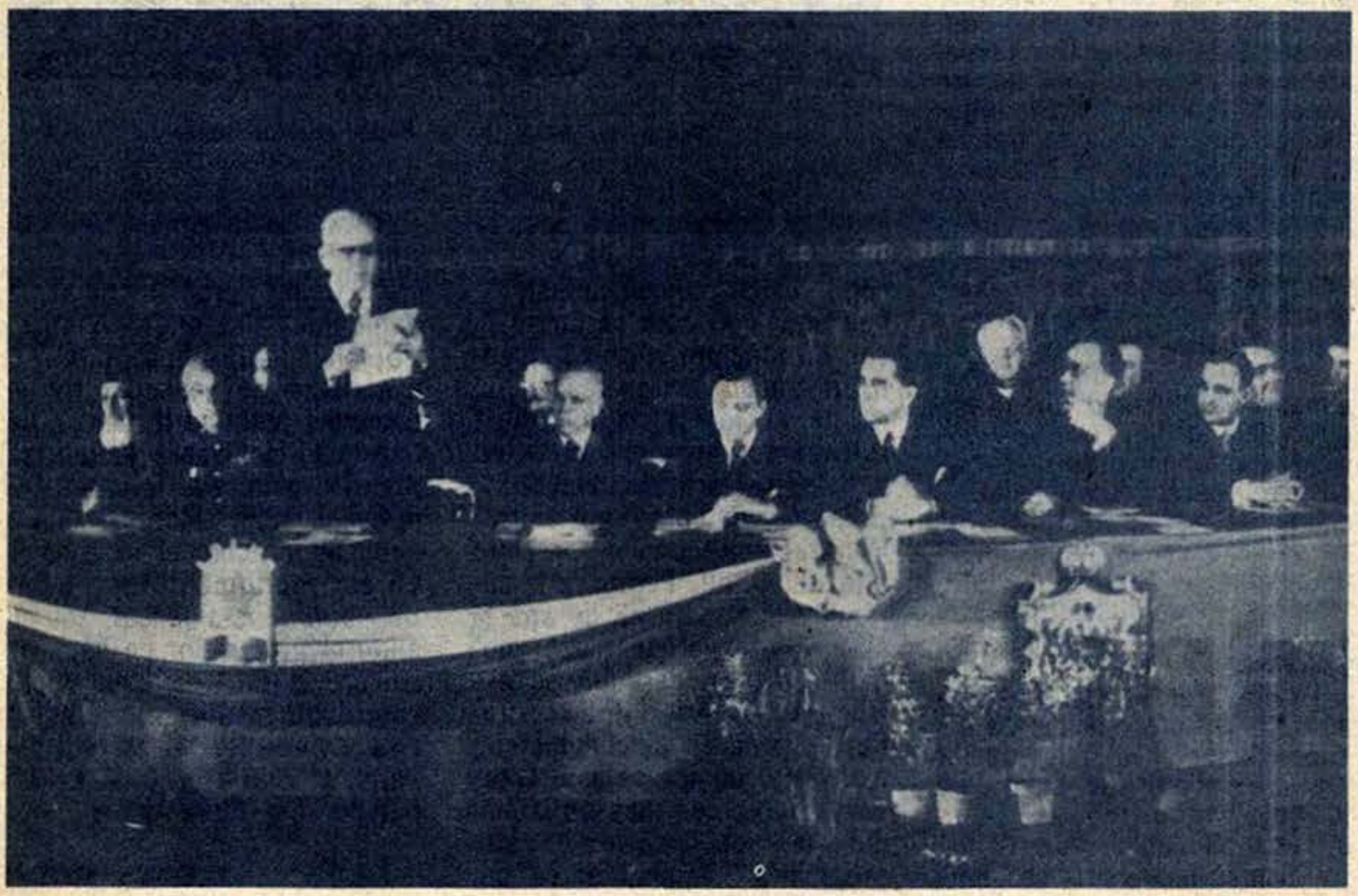

Comuniștilor și celorlalte forțe aflate sub îndrumarea și controlul lor — adepți ai unei politici de demolare a vechilor structuri ale statului, beneficiind de tutela și sprijinul Moscovei — nu li se mai putea pune în cale decît gruparea liberală condusă de Gheorghe Tătărescu. Desprinsă din vechiul Partid Național-Liberal, a cărui conducere o aprecia ca subordonată P.N.Ț. și lui Iuliu Maniu și prea conservatoare pentru schimbările sociale și politice de care țara avea nevoie, Partidul Național-Liberal (Tătărescu) a aderat la Frontul Național Democrat (F.N.D.)[1] încă din februarie 1945, iar ulterior a intrat în guvernul constituit la 6 martie 1945, pentru *„a reprezenta în acest guvern forța de echilibru grație căreia inevitabilul proces al transformărilor sociale se va face evolutiv și fără zdruncinul sfărîmător de ordine și de libertate"* (*Drapelul*, 3 iulie 1945).

Din cele afirmate rezultă limpede că gruparea politică condusă de Gh. Tătărescu[2] se diferența atît de partidele numite „istorice", care urmăreau revenirea țării la situația de dinainte de instaurarea dictaturii regale, în februarie 1938, cît și de cele de stînga din conducerea F.N.D., forțe care acționau în spiritul unei schimbări violente, pe baza raportului de forțe impus de prezența armatei sovietice în țară. Menținîndu-se pe o linie de mijloc, Tătărescu (personalitate de prim plan a vieții politice românești, începînd din anii '30, cu o extrem de bogată și controversată experiență politică) și adepții săi sperau să ferească țara de marile convulsiuni politico-sociale și să mențină instituțiile fundamentale ale statului, în primul rînd monarhia, păstrîndu-și totodată ideologia și programul propriu. Intrarea lor în coaliția guvernamentală s-a făcut pe baza unui program comun, elaborat prin consultarea tuturor părților și numai pentru aplicarea acestui program. Prin aceasta nu s-a eliminat însă contradicția de interese dintre gruparea Tătărescu (reprezentînd îndeosebi elemente avute din lumea satelor și orașelor) și forțele de stînga din coaliția de guvernare condusă și controlată de comuniști.

Un element central în programul și practica P.N.L. (Tătărescu) a fost acela privitor la politica externă, politică exprimată prin două obiective majore: continuarea legăturilor cu Uniunea Sovietică, de care *„sîntem legați nu numai prin condițiunile geopolitice dar și prin interese economice și etnice"* și *„racordarea țării noastre la democrațiile occidentale de care România era legată printr-un trecut întreg de prietenie și colaborare"*. În ciuda faptului că se conturau clar două blocuri politico-militare în Europa, se considera că țara noastră *„are posibilitatea să facă din pămîntul românesc un pămînt al apropierii între Est și Vest"*.

Cu toate deosebirile ideologice și programatice afirmate direct și repetat, încă de la început, liberalii tătărescieni au avut poziții importante în guvern: prin liderul lor au deținut vice-președinția Consiliului de Miniștri și Ministerul afacerilor externe, iar prin Dumitru Alimănișteanu (înlocuit ulterior cu Mircea Durma, pe motiv că primul avea un frate care făcea parte din Delegația permanentă a P.N.L.—Brătianu), Departamentul finanțelor, iar prin Petre Bejan pe acela al industriei și comerțului.

În urma alegerilor parlamentare din noiembrie 1946, pozițiile liberalilor tătărescieni în guvern s-au consolidat: numărul de portofolii ministeriale a sporit de la 3 la 4, iar al subsecretariatelor de stat de la 1 la 3. Dacă adăugăm și faptul că P.N.L.—Tătărescu avea o grupare de 74 deputați în noul parlament (a doua ca pondere numerică și deosebit de influentă datorită forței economice a celor pe care îi reprezenta și, nu mai puțin, ca urmare a experienței politice a parlamentarilor respectivi), avem o imagine și mai clară în privința rolului și locului ocupat de această grupare politică în viața României exact într-o perioadă de răscruce a existenței sale.

Dar imediat după alegerile pe care le „cîștigaseră" în noiembrie 1946, partidul comunist și o parte dintre social-democrați au considerat că sosise momentul cel mai potrivit pentru declanșarea unei ofensive hotărîtoare împotriva proprietății private, înlocuirea vechilor instituții economice și financiare și crearea altora noi, investite cu puteri nelimitate în privința îndrumării și controlului întregii activități economice a țării. Un prim pas s-a făcut prin preluarea Ministerului industriei și comerțului de către secretarul general al comitetului central al partidului comunist, Gh. Gheorghiu-Dej. La 28 decembrie 1946, a urmat etatizarea Băncii Naționale a României, pe care partidul comunist o considera, alături de Ministerul industriei și comerțului, unul din principalele instrumente ale viitoarei ofensive împotriva capitalismului și, evident, a categoriilor sociale pe care acesta le reprezenta. Etatizarea Băncii Naționale,

---

[1] În ședința Consiliului F.N.D. din 26 februarie 1945, cînd Gheorghe Gheorghiu-Dej a pus în discuție problema includerii grupării liberale Tătărescu în F.N.D., reprezentantul P.S.D. în Consiliul F.N.D., Lothar Rădăceanu, s-a împotrivit, argumentînd că „personal are mai multă încredere în Brătianu decît în Tătărescu... Brătianu poate fi considerat mai cinstit, pe cînd acesta [Tătărescu] este o lichea, însă ne poate înlesni o guvernare mai productivă". Argumentînd, Gh. Gheorghiu-Dej a arătat că „nu este vorba de sentimente personale, ci de o necesitate indispensabilă — apropierea acestui grup politic al lui Tătărescu —, deși el nu ne place prea mult" (Stenograma ședinței Consiliului F.N.D. din 26 februarie 1945, filele 5 și 9).

[2] La 7 iunie 1945, o săptămînă după congresul P.N.L. (Tătărescu), Delegația permanentă a P.N.L. (Brătianu) a trimis o circulară tuturor organizațiilor sale din țară prin care considera decăzuți din calitatea de liberali pe toți cei care aderaseră la gruparea lui Tătărescu; la 19 iunie același an, s-a ratificat excluderea din P.N.L. (Brătianu) a zece fruntași liberali care trecuseră în gruparea Tătărescu, printre care: Aurel Bentoiu, Petre Bejan, Dumitru Alimănișteanu, Alex. Alexandrini, Tiberiu Moșoiu, Gh. Vîntu ș.a.

măsură adoptată în pofida opoziției miniștrilor și deputaților liberali, care afirmaseră în repetate rînduri că sînt adversarii oricărei etatizări sau naționalizări, ignorînd totodată lipsa de cadre proprii cu pregătire corespunzătoare în domeniul respectiv, dovedea cu evidență faptul că partidul comunist se pregătea să îndepărteze de la conducerea tuturor sectoarelor economice pe reprezentanții grupărilor politice împreună cu care constituise la 6 martie 1945 guvernul de coaliție.

Această ofensivă vizînd instaurarea unui regim dictatorial supus Moscovei s-a declanșat cu toată vigoarea la începutul anului 1947, cînd Plenara C.C. al P.C.R. aprecia că *„stăm în fața unei ascuțiri a luptei de clasă"*.

Momentul declanșării ofensivei părea bine ales. La 10 februarie 1947 fusese semnat Tratatul de pace cu Puterile aliate, iar zece zile mai tîrziu, Gh. Gheorghiu-Dej se întorsese de la Moscova, unde semnase mai multe tratate economice care accentuau dependența economică a României față de U.R.S.S. Și cum P.N.L. (Tătărescu) se pronunța pentru o politică realistă, pornind de la interesele fundamentale ale țării, presupunînd o colaborare între toate forțele interne productive și folosirea capitalului privat ca instrument de propășire a întregii națiuni, P.C.R. a trecut la atacarea directă a aliatului liberal. La 28 martie 1947, în ședința Consiliului de Miniștri prezidată de dr. Petru Groza s-a propus un proiect de lege privind trecerea corpului grănicerilor din subordinea Ministerului de finanțe, care-l avea ca titular pe Alexandru Alexandrini, în aceea a Ministerului de interne, condus de Teohari Georgescu, secretar al C.C. al P.C.R. Cei doi reprezentanți liberali prezenți la ședință — Gh. Tătărescu și Al. Alexandrini — au reacționat ferm. Alexandrini a declarat că măsura era un atac la adresa regimului democratic și un act de neîncredere față de titularul de la Departamentul finanțelor. Gh. Tătărescu a fost și mai tranșant, afirmînd că *„această măsură pune în primejdie colaborarea între cele două grupări"* și înștiința Consiliul de Miniștri că *„chiar dacă legea va fi adoptată pe baza hotărîrii majorității, P.N.L. nu o va aplica"*.

Se părea că evenimentele se îndreaptă spre o ruptură, dar n-a fost așa. Intervenția lui Petru Groza, pe jumătate amenințătoare, pe jumătate împăciuitoare, a cerut să se rămînă pe linia evoluției liniștite, *„să nu riscăm zguduiri, că s-ar putea ca mîine să regretăm"*. Acestea n-au fost însă decît niște „ciocniri de patrule". Adevărata bătălie împotriva capitalului privat și, evident, a burgheziei a fost amînată doar pentru cîteva săptămîni.

La 23 mai 1947, Comisiei Adunării deputaților și, ulterior, plenului Adunării le-au fost supuse spre dezbatere proiectele de legi privitoare la reorganizarea Ministerului industriei și comerțului, în sensul extinderii atribuțiilor sale de îndrumare și control. Petre Bejan, șeful grupului parlamentar al P.N.L. (Tătărescu), după ce a criticat faptul că potrivit noilor legi *„Ministerul* [industriei și comerțului] *se amestecă în toate problemele întreprinderilor, începînd de la colectarea materiilor prime pînă la fabricația și repartiția produselor, cu greu se mai poate vorbi despre o libertate a inițiativei private"*.

Discuții și ciocniri de poziții la fel de aprinse au avut loc în cadrul Comisiei financiare și bugetare a Adunării deputaților cu prilejul dezbaterii proiectului de lege pentru înființarea oficiilor industriale. Deputații liberali Sever Paskievici, Nicu Trestianu, Grigore Rizescu-Brănești și Al. Alexandrini au criticat cu severitate proiectul de lege, arătînd că unele din prevederile acestuia *„lezează principiul constituțional privind garantarea libertății individuale și proprietatea de orice natură"*.

Și cum deputații liberali au formulat mai multe amendamente, toate respinse însă de Ion Gheorghe Maurer, care prezida ședința Comisiei Adunării deputaților, Al. Alexandrini, ministrul finanțelor, a făcut o declarație în numele grupării liberale, în care arăta că în cazul în care propunerile lor nu vor fi luate în seamă, în Adunarea deputaților ei vor vota împotriva legii. În mod surprinzător însă, în ziua în care legea s-a supus la vot, deputații liberali s-au mulțumit doar cu abținerea.

Ofensiva comuniștilor împotriva bazelor economice ale capitalismului nu reprezenta decît o parte, ce-i drept destul de importantă, a planului de împingere a României pe făgașele modelului sovietic. După mai bine de doi ani de încercări nereușite de a determina unele corectări în orientarea politicii interne și externe a guvernului impus țării la 6 martie 1945, conducerea P.N.L. (Tătărescu) a făcut o nouă încercare, e drept cam riscantă, cînd, la 24 mai 1947, a înmînat un *memoriu* guvernului, șefilor de partide care participau la opera de guvernare și reprezentanților politici la București ai S.U.A., Marii Britanii și Franței. În acest memoriu se aprecia că situația din țară era *„deosebit de gravă"*, producția economică reprezentînd doar 48% față de nivelul anului 1938 și se aprecia că prin măsurile luate, guvernul a nemulțumit toate categoriile sociale, începînd cu țărănimea, micii meseriași, funcționarii și intelectualii, și continuînd cu *„comercianții și industriașii, care trăiesc în nesiguranță și sînt asaltați zilnic de noi cereri de contribuții bănești, care constituie o nouă fiscalitate"*. Documentul aprecia că în locul unei atmosfere de calm și încredere absolut necesare mobilizării forțelor națiunii în slujba producției, *„din întreaga țară se ridică un val de nemulțumiri împotriva guvernului"*, iar aceste nemulțumiri *„sînt provocate în bună măsură de urmările războiului, de greșelile pre-*

decesorilor noştri, de lipsurile inerente vremurilor pe care le trăim şi de anii de secetă care au bîntuit ţara în ultimul timp. Dar, pe de altă parte, aceste stări sînt provocate sau agravate şi de actele şi de propriile noastre greşeli".

Enumerînd apoi principalele domenii în care P.N.L. (Tătărescu) aprecia că guvernul a comis greşeli sau a persistat în erori anterioare, memoriul sublinia ca deosebit de gravă *„imixtiunea tot mai vexatorie şi de multe ori incompetentă a statului în progresul general economic, din cauza unor legi cu caracter vădit etatizant".*

Acţiunea de elaborare a memoriului şi punerea lui la dispoziţia şefilor de partide guvernamentale, dar şi aducerea lui la cunoştinţa celor trei mari puteri occidentale, fuseseră bine gîndite. După ratificarea Tratatului de pace de către marile puteri occidentale, România urma să ceară admiterea sa în Organizaţia Naţiunilor Unite, ceea ce, în concepţia liberalilor, ar fi trebuit să impună o anumită circumspecţie guvernului, în cazul în care documentul prezentat de aceştia ar fi fost supus dezbaterii în cadrul guvernului sau măcar al Consiliului F.N.D. Dar acest lucru nu s-a întîmplat, singura informaţie privind primirea memoriului liberalilor de către guvern se află într-o cuvîntare rostită de Petru Groza la 15 august 1947, în care acesta era apreciat ca făcînd parte dintr-un presupus *„complot internaţional îndreptat împotriva României".*

Poate părea curios faptul că nici partidul liberal, nici liderul său nu au avut, timp de cîteva luni, nici un semn de adversitate din partea comuniştilor şi a aliaţilor lor. Tătărescu a fost menţinut în toate funcţiile guvernamentale. Această linişte îşi avea şi ea explicaţia ei. Tătărescu semnînd în calitate de ministru al afacerilor externe (necomunist şi deci cu o doză de credibilitate sporită), la 12 iulie, cererea României de a fi admisă în Organizaţia Naţiunilor Unite, iar patru zile mai tîrziu a semnat refuzul guvernului român de a participa, la invitaţia guvernelor Marii Britanii şi Franţei, la conferinţa de la Paris, care urma să discute acceptarea de către ţările europene a Planului Marshall (*Magazin istoric*, nr. 11/1992).

Era însă doar o linişte aparentă şi interesată, în spatele căreia partidul comunist pregătea lovitura de graţie. Măsurile de întărire a activităţii de îndrumare şi control de către stat a întregii economii naţionale aveau să culmineze cu aşa-zisa stabilizare monetară din 15 august 1947, prin care a fost expropriată o parte însemnată a capitalului aflat în circulaţie. Era ultima măsură ce preceda completa eliminare a liberalilor conduşi de Gh. Tătărescu din viaţa politică a ţării şi încetarea colaborării cu aşa-zişii „tovarăşi de drum".

La 15 august 1947, cînd Petru Groza, în consfătuirea cu cadrele Frontului plugarilor, amintise memoriul liberalilor din 24 mai şi-l subsumase unui pretins *„complot internaţional împotriva României"*, lovitura de graţie pusă la cale de comunişti era deja hotărîtă. Surprinzător pare însă faptul că Gh. Tătărescu şi apropiaţii săi nu păreau a realiza încă pe deplin dimensiunile acestei lovituri. Spre ilustrare, iată un fragment din discursul rostit de Tătărescu în cadrul unei întruniri organizate la Craiova exact în ziua de 15 august 1947: *„Guvernele* — arăta fruntaşul liberal referindu-se la cel instaurat la 6 martie 1945, dar cu aluzii din cele mai străvezii la situaţia din acel moment — *sînt supuse greşelilor. Orice guvern care lucrează greşeşte... Şi guvernul de azi nu scapă acestei legi; el a greşit uneori şi va mai greşi în viitor.*

Partidul nostru trebuie să fie conştient că pentru multă vreme situaţia internă şi situaţia externă nu îngăduie guvernarea printr-un singur partid sau prin grupări de partide reprezentînd aceeaşi ideologie sau ideologii înrudite. Nici partidul liberal nu ar putea guverna azi singur, nici partidul comunist nu ar putea guverna azi singur şi nici unul din celelalte partide componente ale guvernului nu ar putea guverna singur. De asemenea, nici o concentrare de stînga, după cum nici o concentrare de dreapta nu ar fi posibilă şi viabilă în împrejurările de azi".

Ceea ce scăpa din vedere fruntaşul liberal era tocmai anormalitatea cadrului în care se desfăşura viaţa politică românească în acel moment. Corabia pe care comunismul se îndrepta spre putere în România primea vînt favorabil în pînze din direcţia Moscovei, şi acesta, cum aveau s-o dovedească în continuare evenimentele, a fost factorul esenţial în succesul comuniştilor.

La finele lunii septembrie 1947, la Consfătuirea de la Varşovia a unor partide comuniste şi muncitoreşti din Europa, Gh. Gheorghiu-Dej a anunţat că *„relaţiile de colaborare cu grupul Tătărescu se apropie de sfîrşit".* Era această declaraţie a liderului comuniştilor români un semnal pentru forţele politice interne, dar şi un angajament faţă de Moscova, care conducea această consfătuire prin intermediul lui Andrei Jdanov, ca reprezentant personal al lui Stalin.

Următorul pas a fost făcut la 6 noiembrie 1947, cînd Parlamentul a hotărît îndepărtarea miniştrilor liberali din guvern, în locul lui Gh. Tătărescu, portofoliul externelor revenind Anei Pauker. Iar o lună mai tîrziu, comuniştii, prin abolirea monarhiei, aveau să pună capăt cu brutalitate regimului monarhic constituţional şi cursului normal spre o viaţă democratică în România. Inspiraţia, modelul bolşevic şi prezenţa sovietică fuseseră factorii principali care imprimaseră evoluţia evenimentelor de pînă atunci. Şi aveau să-şi continue, nestingheriţi de nimeni, acţiunea de instaurare a comunismului în România. ■

DOUĂ ATERIZĂRI FORŢATE ŞI URMĂRILE LOR

FLORIN CONSTANTINIU

Poate că mai mult decît alte aspecte ale trecutului societăţii umane, istoria militară oferă exemple — uneori de-a dreptul uluitoare — ale jocului întîmplării, cu consecinţe, în unele cazuri, atît de importante, încît istoricii partizani ai determinismelor de diverse tipuri sînt în dificultate pentru a găsi explicaţii satisfăcătoare schemelor elaborate de ei. Al doilea război mondial abundă în astfel de exemple şi două episoade strîns legate între ele — dintre care ultimul s-a petrecut cu 50 ani în urmă — ilustrează constatarea de mai sus.

Un maior ghinionist

„Fall Gelb" (Operaţia galbenă) — campania Wehrmacht-ului în Vest — cuprinsă în Directiva nr. 6 a lui Hitler din 9 octombrie 1939, nu era altceva decît o versiune amplificată a celebrului „Plan Schlieffen", utilizat de Înaltul comandament german în 1914. Dacă, atunci, Franţa fusese atacată prin Belgia, directiva amintită preconiza o lărgire a ariei de operaţii prin includerea, alături de Belgia, a Luxemburgului şi Olandei. Fără a intra aici într-o analiză fastidioasă a planului german de operaţii ajunge să se spună că el prezenta două grave deficienţe: fiind o reluare a „Planului Schlieffen", el anula efectul surprizei; desfăşurarea lui avea ca deznodămînt o bătălie frontală deloc recomandabilă.

Ce s-ar fi întîmplat dacă acest plan ar fi fost aplicat? Ar mai fi fost Franţa înfrîntă în doar 40 zile?

O întîmplare a schimbat cursul evenimentelor, o dată cu înlăturarea planului preconizat în octombrie 1940. Întîmplarea s-a petrecut la „nivel de maiori", dar consecinţele sale au fost de proporţii

În imagine: Wehrmachtul — de la glorie la catastrofă: iunie 1940 (stînga), Stalingrad 1942.

grandioase.

În ziua de 10 ianuarie 1940, maiorul de stat major Rheinberger primește misiunea de a înmîna generalului Fedor von Bock, aflat la Köln, planul de operații ale Armatei 6 germane, care urma să pătrundă pe teritoriul Belgiei, rămasă neutră, după declanșarea celui de al doilea război mondial. Prins de atmosfera plăcută a unei mese sărbătorești, desfășurată la popota din Münster, maiorul Rheinberger întîrzie și pierde trenul pentru Köln. Mișcat de supărarea camaradului său, maiorul-pilot Hönemann se oferă să-l ducă cu avionul pînă la locul de destinație. Bucuros, Rheinberger acceptă, și cei doi prieteni decolează la bordul unui avion de observație Fieseler-156 Storch (Barză). Din cauza ceții, avionul se rătăcește, iar pilotul, confundînd rîul Meuse (Maas) cu Rhinul, aterizează în... Belgia, în apropiere de Mechelen-sur-Meuse, crezînd că este în Germania!

Apropierea unor jandarmi belgieni relevă eroarea. Rheinberger, conștient de urmările capturării documentului pe care îl transporta, încearcă să-l distrugă, dîndu-i foc, dar încercarea sa nu reușește din cauza intervenției rapide a militarilor belgieni, care îi duc pe cei doi ofițeri germani și prețiosul lor document la post!

Rheinberger nu abandonează ideea de a distruge hîrtiile pe cît de importante, pe atît de compromițătoare pentru Germania. În camera în care este interogat, focul arde în cămin. Cu o mișcare rapidă, ia hîrtiile de pe masă și le aruncă în foc, bucurîndu-se să constate că flăcările le învăluie. Bucurie de scurtă durată, întrucît ofițerul belgian, nu mai puțin rapid în mișcări, scoate din cămin hîrtiile, care, fiind împăturite, nu au fost consumate de flăcări. Istoricul Jacques de Launay, care le-a avut în mînă, le descrie astfel: „Era vorba de zece coli dactilografiate și două fragmente de hartă Michelin (regiunea Givet-Florreffe). Cele dintîi, pe jumătate arse, cuprindeau instrucțiuni privind misiunile de recunoaștere și debarcările aeriene, care urmau să fie efectuate de flotele 2 și 3 aeriene în legătură cu Grupul de armate B [comandat de von Bock — *n.n.*]. Zonele ce urmau să fie bombardate (sectorul Dinant), situația apărării teritoriului aflat între Meuse și frontiera cu Franța, o apreciere a posibilităților de aterizare la vest de Meuse erau de asemenea indicate".

Din textele lizibile, cititorul putea reconstitui intențiile Înaltului comandament german, altfel spus, elementele de bază ale lui „Fall Gelb".

Informat despre cele petrecute, Hitler face una din marile lui crize de furie: „Din cauza unor fapte ca astea putem pierde războiul!", exclamă el mînios. Deși Rheinberger comunică atașatului militar german al aerului la Bruxelles, generalul Wenninger, căruia autoritățile belgiene, la cererea lui, îi permiseseră o discuție cu maiorul captiv, că hîrtiile au ars, germanii au în curînd dovada că afirmația nu este exactă.

O săptămînă după aterizarea forțată de la Mechelen-sur-Meuse, ministrul de externe al Belgiei, Paul Henri Spaak, declară ambasadorului german la Bruxelles, Vicco von Bülow-Schwante, că „documentul găsit în avion conține dovada intențiilor agresive ale Germaniei. Nu este vorba de un plan de operații, ci de un ordin amănunțit de unde nu lipsește decît data invaziei".

La 17 decembrie 1939, Hitler fixase data începerii ofensivei puțin după Crăciun și o confirmase la 11 ianuarie 1940, orele 15.15, îndată după aflarea incidentului de la Mechelen-sur-Meuse. Încrezător în afirmația lui Rheinberger că a ars documentul, Hitler a menținut ordinul de ofensivă. Abia în ziua de 13 ianuarie, informat de serviciul meteorologic al armatei că timpul va fi defavorabil, el amînă acțiunea pentru 20 ianuarie, iar în după-amiaza zilei de 16 o amînă sinedie. A doua zi are loc întrevederea Spaak-Bülow, amintită mai sus.

La 1 februarie, Hitler a fost informat că generalul Erich von Manstein, adversar hotărît al planului de campanie cunoscut acum de adversar, avea un alt plan de bătaie, întemeiat pe străpungerea apărării franceze la Sedan, printr-o lovitură venită din Ardeni, zonă păduroasă și greu accesibilă și, ca atare, considerată de francezi ca improprie pentru atac.

Aterizarea forțată de la Mechelen-sur-Meuse l-a determinat pe Hitler — care, independent de Manstein, avusese aceeași idee — să abandoneze vechiul plan, pe care acum adversarul se pregătea să-l combată, și să adopte ceea ce avea să fie considerat mai tîrziu de unii istorici militari „ideea strategică" de cea mai mare strălucire a celui de al doilea război mondial.

Întorsătura fericită a evenimentelor nu a împiedicat însă desprinderea unor învățăminte. Hitler a reînnoit ordinul ca documentele secrete să nu fie transmise pe calea aerului și a ordonat ca nimeni să nu fie informat asupra planurilor militare, mai mult decît este necesar pentru îndeplinirea misiunii încredințate.

Tot un maior...

În vara anului 1942, un incident similar s-a petrecut pe frontul sovieto-german. La 19 iunie, maiorul Reichel, din Divizia 23 Panzer (blindată), încălcînd ordinul lui Hitler, a plecat cu un avion Fieseler-Storch (fatalitate!), pilotat de locotenentul major Dechant, pentru a urmări deplasarea diviziei, avînd asupra sa o mapă cu documente de luptă și o hartă cuprinzînd date privind faza de început a ofensivei de vară germană, care urma să înceapă la 28 iunie 1942. Avionul nu a ajuns la destinație și alarma a fost declanșată. Era limpede

(Continuare în p. 43)

SNAGOV: LEGENDĂ ŞI ISTORIE

ION DUMITRIU-SNAGOV

Se zice că, precis nu se ştie cînd, un prăpăd dumnezeiesc a rupt insula şi biserica mănăstirii s-a scufundat, ca un blestem de pierzanie omenească. Povestea o mai ascultă şi azi copiii, rostită de bunici. Legenda reînvie şi în minţile unora dintre oaspeţi veniţi de departe, pregătiţi să audă, în zilele cu valuri înspumate de vîntoase, misterioasele clopote bătînd în adîncuri...

În căutările lor, prietenii mei scafandri s-au întîlnit adesea cu splendide exemplare de crapi şi somni, dar niciodată cu turle de biserică. Ei s-au lăsat atraşi de fantezia brădişului şi, pe locul dintre insulă şi ţărmul din miazănoapte, acolo unde pescarii îşi rup adesea năvoadele, în scorbura de pe fundul lacului au găsit cîteva cioturi de lemne, dar nici un clopot sau vreo urmă de ruină...

Consătenii mei, împinşi de marea lipsă a lemnelor de foc, au fost mai întreprinzători decît scafandrii. În toamna anului 1946 — cînd ruşii se năpustiseră în codri cu armatele lor, iar seceta cumplită secase apele într-atîta că, din Turbaţi puteai să treci cu piciorul dincolo la Dobroşeşti (azi din Siliştea Snagovului la Snagov Sat) — ei au săpat pămîntul în lunca Snagovului şi, la circa doi metri adîncime, au găsit trunchiuri întregi de stejari în curs de carbonizare subterană.

Acum trei-patru ani, un vecin care lucra ca mecanic la dragarea stufului, a lovit cu sorbul navei de dragare un perete puternic. Macaraua adusă la faţa locului l-a convins însă că nu era vorba despre biserica scufundată despre care vorbeşte legenda, ci despre trunchiuri mari de stejari împietriţi în mîlul lacului...

Cînd şi cum au ajuns Codrii Vlăsiei să se scufunde în adîncuri şi de ce legenda nu aminteşte nimic? Aceasta rămîne o taină, una dintre atîtea, cercetate de istorici şi geologi, biologi şi antropologi, mai mereu prezenţi prin partea locului.

Şi, totuşi, „dragarea" epocilor la Snagov scoate uneori la iveală şi alt fel de „stejari", din cei care-i sprijină cerul pe nemăsurate orizonturi, împlinindu-i personalitatea şi ridicîndu-i autoritatea la nivel universal.

Cei trei papi

În altarul mănăstirii, fresca înceţoşată de fumul lumînării nu poate să ascundă nici astăzi mesajul pictorului, încifrat, după pisanie, la 1563 (vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1970): pe peretele *Proscomidiei* se află trei imagini ale *sfinţilor papi* (rimski pap): *Clement Romanul* (88-97), *Silivestru Romanul* (31 ianuarie 314 - 31 decembrie 335) şi *Leon cel Mare* (29 septembrie 440 - 10 noiembrie 461). Toţi trei aparţin tezaurului creştinătăţii din primele veacuri şi sînt sărbătoriţi (păstrînd ordinea de mai sus) în calendarul ortodox la 24 noiembrie, 2 ianuarie şi 18 februarie, iar în cel catolic la 23 noiembrie, 31 decembrie şi 10 noiembrie. Sfîntul Clement, al treilea papă în scaunul Romei, a murit surghiunit în Crimeea. La Snagov a fost pictat privind spre locul în care preotul pregăteşte sfîntul agneţ (bucata de prescură din care se prepară sfînta împărtăşanie, ceea ce reprezintă în liturghie momentul întrupării jertfei lui Christos). Cuvîntul prescură însuşi ne vine de la sfîntul Clement. La noi românii, prescura concretizează sfinţenia pîinii, semnul cel mai de preţ al iubirii pentru Christos, al cărui chip este văzut în fiecare bob de grîu.

Pe lîngă importanţa teologică, prezenţa lor ne descoperă noi înţelesuri istorice ale autorităţii bisericii româneşti şi ale participării poporului nostru la viaţa continentului.

Proscomidia de la Snagov dă un sens deosebit chipurilor celor trei sfinţi chiar prin dimensiunile lor, nemaiîntîlnite la alte biserici de epocă (în general, aceşti sfinţi sînt pictaţi în frescele mici ale *sinaxarelor*, acolo unde sînt imaginile tuturor sfinţilor din calendar). Aici, la Snagov, chipurile sînt redate în mărime naturală, fiind potenţate ca valenţe europene ale secolului Reformei, cunoscînd faptul că Snagovul se leagă de figuri de vîrf ale istoriei creştinismului şi ale luptei antiotomane din epoca respectivă.

Vlad Ţepeş, înmormîntat în naosul bisericii, a fost angajat în apărarea Constantinopolului, mai înainte ca acesta să cadă sub loviturile lui Mahomed II, la 1453. Voievodul român a trăit zilele cînd patriarhul şi împăratul Bizanţului încercau unirea celor două biserici, de Apus şi de Răsărit, în cadrul Conciliului de la Florenţa din 1439 (la care au participat şi ierarhi români). Rezultatele n-au fost la înălţimea aşteptărilor, dar ideea de unitate a rămas nealterată, ca ideal al creştinătăţii. Pe Vlad Ţepeş acest spirit l-a condus la căsătoria

cu o catolică, rudă apropiată a lui Matei Corvin. El a deschis o suită de urmași la domnie intrați sub jurisdicția Romei, revendicînd originea corviniană și unitatea creștină: Mihnea, fiul său (+ 1510), înmormîntat în biserica sașilor din Sibiu; Petru Șchiopul (+ 1594), înmormîntat la Bolzano (Tirolul italian) sub inscripția „Ioani Petro, voievodae Moldaviae, ex Corvina Valachiae principum, regia familia"; Radu Mihnea, strănepot al lui Vlad Țepeș, mort în 1623, care în biserica Sf. Matei, ctitorită în insula venețiană Murano, se denumește în pisanie „Radu Corvina regia familia".

Ca banii cei buni în toate țările

Semnificativ, deși fără un temei științific și poate mai mult ca o bizară coincidență, este faptul că în satul din vatra mănăstirii Snagov, pe la jumătatea secolului XIX documentele amintesc familii care purtau numele de Corvin. Fără a intra în istoria bogată a Snagovului, este necesar a-i sublinia caracterul de sinteză românească pe care îl întîlnim în sfîntul lăcaș zidit de Neagoe Basarab, binefăcătorul Muntelui Athos, atît în frumoasa arhitectură de catholicon athonit, cît și în fapta lui Antim Ivireanul, starețul monahilor tipografi care tipăreau carte ortodoxă pentru multe nații din Europa și Orient.

Ceea ce face interesantă confruntarea realității cu datele istorice este contrastul dintre spiritul inchizitorial promovat în secolul Reformei în Biserica occidentală și cel ecumenic mărturisit în altarul Snagovului: pe cînd în țările române de la sud și răsărit de Carpați husiții găsiseră adăpost și își aveau centre proprii (Huși, de exemplu), pe cînd în Transilvania grupuri minoritare se asupreau în lupte religioase aprinse între frații aceleiași nații (catolici, calvini, luterani și socinieni), în 1558, la Sibiu, Coresi punea în carte pentru toți românii *Evangheliarul* său. Deci, exact în vreme ce pictorul de la Snagov zugrăvea Proscomidia, cînd la Trento (Italia) Conciliul ecumenic din 1545-1563 reorienta fundamental instituția bisericii, limba română se constituia ca stîlp al națiunii cu forța unirii în cuvîntul Domnului, care trebuia „să îmbie ca banii cei buni în toate țările". Era timpul de reverberație a frămîntărilor europene într-o viziune românească de toleranță religioasă, ca semn al ecumenicității creștine, receptat și păstrat cu dreaptă credință în jertfa euharistică. Și, ca o „dragare" a istoriei, Snagovul adaugă înțelegerea unei alte taine, dezvăluind o altă dimensiune a spiritualității românești, ca semn al deschiderii spre aproapele nostru, găzduit în acest templu ortodox, simbol de preacinstire a Sfintei Sfintelor. ■

DOUĂ ATERIZĂRI FORȚATE...

(Urmare din p. 41)

ce consecințe grave putea avea cunoașterea acestor documente de către sovietici. În după-amiaza zilei de 19 iunie, un observator al Diviziei 336 infanterie a raportat că între orele 15-16 văzuse un avion Fieseler-Storch, surprins de o furtună de vară, aterizînd în apropiere de liniile sovietice.

A doua zi în zori, o patrulă de cercetare a descoperit în „no man's land", avionul intact (doar cu rezervorul perforat de o împușcătură și, deci, golit), dar fără aparatajul de bord, evident luat de soldații sovietici. În apropierea avionului se aflau două mici movile, indicînd două morminte care, deschise mai tîrziu, păreau a conține — identificarea era anevoioasă — corpurile celor doi ofițeri, doar în lenjerie de corp. De documente și hărți, nici urmă!

Fulgerele lui Hitler n-au întîrziat să se abată: comandantul Corpului 40 Panzer, generalul Stumme, și șeful său de stat major, lt. col. Franz, precum și generalul von Boineburg-Lengsfeld au fost destituiți, iar primii doi aduși în fața Curții marțiale, care i-a condamnat la cinci și, respectiv, doi ani închisoare. La intervenția lui Goering și a feld-mareșalului von Bock, Hitler a anulat condamnările, avînd în vedere meritele militare ale celor doi.

Documentele capturate de sovietici au fost prezentate lui Stalin, care, suspicios ca întotdeauna, a crezut că era vorba despre acte false, destinate să-i inducă în eroare pe sovietici. Mareșalul S.K. Timoșenko a ținut însă seama de elementele planului german și a manevrat în consecință în zona sa.

Oricum, timpul era prea scurt, pentru ca măsuri de contracarare să poată fi luate și să devină eficace. Generalul F.I. Golikov, comandantul Frontului Briansk, care primise ordin de la Stalin să pregătească o ofensivă în cooperare cu Frontul de Vest pentru recucerirea Orelului, a încheiat planul de luptă în zorii zilei de 25 iunie, cu șapte ore înainte de începerea ofensivei germane, prevăzută în documentele capturate.

De astă dată, însă, șansa nu i-a mai surîs lui Hitler. Planurile campaniei din vara anului 1942 nu aveau „strălucirea strategică" a celei din 1940. La 23 iulie, el a fixat două obiective principale: Stalingrad și Baku, dispersîndu-se astfel forțele. Sancțiunea n-a întîrziat, materializîndu-se în cea mai grea înfrîngere a armatei germane: bătălia de la Stalingrad. ■

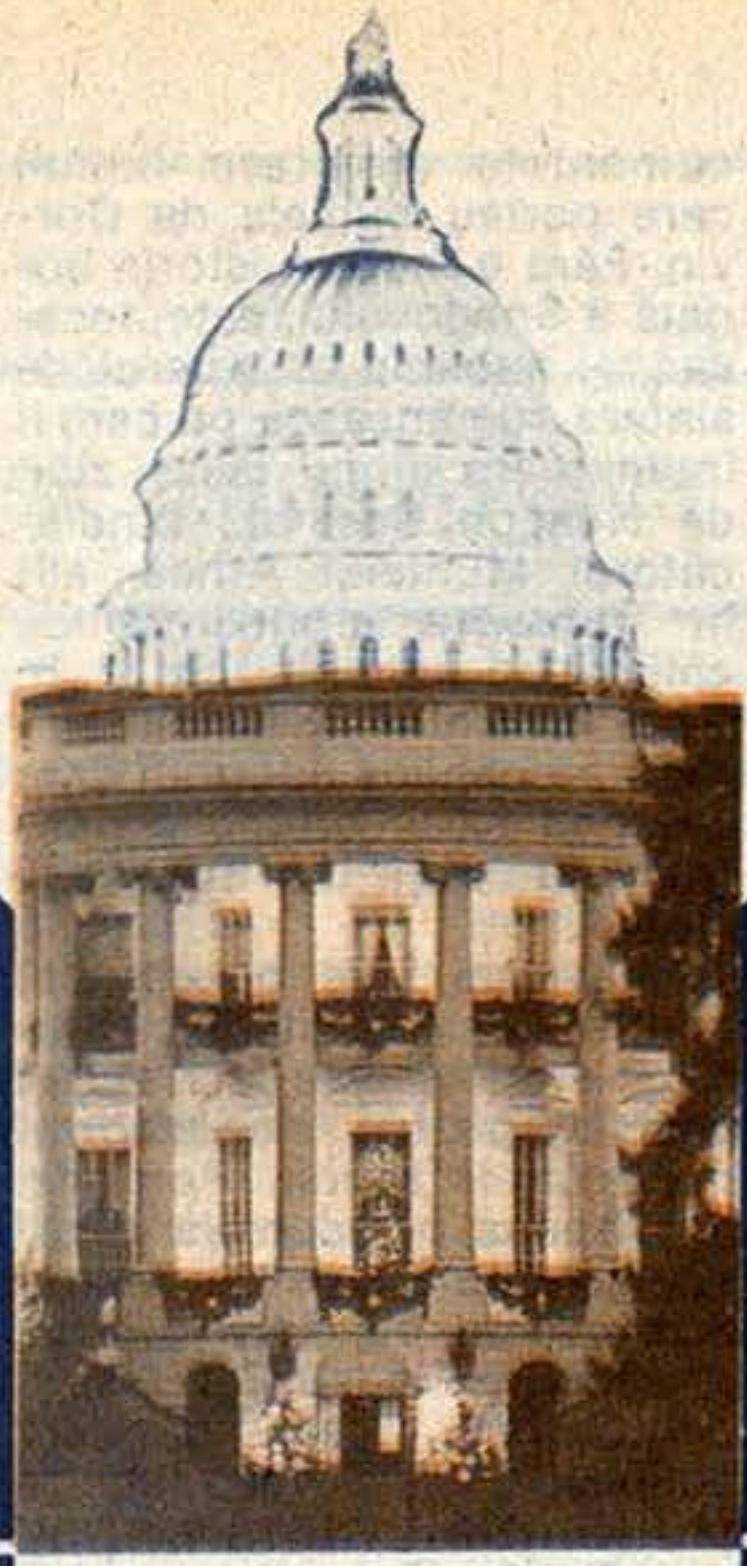

Anii '60-'70

ÎN SPATELE UŞILOR ÎNCHISE, LA BUCUREŞTI ŞI WASHINGTON

JOSEPH F. HARRINGTON, BRUCE J. COURTNEY

În iureşurile postdecembriste, istoriografia română şi istoricii noştri au făcut numeroase şi instructive salturi (în ceea ce-i priveşte pe unii colegi, chiar piruete, dar nu acesta este subiectul nostru).

Cel mai important salt este cel înregistrat în domeniul surselor. Istoricii s-au aflat, după foarte mulţi ani, în faţa posibilităţii de a beneficia fără restricţii de materialul din arhive — atîtea cîte s-au putut deschide, deocamdată. Vom putea avea acces, să sperăm cît de curînd, şi la documentele cu valoare istorică privind viaţa politică în perioada 1945-1989, din arhivele partidului comunist, ale securităţii, ale armatei, ale judeţelor şi chiar ale simplilor cetăţeni, păstrători nu o dată de documente revelatoare.

Prezenţa unui istoric de recunoscută competenţă, profesorul Ioan Scurtu, la conducerea Direcţiei Generale a Arhivelor Statului, deschiderea Arhivei Istorice a Academiei Române, preluată de la fostul I.S.I.S.P., constituirea Comisiei naţionale pentru publicarea documentelor de politică externă, iată doar cîteva acţiuni cu efecte salutare, ale căror rezultate pot fi întîlnite în miile de documente apărute în presă, în doar trei ani, dintre care un număr important de mărturii reprezentative pentru ultimii 75 ani au văzut pentru prima oară lumina tiparului chiar în Magazin istoric[1].

Sîntem extrem de bucuroşi să salutăm decizia autorităţilor competente ale Federaţiei Ruse de a transmite Direcţiei Generale a Arhivelor Statului din România un prim set de documente esenţiale despre istoria contemporană. Eforturile domnului prof. dr. Ioan Scurtu, directorul general al Arhivelor statului, acordul semnat de domnia sa la Moscova cu omologii săi ruşi, ca şi cele ale Ministerului afacerilor externe şi ale altor foruri româneşti, au beneficiat de înţelegerea instituţiilor de stat ale Federaţiei Ruse, deschizînd o nouă cale de informare în istoriografia noastră, ceea ce ne face să reamintim cititorilor noştri că revista Magazin istoric a fost prima care, în numărul său din august 1990 (ca şi în Pravda din 23 august 1990 şi în New York Times, la B.B.C. şi la T.V. din Montreal), a solicitat autorităţilor de la Moscova transmiterea documentelor istorice despre România, solicitare făcută şi la prima conferinţă de presă de după 20 mai 1990 a preşedintelui Ion Iliescu şi la prima conferinţă de presă a fostului ministru al afacerilor externe, domnul Adrian Năstase. Nu putem să nu reamintim solicitudinea arătată în acest sens, încă din ultimul an al existenţei U.R.S.S. de către domnul Felix Bogdanov, actualul ambasador al Federaţiei Ruse la Bucureşti, şi domnul Vasile Şandru, pe atunci ambasador român la Moscova, ca şi de domnii Felix N. Kovaliov şi Andrei A. Bikov în obţinerea de documente de la Arhivele istorico-diplomatice ale Ministerului afacerilor externe de la Moscova (Magazin istoric, nr. 8/1990, 8-10/1991, 3/1992).

S-a făcut, în al doilea rînd, un salt în ceea ce priveşte publicarea memoriilor unor personalităţi ale acestui veac, o preocupare jugulată pînă la 22 decembrie 1989 cu obstinaţie de cei doi dictatori, personal: C. Argetoianu, A. Călinescu, G. Gafencu, I.G. Duca, Regina Maria, Regele Carol I, sînt doar cîteva din zecile de volume apărute. Cărora li se adaugă cărţi-document cum sînt cele ale mareşalului Ion Antonescu, Mihai I, ultimul rege al României, Ioan Ioanid, Lena Constante, A. Şerbulescu (Bellu Zilber), Mihai Antonescu, Pamfil Şeicaru, I. Steinhart etc. Şi bineînţeles multe lucrări ale autorilor străini, mărturii despre gulagurile comuniste din diferite ţări sau chiar diferitele variante gazetăreşti, române şi străine, ale Revoluţiei române din 1989.

În sfîrşit, au apărut şi la noi sute de interviuri, în mass-media, cu actorii timpurilor noastre, indiferent de poziţia şi atitudinea lor politică. Această metodă, a interviului, experimentată cu atîta succes în istoriografia contemporană din alte ţări, era şi ea interzisă în România ceauşistă. După cum erau interzise atîtea nume şi opere care nu conveneau, iar în final aproape toţi cei care „nu muriseră în ţară" după cum suna o „indicaţie" expresă a bicefalei dictaturi.

Noile generaţii de istorici se află deci şi se vor afla în situaţia de a avea acces la toate sursele de documentare din ţară şi străinătate, în condiţiile reglementărilor legale interne şi internaţionale, fiind pentru prima oară după 55 ani la egalitate cu orice cercetător occidental. Scrierea — şi nu rescrierea — istoriei acestui secol în totalitatea lui este desigur cea mai necesară misiune a istoricilor. Şi nobilă! Şi extrem de grea. Pentru că de data aceasta pe baza tuturor surselor existente, accesibile, şi a unei bibliografii istorice la zi, se poate într-adevăr reda o istorie completă a românilor. Şi complexă şi nu-

---

[1] Nu dorim să plictisim pe cititor, dar o enumerare a celor mai importante dintre ele este strict necesară pentru a proba cel puţin două lucruri: priorităţile în istoriografia de după 1989 şi disponibilitatea acestei redacţii pentru a lansa documente de natură să dezvăluie chipul hid al totalitarismului şi mai ales eşafodajul de import şi autohton al crimelor, minciunilor, opresiunilor, pe care s-a construit regimul comunist după modelul impus de U.R.S.S., dar cu concursul plin de zel al conducerii comuniste de la Bucureşti.

În cei doi ani care au trecut din decembrie 1989, revista *Magazin istoric* a publicat deci documente inedite şi articole despre monumentele istorice distruse în anii comunismului, despre o carte interzisă: *Brâncuşi*, de dr. Radu Varia, despre drama Basarabiei şi a românilor dintre Prut şi Nistru, despre arestarea, procesul şi execuţia mareşalului Ion Antonescu, despre enigma morţii lui Gh. I. Brătianu, despre falsificarea istoriei în perioada comunistă, despre aspecte necunoscute din istoria cumunismului în România, documentele procesului Pătrăşcanu, despre politica marilor puteri faţă de România, despre istoria serviciilor secrete din România şi raporturile lor cu instituţii similare din alte ţări.

În p. 44: *în vreme ce la Bucureşti deciziile se luau într-un singur loc, la Washington existau - şi există - cel puţin doi poli ai puterii: Casa Albă şi Capitoliul, sediul Congresului american. Neînţelegerea acestei bipolarităţi ne-a creat - şi ne mai creează - multe probleme*

anțată. În care la ora actuală există un cîmp larg de defrișat, de luat de la început sine ira et studio. Pentru că altfel nu avem — sub raport istoriografic — nici o șansă să fim competitivi, în sensul nivelului la care se situează istoriografia mondială. Petele albe inaugurate de istoriografia comunistă nu pot fi înlocuite cu petele negre ale unei istoriografii ce se vrea științifică, lucrînd într-o țară liberă și democrată (în privința existenței libertății creației istoriografice nu s-a formulat nici o critică, de nici un fel, din decembrie 1989, ca și în general al libertății de expresie prin scris și în mass-media). Istoria României este una, chiar dacă se împarte și subdivide în etape și perioade, momente și epoci. Ea este una de la început pînă în prezent, pentru că și noua Românie face parte din eterna Românie. Am întîlnit acest mod de a gîndi și la istoricii spanioli și la cei unguri și la cei germani, și nu vedem de ce noi, românii, să fim mai puțin inspirați decît spaniolii sau germanii de pildă în asumarea și delimitarea de propriul trecut, văzut însă într-o viziune modernă, integratoare, dezbărată de tezismul de factură ideologică leninist-stalinistă, care stabilea că partidul nu greșește niciodată. Să analizăm mai degrabă evoluția concretă a istoriei României în jocul raportului de forțe din Europa și din lume, ca și din interior, pe tot parcursul secolului și atunci vom vedea cine ne-a scris istoria și ce am făcut sau nu am putut face noi și ce trebuia să facem.

Deocamdată, sîntem abia în faza depistării și adunării materialului bibliografic și de arhivă, a cărui analiză corectă și interpretare științifică solicită efort, competență, talent și timp, dar mai ales bună-credință.

Istoria secolului XX în România nu este mai puțin fascinantă ca istoria Franței, a Marii Britanii, sau a Statelor Unite, și nici mai „păcătoasă" ca istoria Ungariei, a Bulgariei, Poloniei, Iugoslaviei, sau a fostei Cehoslovacii. Iar România nu poate fi acuzată de expansionism. Fără „indicații", fără prejudecăți și dogme, fără scheme preconcepute, cu obiectivitate, cu talent și cu știință, cu multă știință, istoria românească a acestui veac atît de zbuciumat, va fi scrisă neîndoielnic de tinerii ce vor duce mai departe frumoasele tradiții ale istoriografiei românești, nu o dată apreciată și în afara granițelor noastre. Cei dintîi care au nevoie de o istorie severă dar corectă sînt școlarii și studenții, apoi profesorii și oamenii politici, diplomații și militarii. De fapt, toată țara are nevoie să cunoască adevărul despre acest secol al tuturor prăbușirilor și al tuturor înălțărilor.

Deocamdată, sînt rare, extrem de rare paginile de sinteză scrise de istorici în spirit științific; apare mai mult literatură politică și publicistică. Singurele compendii despre secolul XX aflate în librării, pînă acum, sînt cele datorate lui Vlad Georgescu și Victor Frunză. Dar și ele oricum, scrise dinainte.

În așteptarea producțiilor proprii, iată că o foarte importantă lucrare ne-a sosit din Statele Unite: **Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney,** Tweaking the Nose of the Russians. Fifty Years of American-Romanian Relations. 1940-1990. **(Ciupindu-i de nas pe ruși. 50 de ani de relații americano-române. 1940-1990). A adus-o chiar unul dintre autori, Joseph Harrington** (Magazin istoric, **nr. 11/1992).**

În cele cîteva întîlniri la București și printr-o corespondență ulterioară, am primit încuviințarea de a prezenta cititorilor Magazinului istoric — în exclusivitate și în premieră, cu titlul și subtitlurile redacției noastre — cîteva capitole ale acestei cărți. Este o istorie a relațiilor americano-române de-a lungul a cinci decenii: 1940-1990. Trebuie spus că avem de-a face cu o istorie extrem de serioasă, profundă și inteligentă. Profesorii Harrington și Courtney au avut acces la arhive ale diferitelor departamente ale administrațiilor Roosevelt, Truman, Eisenhower, Kennedy, Johnson, Nixon, Ford, Carter, Reagan, Bush, cît și la multe dintre documentele acestor 10 președinți ai Statelor Unite ale Americii. Coroborînd informația americană cu o serie de surse românești (în primul rînd ambasadorul Corneliu Bogdan, despre care istoricii americani scriu că era „un român devotat, capabil și inteligent"), autorii au realizat o cercetare de o deosebită valoare. Investigînd evoluția relațiilor politice, diplomatice, economice dintre cele două țări de-a lungul unei perioade extrem de complicate — al doilea război mondial, anii postbelici cînd România trecea în sfera sovietică de influență și dominație, războiul rece și prăbușirea comunismului — Harrington și Courtney realizează, pentru prima oară, o panoramare a unui important tronson din istoria noastră contemporană. Spre cinstea lor, ei o fac cu calm și obiectivitate, demonstrînd pe baza unei documentații de primă mînă mobilurile și implicațiile raporturilor „speciale" româno-americane. Reiese limpede și din această lucrare o mai veche axiomă istorică: nu sentimentele ghidează politica statelor, ci doar interesele. Ies la iveală rînd pe rînd, din arhivele titularilor Casei Albe sau ale Departamentului de Stat, ale C.I.A. sau ale Departamentului Comerțului, ale Congresului sau ale Consiliului Național al Securității, ce interese au prevalat în fiecare pas și în fiecare decizie americană privind țara noastră ca și interesele regimurilor de la București: național-legionar și militar 1940, antonescian 1941-1944, monarho-comunist 1944-1947, comunist 1948-1989 (sub cele două conduceri, a lui Gh. Gheorghiu-Dej, 1948-1965, și a lui Nicolae Ceaușescu, 1965-1989). Mărturisim că această revelatoare carte este în primul rînd o lecție. O lecție de pragmatism, o lecție de Real-Politik, o lecție de istorie a relațiilor contradictorii a două țări opuse ca filosofie și sistem de valori între 1940-1944 și 1948-1989, dar

care realizau mereu progrese în relaţiile bilaterale prin soluţii de compromis. Şi apoi o invitaţie. O invitaţie la învăţarea unei noi metodologii de analiză istorică, de tip pragmatic.

Pătrunzînd în spatele uşilor închise ale administraţiei americane (fie ea republicană sau democrată) şi ale cancelariei guvernamentale de la Bucureşti, vom face cunoştinţă nu numai cu problemele relaţiilor bilaterale, ci şi cu maniera lor de abordare diferită, la Washington şi la Bucureşti, cu contextul internaţional, cu argumentarea diferitelor acţiuni şi desigur cu diferiţii oficiali ai ambelor părţi. Harrington şi Courtney şi-au concentrat 90% din analiză asupra perioadei comuniste din istoria României, oferindu-ne în felul acesta şansa de a afla multe din „secretele zeilor" de la Washington şi Bucureşti.

Timp de cîteva luni, cititorii Magazinului istoric vor fi în situaţia privilegiată de a descoperi care au fost mobilurile politicii americane faţă de România comunistă, ce interese au inspirat-o, ce canale de influenţă şi legătură au realizat diferitele acorduri româno-americane pentru a înţelege în sfîrşit cum a fost posibil ca doi preşedinţi atît de diferiţi ca republicanul Richard Nixon şi democratul Jimmy Carter să adreseze unui dictator comunist ca Nicolae Ceauşescu, care ducea o politică de forţă cu propriul popor, atîtea elogii nemăsurate. Este pentru prima oară că ne putem afla în intimitatea procesului decizional al unei superputeri, astăzi singura din lume, vis-à-vis de regimul comunist din ţara noastră.

O întrebare în trei timpi: cînd vor putea cititorii români să aibă la dispoziţie o traducere integrală a cărţii celor doi istorici americani? Cînd vom avea o replică românească care să utilizeze prioritar documentele şi mărturiile româneşti ale ultimilor 50 de ani de relaţii româno-americane? Cum vom reuşi să stimulăm pe tinerii istorici să treacă — fără idei preconcepute — la prospectarea raporturilor bilaterale cu marile puteri, inclusiv fosta U.R.S.S., ca şi cu alte ţări cu pondere în istoria noastră, spre a înţelege şi din acest unghi de vedere cum a fost posibilă o atît de lungă perioadă de dictatură comunistă în ţara noastră?

Introducere şi versiune românească
Cristian POPIŞTEANU şi Dorin MATEI

Crawford şi Kennedy deschid porţile pentru România

Crawford[1] a urmărit aceste evenimente cu toată atenţia. Datorită atitudinii Congresului, Statele Unite semnaseră în anul trecut [1962 — *n.n.*] doar două acorduri cu România. Unul privea eliberarea vizelor, iar celălalt era un acord pe doi ani pentru schimburile culturale. În martie 1963, Crawford a cerut Departamentului de Stat să îşi revizuiască politica faţă de România, ţinînd cont de evoluţia independentă a lui Gheorghiu-Dej. Şi-a legat cererea de „Îndreptarul pentru blocul ţărilor din Europa de Est", pus la punct de Departamentul de Stat cu o lună înainte. Acolo se cerea liberalizarea relaţiilor comerciale americane cu statele-satelit. Totuşi, cererea lui a rămas fără răspuns. La 26 iunie, preşedintele Kennedy s-a adresat studenţilor de la Universitatea Liberă din Berlin şi pentru prima oară el a menţionat România ca un exemplu al „schimbării economice şi politice şi al dezacordului" care îşi făceau apariţia în blocul sovietic.

Trei zile mai tîrziu, Crawford a trimis un raport detaliat către Departamentul de Stat, reînnoindu-şi cererea ca Washingtonul să ajute România să-şi sporească independenţa faţă de Moscova. Bucureştiul făcea deja comerţ cu Europa de Vest, volumul acestuia reprezentînd aproximativ 35% din comerţul total al României. Aceşti bani şi acest comerţ puteau uşor lua drumul Americii. Crawford a cerut în mod expres Departamentului de Comerţ să acorde licenţe de export către H.K. Ferguson Company din Cleveland, Ohio, şi Air Products and Chemicals Incorporated din Allentown, Pennsylvania, pentru exportul echipamentului şi tehnologiei necesare construcţiei combinatului siderurgic din Galaţi. Crawford a cerut Washingtonului să înceapă discuţii neoficiale cu oficialităţi române de nivel mediu pentru a le indica faptul că restricţiile comerciale puteau fi reduse în schimbul unor relaţii consulare îmbunătăţite la Bucureşti. În sfîrşit, Crawford a sugerat că mai tîrziu, România şi Statele Unite trebuiau să înceapă negocieri comerciale.

La Washington, numeroase agenţii guvernamentale pregăteau rapoarte referitoare la

[1] William Crawford, numit în ianuarie 1962 ministrul S.U.A. la Bucureşti. Din noiembrie 1964, devine primul ambasador al Statelor Unite în România (şi-a prezentat scrisorile de acreditare la 21 decembrie), pînă în septembrie 1966, cînd a fost rechemat, la cererea lui.

schimburile comerciale Est-Vest și studii speciale pe țări, ca răspuns la cererile președintelui din mai 1963. Primul răspuns a venit de la C.I.A., la 15 iulie, cu titlul „Vulnerabilitatea României la presiuni economice sovietice". Raportul C.I.A. nota „progresul uimitor" pe care îl realizase România în domeniul producției industriale, ce crescuse între 1960-1962 cu o rată medie anuală de 15%. Producția agricolă atinsese, și ea, de mai mulți ani, un nivel înalt. Drept urmare, România putea rezista sancțiunilor economice sovietice. Deși un embargo sovietic total asupra României ar fi provocat pierderi serioase, Bucureștiul putea să își dirijeze rapid comerțul spre Europa de Vest. De fapt, modificarea începuse deja. Germania de Vest, Franța și Marea Britanie furnizau României mare parte din echipamentele industriale de care avea nevoie.

Al doilea răspuns a sosit la 26 iulie, de la Consiliul de planificare politică al Departamentului de Stat. Raportul, care avea 69 pagini, aborda mai multe probleme privind comerțul cu Uniunea Sovietică și Europa de Est. De la început, raportul sublinia că orice extindere a comerțului avea o semnificație economică minoră. Mai curînd, rațiunea care determina întreținerea unor relații comerciale cu Europa de Est era reducerea controlului sovietic asupra sateliților săi. Restricțiile existente, inclusiv controlul asupra exporturilor americane și listele stabilite de COCOM acționau ca „obstacole" în calea acelor state-satelit care doreau o mai mare independență economică față de Moscova. Mai mult, restricțiile limitau capacitatea Statelor Unite de a influența „forțele care se nasc acum pentru a produce frămîntări în Europa de Est". Departamentul de Stat cerea Washingtonului să înceapă negocieri bilaterale cu statele-satelit pentru a încheia înțelegeri supuse reînnoirii anuale, astfel încît „Statele Unite să poată recompensa ori pedepsi un regim potrivit cu atitudinea sa politică și cu comportarea pe care o are". Dacă Washingtonul demonstra dorința de a face comerț cu ele, unele țări est-europene, precum „Ungaria și probabil România, ar fi gata să meargă tot atît de departe ca și Polonia, de la început... Astfel, efectul unei schimbări în relațiile comerciale cu Statele Unite se poate dovedi într-adevăr un factor semnificativ pentru păstrarea identității naționale a statelor-satelit și orientării către vest a popoarelor lor".

În concluzie, Departamentul de Stat a recomandat ca președintele să folosească toate puterile discreționare care îi erau la îndemînă pentru a facilita comerțul cu Europa de Est și să ceară Congresului să voteze o legislație care să reducă restricțiile comerciale impuse blocului sovietic.

„Noi, românii, avem propriul drum"

Trei zile mai tîrziu, la 29 iulie, Departamentul de Stat a răspuns telegramelor lui Crawford. Deși era de acord că relațiile Moscovei cu Bucureștiul erau fragile, Departamentul de Stat dorea să aștepte evoluția evenimentelor în continuare, înainte de a trimite în România o delegație comercială la nivel înalt. Pînă atunci, Departamentul urma să recomande celor de la Comerț să aprobe licențe de export pentru proiectul Galați. Totuși, Departamentul de Stat era de acord că Washingtonul trebuia să „întreprindă acțiuni limitate" pentru a arăta că America „este gata să sprijine hotărîrea României de a urma un drum independent".

La 4 august, ministrul agriculturii, Orville Freeman, a devenit primul membru al guvernului american care a vizitat România după cel de-al doilea război mondial. El a fost primit cu entuziasm în timpul turneului său de o zi prin fermele de vite și incubatoare. În pregătirea vizitei sale, Bucureștiul a întrerupt bruierea emisiunilor Vocii Americii și Europei libere.

Seara, Gheorghiu-Dej a oferit un dineu pentru Freeman, într-o vilă din Eforie. Liderul român a folosit ocazia pentru a discuta căile posibile de îmbunătățire a relațiilor economice dintre cele două țări. El a descris caracterul echilibrat al economiei românești, care făcea progrese rapide pe calea industrializării. La sfîrșitul celui de al doilea război mondial, 80% din populație lucra în agricultură, iar acum doar 65%. Productivitatea muncii în agricultură crescuse foarte mult și România exporta alimente, pentru „a cîștiga dolari pe care să îi investească în industrie". Gheorghiu-Dej dorea o sporire a comerțului cu Statele Unite. El voia să cumpere instalații industriale, în primul rînd o uzină de cauciuc sintetic. Firme americane, inclusiv Phillips Petroleum, manifestaseră interes în construirea ei, dar erau stînjenite de sistemul american al licențelor de export. Gheorghiu-Dej știa că puterea discreționară a președintelui putea facilita aprobarea licențelor. Conducătorul român vroia ca președintele Kennedy să afle că România era dornică să cumpere din Statele Unite și că putea găsi banii pentru a-și plăti cumpărăturile. Bucureștiul nu avea nevoie de ajutor sau credit american pentru a-și finanța afacerile. Gheorghiu-Dej s-a folosit de dineu și pentru a-l reasigura pe Freeman că România era independentă de Uniunea Sovietică. Deși România făcea parte din CAER, acest lucru nu restrîngea libertatea de acțiune economică a Bucureștiului, inclusiv libertatea de a face comerț cu Statele Unite. El a subliniat că „alții" trebuie să recunoască faptul că „noi, românii, avem propriul drum".

După dineu, Crawford și Malița, ministru adjunct la Externe, au continuat discuția în timpul drumului de întoarcere. Au aflat că aveau să

meargă, fiecare, la Washington, în data de 7 august. Amîndoi considerau că întîlnirea dintre Gheorghiu-Dej şi Freeman decursese bine şi Maliţa spera că Statele Unite aveau să ia în consideraţie ridicarea rangului misiunii diplomatice a României în Statele Unite la nivel de ambasadă. În schimb, Crawford a sugerat că pentru îmbunătăţirea relaţiilor româno-americane, cel mai bine era ca Bucureştiul să permită unui număr mai mare de persoane să emigreze, mai ales cei care doreau reunificarea familiilor. În plus, el a întrebat dacă România putea ridica restricţiile de deplasare pentru personalul legaţiei, impuse în 1950. Două zile mai tîrziu, Maliţa l-a informat pe Crawford că Bucureştiul avea să ridice restricţiile respective, începînd cu data de 20 august, dacă şi Statele Unite procedau la fel în cazul membrilor legaţiei române din Washington şi al celor ai delegaţiei României la O.N.U.

La Washington, Crawford şi Maliţa s-au întîlnit cu Averell Harriman[1], la 8 august. Subsecretarul abia se întorsese de la Moscova. El şi Crawford erau vechi prieteni şi Maliţa avea să spună mai tîrziu că hotărîrea lui Harriman de a-i sprijini punctul de vedere a permis progresul rapid al relaţiilor româno-americane în anul următor. În timpul întîlnirii, Maliţa a insistat asupra dorinţei României de a obţine o îmbunătăţire rapidă a relaţiilor economice cu Washingtonul. El dorea acordarea unor licenţe de export pentru echipament şi tehnologie în şase domenii: chimie, petrol, cauciuc, celuloză, televiziune şi radio. În mod normal, România ar fi trimis cîte o delegaţie pentru negocieri în fiecare domeniu, dar Maliţa prefera să vină la Washington Gheorghe Gaston-Marin, preşedintele Comitetului de Stat al Planificării, pentru a negocia un acord comercial complet.

Preşedintele era precaut faţă de Congres

Harriman l-a sprijinit pe Maliţa. Kennedy ceruse o reexaminare de fond a politicii americane faţă de Europa de Est şi în mod sigur tendinţa României de a obţine o mai mare independenţă faţă de Moscova avea să fie un subiect de discuţie. Harriman dorea să înceapă discuţiile cu Gaston-Marin cît mai curînd posibil, dar pentru aceasta „era nevoie de consultări ample în cadrul guvernului Statelor Unite". Procesul de reexaminare nu se încheiase şi Washingtonul nu stabilise încă o nouă politică faţă de blocul sovietic. Harriman l-a asigurat pe Maliţa că va fi informat despre evoluţiile ulterioare prin Crawford.

La 9 august, Crawford s-a întîlnit cu Maliţa şi Petre Bălăceanu, ministrul României, la un dejun la Legaţia României din Washington. În timpul discuţiilor, Crawford a indicat că Washingtonul acceptase să reducă restricţiile de deplasare pentru membrii legaţiei şi pentru reprezentanţii permanenţi la O.N.U. Crawford a spus că el va continua să insiste pe lîngă Administraţie pentru îmbunătăţirea relaţiilor cu România.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, Crawford s-a întîlnit cu preşedintele. Deşi nu s-au păstrat stenograme ale întîlnirii, Crawford a povestit că i-a prezentat un rezumat al evenimentelor recente din România, insistînd asupra lipsei de iniţiativă a Statelor Unite de a răspunde cererii lui Bălăceanu privind contracte în valoare de 200 milioane dolari. Kennedy era „foarte dornic să obţină o imagine cît mai documentată". El era „în mod clar în favoarea unei acţiuni, dar era precaut în privinţa unei reacţii a Congresului". Considera că problema comerţului putea fi abordată cel mai bine insistîndu-se asupra ocaziilor favorabile pe care Statele Unite le pierdeau în favoarea Germaniei de Vest, Franţei, Italiei şi Marii Britanii. Preşedintele i-a cerut lui Crawford să-şi expună ideile şi în faţa celor de la Departamentul de Comerţ şi i-a aranjat o întîlnire cu Franklin Delano Roosevelt Jr., subsecretar la acel Departament.

Crawford i-a relatat lui Roosevelt despre ultimele evoluţii din România, inclusiv despre relaţiile ei cu CAER-ul. A subliniat dorinţa Bucureştiului de a face negoţ cu Vestul, dar a arătat că din cauza practicii nord-americane de a acorda licenţe de export, cea mai mare parte a comerţului se îndrepta spre Europa de Vest şi nu spre oamenii de afaceri americani. Roosevelt a arătat că Washingtonul tocmai îşi revizuia politica faţă de Europa de Est. Totuşi, subsecretarul a spus că Departamentul de Comerţ nu avea de gînd să procedeze la o îmbunătăţire rapidă a relaţiilor comerciale cu România. El a subliniat dificultăţile pe care le implica realizarea unor modificări substanţiale ale procedurilor de acordare a licenţelor. Schimbări majore puteau distruge sistemul de control COCOM, iar oamenii de afaceri americani nu erau încă gata să facă afaceri cu Europa de Est.

Nemulţumirile lui Crawford la adresa Departamentului de Comerţ nu erau însă mai mici decît cele la adresa Departamentului de Stat. „Am senzaţia că două treimi din timpul meu am negociat de fapt cu Departamentul de Stat şi o treime cu românii... Principala mea problemă era să conving Departamentul că lucrurile într-adevăr începuseră să se schimbe şi că românii într-adevăr opuneau rezis-

---

[1] William Averell Harriman (1891-1986). Industriaş, bancher şi om politic american. Membru al partidului democrat, reprezentant special al preşedintelui Roosevelt trimis în martie 1941 în Marea Britanie. Din octombrie 1943 pînă în februarie 1946 amabasador în U.R.S.S. Între anii 1955-1959 a fost guvernator al New York-ului. Apoi asistent al secretarului de stat pentru problemele Orientului Îndepărtat (1961-1963), subsecretar pentru probleme politice (1963-1965), ambasador itinerant (1965-1969). A luat parte la negocierile purtate la Paris pentru încetarea războiului din Vietnam.

tență presiunii sovietice și încercau să-și impună independența, cel puțin în domeniul economic, și că nu era vorba de manevrarea doar a unor marionete, pentru simplul efect optic". Ocupîndu-se de cauzele unei asemenea situații, Crawford considera că oamenii care lucrau la biroul România din Departamentul de Stat aveau „idei preconcepute, despre ceea ce era înainte". În plus, Departamentul era obișnuit ca schimbările să se producă lent într-o țară comunistă și nu era capabil să se adapteze ritmului rapid al evenimentelor din România.

Între timp, la 9 august, ECRB [Comitetul pentru revizuirea controlului asupra comerțului] și-a încheiat reevaluarea asupra comerțului Est-Vest, cerută de Kennedy, la 16 mai. Cea mai mare parte a raportului s-a axat pe relațiile sovieto-americane. Totuși, elementele care se refereau la comerțul cu sateliții reluau multe dintre punctele similare aflate în documentul din 26 iulie al Consiliului de planificare politică al Departamentului de Stat. ECRB recomanda să i se dea autorizația să „pregătească orientări pentru un comerț mai puțin restrictiv, cu o creștere pas cu pas a acestuia cu fiecare națiune din Europa de Est, în cadrul structurii legale actuale". În plus, ECRB recomanda ca Departamentul de Stat și cel al Comerțului să determine conținutul unei noi legi a comerțului Est-Vest, care să fie apoi propusă Congresului. Acea lege avea să acorde președintelui „întreaga autoritate administrativă de care avea nevoie pentru a folosi comerțul ca un instrument politic efectiv în relațiile cu U.R.S.S. și sateliții săi". ECRB își susținea cererea pentru tratate comerciale bilaterale modificate pentru că acestea aveau să încurajeze tendința spre independență a sateliților și să dea Statelor Unite un instrument pentru punerea în practică a unei eficiente politici a „bîtei și turtei dulci". Pînă atunci, în condițiile structurii legale existente, ECRB sugera că, potrivit circumstanțelor politice, Washingtonul putea să sporească volumul negoțului pe o bază graduală, aprobînd produse la export dintr-o listă de cumpărături prezentată în prealabil, similară cu cea oferită de români în martie 1962. Sistemul era atractiv pentru ambele părți, din moment ce Statele Unite puteau reacționa rapid la schimbările survenite în climatul politic, iar statelor-satelit li se garanta expedierea produselor aprobate.

La 19 septembrie, președintele a notificat ECRB că deși îi plăcuseră recomandările primite, „mă pronunț cu putere pentru o și mai mare presiune spre a progresa în comerțul nostru cu Uniunea Sovietică și Blocul estic decît se spune în acest raport". Kennedy își motiva atitudinea prin noul spirit de cooperare evidențiat de tratatul de interzicere a experiențelor nucleare de la Moscova (5 august 1963) și de sporirea comerțului dintre Europa de Vest și Blocul Sovietic. Președintele a cerut ECRB să pregătească rapid orientări mai puțin restrictive pentru sporirea schimburilor comerciale pe o bază graduală cu țările est-europene, în mod individual. Pînă atunci cerea ca toate agențiile guvernamentale să știe că spiritul respectivului comentariu trebuia să se reflecte imediat în procesul acordării licențelor de export.

Relațiile oficiale româno-americane s-au derulat cu turație redusă, cîtă vreme ECRB a redactat noile orientări pentru comerț. Pe durata interludiului, *Scînteia* a publicat cîteva relatări despre schimbarea de atitudine a Washingtonului față de comerțul cu țările din Est, inclusiv o relatare de presă despre instrucțiunile date la 19 septembrie de președinte către ECRB. În octombrie, ziarul a relatat despre discursul ministrului comerțului, Hodges, ținut la Houston, în ziua de 24, în care se reafirma că Statele Unite revăd politica lor comercială. Ziarele americane au răspuns cu un stol de articole despre România, axîndu-se mai ales pe dorința ei de a face comerț cu Vestul. *New York Times* spunea că pentru „a recupera", România avea nevoie „să achiziționeze cele mai moderne echipamente — adică pe cele vestice". Eric Bourne, în *Christian Science Monitor*, nota că România realizase „imensi, impresionanți pași" pe calea industrializării, dar se afla abia la început".

Presa americană a publicat, de asemenea, articole care vorbeau despre independența pe care o manifesta Bucureștiul față de Moscova. Foarte remarcată era ruptura României de Uniunea Sovietică la Națiunile Unite. La 19 noiembrie, pentru prima oară, România s-a opus Sovietelor și a sprijinit o rezoluție latino-americană ce cerea elaborarea unui studiu în vederea denuclearizării Americii Latine. În plus, Bucureștiul a înlocuit *Timpuri Noi*, care era o ediție în limba română a publicației sovietice cu același nume, printr-o revistă de politică externă, *Lumea*, scrisă în românește de către români[1]. ■

[1] *Lumea* apărea la 1 noiembrie 1963, avînd ca redactor șef pe George Ivașcu, ca primul săptămînal românesc de politică externă.

În numărul următor:

• Generalul Westmoreland crede una și spune alta • Drept urmare, legea comerțului Est-Vest se amînă pentru încă o sesiune • Intervine și războiul celor șase zile • La București, Ceaușescu își consolidează puterea • Ion Gheorghe Maurer în vizită la Casa Albă • Nixon în vizită, prima oară, la București.

1920-1928: STRESEMANN, TITULESCU ŞI NORMALIZAREA RELAŢIILOR ROMÂNO-GERMANE

DUMITRU HÎNCU

Intrarea în firesc a raporturilor dintre România şi Germania, după primul război mondial, a fost mai îndelungată şi mai presărată de obstacole decît în cazul oricăror altor foste ţări inamice. Împrejurare ce poate să pară cu atît mai greu de înţeles astăzi, cu cît între cele două ţări nu exista nici o dispută teritorială ori interese fundamentale opuse; dificultăţile au izvorît mai degrabă din hăţişul controverselor iscate de evoluţia aplicării tratatelor de pace. Diferendul era, în esenţă, de ordin economic şi financiar, dar indubitabil influenţat şi de o sumă de factori politici interni şi externi, a căror depăşire s-a datorat mai cu seamă abilităţii şi stăruinţei a doi din cei mai remarcabili diplomaţi ai epocii: Gustav Stresemann şi Nicolae Titulescu.

Cota zero

Normal, relațiile diplomatice dintre România și Germania au fost restabilite la 1 octombrie 1920. Dar ele au rămas umbrite o bună bucată de vreme de resentimentele pricinuite de suferințele războiului și de consecințele acestuia, pe plan uman și material. Așa se face, de pildă, că în 1921, în calitatea lui de ministru de externe, Take Ionescu comunica, printre altele, Legației române din Berlin: *„Nu sîntem deloc grăbiți ca relațiile comerciale dintre cele două țări să devină foarte importante"*.

Pe de altă parte, precaritatea relațiilor ducea nu rareori la o surprinzătoare lipsă de informare a guvernelor sau la o percepere distorsionată a realităților din ambele țări. Iată de ce, la 14 aprilie 1921, tot Take Ionescu putea expedia legației noastre din capitala Germaniei această telegramă cifrată (orig. în lb. franceză): *„Deși nu avem cu Germania nici probleme politice, nici chestiuni financiare în afară de cele relative la reparația daunelor, vă rog să mă țineți* din cînd în cînd *[subl. ns.] la curent cu ceea ce se întîmplă în Germania și cu impresiile dumneavoastră"*.

Dar și doi ani mai tîrziu, la 19 iulie 1923, C.F. Nano, ministrul român la Berlin, se vedea nevoit să comunice la București, lui I.G. Duca, noul ministru de externe: *„Informațiunile alarmante parvenite Excelenței Voastre sînt exagerate. Situațiunea critică durează de mult fără ca războiul civil, de atîta vreme trîmbițat de propagandiștii germani, să se fi produs"*.

Observație la care I.G. Duca a replicat printr-o apostilă ce-i trăda evidenta enervare: *„În telegrama mea nu era vorba de informații alarmante, ci de lipsa de informațiuni pe care nu sînt dispus a o lăsa să continue"*.

Deși, la drept vorbind, existau destule rațiuni ca din Germania să sosească „informațiuni alarmante".

Cu coșul de rufe după salarii

Înfrîntă pe cîmpurile de luptă, Germania se trezise cu o datorie publică internă de 154 miliarde mărci. Apoi intervenise problema reparațiilor de război cerute de Aliați, cifrate mai întîi, în 1921, la 226 miliarde mărci aur eșalonate pe 42 ani, la care trebuiau adăugate, tot anual, 12 la sută din veniturile rezultate din exporturi. Aceste cereri exorbitante declanșaseră o puternică reacție populară și guvernul Fehrenbach își dăduse demisia, încurajat de altfel și de faptul că știa că între Franța — unde sloganul la ordinea zilei era: „Le Boche payera tout" (Neamțul va plăti tot) — și Anglia existau dezacorduri asupra cuantumului reparațiilor. Așa se ajunsese mai apoi la „Ultimatumul de la Londra", în urma căruia Germaniei i se fixase un plafon mai redus al reparațiilor, însumînd 132 miliarde mărci aur, în rate anuale de 2 miliarde, sporite cu o dobîndă anuală de 6 la sută, plus 26 la sută din veniturile rezultate din exporturi.

În același timp, țara mai trebuise să lupte și cu greutățile iscate de reașezarea a milioane de ostași întorși de pe fronturi, de ajutorarea invalizilor și familiilor rămase fără sprijin, de un șomaj de masă, iar toate grefate pe totala prăbușire a comerțului exterior, situație și mai mult agravată de catastrofala scădere a intrărilor bugetare. De aici, o inflație de proporții neîntîlnite pînă atunci în lume. Într-un singur an, 1923, anul de vîrf al fenomenului inflaționist, raportul dintre marca germană și dolar, de pildă, a trecut de la 1:20 000 în ianuarie la incredibila cifră de 1:4,2 bilioane mărci în noiembrie. O pîine, care în 1913 costase 0,63 mărci, trebuia cumpărată, în noiembrie 1923, cu... 201 000 000 000 mărci. De altfel, încă în vara lui 1922 ambasadorul britanic la Berlin, vicontele d'Abernan, notase în „Jurnalul" lui următorul episod tragicomic petrecut cu prilejul vizitei Comisiei aliate pentru reparații. Guvernul german i-a decontat cheltuielile făcute cu transportul pe calea ferată și cu automobilul pus la dispoziție timp de șase săptămîni. Cum plata era efectuată în monedă-hîrtie, a fost nevoie de șapte funcționari ca să o transporte de la bancă la gară.

Salariile erau plătite săptămînal; oamenii se prezentau la casierii cu coșuri de rufe spre a înghesui în ele hîrtia căpătată — bilete de bancă cu valori de pînă la 100 miliarde mărci. Micii întreprinzători, meseriașii, liber-profesioniștii, funcționarii și, în genere, salariații ajunseseră la disperare.

În aceste condiții nu e de mirare că, pe fondul unei propagande abil sugerate și febril întreținute, partidele de dreapta și nostalgicii monarhiei izbutiseră să strecoare ideea că de vină pentru tot ce se întîmpla erau „dușmanii din interior", social-democrații și, neapărat, ...evreii. Nu Aliații zdrobiseră Germania imperială, ci inamicul dinăuntru, care-i „înfipsese pumnalul pe la spate" și, deci, trebuia pedepsit. Din nord amenințase să se năpustească asupra Berlinului „Corpul baltic" al generalului von der Goltz: alți aventurieri, aflați în fruntea unor detașamente armate — un Ehrhardt, un von Lüttwitz — ocupaseră chiar o vreme Capitala. Comploturi monarhiste se întrețeseau cu tot felul de puciuri de extrema dreaptă și extrema stîngă, mișcări secesioniste cu asasinate politice. În sud, la München, sprijinit de Ludendorff, fostul șef al marelui stat major imperial, se produsese încercarea de lovitură de stat a unui anume Hitler.

Anul 1924 a adus însă cu sine mari schimbări în raporturile Germaniei cu creditorii ei. Mai întîi a survenit jugularea inflației. Apoi, din inițiativa americano-britanică, a intervenit Planul Dawes (de la numele bancherului american Charles G. Dawes) care, stipulînd principiul că Germania se cuvenea să plă-

tească reparații, dar că și trebuia s-o poată face, a stipulat: restabilirea unității economice a țării, știrbită prin ocuparea Ruhrului și Renaniei de către trupele franceze; acordarea unui credit internațional de 800 milioane mărci aur, destinat asanării economiei germane; preluarea dificultăților legate de preschimbarea plăților germane în valută străină de către un comisar aliat; reducerea anuităților datorate de Germania la 1 miliard mărci aur, urmînd ca după cinci ani să sporească pînă la 2,5 miliarde.

În schimb, Germaniei i-au fost cerute o serie de garanții: căile ferate să fie organizate într-o întreprindere autonomă — în a cărei conducere să fie incluși reprezentanți ai țărilor creditoare —, ce urma să răspundă de o cîtime din plata reparațiilor; o parte din veniturile statului să fie concesionate; Banca Reichului să fie supusă unui control aliat etc.

Cauzele contenciosului germano-român

La 18 ianuarie 1917, pe baza unei ordonanțe a mareșalului von Mackensen, Banca Generală Română, aflată sub control german, a fost împuternicită să emită bilete de bancă speciale. Emisiunea fusese decisă în urma unei conferințe ținute la Ministerul de război din Berlin, la 29 octombrie 1916. Ea a însumat mai bine de două miliarde de lei, prin intermediul cărora autoritățile germane și-au plătit cheltuielile făcute în teritoriile românești ocupate. După retragerea armatelor germane, bancnotele Băncii Generale au rămas în circulație pînă în 1921, cînd statul român le-a preschimbat în bilete emise de Banca Națională, rezervîndu-și dreptul de a cere Berlinului contravaloarea lor.

În cursul Conferinței de Pace de la Paris, România — susținută, de altfel, și de Belgia, care se văzuse pusă în fața unei situații similare — a solicitat ca în Tratatul de la Versailles să fie cuprinsă și specificarea plății unor creanțe speciale pentru biletele Băncii Generale și pentru recuperările dobîndite de ea prin abolirea Tratatului de pace de la București. Recunoscînd în principiu aceste creanțe, puterile aliate au dispus însă ca disputa să fie rezolvată în cadrul unei înțelegeri separate a României cu Germania, sub cuvînt că erau de aceeași natură cu restituirile de bunuri.

Cînd s-a pus însă problema negocierilor, prevalîndu-se de devalorizarea leului intervenită între timp, reprezentanții germani s-au situat pe poziția că emisiunea de peste două miliarde de lei trebuia reevaluată la noul curs al monedei românești. Partea română a replicat că cei 2 173 000 000 lei reprezentaseră valori aur și că pe baza lor și a monedei lor fictive germanii își satisfăcuseră nevoile armatei de ocupație. Mai mult, emisiunea de bilete ale Băncii Generale provocase prima inflație monetară din istoria României, întrucît în teritoriul românesc ocupat de germani fusese pusă în circulație o masă monetară triplă față de cea existentă pe întreg teritoriul țării în momentul intrării ei în război. Iar pe deasupra, prin Tratatul de la București, România răscumpărase aceste bilete fără ca acoperirea lor, depusă la Banca Reichului, să fi fost restituită de Germania. În sfîrșit, pagubele pricinuite României prin punerea în aplicare anticipată a Tratatului de la București se cifrau și ele la o sumă situată între 750 milioane și 1 miliard lei.

Contraargumentele ger-

Gustav Stresemann

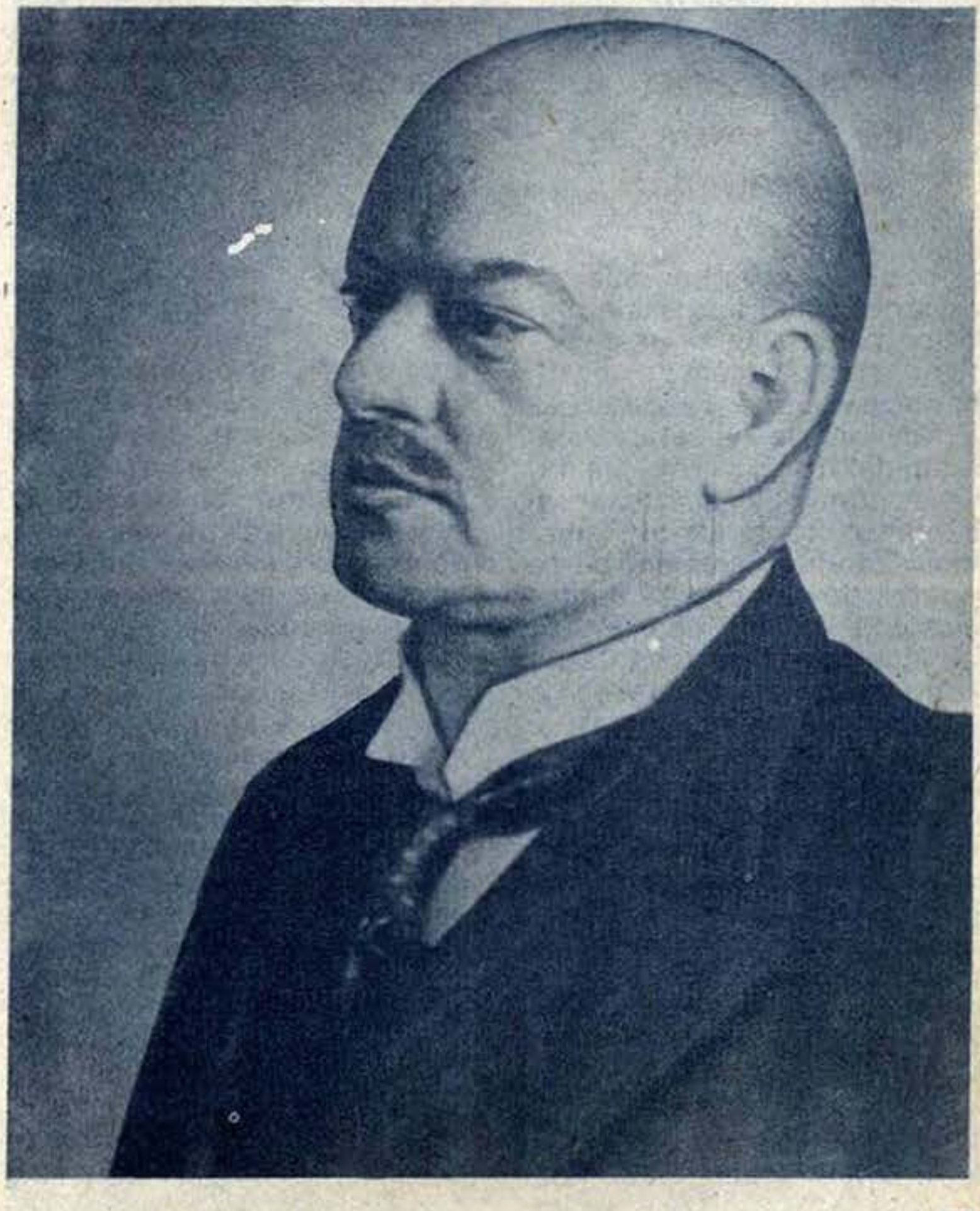

mane puteau fi rezumate astfel: 1) Emisiunile de bilete de bancă germane avuseseră drept scop salvgardarea vieții economice care, altminteri, datorită scăderii catastrofale a masei monetare rămase în teritoriile ocupate, ar fi fost complet paralizată. 2) În momentul emiterii biletelor Băncii Generale, valoarea leului era mult diminuată pe piața mondială, iar încercarea de a-l salva prin expedierea depozitelor de aur ale Băncii Naționale în Rusia nu-i îmbunătățise defel poziția. 3) Încercările României de a impune Germaniei prin tratate internaționale plata celor 2,17 miliarde lei fuseseră respinse chiar de către aliații ei, care îi ceruseră să se angajeze în negocieri directe cu emitentul biletelor Băncii Generale. Lucru cu atît mai valabil după adoptarea Planului Dawes, care exonera Germania de orice alte plăți, în afara celor prevăzute în acest acord.

Semnale de bunăvoință și amenințări

În ciuda pozițiilor aparent ireconciliabile, interesele ambelor părți le împingeau, totuși, treptat-treptat, către căutarea unei apropieri a punctelor de vedere. Începînd din 1875, Germania fusese principalul partener al comerțului exterior al României. De altfel, element cît se poate de elocvent pentru existența acestei comunități de interese, comerțul exterior româno-german marca o continuă curbă ascendentă și în răstimpul de acut dezacord economic și financiar din anii imediat următori primului război mondial. Astfel, după ce în 1919 și 1920 relațiile economice se situaseră la cota zero, începînd din 1921 ponderea Germaniei în comerțul exterior românesc a început să crească de la 7% în 1922, la 12,03% în 1923, apoi la 20% în 1926 și chiar 25% în 1928.

La finele anului 1922, o delegație germană, condusă de ministrul Dernburg, a sosit la București pentru a încerca găsirea unei căi de ieșire din impasul în care se aflau relațiile germano-române. Dar degringolada economică în care se afla atunci Germania și propunerile prea puțin interesante pentru guvernul român cu care s-a prezentat delegația au făcut ca negocierile să nu înregistreze nici un progres. Ceva mai tîrziu, la 21 august 1923, ministrul român la Berlin, C.F. Nano, transmitea însă la București că, primit de noul cancelar, Gustav Stresemann, acesta îl informase că *„privind chestiunile interesînd direct România"*, el *„le va examina îndeaproape în dorința unei soluțiuni"*. Iar la 5 octombrie același an, Nano telegrafia că Stresemann însărcinase un înalt funcționar de la Auswärtiges Amt (Ministerul de externe) să împărtășească reprezentantului României la Berlin *„sentimentele sale de deosebită simpatie de care este animat față de țara noastră și că dacă va forma noul cabinet* [care se întrevedea — *n.n.*] *se va strădui a le dovedi prin fapte în rezolvarea problemelor pendinte"*.

La aceste avansuri, guvernul român răspundea și el prin gesturi de bunăvoință, menite să-i semnalizeze disponibilitatea către relaxarea tensiunii dintre cele două țări. Astfel, în vara lui 1923, în momentul culminant al procesului inflaționist și al penuriei de alimente din Germania, sute de copii germani au fost aduși în România spre a se întrema în vederea următorului an școlar. O vreme, lucrurile s-au menținut, totuși, mai ales în acest stadiu al semnalelor de bunăvoință. La 31 mai 1924, ministrul român la Viena, Mitilineu, raporta și el la București că, întîlnindu-se la un prînz cu von Schubert, secretar de stat la Auswärtiges Amt, aflat atunci în vizită în capitala Austriei, acesta îi arătase *„cît de mare este dorința la Berlin ca să se poată ajunge la o înțelegere, România fiind statul din Orientul Europei cu care Germania ține să ajungă cît mai curînd la relațiuni excelente. Aceleași sentimente față de noi le-ar fi manifestat, după cele ce aflu, și în convorbirile cu cercurile dirigu-itoare de aci"*.

Cum se ajungea însă la aspectele concrete ale diferendului, spiritele se înfierbîntau, declarațiile deveneau categorice. În 1925, în cursul unei întrevederi avute la Paris cu von Hoesch, ambasadorul german în capitala Franței, Vintilă Brătianu — aflat acolo la o conferință a miniștrilor de finanțe — a mers chiar pînă la a afirma că dacă nu se va ajunge la o înțelegere, guvernul român va recurge la represalii. Și tot cu un rezultat negativ s-a soldat și o altă întrevedere a lui Vintilă Brătianu — de astă dată la Londra — cu reprezentantul german în Comisia pentru reparații de război. Ceea ce i-a și determinat ulterior pe adversarii politici ai fruntașului liberal să-l acuze că a îngreunat încheierea unei înțelegeri cu Germania și că a fost „omul care a terorizat o țară întreagă cu aberațiile unui naționalism financiar pe cît de fals, pe atît de încăpățînat" (*Dreptatea*, din 1 decembrie 1928). Pe moment, presa germană i-a calificat „amenințările cu ruperea legăturilor comerciale și politice" drept o manevră menită să abată atenția opiniei publice de la repetatele sale eșecuri de a obține un împrumut pe piețele occidentale (*Berliner Tageblatt*, din 18 februarie 1925).

În căutarea „formulei"

Lucrurile au luat însă o altă întorsătură odată cu intrarea Germaniei în Liga Națiunilor și cu contactul direct dintre Gustav Stresemann (*Magazin istoric*, nr. 12/1975, 1-3/1976) și Nicolae Titulescu, reprezentantul permanent al României în forul genevez. Între activitatea politică și chiar viața celor doi bărbați de stat de statură europeană au existat, de altfel, multe similitudini. Amîndoi au exercitat o

mare înrîurire asupra politicii externe a țărilor lor — Stresemann a făcut-o fără întrerupere din 1923 și pînă la moartea lui, survenită în octombrie 1929 —, dar s-au bucurat și de o unanim recunoscută influență asupra destinelor întregii Europe; amîndoi erau mari oratori, abili negociatori și, mai ales, însuflețiți de o sinceră dorință de a așeza lumea în care trăiau pe temelii mai sigure, de a găsi cele mai adecvate instrumente pentru netezirea asperităților din viața politică internațională și cooperarea între națiuni.

Un important document, aflat acum în păstrarea Institutului Hoover din Stanford (S.U.A.) — *colecția Jacques de Launay* — ne oferă o imagine cum nu se poate mai sugestivă asupra manierei în care cei doi conlucrau spre a lichida contenciosul româno-german ce trena de atîta vreme. Dar mai înainte de a-l pune sub ochii cititorilor sînt necesare cîteva mici precizări. Astfel, dorința de a nu crea „un precedent pentru emisiunea germană din Belgia" denota grija diplomatului german ca dezbătutele concesii pe care era dispus să le facă României privitoare la emisiunea de bilete de bancă ale Băncii Generale să nu poată fi invocate ulterior și de terți. Sintagma „formula Ritcher-Kaufmann" este o trimitere la niște tratative neoficiale — purtate în timpul guvernului Averescu — între reprezentanți ai celor două guverne, ale căror tatonări n-au fost însă finalizate.

Și acum, iată partea din acest raport telegrafic al lui Nicolae Titulescu către Ministerul de externe din București privitoare la relațiile româno-germane:

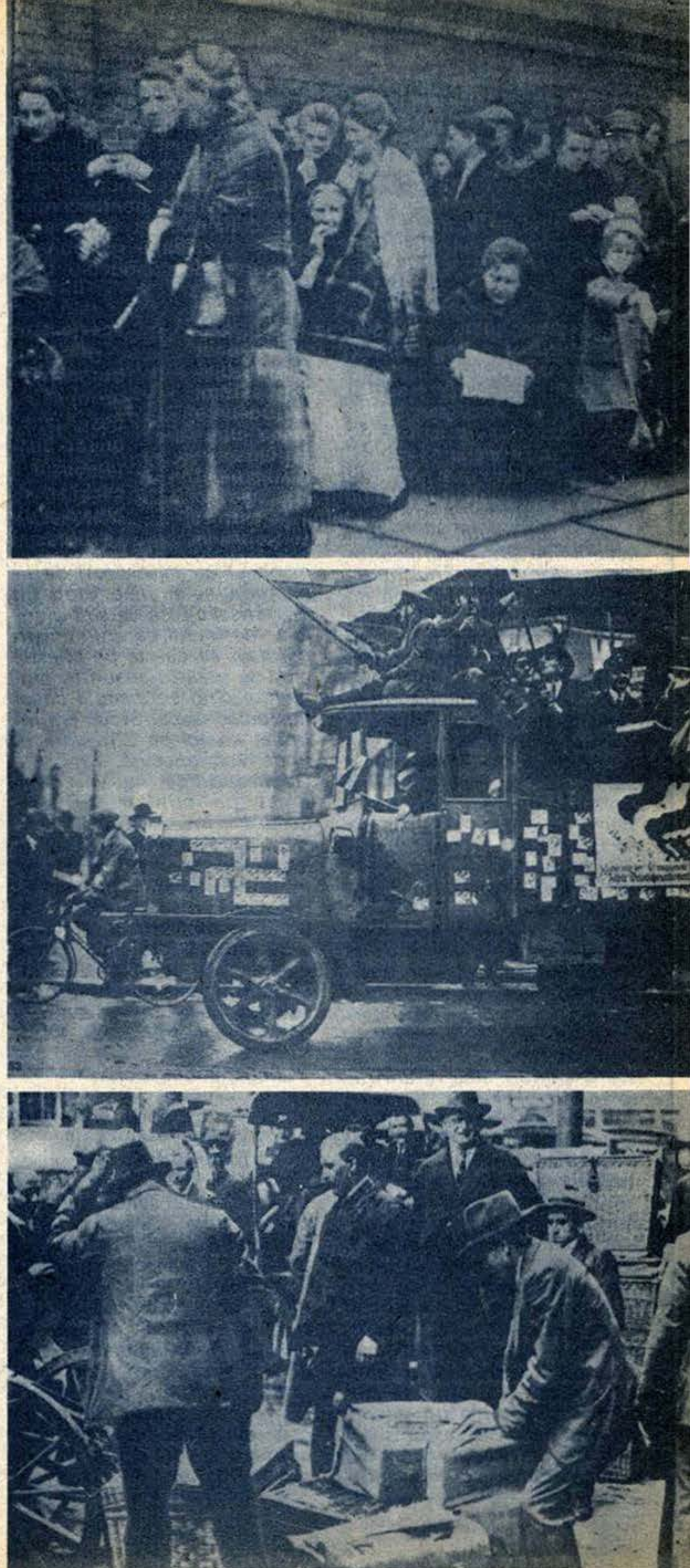

Coadă la alimente

În timpul puciului nazist de la München

Cu coșul de rufe la... salarii

„San Remo, 25 feb. 1927

Duca
Externe
Bucarest

Am avut cu Stresemann o convorbire din cele mai cordiale care a durat două ore. Stop. Pe el îl preocupă în primul rînd formula acordului atît din grija de a nu crea un precedent la planul Dawes, cît și din grija de a nu crea un precedent pentru emisiunea germană din Belgia, pe care finalment era sigur însă că tot o vor rezolva. Stop. Eu i-am spus că pricep grija de planul Dawes, dar formula Ritcher-Kaufmann trebuie abandonată - astfel discuțiunile sînt zadarnice între noi. Stop. România nu va accepta niciodată să facă un împrumut pentru marfă în Germania, în acest scop vom fi solicitați de toate statele aliate să facem comenzi de la ele și unde ajungem. Stop. I-am expus apoi formula noastră: jumătate în bani sub formă de trate emise de o bancă germană către Banca Națională pe doi ani. Stop. Bineînțeles, că nu i-am spus de la început termenul asupra căruia convenisem cu V. Brătianu. Stop. Jumătate marfă gratuită ca la reparațiunile în natură. Stop. Guvernul român va comanda el ulterior ce va crede de cuviință unde va vrea în Germania și pe prețul pieței determinat de libera concurență. Stop. Probabil material căi ferate, porturi etc... L-am rugat pe Stresemann să mediteze asupra acestei formule, căci alta eu nu văd. Stop. Stresemann mi-a răspuns: «presupunînd că ne-am înțelege, cum veți pune d-tră chestia în Parlament...». Stop. Sînt 2 interese contradictorii. Stop. Unul româno-german, care cere ca opinia publică să cunoască gestul făcut de Germania și deci să fie cîștigată prin cunoașterea lucrurilor pentru relațiunile amicale ce sperăm a putea stabili. Stop. Altul e un interes german de a nu se da în vileag un precedent. Stop. Să cădem noi de acord pe formulă și pe urmă vom găsi și mijlocul pentru a aduce la cunoștința opiniei publice române, fără vătămări pentru interesul Germaniei, cele ce eventual am conveni. Stop. Am întrebat pe Stresemann: cu cine voi discuta eu aceste chestii... Stresemann a răspuns cu ton energic: cu mine, căci sînt cel mai doritor din toți a ajunge la un acord cu România. Stop. Apoi Stresemann mi-a spus confidențial că m[inistrul] de finanțe ar fi vrut să discute el chestiunea, dar că i-a răspuns că el m[inistrul] de externe și că m[inistrul] de finanțe n-are decît să-și spună punctul de vedere în Consiliul de Miniștri... Stop. Este cunoscut de altfel că Stresemann și cu m[inistrul] de finanțe nu se au bine. Stop. Eu mărturisesc însă că sînt îngrijorat de faptul că doi miniștri germani se ceartă pe chestia cine să stea în scaun în momentul cînd se discută chestia românească. Stop. Am întrebat atunci pe Stresemann: unde vom discuta. Stop. La Geneva, unde nu voi duce decît pe ministrul Ritter. Stop...“

La 5 noiembrie 1927, o telegramă adresată de Nano, ministrul român la Berlin, lui Nicolae Titulescu, devenit între timp ministru de externe, a revenit asupra importanței găsirii unei „idei“ care să îngăduie încheierea compromisului dorit acum de ambele părți:

„Legația din Berlin

5 noiembrie 1927

Externe-Bucarest

Îndeplinind astăzi însărcinarea dată de Excelența Voastră, Stresemann m-a rugat să Vă transmit salutările sale amicale și să Vă comunic că ar fi fericit dacă ați da o idee care să înlesnească găsirea unei modalități evitînd pentru Germania dificultatea rezultînd din Planul Dawes și pentru România cea din imposibilitatea acceptării proiectului Kaufmann-Ritcher. Avînd mare dorință a se ajunge la o înțelegere înainte de 5 decembrie, cînd se va întîlni cu Excelența Voastră la Geneva, a decis ca dl. Ritter, specialistul cel mai capabil în Auswärtiges Amt și Ritcher să plece în cursul săptămînii viitoare la București.

Nano“.

Răspunsul ministrului de externe român a fost expediat tot telegrafic, la 7 noiembrie 1927:

„Rog a comunica d-lui Stresemann personal următoarele. Stop. Nota verbală remisă ministrului Mutius [Gerhard von Mutius — ministrul german la București — *n.n.] s-a încrucișat cu telegrama D-voastră. Stop. Mulțumesc d-lui Stresemann pentru sentimentele sale amicale și rog a exprima aceleași sentimente și din partea mea și a-i spune că cu bunăvoința de care sîntem animați de ambele părți sper să putem ajunge la un acord. Stop. Cum însă eu părăsesc Bucureștii peste cîteva zile, ar fi preferabil ca delegații germani să vie la Geneva, unde ei cunosc pe dl. Zănescu, astfel ca înainte de sosirea delegației germane la București negociațiunile să fie îndrumate pe baze concrete. Stop. Aș fi fericit dacă o asemenea procedare ar conveni și d-lui Stresemann*

Titulescu“.

Cu „harul cuvîntului și gîndire fertilă“

Și totuși, în ciuda manifestei dorințe a celor doi diplomați de a grăbi încheierea tratativelor, acestea trenau, se prelungeau de îndată ce intrau pe mîna experților. La 27 martie 1928, N. Petrescu-Comnen, noul ministru plenipotențiar al României la Berlin, credea că a găsit explicația acestei tărăgănări, comunicînd Ministerului de externe din București:

„Legaţiunea din Berlin

27 martie 1928

Externe-Bucarest

Deşi am fost zilele acestea la Auswärtiges Amt pentru diferite afaceri curente şi deşi am întîlnit pe Stresemann în societate de două ori pînă acum, nimeni nu mi-a spus nici un cuvînt, nici nu mi-a dat a înţelege că mi se va da în curînd răspunsul ce aşteptăm în urma negocierilor domnului Titulescu cu Stresemann, la Geneva. În răstimp, am primit nenumărate vizite şi am întîlnit în societate diferiţi oameni politici din apropierea guvernului, precum şi bancheri şi industriaşi de prim plan ce stau în legătură permanentă cu guvernul. Încep să văd din ce în ce mai limpede pentru ce negocierile între cele două guverne nu duc la nici un rezultat. Stresemann pare de perfectă bună credinţă şi dorinţa sa de a încheia un acord pare neîndoioasă. Domnia sa pare sabotat însă de birouri, care încep a crede că nu sînt cu totul dezinteresate de felul cum litigiile noastre se vor rezolva. Mai multe grupări de interese potrivnice manevrează în jurul guvernului şi ori de cîte ori negocierile se pare că conduc la un rezultat favorabil, rezultat ce pare a favoriza un anumit grup de interese, celelalte grupuri fac toate sforţările pentru a sabota realizarea acordului. Darea de comenzi de mărfuri interesează pe unii, destinaţiunea sumelor vărsate statului românesc interesează pe alţii, iar în ultimele vremuri e introdus în discuţie un al treilea interes: acela al deţinătorilor de rentă română ante-belică. Această ultimă chestiune este adusă în special de Diskonto-Gesellschaft, care posedă un mare stoc de rentă română. Această bancă şi amicii ei înţeleg să lege lichidarea creanţelor noastre în Germania de lichidarea chestiunii rentei ante-belice. Toate aceste grupuri pare că au samsarii lor atît la Bucureşti cît şi la Berlin, în lumea politică, în presă, ba chiar în administraţiune. Tot ce se discută, tot ce se hotărăşte se ştie de toată lumea şi cei interesaţi iau imediat măsurile necesare pentru a paraliza o hotărîre contrară speculaţiunilor sau speranţelor lor. Cele ce raportez nu sînt simple supoziţii, ci certitudini care mi-au fost confirmate din diferite izvoare şi pe care le-am coroborat cu citirea dosarelor Legaţiunei. Chiar unele manevre şi atitudini ce am constatat de cînd sînt aici mă întăresc în religiunea [convingerea] *ce mi-am format pînă acum. Pentru a împiedica în viitor asemenea manevre cred că negocierile ar trebui să fie reluate înconjurîndu-se de mai multe garanţii de discreţiune. Ele ar trebui să fie cunoscute de cel mult 5-6 persoane de o parte şi de alta. Negocierile ar trebui duse nu de delegaţi speciali, ci de Legaţiunea de aci sau de Legaţiunea Germaniei la Bucureşti, asistată de doi experţi, care în faza actuală a negociaţiunilor ar putea primi instrucţiuni precise şi depline puteri. Negocierile ar trebui conduse cu cea mai mare grabă, luîndu-se şi măsurile necesare spre a evita orice indiscreţiuni, mai ales cu prilejul cifrării şi descifrării telegramelor. În orice caz, nu cred că aceste tratative ar putea fi reluate cu succes înainte de alegerile ce vor avea loc aici la 30 mai viitor.*

Pentru a învedera cît de periculoşi sînt speculanţii ce se agită în vederea acestor negocieri, voi semnala Excelenţei Voastre împrejurarea că, ieri seară chiar, am fost informat din izvorul cel mai autorizat că anumite bănci de aici au intervenit telegrafic pe lîngă băncile americane şi în special pe lîngă grupul Blair să nu încheie cu noi, pînă ce nu vom regula chestiunea rentei, ameninţînd chiar cu sabotajul oricărui împrumut ce ni s-ar acorda.

Am telegrafiat cele de mai sus domnului Titulescu şi aştept instrucţiunile Excelenţei Voastre, în cazul că ar trebui totuşi să fac acum vreun demers pe lîngă Stresemann

Petrescu-Comnen".

În aceste circumstanţe, negocierile au mai durat o jumătate de an. Guvernul român cerea o despăgubire de 150 milioane mărci aur, cel german oferea 30 milioane „şi încă dacă s-ar găsi o faţadă" — cum se exprima ministrul Ritter. În acelaşi timp, oficialităţile germane opinau ca, în însuşi interesul tratativelor, acestea să fie lăsate „să doarmă un timp" şi să evite orice „polemici de presă care ar enèrva opinia publică şi ar face şi mai dificilă regularea negocierilor mai tîrziu".

Pînă la urmă, cele două părţi au izbutit să se pună de acord, semnînd, la 10 noiembrie 1928, o convenţie căreia, la 6 decembrie 1929, i s-au mai adus cîteva mici precizări de formă, dar fără a-i schimba în nici un fel conţinutul iniţial. Principalele prevederi ale protocolului erau:

Germania acorda României o despăgubire de 75,5 milioane mărci aur, dintre care 30,5 milioane la o săptămînă după ratificarea acordului, 15 milioane după patru luni şi restul în două unităţi. În schimbul acestei sume, România renunţa definitiv la plata biletelor emise de Banca Generală. Ea renunţa la depozitul său de la Reichsbank, precum şi la plata cerealelor furnizate Germaniei în timpul războiului; se obliga să ridice sechestrele asupra averilor germane nelichidate între timp şi să nu procedeze la confiscarea vreunei averi germane la care Tratatul de pace ar fi îndreptăţit-o. În acelaşi timp, ea se mai obliga să revalorizeze rentele germane din 1913, în conformitate cu o scară de valorificare convenită de ambele părţi.

Pe de altă parte, Germania mai acorda României, în contul Planului Dawes, o sumă forfetară de 40 milioane mărci aur, pentru care urma să furnizeze produse industriale la alegere şi cu preţuri convenabile României. În plus, ea participa la împru-

muturile internaţionale ce aveau să fie acordate României.

Acordul astfel convenit între România şi Germania a fost salutat cu căldură de presa şi opinia publică din cele două ţări. Însemnătatea lui a fost, de altfel, foarte bine subliniată de negociatorii români imediat după semnare.

N. Petrescu-Comnen a declarat: *„Meritul acestui acord revine, fără îndoială, spiritului de conciliaţiune care a însufleţit ambele părţi şi destoiniciei şi rîvnei ambelor delegaţiuni. De acum înainte nu mai există nici o piedică ca Germania să ocupe locul ce i se cuvine, alături de Franţa, Anglia, Italia şi Statele Unite, întru înfăptuirea operei de colaborare internaţională necesară propăşirii noastre“.*

Importantul ziar berlinez *Deutsche Allgemeine Zeitung* a tipărit un număr special consacrat României, ilustrat cu numeroase colaborări germane şi române: Stresemann, Iuliu Maniu, Gerhard von Mutius, N. Petrescu-Comnen, I.G. Duca, C. Argetoianu, N. Iorga, M. Oromolu, I. Nistor, dr. Hjalmar Schacht, preşedintele Băncii Reichului, Curtius, ministrul economiei naţionale a Germaniei, deputatul Rheinhaben, apropiat colaborator al lui Stresemann, directorii de bancă von Strauss şi Gutmann etc. În articolul său, Gustav Stresemann a subliniat: *„Realizarea acordului româno-german a fost posibilă pentru că ambele guverne au dorit sincer să învingă toate obstacolele şi să ajungă, într-un spirit de reciprocă simpatie, la o soluţie care să ţină seama de drepturile şi interesele reciproce. În felul acesta, acordul poate fi considerat ca o expresie a bunelor relaţii dintre Germania şi România. Această nouă înţelegere va contribui în cel mai înalt grad la înviorarea relaţiilor economice care, vreme de un lung şir de ani, au reunit cele două naţiuni“.*

Invitat de Stresemann de mai multe ori să viziteze Berlinul, Nicolae Titulescu a preferat să aştepte încheierea negocierilor. A plecat acolo în mai 1929, cînd oficialităţile germane i-au făcut o călduroasă primire, iar presa germană l-a elogiat fără rezerve.

În seara zilei de 6 mai, N. Titulescu a vorbit în sala de şedinţe a Reichstagului despre *Dinamica păcii*, conferinţă apreciată nu numai de auditoriul german de atunci, ci şi de posteritate. *„Omul de stat român Titulescu* — aprecia influentul buletin de presă *Deutsche diplomatische-politische Korrespondenz*, din 7 mai 1929 — *a dovedit ieri, de la tribuna Reichstagului şi în faţa unui public numeros şi atent, că problema păcii mondiale şi asigurarea acesteia poate fi abordată nu numai sub raport practic-politic, ci şi* într-un context ştiinţific. Actualmente ministru al României la Londra, dar cunoscut de ani de zile pe plan internaţional şi ca ministru de externe şi reprezentant la Societatea Naţiunilor, Titulescu este înzestrat cu un neobişnuit har al cuvîntului şi o gîndire fertilă“. ■

Formulări celebre cu... chele

Răspunsurile din numărul 12/1992

1. După zdrobitoarea victorie de la Cannae asupra armatei romane (216 î.e.n.), comandanţii cartaginezi au stăruit pe lîngă Hannibal să pornească de îndată asupra cetăţii Roma, rămasă fără armată care să o apere. Hannibal a refuzat însă, ceea ce i-a atras observaţia de mai sus, atribuită de istoricul grec al războiului, Polibios, cartaginezului Maharbal.

2. Exprimare atribuită de istoricul Polibios consulului roman Publius Claudius Pulcher, căruia i se adusese la cunoştinţă, înaintea ieşirii cu flota romană la luptă, că puii „sacri“ nu vor să mănînce. Consulul a aruncat atunci puii în mare, rostind cuvintele respective.

Pentru mulţi, acest gest a apărut ca o sfidare a voinţei divine. În bătălia ce a urmat la Drepanum (Trapani, Sicilia), împotriva cartaginezilor, flota romană a fost greu înfrîntă, trei sferturi (93 de nave) fiind capturate (249 î.e.n.).

3. Este formularea articolului 9 din Magna Charta Libertatum, semnată în 1215 pe insula Wight de regele Angliei Ion Fără de Ţară (1199-1216), cel dintîi document modern care îngrădeşte abuzurile suveranilor absoluţi faţă de „oamenii liberi“, dar nu şi faţă de ţăranii iobagi.

4. Din memoriul întocmit de Mihai Viteazul către împăratul Rudolf II, după sosirea sa în pribegie la Viena, în ianuarie 1601. În urma acestui memoriu, a audienţelor de la 1 şi 5 martie la împărat, la Praga, ca şi a situaţiei politice din Ardeal, defavorabilă imperialilor, Mihai a primit mijloace financiare pentru a-şi face o nouă oaste, cu care să se reîntoarcă în Ardeal.

5. Din scrisoarea adresată de Ludovic XIV, în 1709, guvernatorilor de provincii, episcopilor şi comunelor Franţei, ajunsă în stare de ruină economică, în urma îndelungatului Război de succesiune a Spaniei, în care regele sprijinea cauza nepotului său Filip de Anjou (Filip V al Spaniei). Coaliţia europeană — Anglia, Olanda, Imperiul german — a răspuns ofertei de pace a lui Ludovic XIV prin cererea de izgonire prealabilă din Spania a nepotului său, ceea ce a prilejuit exprimarea de mai sus şi hotărîrea regelui Franţei de a continua războiul. Acesta avea să se încheie în 1713, Filip V rămînînd rege al Spaniei.

6. Pentru recunoaşterea Pragmaticei Sancţiuni, prin care lăsa moştenire Imperiul fiicei sale Maria Tereza, împăratul german Carol VI (1711-1740) a făcut multe concesiuni politice celorlalte puteri europene — Anglia, Olanda, Franţa, Spania. Dar îndată după moartea sa, a început Războiul de succesiune a Austriei în care Prusia, cea dintîi, în urma unei bătălii victorioase, a smuls tinerei împărătese posesiunea Sileziei. Ceea ce avea să îndreptăţească pe regele Prusiei, Frederic II, la exprimarea de mai sus (1741).

Niculae KOSLINSKI

UN HATMAN

LA RĂSPÎNTIE DE VEACURI

RADU R. ROSETTI

Revista noastră a prezentat de-a lungul anilor o bogată suită de pagini memorialistice nepublicate pînă acum, datorate generalului Radu R. Rosetti, unul dintre intelectualii români reprezentativi dintre cele două războaie, cel mai mare istoric militar al nostru din acest secol.

În nr. 7 şi 8/1989 am tipărit şi cîteva fragmente de texte inedite ale sale dedicate lui Ştefan cel Mare, ilustrînd una din laturile principale ale activităţii lui Radu R. Rosetti — aceea care l-a definit, de altfel — şi anume cercetarea istorică. Din moştenirea sa istorică, publicistică, literară care îşi aşteaptă încă editorul, prezentăm o altă conferinţă inedită, **— ţinută la 12 februarie 1935, la Universitatea liberă din Bucureşti — păstrată în colecţiile cabinetului de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române şi consacrată unui moment de istorie românească de la cumpăna veacurilor XVIII şi XIX. Evocînd figura unui înaintaş de-al său, marele boier Răducanu Rosetti, istoricul introduce cititorul într-o lume mai puţin cunoscută, plină de pitoresc şi care, în veacul trecut, a inspirat şi pana unor mari scriitori, cum au fost C. Negruzzi, I. Ghica, V. Alecsandri.**

Să-l urmărim, deci, şi noi pe Radu R. Rosetti, nu înainte de a preciza că în transcrierea textului am adoptat normele ortografice actuale, păstrînd însă unele particularităţi stilistice ale autorului. Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat întreruperile din text. Titlul, notele de subsol şi intervenţiile explicative ne aparţin.

În imagine: lăutari din vremea lui Mavrogheni, aşa cum i-a reţinut Petrache Zugravul la 1787.

...Am ales ca subiect al conferinței ce voi dezvolta azi... figura hatmanului (mare logofăt în ultimii doi ani ai vieții sale, dar cunoscut îndeobște ca hatman) Răducanu Rosetti pentru că, alături de Iordache Rosetti Roznovanu și de Costache Ghica (Sulgearoglu), Grigoraș și Dumitrache Sturdza și Iordache și Costache Balș, a fost unul dintre oamenii de vază ai epocei despre care voi vorbi, pentru că, deși trăind mai cu seamă în Moldova, a trăit și ocupat slujbe și în Țara Românească, pentru că traiul său este o imagine desăvîrșită a vieții boierilor contemporani cu dînsul și, în sfîrșit, pentru că mulțumită scrierilor tatălui meu și a documentelor numeroase ce avem despre dînsul, informațiunile relative la hatman sînt foarte complete.

Familia Rosetti, deși prin tradiție este de origine italiană, nu-și poate dovedi istoricește altă obîrșie decît Fanarul. Ea era stabilită de cinci generații în țară unde, de la început, ocupase dregătoriile cele mai mari.

Răducanu Rosetti era fiul comisului Lascarache Rosetti și al Ilenei, născută Dimache. Aceștia avură doi copii: o fată, Zoe, născută în 1761, căsătorită ulterior cu Alexandru vodă Moruzi, și Răducanu, născut în 1762, care avu de naș pe logofătul Răducanu Racoviță. De la Răducanu încoace fiul său mai mare și toți fiii mai mari ai descendenților lui poartă numele de Radu; a cincea generație fiind fiul meu.

Părintele aceluia care era să devină hatmanul era sărac și-și petrecea vremea trăind aproape continuu la țară, la Poșorcani (Căiuți), judecîndu-se cu răzășii din părțile locului, care cînd îi vindeau părțile lor, cînd îl dădeau în judecată (mai ales la schimbările de domnii și acestea erau destul de dese atunci), spre a-și relua moșiile. Aceste vinderi, răscumpărări și judecăți făceau parte, de altfel, din viața zilnică a Moldovei de atunci.

Printre creditorii lui Lascarache Rosetti era și un negustor din Tîrgul Secuilor. Pentru a-și căpăta cei șase sute de lei ce i se datorau, acesta puse pe niște țigani nomazi să fure copiii mici de tot ai lui Lascarache și să-i aducă la dînsul, după care înștiință pe datornic că-i va înapoia copiii imediat ce i se va plăti atît datoria cît și dobînzile cuvenite. Banii, strînși cu mare greutate, fură încredințați de Lascarache cumnatului său, Manolache Dimache, care trecu munții călare, plăti datoria și aduse pe copii înapoi în doi desagi atîrnați de oblîncul șelii.

În 1775 încetează din viață ambii părinți ai hatmanului; Răducanu și sora sa fură încredințați unchiului lor Manolache, acela care-i adusese în desagi de peste munți. Acesta se căsători în curînd cu Bălașa Rosetti Roznovanu și Răducanu petrecu o mare parte din tinerețile lui la Roznov, în casa logofătului Neculai Rosetti Roznovanu (*Magazin istoric*, nr. 3/1988), crescut fiind împreună cu fiul acestuia, Iordache, ulterior cunoscutul vistier. Ca dascăl avură un didascalos grec și vreun călugăr sau popă din sat. Răducanu nu căpătă o cultură deosebită și nu era un intelectual. Vorbea însă bine grecește (încheierile socotelilor sale cu vechilii moșiilor sînt scrise grecește, cartea sa de rugăciuni și însemnările făcute de dînsul în ea sînt grecești, cum au rămas de la dînsul și multe scrisori grecești și însuși testamentul său este scris pe grecește). Știa bine și turcește, știa, de asemenea, rusește — limbi absolut necesare pe acele vremi — și semn al noilor vremi rupea, după expresia tatei, adică pricepea puțin și știa să se facă înțeles, în limbile franceză și germană.

Din fire era un copil al naturii, crescut în copilărie și prima tinerețe la țară, fără frîu, stăpînit de instinctele și aplecările lui firești. Din fericire, aceste instincte și aplecări erau cinstite: era de o fire deschisă, incapabilă de disimulare sau de intrigă, urînd și disprețuind minciuna, iubind calea dreaptă, bun la inimă și milos, deși iute și grabnic la mînie, dar nepismăreț și, încă din tinerețe, de o evlavie sinceră. Inteligența lui nu trecea peste mijlocie, dar era plin de bun simț. Era indulgent către păcatele altora, dar și către pătimile lui. Nelacom la bani, dar gospodar bun și harnic al averii sale, diregător drept și incoruptibil, de o bărbăție recunoscută de toți, prieten bun și credincios. Părinte deosebit de afectuos, iubitor de țară și de neam, vorbea adesea copiilor lui de soarta jalnică a neamului nostru, rupt în trei crîmpeie deosebite; dorea ca ei să poată ajunge a vedea cel puțin zorii reîntregirii lui.

Și pentru că este vorba de ideea reîntregirii, să-mi fie îngăduit a aminti un fapt puțin cunoscut îndeobște. Cu prilejul alcătuirii Regulamentului organic, Iordache Catargiu propune și lucrul fu admis de comitet și de toate autoritățile rusești, inclusiv guvernul de la Petersburg, unirea principatelor. Dar cînd Catargiu, bănuind că rușii au admis așa de ușor propunerea sa spre a pune un rus ca domnitor, a mai propus ca scaunul principatelor unite să nu fie niciodată ocupat de un supus austriac, rus sau turc, rușii nu mai susținură propunerea, ci o lăsară să cadă.

La Roznov a învățat călăria — era un foarte bun călăreț —, să tragă fără greș cu pușca și pistolul și să vîneze, patimă ce, ca pe majoritatea moldovenilor, l-a stăpînit toată viața.

După arătarea testamentului său, venitul tînărului Răducanu se ridica atunci abia la șase sute lei, venit ce se îndoi în curînd, prin faptul că sora sa, căsătorită cu beizadé Alexandru Moruzi, îi dărui toată partea sa din averea părintească, dar venit care rămase totuși foarte mic.

Văzîndu-l destoinic, un boier foarte bogat și foarte puternic, de care se temeau chiar domnii, vistiernicul Iordache Balș, îl luă sub ocroti-

rea sa și-l căsători cu fiica lui mai mare, Ileana, cu care Răducanu avu șapte fete. Socrul făgădui o zestre mare pentru acele vremuri, de 70 000 lei în bani, dar, zgîrcit, o dădu numai cu țîrîita, achitarea desăvîrșită făcîndu-se abia în 1798, după moartea Ilenei, veșnic bolnavă.

În schimb socrul făcu ca ginerele să fie pus mereu în slujbă și tinerii soți trăiră în strîmtoare, „mutîndu-se", după o expresie a hatmanului, „din isprăvnicie în isprăvnicie". (Ispravnicii, care erau doi de fiecare județ, se schimbau nu numai cu schimbarea domnilor, dar, de obicei, la fiecare an nou.)

Ca ispravnic, Răducanu se arată, peste tot, un năpraznic și îndrăzneț vînător de hoți, care mișunau prin țară. Ei erau o cumplită plagă, mărind încă nesiguranța și jafurile, urmări ale diferitelor armate străine ce ocupau sau luptau pe teritoriul țărilor românești. Îi urmărea însoțit de cîțiva oameni aleși. Înzestrat de o putere puțin obișnuită, mînuitor dibaci al săbiei și trăgător al cărui glonte nu rătăcea niciodată, se încumeta, adesea, a se lua după hoți singur.

În vremea războiului austro-ruso-turc din anii 1787-1792, domnul Moldovei, Alexandru Ipsilanti, care era un instrument al austriecilor și se lasă prins de aceștia (de partea cărora era, de altfel, aproape toată boierimea moldovenească, nevoită, în dorința de a micșora năcazurile țării, la un continuu joc de echilibristică care o făcea a se da, pe rînd, de partea unuia sau altuia din puternicii vecini ai Moldovei), trimise pe Răducanu cu o mică ceată de călăreți moldoveni, aleși tot unul și unul, spre a sluji de călăuze și de cercetași trupelor austriece.

Înaintînd spre Focșani, trupele avangardei austriece sînt puse pe goană și Răducanu nu putea uita cum o mînă de spahii a gonit (11 iunie 1789) pînă spre Mărășești, de unde austriecii își continuară retragerea. O nouă luptă avu loc la Bîlca (20 iunie) în valea Trotușului. Disprețul lui Răducanu pentru austrieci (care fură pentru țară o mare deziluzie, din toate punctele de vedere), pe care-i numea „niște păcătoși", era nemărginit. Luînd în urmă parte, cu trupele austro-ruse, la bătăliile de la Focșani (31 iulie 1789) și Mărtinești (22 septembrie 1789), în care turcii fură învinși, el căpăta o mare admirație pentru Suvorov, căpetenia rușilor.

De la 1788 și pînă la încheierea păcii de la Iași (ianuarie 1792), Moldova fu ocupată de trupele austro-ruse, ocupație ce aduse asupra țării mizeriile, jafurile și silniciile nedespărțite de asemenea ocupări, de care avură țările noastre mare parte în cursul veacului al XVIII-lea. În acest timp Răducanu Rosetti îndeplini între altele slujba de ispravnic al ținutului Neamț (1789).

Ocuparea rusească, grea pentru țară, și operațiunile militare din preajma ei necesitau prezența unor delegați moldoveni pe lîngă oștirile rusești, atît pentru a împiedica — pe cît era cu putință — excesele acestora, care nu mici erau, cît și pentru a asigura împlinirea cererilor lor. Răducanu Rosetti se afla, în 1790, în această calitate, în tabăra rusească dinaintea Ismailului. Firea lui de luptător nu-i îngădui a fi numai spectator, și-l făcu să ieie parte la asaltul prin care rușii puseră stăpînire pe acea cetate. Fu lovit de un glonte la umărul drept, ceea ce avu ca urmare o ușoară deformare a acelui umăr, care de atunci rămase ceva adus înainte. Pentru vitejia învederată cu acest prilej căpătă crucea „Sfîntul Gheorghe" de soldat.

Venind cumnatul său domn, în 1792, soarta lui Răducanu se îmbunătăți mult, căci iubirea mare ce o avea sora sa pentru dînsul făcu ca să i se deie scutire de vamă pentru cîrduri de boi de negoț și pentru sute de mii de oca de sare care le vîndu peste granițe, cum îl dărui cu țigani domnești și-i procura dese hărăziri de scutelnici[1]. Vel stolnic în 1783, era comis în 1785, căminar în 1789, vel comis în 1792, apoi postelnic în 1794, hatman în 1803 și mare logofăt cu doi ani înainte de moartea sa.

În 1792 situațiunea sa bănească se îmbunătățise mult, pentru că-l vedem cumpărînd, pe bani gata, pentru suma enormă pe acea vreme de 147 000 lei, toată averea lui Manolache Balș, alcătuită din 16 moșii în județele Suceava, Dorohoi, Neamț, Fălciu și Iași și case. Balș se strămută în Rusia, dar veni ulterior să moară în Moldova.

Vodă Alexandru Moruzi fiind strămutat de Poartă la București (1793), Răducanu urmă, după un obicei destul de răspîndit, pe cumnatul său în Țara Românească, rămînînd acolo și după înlocuirea acestuia prin Alexandru Ipsilanti.

Slăbirea autorității sultanilor făcea ca pașii — mai ales cei de la margine — să asculte din ce în ce mai puțin și să-și croiască adevărate state în stat. Turcii aveau de a face față atunci primejdioasei răscoale a lui Pasvantoglu, pe care-l asediau în Vidin, dar care încă ani de-a rîndul a fost o pacoste pentru Țara Românească, jefuind-o prin bandele sale, față de care și domnii țării și oștirile împărătești erau neputincioși. ■

(Va urma)

Prezentare și selecție:
Ioan LĂCUSTĂ

[1] Scutelnicii erau țărani scutiți de bir către domnitor, puși astfel deplin la dispoziția boierilor. Scutelnicia a fost legiferată în cadrul reformelor sociale și fiscale inițiate de Constantin Mavrocordat (1739-1747). După cum relatează Ion Neculce, boierii mari aveau 50-60 scutelnici, boierii mai mici și mazilii 15-20, iar boierii de ultim rang cîte 4-15.

Pamfil Șeicaru

PAGINI CENZURATE, PAGINI REGĂSITE

574 este numai unul dintre dosarele Fondului nr. XV al Arhivei istorice a Bibliotecii Academiei Române. Nu l-am fi acordat poate atenţia cuvenită, cum s-a întîmplat bănuim şi cu alţi colegi care l-au consultat, dacă nu ne-ar fi căzut privirea pe această adnotare: „Articole scrise de către Popescu Prundeni (Porunca vremii), **Pamfil Şeicaru şi Romulus Seişanu (în** Curentul) **interzise de cenzura vremii, însă tipărite pe foi volante şi difuzate clandestin. 1938-1944. Originale".**

Trei gazetari de marcă în perioada interbelică. Motiv întemeiat pentru a ne îndemna să răsfoim cu toată atenţia filele Dosarului 574. Şi întîrzierea ne-a fost pe deplin răsplătită. Pentru a fi mai concreţi, vom da doar trei exemple, toate referitoare la Pamfil Şeicaru. Este vorba despre articolele Dizolvarea partidului fascist **(30 iulie 1943),** Contele Ciano **(2 august 1943) şi** „Das Völker Psychologie" aplicată în calea Dorobanţi **(nedatat, dar scris tot în primele zile ale lunii august 1943) — toate redactate, cum se va putea lesne constata, sub puternica impresie a evenimentelor din Italia, evenimente care au condus la arestarea lui Mussolini** (Magazin istoric, **nr. 6/1967, 5/1991) şi formarea guvernului mareşalului Badoglio** (Magazin istoric, **nr. 2/1980) şi care, pentru un fin observator ca Pamfil Şeicaru, prevesteau prăbuşirea apropiată a Axei.**

Dar să facem loc cîtorva fragmente din aceste articole, în ordinea anunţată mai sus:

Presa continuă să vadă evenimentele din Italia prin telegrame scurte şi filtrate prin interesele politice ale agenţiilor telegrafice...

Într-adevăr, o telegramă din Roma ne anunţă că mareşalul Badoglio a decis dizolvarea partidului fascist. Ar fi o greşeală dacă s-ar socoti măsura dizolvării organizaţiilor ca luată sub presiunea somaţiilor anglo-americane, ca o pregătire prealabilă în vederea unor negocieri probabile. Mareşalul Badoglio a fost constrîns să recurgă la această măsură pentru a înlătura dezvoltarea unor grave, sîngeroase conflicte interne, care s-ar fi ivit în chip inevitabil, dat fiind divorţul categoric dintre poporul italian şi regimul fascist.

Elementele divorţului au început chiar din prima zi a războiului care nu a fost popular, găsind poporul italian ostenit după războiul din Abisinia şi campania anticomunistă din Spania.

Evident că Mussolini îşi dădea seama că energiile italiene nu vor putea duce un război de durată, dar apreciind greşit consecinţele prăbuşirii militare a Franţei, s-a grăbit să participe la război, ca să nu fie absent la conferinţa păcii.

Prelungirea războiului, pierderea Abisiniei, pierderea

întregului imperiu colonial, debarcarea anglo-americanilor în Sicilia și amenințarea Italiei continentale de a fi invadată au animat pornirile adverse, creînd o opoziție zi de zi mai numeroasă, mai compactă, mai hotărîtă. Fascismul devenise o minoritate, care rezuma în ochii italienilor cauza tuturor nenorocirilor și, cu ușurința de uitare a maselor, nu și-au mai amintit de nimic din opera constructivă a fascismului: au văzut numai morții din Africa, din Grecia, din Sicilia, toate pierderile de oameni și de bunuri cu atît mai cutremurătoare cu cît vedeau și apropiata posibilitate ca Italia să fie invadată...

Dizolvarea organizațiilor fasciste a fost o necesitate internă; partidul unic care confiscase dreptul de a gîndi, care își rezervase monopolul politic și administrativ al statului nu mai putea să existe nici formal, fiindcă ar fi fost socotit ca o provocare de stare de spirit a Italiei. Numai cine cunoaște popularitatea de care s-a bucurat Mussolini, pivilegiul unei încrederi totale avute în conștiința italienilor, își poate da seama de adîncimea divorțului dintre fascism și Italia...

Ce valoare politică are acest act?

Este sfîrșitul celui mai vechi regim totalitar din Europa, în afară de cel comunist (care le-a determinat pe toate ca niște gesturi reflexe ale organismelor sociale amenințate în principiul lor de viață).

Dar sînt din ce în ce mai numeroase, mai evidente semnele că atît elitele sociale, cît și masele se întorc spre altarele părăsite ale libertății. Dictatura înseamnă o concentrare a energiilor, o încordare la maximum a tuturor puterilor unei țări, o continuă sacrificare a indivizilor, a personalității umane pentru a realiza o anumită depășire istorică a unei națiuni...

Fascismul a dominat viața Italiei și atîta timp cît restrîngerile libertății au fost compensate printr-o operă constructivă, iar războiul din Abisinia îndestula orgoliul italian, și dictatura lui Mussolini a fost posibilă. În momentul cînd au început înfrîngerile, spiritul civil, îndelungă vreme înăbușit, s-a întors cu o violență sporită prin legăturile pe care le dădeau înfrîngerile...

Libertatea apare ca un refugiu pentru poporul italian...

Pamfil Șeicaru"

Un frumușel, iubitor de petreceri, destinat să fie un prim amorez comic, cunoscut ca student mediocru, fără nici un talent, fără cultură, s-a pomenit, prin farsa destinului, unul dintre factorii hotărîtori ai politicii europene.

În noiembrie 1940 toată lumea vorbea la Roma de sumele pretinse de contele Ciano că au fost cheltuite pentru organizarea coloanei a V-a în Grecia, adică a defecțiunilor politice și militare plătite, asigurînd, evident, un succes fulgerător; campania împotriva Greciei trebuia să fie doar o triumfală plimbare a corpului expediționar italian din Albania. Datorită asigurărilor contelui Ciano, armata italiană destinată loviturii fulgerătoare era numai de 60 000 soldați ușor echipați, ca marșul triumfător să nu fie îngreunat. În fața acestor fantezii, mareșalul Badoglio a opus judecata severă a militarului, căutînd să prevină riscurile fatale ale unei adversități. Dar ginerele a fost mai tare decît evidența; sumele pretinse că au fost cheltuite pentru a asigura o campanie fără obstacolul unei rezistențe convingeau. Și mareșalul Badoglio s-a retras. Cînd împotrivirea poporului grec a dat primele înfrîngeri italienilor, au început să circule serioase, insistente îndoieli asupra sumelor cheltuite, în Grecia cu crearea «Coloanei a V-a», tălmăcire modernă a Calului Troian din *Iliada* lui Homer.

Și mai ales se făcea legătura între această tragică inducere în eroare a Italiei, zvîrlită dement în aventura din Grecia, și zvonurile de proaspătă procopsire a ginerelui.

Atunci am auzit la Roma și de unele plocoane oferite contelui Ciano și înainte și după așa-zisul arbitraj de la Viena, care pentru conștiința românilor a fost un diktat. Se citau moșii, castele și mai ales aur menit să îndestuleze grăbita grijă de chiverniseală a contelui Ciano, care nu prea avea în taina sufletului certitudini de durată în ce privește viitorul. Nu odată mi s-a repetat de militanți fasciști [italieni] aceeași vorbă: «Arbitrajul de la Viena a fost marele noroc al lui Ciano».

Evident că noi nu putem ataca arbitrajul de la Viena fiindcă mandatarul Ducelui Mussolini s-a lăsat sedus de aria sunătoarelor convingeri, dar putem și suntem datori să-l examinăm în lumina ultimelor evenimente din Italia. Nu iscălitura contelui Ciano, care reprezenta pe Mussolini, interesa, ci Musssolini ca expresie politică a Italiei fasciste în raport cu noua ordine în Europa. În spatele contelui Ciano era Ducele Mussolini, dar valoarea hotărîrii de la Viena era în funcție de adeziunea Italiei la noua ordine europeană.

Opinia publică a Italiei demite pe dictator, ceva mai mult, reneagă regimul fascist colaborator al ordinei celei noi în Europa, în funcție de care s-a făcut arbitrajul de la Viena. Deci, Italia își retrage asentimentul de la o ordine pe seama căreia România a fost ciopîrțită la Viena. Întrebare firească: ce valoare politică mai are arbitrajul de la Viena?

Este adevărat că nu odată ni s-a șoptit consolator de către germani: «Nu aveam ce face, fiindcă dacă am fi refuzat lui Mussolini această satisfacție, riscam să frîngem Axa. În orice caz, am redus simțitor pretențiile Italiei care vroia să dea întreaga Transilvanie». Mărturisim că foarte mulți români au fost înclinați să creadă.

Anii au trecut și evenimentele demit pe partenerul Axei Italia doboară regimul fascist, iar noul ministru de externe

d. Guariglia declară că, peruinele edificiului fascist, guvernul Badoglio vrea să reclădească bazele statului liberal. Deci, implicit, noul guvern nu se solidarizează nici cu actul de la Viena, introductiv la noua ordine europeană, fiindcă în vechea ordine democratică a Europei hotarele României fuseseră fixate, şi împotriva acestei ordine se pronunţase arbitrajul-diktat de la Viena.

Firește, o stare de fapt ce decurge dintr-un act pe care îl garantase Germania şi Italia. Care-i valoarea acestui act după căderea lui Mussolini şi a fascismului, adică după ce Italia reneagă opera politică a lui Mussolini?

Este o întrebare firească pe care poporul român şi-o pune cu atît mai insistent cu cît sacrificiile României se tot înmulţesc, luînd proporţii tragice.

De ordinea nouă pe care Axa vroia s-o facă nu mai poate fi vorba, fiindcă Axa a fost nu atît o alianţă militară ci o solidarizare ideologică în vederea unei transformări structurale a Europei. Atunci, cum rămîne cu arbitrajul-diktat de la Viena? Poziţia Germaniei faţă de un act care nu mai corespunde scopului, iată ce trebuie lămurit.

Sau mai popular, «noi ce hram purtăm?».

Evenimentele impun limpeziri, iar conştiinţa unei ţări de continue şi tragice sacrificii, le aşteaptă.

Simpla telegramă a demisiei contelui Ciano ridică problema arbitrajului de la Viena, cînd în zări mai fumegă încă dezastrele bombardamentului anglo-american de pe Valea Prahovei.

Pamfil Şeicaru"

„În după-amiaza zilei de 3 august [1943], la orele 17.30, pe Calea Dorobanţi, în dreptul restaurantului «Mon Jardin»[1], un automobil de piaţă a lovit uşor o maşină particulară germană, purtînd steagul triunghiular. Din pricina acestui mic accident, tramvaiul nr. 5 a fost nevoit să oprească.

Din maşina germană a coborît un domn înalt, voinic, care, fără nici un fel de explicaţiune, s-a repezit asupra şoferului român, slab şi mic, l-a trîntit afară din automobil, trăgîndu-l de guler cu brutalitate şi lovindu-l cu pumnii în spate şi în cap. Deşi agresorul chema neîncetat un agent de poliţie, continua, totuşi, a-şi face singur dreptate.

Toţi călătorii au coborît din tramvai, lumea care trecea pe stradă s-a oprit şi, cu o indignare crescîndă, toţi au luat parte la aceste acte de provocatoare teroare. Strigăte ameninţătoare, proteste energice, intervenţiuni individuale au încercat să despartă pe agresor de victima sa. Doi sergenţi, apropiindu-se, nu au fost în stare să procedeze la obişnuitul interogatoriu, fiindcă domnul german, văzîndu-se invectivat de mulţime, brav, a fugit, temîndu-se de o linşare, de-o dreaptă sfîşiere. La încercarea agenţilor de-a împrăştia lumea şi de-a restabili circulaţia, toţi cetăţenii au continuat să-şi manifeste indignarea împotriva agresorului cît şi, printr-o firească generalizare, împotriva întregului popor german. Strigăte de: «Ne mîncaţi pîinea... Sunteţi în România, nu la voi acasă... Neruşinaţilor...» au fost auzite şi retransmise de martori demni de încredere.

Nu este o scenă izolată şi de atîtea ori ne-a fost dat să înregistrăm asemenea acte menite să pună la grea încercare morală răbdarea poporului român. Este adevărat că poporul german are pasiunea psihologiei popoarelor («Das Völker Psychologie»), dar nu odată s-a dovedit, din nefericire, că această pasiune studioasă nu are aplicări fericite în raporturile popoarelor cu care vine în contact. Este poate una din nefericitele infirmităţi ale poporului german.

Sunt în România de trei ani şi au găsit un popor ospitalier, cuviincios, blînd şi împingînd politeţea pînă la exces ce a fost interpretat de un spirit subaltern. Şi faţă de primirea ostilă din toate ţările — ne-ar fi uşor să citäm Bulgaria, unde germanii nu se simt deloc bine —, purtarea noastră plină de omenie a fost dispreţuită.

S-au acumulat prea multe ca să nu fim obligaţi de a spune: dacă nu se aplică sancţiuni severe acestor provocatori, dacă se continuă o atitudine de indulgenţă atît din partea autorităţilor româneşti cît şi din partea autorităţilor militare germane, să nu fie surprins nimeni dacă opinia străzii va suplini o energie represivă absentă.

Ceea ce s-a întîmplat în Calea Dorobanţi este un avertisment.

Poporul român are o psihologie mai complexă decît îngăduie un tratat de «Völker Psychologie» să fie înţeleasă.

Noi cerem să se comunice sancţiunile aplicate derbedeului din strada Dorobanţi.

Nu se simte nimic în atmosferă?

P.Ş."

Texte prezentate şi selectate:
Marian ŞTEFAN

Formulări celebre cu... chele

Cine, cînd şi în ce împrejurare s-a exprimat astfel?

1. „Nu vom părăsi locurile noastre de aci decît sub ameninţarea baionetelor!"

2. „Oamenii se nasc şi rămîn liberi şi egali în drepturi".

3. „Soldaţi, din înaltul acestor piramide, 40 de veacuri vă privesc!"

4. „Anglia aşteaptă ca fiecare să-şi facă d.a.t.o.r.i.a".

5. „Războiul se naşte în sînul politicii. El nu este decît continuarea politicii, cu alte mijloace".

6. „Italia se va înfăptui de la sine".

(Răspunsurile în numărul următor)

Niculae KOSLINSKI

---

[1] Exista pe locul unde s-a ridicat actualul Hotel „Dorobanţi".

ŢINTA ATENTATELOR ŞI ZVONURILOR:

FRANCO

J.P. YÁNIZ RUIZ

S-a scris mult despre atentatele împotriva dictatorului Franco[1]. În cartea lor Istoria franchismului, **Daniel Sueiro şi Bernardo Díaz Nosty afirmă că, de la sfîrşitul războiului (civil) şi pînă în 1964, „au existat nu mai puţin de patruzeci de atentate contra lui. Personal, sîntem puţin cam sceptici în ceea ce priveşte această cifră; credem că include şi simple conspiraţii, proiecte, taifasuri de cafenea, scrisori anonime de ameninţări, acte de protest şi încercări eşuate. Totala cenzură care a domnit în jurul subiectului şi „laudele" unor supravieţuitori complică şi mai mult lucrurile.**

Singurul care a reuşit să atenteze în mod real la viaţa lui Franco a fost un maur anonim, în timpul luptei de la Kudia Tar, din 29 mai 1916[2]. El l-a nimerit în abdomen cu un foc de puşcă, fiind cît pe ce să-l trimită pe căpitanul Franco pe lumea cealaltă. Niciodată, pînă în ultima zi a vieţii sale, din noiembrie 1975, moartea nu l-a mai stat atît de aproape viitorului dictator.

În 1932, cînd Franco, deja general de brigadă, îndeplinea funcţia de guvernator militar în insulele Baleare, a fost supus supravegherii de către elemente sindicaliste, deoarece acestea îl credeau implicat în încercarea neizbutită din 10 august[3]. Mulţi ani mai tîrziu, unul dintre supraveghetorii săi a explicat lui Carlos Fernández, pentru cartea sa Generalul Franco, **că se împotrivise astfel cu îndîrjire unui extremist, care voia să tragă asupra lui Franco.**

---

[1] Reproducem acest articol — cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre — din revista *Historia y vida*, nr. 290 (mai 1992).

[2] Absolvent, în 1910, al Academiei de infanterie din Toledo, Bahamonde Francisco Franco (născut în Galicia, la 4 decembrie 1892, într-o familie de navigatori) a slujit, între 1912 şi 1929, în Maroc, unde a organizat Legiunea străină spaniolă. Succesele lui în războiul purtat împotriva trupelor rifane conduse de Abd el-Krim *(Magazin istoric*, nr. 3/1976) i-au adus gradul de general la numai 33 ani (1925). Comandant al Academiei militare din Toledo (1929-1931), el a fost înlăturat din funcţie de noul guvern republican catalan şi numit guvernator în Baleare. Victoria electorală a dreptei, din 1933, l-a readus în metropolă. Cu ajutorul trupelor sale africane, el a reprimat, în octombrie 1934, greva minerilor din Asturii.

[3] Este vorba despre răscoala monarhistă condusă de generalul José Sanjurgo, la Sevilla.

Cel mai tînăr general din Europa

În mai 1936, Franco era comandant al Canarelor[1], cu sediul în Santa Cruz de Tenerife, și general de divizie. Soldatul Manlio Figueroa i-a trimis o scrisoare anonimă, acuzîndu-l pe general de trădare, pentru că îi ascultase convorbirile conspirative. A fost identificat, arestat și împușcat, împreună cu mai multe rude ale sale.

În iunie 1936, un grup înarmat a încercat să escaladeze zidul Comandamentului din Tenerife și să se îndrepte spre locul în care se afla Franco, pentru a-l ucide. Dar paza fusese întărită, din cauza unei informații confidențiale. S-a angajat un schimb de focuri și necunoscuții asediatori au reușit să fugă. De atunci s-a format o escortă permanentă în jurul lui Franco, bazată pe ordonanțe, șoferi și ofițeri voluntari. Au existat, de asemenea, și temeri în legătură cu o sechestrare a fiicei sale, Carmencita Franco. Represiunea din Asturii, din 1934, îi crease mulți dușmani „celui mai tînăr general din Europa".

Viitorul dictator s-a îmbarcat la miezul nopții de 16 iulie 1936 pe vaporul „Viera y Clavijo", pentru a asista în Las Palmas la înmormîntarea generalului Balmes. Cînd nava a ajuns în portul Luz, poliția l-a arestat pe Amadeo Hernández, cunoscut element anarhist, care purta asupra lui un pistol; anarhistul trebuie să fi pierit în timpul vreunei „plimbări", puțin mai tîrziu.

Unii autori afirmă că în timpul ședерii lui Franco în Hotelul Madrid din Las Palmas — pe 17 și 18 iulie —, cîțiva tineri au încercat să se apropie de clădire pentru a atenta la viața comandantului general al Canarelor, ceea ce a provocat un schimb de focuri de arme între ei și gardă.

Se mai vorbește și despre alți atentatori ce au vrut să opereze pe aeroportul din Tanger, dacă avionul său ar fi ajuns acolo, cînd generalul a mers în Africa.

În diversele zboruri din primele luni ale războiului civil, avionul lui Franco a trecut în cîteva ocazii prin apropierea formațiunilor republicane, ce au ignorat un asemenea obiectiv rar. În decembrie 1936, el a zburat între Salamanca și Escalona, cu un pilot care puțin mai tîrziu a trecut la republicani, cu aparat cu tot. În mod sigur, Franco a avut, așa după cum am văzut, un noroc extraordinar.

Francisco Franco-Salgado Araujo, vărul lui Franco Bahamonde, și-a petrecut aproape toată viața alături de „gloriosul caudillo"[2]; a scris o biografie oficială, *Santinelă în Occident*, și a murit cu cîteva luni înaintea șefului statului. În plus, a mai lăsat niște memorii postume, *Viața mea alături de Franco*, ce cuprind multe date interesante, ca și o întreagă serie de scrisori anonime de amenințări cu moartea, pe care dictatorul le-a primit de-a lungul vieții sale și care au fost cercetate cu minuțiozitate de către serviciile de escortă.

O scrisoare anonimă îi anunța moartea cînd se va duce să prezideze faimoasa paradă a Victoriei, din mai 1939, de pe strada Castellana din Madrid. Sînt persoane care leagă de acest fapt împușcarea, la 17 mai a opt tineri membri ai Tineretului Socialist Universitar.

Comando la Hendaya

Pătrundem într-o perioadă nebuloasă, de zvonuri despre atentate, cu puține date și cu și mai puține nume[3]. În 1940, conform ziaristului Ismael Herraiz, mașina lui Franco a fost mitraliată la ieșirea din Prado, de către un grup de anarhiști, care au pierit în această încercare. A murit, de asemenea, și un ofițer din escortă. Mașina era însă goală.

Întîlnirea de la Hendaya dintre Franco și Hitler a provocat două încercări de atentat. Domingo Ibars și Canillas [membri ai Confederației Naționale a Oamenilor Muncii] au încercat să se apropie de stația feroviară în care avea loc întîlnirea: primul a reușit să fugă cu armele, dar celălalt a fost arestat la un punct de control. Tot cu ocazia Hendayei, conform unui alt autor, un comando s-a deplasat de la Madrid pentru a arunca în aer trenul în care Franco și Serrano Súñer, ministrul său de externe, călătoreau spre frontieră; dar acțiunea a fost suspendată în ultimul moment.

Prin 1941, poliția a practicat arestări într-o tipografie din El Escorial, în care s-au găsit planuri cu locurile ocupate de autorități la festivitățile religioase. Slujbele religioase care aveau loc în fiecare an la 28 februarie și la 20 noiembrie au necesitat întotdeauna o supraveghere specială, dat fiind că la ele asista în mod obișnuit Franco. În timpul transportării resturilor pămîntești ale lui José Antonio [creatorul parti-

---

[1] Devenit șef de stat major al armatei în 1935, Franco și-a pierdut postul după alegerile parlamentare din februarie 1936, ce au adus la conducerea țării Frontul popular. Trimis în Canare, el a urmărit cu atenție nemulțumirea în creștere a ofițerilor spanioli. Sosit în secret în Maroc, în iulie 1936, s-a pus în fruntea mișcării naționaliste, alături de generalii Sanjurgo și Mola, reușind, în 19 iulie, să expedieze în Spania unitățile marocane și Legiunea străină. Tînăra Republică Spaniolă trebuia să facă față rebeliunii militaro-naționaliste. Începea războiul civil, ce va dura pînă în 1939.

[2] Generalissim în septembrie 1936 și, totodată, șef al guvernului național, Franco a condus personal toate operațiile războiului civil și și-a asigurat sprijinul Germaniei hitleriste și al Italiei fasciste. În aprilie 1937 el și-a asumat titlul de „caudillo", la 30 ianuarie 1938 devenind șef al statului și guvernului.

[3] După înfrîngerea republicanilor, Franco s-a instalat la Madrid, în octombrie 1939, și a început reconstrucția Spaniei pe bazele unui stat catolic și autoritar. Falanga, partidul său fascist, a devenit singura forță politică autorizată. În ciuda legăturilor strînse pe care le contractase în timpul războiului civil cu statele totalitare fasciste (în aprilie 1939 Spania aderase la Pactul antikomintern) și a dorinței sale de a profita de primele victorii germane, Franco; printr-un joc politic abil, a reușit să mențină Spania în afara războiului, rezistînd presiunilor exercitate de Hitler în celebra întrevedere de la Hendaya, din 23 octombrie 1940.

dului falangist] de la mănăstirea El Escorial, la monumentul din Valle de los Caídos, în 1959, au avut loc tulburări de stradă. Ministrul armatei, Barroso, a fost lovit cu o piatră, dar un falangist l-a lămurit: „Nu e pentru tine, e pentru ăsta", arătîndu-l pe Luis Carrero Blanco [în 1939, consilier național; 1940, subsecretar la Președinție; 1951, ministru subsecretar al Președinției; 1967, vicepreședinte al guvernului; 1973, președinte al guvernului; asasinat în 1974].

La mijlocul anului 1942, a fost împușcat falangistul José Antonio Pérez Cabo, acuzat de escrocherii cu alimente. În realitate însă, el făcea parte dintr-o conspirație, condusă de colonelul Emilio Rodriguez de Tarduchy, în care s-a ajuns să se întrevadă posibilitatea de a-l omorî pe Franco. Ambasada germană n-a fost străină de unele dintre aceste încercări. Scufundarea unui barcaz în care se aflau membri ai gărzii lui Franco, în apropierea insulei San Simón, s-a atribuit, de asemenea, pe calea zvonurilor, unui atentat.

Doi adepți ai libertății totale, Herrero și Julio Rodriguez Fernández, „cubanezul" — care avea să moară cîțiva ani mai tîrziu într-un schimb de focuri la Barcelona — s-au mutat în 1946 la Madrid, pentru a organiza un atentat împotriva lui Franco, profitînd de venalitatea unui membru din escortă, dar pînă la urmă au lipsit banii pentru a-l plăti pe acesta.

Plenara C.N.T. [Confederația Națională a Oamenilor Muncii], care a avut loc în Franța în 1945, a hotărît moartea lui Franco și a ordonat formarea unor grupuri speciale pentru îndeplinirea acestei misiuni. În mai 1947 — dacă sînt adevărate afirmațiile diferitelor izvoare — au coincis mai multe comploturi, pentru a-l ucide pe Franco în timpul vizitei sale la Barcelona: un grup postat lîngă statuia lui Columb trebuia să arunce explozive, cînd el ar fi trecut prin Poarta Păcii, dar pînă la urmă n-a făcut-o, pentru a nu provoca victime între școlarii prezenți în acel loc și purtînd stegulețe. Doi membri ai Poliției Armate ar fi trebuit să încaseze 100 000 de pesete pentru a-l elimina pe Franco, dar unul dintre ei s-a îmbătat și a dat în vileag complotul, fapt pentru care au fost arestați și eliminați.

Alt grup a trecut frontiera venind din Franța, a avut un schimb de focuri cu poliția în trenul de Berga și apoi unul dintre fugari a fost arestat în Hotelul Ritz, îmbrăcat în costum de chelner cu puțin înainte de sosirea lui Franco. În sfîrșit, un atentat împotriva suitei lui Franco, care trebuia să fie produs pe șoseaua Manresa-Sallent, de către un grup de anarhiști, s-a suspendat din cauza dificultăților de ultim moment.

Ni se par prea multe atentate pentru una și aceeași călătorie și foarte puține datele concrete și demne de încredere.

La meciul Spania — U.R.S.S.

Laureano Cerrada, anarhist — asasinat în 1976 —, care a lucrat pentru rezistența franceză falsificînd documente și bani, a fost sufletul mai multor încercări de atentate împotriva dictatorului. Între ele — cel din 12 septembrie 1948, cînd o avionetă provenită din Franța a vrut să bombardeze ambarcațiunea de pe care învingătorul în războiul civil privea regatele, la San Sebastian. Trecerea mai multor aparate de vînătoare a împiedicat ca avioneta să se apropie de obiectiv.

În mai 1949, Franco a vizitat din nou Barcelona; de această dată au explodat bombe în Catedrală și în Piața Cataloniei, înregistrîndu-se un mort și mai mulți răniți. Dar acestea nu erau decît simple proteste, nu

În p. 65: *Franco, la a cărui viață s-a atentat - se spune - de patruzeci de ori*

Bătrînul dictator, alături de tînărul rege Juan Carlos

adevărate atentate împotriva lui. În iunie, Franco trebuia să inaugureze linia de cale ferată între Lérida și Pobla de Segur. Un grup adept al libertății depline a trecut Pirineii, cu dorința de a ataca trenul oficial, dar a fost interceptat de garda civilă, care a făcut doi morți, un rănit și un prizonier. Numai doi supraviețuitori au reușit să treacă din nou frontiera.

Un grup de anarhiști, cunoscut ca „aragonezii", în frunte cu Wenceslao Jiménez, s-a mutat la Madrid în 1949, pentru a intra în contact cu un vechi membru al Diviziei albastre[1] care, în schimbul banilor, avea să-i ducă pînă în locul de unde ar fi putut să tragă asupra dictatorului, dar fostul membru al Diviziei albastre nu s-a prezentat la întîlnirea definitivă. Doi dintre membrii grupului au murit într-un schimb de focuri în anul următor, iar ceilalți doi au fost împușcați.

O grupă l-a împiedicat pe Franco să asiste la funeraliile lui José Antonio Primo de Rivera, la 20 noiembrie 1959; l-a înlocuit Luis Carrero Blanco, întîmpinat cu strigăte de „Carrero, du-te acasă". În anul următor, în Valle de los Caídos, cînd prezida șeful statului, stingîndu-se luminile, s-a auzit un strigăt: „Franco, ești un trădător". Autorul, un învățător falangist, a fost condamnat la 12 ani închisoare. O fotografie din anii '50 în Tarragona, ne arată o femeie luptîndu-se cu un gardian, dorind să se apropie de Franco pentru a-i înmîna o scrisoare în care cerea clemență pentru soțul ei.

La 24 decembrie 1961, explozia unei puști de vînătoare l-a rănit pe Franco la o mînă, dînd naștere mai multor zvonuri. Au existat persoane care au ajuns chiar să dea asigurări că Franco murise de mulți ani, fiind înlocuit de o sosie.

În 1962, pe coasta Aldapeta, pe drumul spre palatul Ayete, popasul lui Franco spre San Sebastian, unde își petrecea vacanța de vară, a explodat o încărcătură explozivă. Autorii nu se cunosc.

Și mai puțin clară este executarea anarhiștilor Francisco Granados și Joaquin Delgado, în ziua de sîmbătă 17 august 1963. Ei fuseseră judecați în marțea anterioară, pe data de 13. Au fost acuzați pentru explozia unei bombe în clădirea Direcției Generale a Securității, care a cauzat mai mulți răniți, dar în exil s-a declarat că ei se duseseră la Madrid pentru a pregăti un atentat împotriva lui Franco.

Fernando Caballero Blanco, după cum a declarat personal în 1977, a pus un mecanism artizanal, în tribuna stadionului Bernabeu din Madrid, unde Franco avea să prezideze meciul Spania — U.R.S.S., din anul 1964; dar a fost descoperit, petrecînd apoi mulți ani în închisoare. Cam prin aceeași epocă, anarhistul englez Stuart Christi a fost condamnat la 20 ani, pentru că i se găsiseră explozive cu care dorea să atenteze împotriva lui Franco. Trei ani mai tîrziu, el a fost grațiat.

La 16 septembrie 1970, un om învăluit în flăcări a rănit un membru al escortei, căzînd peste el, foarte aproape de Franco, pe velodromul Anceta. A fost un protest spactaculos, care a reușit să treacă peste bariera cenzurii. Rănitul, condamnat la 17 ani pentru propagandă ilegală, s-a prăbușit strigînd lozinci naționaliste. Era un supraviețuitor din Guernica și a decedat în anul 1991.

După moartea lui Carrero, la finele anului 1973, a existat o încercare de lansare a unui avion foarte mic, încărcat cu explozive, deasupra reședinței lui Franco. Aparatul de aeromodelism n-a fost însă ghidat în mod adecvat pînă la obiectiv de către tehnicianul său canadian. O altă încercare, pusă în sarcina unui grup de exilați, a fost abandonată. Motivul, cum au afirmat cîțiva conducători din opoziție: „Cu aripile tăiate de moartea lui Carrero Blanco și bolnav cum era, n-avea cum să reziste". Și așa a fost. Franco a decedat în 1975, în vîrstă de 83 ani. Neîmpliniți. ■

În românește de
Ana VĂDEANU

[1] În timpul războiului, simultan, Franco a trimis să lupte în Rusia Divizia albastră, alături de Wehrmacht, dînd asigurări de credință și anglo-americanilor, pentru a obține sprijinul lor economic. Cu toate acestea, după victoria aliată, Spania franchistă s-a aflat într-o situație extrem de grea. Franța a rupt relațiile diplomatice cu Spania, fără însă ca gestul ei să fie imitat. În 1947 țara a fost proclamată monarhie, iar Juan Carlos I urma să devină rege, Franco rămînînd însă, pînă la moartea sa, președinte al statului și prim-ministru.

ARITMOGRIF

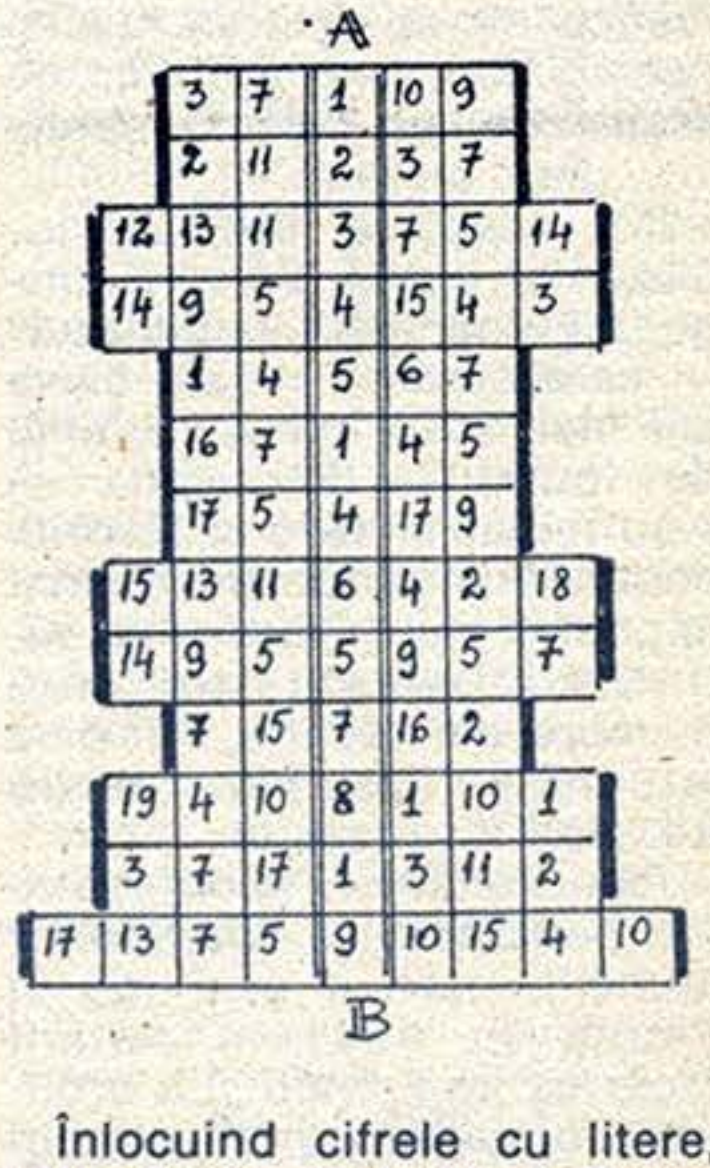

Înlocuind cifrele cu litere, veți afla pe verticala A-B numele unei științe auxiliare a istoriei care se ocupă cu studiul evoluției concepțiilor istorice și al operelor istorice, iar pe orizontale numele a 13 mari istorici ai lumii.

Gheorghe BRAȘOVEANU

JEAN MONNET

şi destinul contemporan al Europei (VII)

CRISTIAN POPIŞTEANU

O stradă „Jean Monnet" (fosta str. Grădina Bordei de pe malul lacului Herăstrău) şi un liceu „Jean Monnet" la Bucureşti, iată o realitate pe care nu o presupuneam la începutul serialului nostru. Ele semnifică, dincolo de evocarea unei personalităţi, dorinţa noastră, a românilor, de a semnaliza, în diferite maniere, instituţiilor europene care-l numără pe Jean Monnet între părinţii fondatori orientarea deschisă a României spre integrarea în comunităţile europene.

În lunile ce au trecut de cînd Magazin istoric **a început să evoce viaţa şi lucrarea lui Jean Monnet în favoarea Comunităţii Europene (iulie 1991), în cele 12 state membre ale Pieţei Comune, subiectul politic principal a fost Tratatul de la Maastricht, care duce mai departe Tratatul de la Roma din 1957, actul originar de asociere a primelor şase state comunitare. Dezbaterea despre Tratatul de la Maastricht a înglobat totalitatea problemelor economice, politice, culturale, sociale şi chiar militare ale întregului continent. Intrînd de la 1 ianuarie 1993 într-o nouă fază a cooperării lor, mai corect spus a integrării lor economice, financiare, politice, cei 12 sînt conştienţi nu numai de**

În imagine: semnarea Planului Schuman (supranumit al Comunităţii Cărbunelui şi Oţelului), în 1951 între Franţa, Germania, Belgia, Italia, Luxemburg, Olanda, crea o comunitate economică cu finalitate politică, avînd între coautori pe Jean Monnet. Planul Schuman a fost un precursor al Tratatului de la Roma din 1957, unind aceleaşi state în cadrul Pieţei Comune, ce numără în prezent 12 state (cei şase originari plus Marea Britanie, Spania, Grecia, Danemarca, Portugalia, Irlanda) cu care România are în prezent un acord de asociere.

Cele 12 state din CEE au semnat cu cele 7 state din Asociaţia europeană a liberului schimb (Austria, Norvegia, Elveţia, Suedia, Islanda, Finlanda, Liechtenstein) un acord de creare, din 1993, a Spaţiului Economic European. România are un acord de comerţ liber cu statele AELS.

problematica nouă ce se naşte în ţările lor şi între ele, dar şi de imensul handicap ce desparte vestul comunitar de centrul şi estul continentului, eliberat de dominaţia sovietică şi de dictatura comunistă, dar afundîndu-se în prelungitele prăbuşiri ale tranziţiei spre o economie liberă, de piaţă.

Presa occidentală a vorbit nu o dată în aceste luni despre „o nouă cortină de fier, neideologică, despărţind economic vestul de est". Un infinit de probleme asaltează zilnic relaţiile dintre Comunitatea Europeană şi partenerii ei din Centrul şi Răsăritul Europei, aflaţi pe diferite trepte ale negocierii asocierii cu Piaţa Comună, într-o perspectivă, ce apare tot mai depărtată, a intrării ca membre cu drepturi depline în C.E.E.

Istoria îşi spune şi aici cuvîntul.

Ratînd asocierea la Planul Marshall (Magazin istoric, nr. 11/1992), ţările din centrul şi estul continentului au fost conştient sacrificate de puterea dominatoare unei evoluţii grele dar fireşti; neparticipînd în nici un fel la avansul ramurilor de vîrf ale progresului tehnic — decît ca achizitoare de produse, licenţe şi tehnologii — statele din această regiune s-au îndepărtat din calea revoluţiei ştiinţifice şi tehnice, motorul dezvoltării economice impetuoase postbelice a Europei comunitare, a S.U.A. şi a Japoniei şi în general a ţărilor capitaliste industrializate. Fără a face o judecată prea severă, putem spune că acestea sînt cauze principale datorită cărora comunismul a condamnat la o relativă înapoiere istorică, sub raport ştiinţific, tehnologic şi economic ţările europene gravitînd în jurul modelului sovietic al economiei de comandă supercentralizate şi al totalitarismului politic, indiferent dacă era vorba de o economie reformată şi de o societate a monopartitismului blînd ca în Polonia sau Ungaria de după 1956 sau de state cu un totalitarism excesiv, despotic ca România. Faptul că în nici una dintre fostele ţări socialiste nu s-a creat un singur antibiotic original competitiv, că nu s-a creat un singur sistem electronic original competitiv, că nu s-a inventat un singur produs chimic de sinteză competitiv, inclusiv în domeniul agriculturii şi al zootehniei, este mai convingător şi mai acuzator în privinţa acestei relative înapoieri istorice, decît orice controverse pe tema „superiorităţii" realizărilor sociale.

Gravitatea şi acuitatea problemelor noii etape de după Maastricht a celor 12, ca şi a relaţiilor lor cu statele foste comuniste, inclusiv cu cele din ex-U.R.S.S. şi în general realităţile cursei C.E.E.—S.U.A.—Japonia, vor alimenta toate disponibilităţile inventivităţii experţilor politici şi economici, vor da pîinea de toate zilele mass-mediei şi vor constitui subiecte pasionante pentru istoricii de mîine.

Să ne întoarcem o clipă însă la ziua întîi a Comunităţii Economice Europene. Ea s-a născut mai întîi în creierul lui Jean Monnet. După reconstrucţia şi reorganizarea economiei franceze grav afectate de război şi de ocupaţie, Jean Monnet a intuit calea de urmat (libertăţile noastre viitoare, pacea şi prosperitatea datorează mult geniului său, spunea fostul premier conservator britanic Edward Heath). El a elaborat acea schiţă a planului său european, care-i dă dreptul la numele de „Părinte al Europei". După care, ca în toate celelalte împrejurări ale vieţii sale de la 16 ani, a trecut la acţiune.

Nu cauza, ci miza războiului

În fiecare an, dacă pot, merg şi fac plimbări în Alpi — ni se confesează în continuare Monnet, în volumul II al *Memoriilor* sale, apărut la Paris în 1976. De data asta, i-am dat întîlnire ghidului meu din Alpi în Elveţia, la Roseland. Am uitat deja cîţi kilometri am parcurs împreună vreme de două săptămîni, poposind pe unde am apucat, dar nu şi că gîndurile mele erau tot timpul la notele pe care mi le însemnam seara, înainte de culcare. Regăsesc acolo expresia neliniştii ce a opresat Europa cinci ani după război; un alt război se află înaintea noastră, dacă nu facem nimic. Germania nu va fi cauza, ci miza. Trebuie ca ea să înceteze a fi o mizã, să devină, dimpotrivă, o legătură. Numai Franţa poate lua acum o iniţiativă. Ce anume ar putea lega — înainte de a fi prea tîrziu — Franţa de Germania, cum să înrădăcinezi, încă de astăzi, un interes comun între cele două ţări, aceasta era întrebarea pe care mi-o puneam fără încetare. Cînd am revenit la Paris, în primele zile ale lui aprilie [1951], nu aveam răspunsul pregătit pe de-a-ntregul, dar aveam gata un expozeu complet al motivelor de a acţiona şi o orientare precisă deja, aşa încît pentru mine timpul incertitudinii trecuse. Nu-mi rămînea decît să aleg dispozitivul şi să caut ocazia.

„Guvernul francez propune..." trebuia ca el să cunoască această propunere şi să şi-o asume. Trebuia să caut omul care să aibă puterea şi curajul de a o exercita, pentru a provoca, prin surprindere, o schimbare atît de mare. Robert Schuman îmi părea cel mai potrivit şi, totuşi, în urma unei neînţelegeri, nu m-am adresat lui de la început. Am avut o lungă întrevedere cu Bernard Clappier, în acest sens. Faţă de el am vorbit în termeni generali despre ideile mele, care realmente l-au interesat. „Dl. Schuman, mi-a spus, este în căutarea unei iniţiative pe care ar putea să o prezinte la Londra pe 10 mai [1951]. De la reunirea Celor Trei de la New York, în septembrie trecut[1], simt că aceasta este

[1] Este vorba despre consfătuirea de la New York din 12-14 şi 18 septembrie 1950 a miniştrilor de externe ai S.U.A., Angliei şi Franţei care au exa-

marea sa preocupare. Eram prezent cînd Acheson a spus, cu asentimentul lui Bevin: «Sîntem pe deplin de acord să încredinţăm colegilor noştri francezi grija de a defini politica noastră comună faţă de Germania». Scadenţa fiind apropiată, nimeni nu putea să-l sfătuiască ce trebuia făcut". — „Ei bine, eu am cîteva idei, i-am spus..." Am înţeles că mă va rechema după ce va vorbi cu ministrul său. Dar un concurs de împrejurări nu i-a lăsat timpul necesar şi, la 28 aprilie, crezînd că nu mai era interesat, m-am hotărît să-i adresez proiectul lui Bidault, preşedintele Consiliului de Miniştri, de care depindeam în mod direct.

Or, chiar în aceeaşi zi, la cîteva clipe după ce făcusem să-i parvină plicul lui Falaize, directorul de cabinet al lui Bidault, Clappier a reluat legătura cu mine, scuzîndu-se pentru lunga sa tăcere. „Iată propunerea pe care i-am făcut-o chiar acum lui Bidault", i-am spus. Clappier a citit textul şi a recuperat repede timpul pierdut: „E formidabil. Îmi daţi voie să i-o arăt d-lui Schuman?" I-am dat o copie pe care a luat-o imediat la Gara de Est. Ministrul afacerilor externe lua trenul de seară spre Metz, unde îşi petrecea sfîrşiturile de săptămînă solitar, la proprietatea sa de la Sey-Chazelle. Clappier l-a ajuns la vagon: „Aţi putea citi această hîrtie a lui Monnet? Este importantă". Luni dimineaţă, el a revenit în acelaşi loc să-l întîmpine pe Schuman. Acela, imediat ce a coborît din tren, i-a spus: „Am citit proiectul, accept". Aceste cîteva cuvinte au fost de ajuns pentru a înnoda lucrurile: dintr-o singură mişcare, ideea trecuse în domeniul politic, ea devenise afacerea puterii şi a periculoasei ei responsabilităţi. Acesta este privilegiul oamenilor din guvern, de a decide în interesul general. Pentru că eu nu aveam acest privilegiu, trebuia să contribui la exercitarea lui printr-o persoană interpusă.

Schuman şi Clappier au intrat în cercul conjuraţilor, unde Bidault şi Falaize nu fuseseră primiţi, şi nu întîmplător: ei nu avuseseră timp să citească scrisoarea mea, în care ceream o întîlnire pentru a doua zi, cu scopul de a comenta propunerea anexă, „propunere de natură a aduce o transformare a situaţiei generale, care se agravează pe zi ce trece". Eu nu am avut întîlnirea şi totuşi s-a putut citi în *Le Monde*, dintr-o marţi, că fusesem primit de preşedintele Consiliului! Qui-pro-quo-ul nu se sfîrşise, căci miercuri, după Consiliul de Miniştri, unde Schuman a făcut aluzie în termeni voalaţi la o viitoare iniţiativă franceză, am fost convocat la Palatul Matignon de Bidault, care m-a primit cu o privire neagră de furie. Ţinea o copie a propunerii: „Schuman mi-a arătat această hîrtie, se pare că dv. aţi scris-o. Mi-ar fi plăcut să fiu primul înştiinţat". „Şi aţi fost, i-am răspuns, v-am scris-o vineri". A căutat scrisoarea; era pe biroul lui. O citise? În *Memoriile* sale afirmă că da şi îl cred. Fără îndoială, nu răspundea preocupărilor sale de moment, care erau de a crea un Înalt Consiliu Atlantic. În mîinile sale, altfel ar fi arătat Europa.

Cît despre mine, eu nu m-am întrebat în viaţa mea ce consecinţe ar fi putut avea o situaţie care nu s-a produs. Este exerciţiul cel mai steril posibil. Cert este că nu a existat un plan Bidault, ci un plan Schuman.

Clappier ne-a ajutat să punem la punct textul care, sîmbătă 6 mai, a luat forma definitivă, cu aceste noi fraze: „De mai bine de 20 ani, Franţa, campioană a Europei unite, a avut ca scop esenţial să servească pacea. Europa nu era făcută, am avut război". Era salutul către Briand, dar şi un adio retoricii. „Europa nu se va face nici bătînd din palme, nici dintr-o construcţie de ansamblu; ea se va face prin realizări concrete, creînd mai întîi o solidaritate reală". Era opţiunea fundamentală a unei metode de integrare totală a lucrurilor şi spiritelor. Această metodă părea lentă şi puţin spectaculoasă. Totuşi, ea funcţionează continuu de 20 ani şi nimeni nu a propus o alta, pentru a face să progreseze Comunitatea. „Acum, trebuie să ne oprim", am spus şi am scris: „Definitiv, sîmbătă, ora 15.00".

De atunci încolo, totul a trecut în domeniul tacticii. Cîteva clipe mai tîrziu, m-am dus în biroul lui Schuman cu René Mayer, ministrul de justiţie, care a devenit de îndată un partizan entuziast al propunerii, în care a regăsit ecoul întrevederilor noastre de la Alger privind necesitatea de reconstruire a Europei în pace. La cererea sa, am adăugat chiar această frază, care a trecut apoi ca o clauză de stil, dar căreia viitorul avea să-i confere o semnificaţie deplină: „Europa ar putea, cu mijloace sporite, să urmărească realizarea uneia dintre sarcinile sale esenţiale: dezvoltarea continentului african". La acel moment, eu i-am dus documentele lui Pleven, ministrul de Dincolo de Mări. Acolo trebuia să se oprească lista destinatarilor. Nouă persoane în total se aflau prinse în acest secret.

Complici involuntari

Cînd şi cum trebuia dezvăluit acest secret a fost hotărîrea de duminică. Pleven, acum la curent şi pe deplin cucerit, ne-a sfătuit asupra drumului de urmat. La sfîrşitul dimineţii, i-am întîlnit pe Schuman şi pe Clappier, care socotiseră necesar să-l convoace pe Alexandre Parodi, secretar general la Ministerul afacerilor externe. Prin persoana sa, Quai d'Orsay-ul era informat şi legat, în acelaşi timp, prin legea tăcerii. Noi eram foarte hotărîţi să conducem întreaga operaţie, în afara căilor diplomatice oficiale, şi să trecem de partea noastră ambasadorii. În mod special, contactul personal

---

minat problema includerii R.F.G. în sistemul alianţelor militare ale puterilor apusene.

pe care Schuman voia să-l ia cu Adenauer va fi încredințat unui membru al cabinetului său, care va merge în secret la Bonn, în chiar momentul deciziei. Rămînea de fixat acest moment. Nu mai aveam de ales, căci pentru un act de o asemenea importanță trebuia acordul guvernului, în totalitatea lui. Or, nu se putea aștepta miercurea, ziua normală a viitorului Consiliu de Miniștri, dar și data conferinței de la Londra, unde Schuman trebuia să vină cu un proiect pentru Germania. Pleven și Mayer aveau să facă în așa fel, încît Consiliul să se țină în mod excepțional marți dimineața. Pînă atunci secretul trebuia să fie total. Și a fost, cu o singură excepție.

Această excepție ne-a fost, în mod ciudat, impusă de circumstanțe. Dean Acheson prevăzuse să facă escală la Paris duminică, în drum spre Londra, pentru a sta de vorbă liniștit cu Schuman, pe care îl stima foarte mult. Nu era de conceput ca cei doi miniștri să fie lăsați să converseze în intimitate despre toate, în afară de ceea ce, într-un viitor apropiat, ar putea fi cel mai important lucru... Curtoazia și ospitalitatea ne-au obligat să-l plasăm pe Acheson într-o poziție discretă. Și nu am avut ce regreta. Povestea pe care ne-a relatat-o în *Memoriile* sale despre această duminică de 7 mai la Paris este „doldora" de viață și spirit, fapt semnificativ pentru personalitatea sa plină de farmec. El a recunoscut că nu a înțeles din primul moment bătaia, forța planului pe care Schuman l-a descris prin intermediul unui interpret. A bănuit a fi un fel de mare cartel al cărbunelui și oțelului, dorință nostalgică a industriașilor europeni și păcat de neiertat pentru americani, extrem de respectuoși față de dreptul concurenței și libertatea comerțului. În el, *lawyer*-ul și omul politic au înregistrat o mișcare de recul, și eu a trebuit să calmez aceste aprehensiuni.

Îl cunoșteam bine pe Acheson, care venea deseori în casa noastră din Washington și era un mare amator al bucătăriei franceze a Ameliei. În fiecare dimineață, putea fi văzut mergînd umăr la umăr cu Felix Frankfurter spre birou. Cu melonul lor, acești doi prieteni personificau Dreptul și Constituția Statelor Unite. Știam, de asemenea, că erau oameni cu spirit și cu suflete generoase. Acheson putea fi ușuratic și monden, dar inteligența lui, foarte vie, era atașată unei convingeri. S-a văzut rolul pe care l-a jucat în concepția planului Marshall și nu mă îndoiam că el ar fi sesizat importanța politică a proiectului nostru. În compania lui David Bruce, lucrul s-a făcut rapid. Am avut în ei doi complici, involuntari și, totodată, fermi susținători.

Dar această scurtă neînțelegere m-a făcut să reflectez și să reținc că se putea să mă înșel asupra naturii planului de așezare alături a cărbunelui și oțelului. I-am cerut, de îndată, lui Uri să pareze obiecția, ceea ce el a și făcut, într-o notă destinată a fi difuzată simultan cu propunerea: „Prin toate caracteristicile sale — a scris el — organizarea proiectată devine contrariul unui cartel, prin obiectivele sale, prin modul de acțiune, prin conducătorii săi". Demonstrația era convingătoare, dar era încă nevoie de multă vigilență și dispoziții juridice foarte precise — o lege anticartel adevărată, europeană — pentru a înlătura suspiciunea ce plana asupra chestiunii și chestiunea însăși.

Adenauer — luat prin surprindere

Luni a fost o zi de mare tensiune morală, aparent însă o zi ca toate celelalte la Quai d'Orsay și strada Martignac, unde ne-am continuat activitatea obișnuită. Seara, Clappier mi-a confirmat că magistratul din Lorrena, dl. Michlich, colaboratorul lui Robert Schuman, plecase la Bonn, fiind așteptat numai de Blankenhorn, care conducea cabinetul cancelarului. Cum a ajuns el la cancelarie marți dimineață, fără știrea tuturor serviciilor franceze și chiar a lui François-Poncet, numai el, acest om discret, prin natura lui, ar fi putut să povestească. Ceea ce știam eu în această privință am citit în *Memoriile* lui Adenauer. „Dimineața, a scris el, încă nu știam că ziua avea să aducă o știre de o importanță crucială în evoluția Europei. În vreme ce Cabinetul federal era în plină activitate, s-a anunțat că un trimis al ministrului francez al afacerilor externe are să-mi facă o comunicare urgentă. Avea asupra lui două scrisori ale lui Schuman și i-a precizat lui Blankenhorn că în același timp la Paris avea loc un Consiliu de Miniștri, care delibera asupra conținutului acestor scrisori. Blankenhorn a adus scrisorile în sala de Consiliu. Una, scrisă de mînă, era o comunicare personală a dl. Schuman... Ea îmi preciza faptul că scopul propunerii sale nu era economic, ci eminamente politic. În Franța, persista teama de a fi din nou atacată de Germania, cînd aceasta își va reveni. Era foarte posibil că asemenea idei să aibă trecere în Germania. Orice reînarmare s-ar fi tradus, mai întîi, printr-o creștere a producției de cărbune, de fier și de oțel. Dacă se crea o organizație care ar fi permis celor două țări participante să intuiască semnele unei asemenea evoluții, această nouă posibilitate ar fi adus în Franța o imensă apăsare asupra spiritelor. Am răspuns fără întîrziere lui Schuman că aș aproba din toată inima propunerea sa".

De fapt, Consiliul de Miniștri avea loc la Elysée și Clappier își amintește de lunga sa așteptare într-un birou vecin. Noi înșine eram conectați cu strada Matignon printr-un telefon interministerial. Trecuse de prînz și ordinea de zi fusese epuizată, fără ca Schuman să fi deschis gura. Nu a putut interveni fără a se fi asigurat că Adenauer își dăduse acordul total, acord de care nu se în-

doia, dar care trebuia formulat. Această lungă tăcere ne dăduse o stare de angoasă: totul avea să fie jucat în cîteva minute? Comunicarea lui Michlich i-a parvenit lui Clappier în momentul cînd Consiliul fusese ridicat şi toată lumea se risipise. Ceea ce spusese Schuman colegilor săi aparţinea unui secret de Consiliu, dar eu am crezut că fusese mai eliptic şi mai puţin audibil ca de obicei. Nimeni nu se îndoia de oportunitatea propunerii pe care o sprijineau puternic Pleven şi Mayer, chiar dacă cea mai mare parte a miniştrilor nu au aflat termenii exacţi decît în presa de a doua zi. Consiliul, odată încheiat, Clappier m-a chemat: „Victorie, se poate merge".

„Se poate merge", adică, conform planurilor noastre, se putea face public seara, de o manieră spectaculoasă, proiectul enunţat în mod discret dimineaţa. De îndată, ziariştii francezi şi străini au fost convocaţi pentru ora 18.00 în Salonul Orologiului de la Quai d'Orsay, amenajat în sala presei. În grabă, s-a uitat să fie anunţaţi fotografii şi radioul — încît Schuman a trebuit să consimtă, cîteva luni mai tîrziu, reconstituirea conferinţei pentru ca posteritatea să păstreze o imagine a ei. Răstimpul a fost ocupat cu primirea ambasadorilor ţărilor europene şi punerea lor la curent cu proiectul pe care guvernele lor urmau să le dea citire în faţa teleimprimatoarelor agenţiilor, înainte ca ei înşişi să poată să-şi redacteze depeşa. Apoi Schuman a intrat în Salonul Orologiului, unde aşteptau peste 200 ziarişti.

Întrevedere la Bonn

În acel moment, în Germania, Adenauer aştepta, la rîndul său, anunţarea ofertei franceze, pentru a da, în faţa ziariştilor reuniţi la Bonn, acceptul ţării sale: „Propunerea pe care ne-a făcut-o Franţa este o iniţiativă generoasă în ce ne priveşte. Ea constituie un progres hotărîtor în relaţiile franco-germane. Nu este făcută în formule generale, ci cu sugestii concrete, ce se bazează pe egalitatea în drepturi". Cu realismul său obişnuit, cancelarul a văzut avantajul imediat. „Producţia din Sarre fiind în comun, era eliminat un motiv al tensiunii între Franţa şi Germania". Totul avea să fie încheiat în cîteva ore, într-o zi mare, între cei doi care îndrăzniseră, singuri, să angajeze destinul ţărilor lor. Dar, din acest moment — aşa satisfăcut cum eram — ştiam că esenţialul rămînea de făcut şi nu aveam decît o singură urgenţă, şi anume ca nişte instituţii să consacre acest acord, fondat pe o îngemănare a unor bune intenţii. Nimic nu este posibil fără oameni, nimic nu este durabil fără instituţii.

Am plecat la Bonn, pentru a-l întîlni pe cancelarul german. Bernard Clappier m-a însoţit şi mi-a asigurat legătura cu Schuman. Clappier, cel devotat ideii noastre comune, credincios — în mod egal — şi unuia şi celuilalt. „Clappier este de aur", spunea Schuman, care îl observase îndelung pe acest tînăr funcţionar, ce era directorul său de cabinet la Finanţe. La capătul celor şase luni, el l-a invitat să ia prînzul într-un mic restaurant şi a făcut din el unul dintre rarii confidenţi ai gîndurilor sale. Am descoperit, la rîndul meu, aceeaşi probitate intelectuală, acelaşi dezinteres, în acest om discret şi eficace, care a devenit prietenul meu.

La Bonn, l-am întîlnit şi pe un alt prieten, John McCloy, dar, de această dată, ca interlocutor oficial într-o operaţie de negociere delicată, unde fermitatea viziunii sale politice şi diplomaţia sa ne puteau fi foarte utile. El era atunci înaltul comisar american şi preşedinte în exerciţiu al consiliului Înaltei Comisii Aliate, unde lucrau, împreună cu el, François-Poncet şi generalul englez Robertson. Acest consiliu dispunea încă de mari puteri de control, puteri ce priveau în special relaţiile externe ale noii Republici federale. Situaţia nu era oarecare: trebuia să-i cer lui McCloy autorizaţia de a începe convorbiri cu Adenauer şi aceste convorbiri presupuneau ca pe viitor raporturile să fie egale între Franţa şi Germania. Decizia Consiliului avea să fie deci mai mult decît o formalitate: acesta avea să fie ultimul act al tutelei sale diplomatice.

Afacerea nu a mers de la sine. A trebuit să conving printr-un lung expozeu. Fără îndoială, în ceea ce priveşte obiectivele, McCloy era deja cucerit de cauza noastră, dar el trebuia să ia în considerare rezerva pe care o manifesta colegul său englez: „Germania este sub control, cărbunele şi oţelul sînt puse sub sechestru. Se cuvine deci ca Înalta Comisie să fie reprezentată la negocieri". Aceasta era contrar însuşi spiritului propunerii franceze şi Armand Bérard *(Magazin istoric,* nr. 9-11/1987), adjunctul lui François-Poncet, absent în ziua aceea, a vorbit în sensul instrucţiunilor pe care i le adusese Clappier: „Din momentul cînd vom autoriza guvernul federal să negocieze, el va trebui să o facă în mod suveran". Pentru că discuţia s-a împotmolit, am intervenit: „Dacă se ia în considerare forţa angajamentelor care vor fi luate de Germania în termenii tratatului, este esenţial ca nimeni apoi să nu poată contesta că ei au fost subscrişi în mod liber". Se vedea că făceam din asta o problemă politică şi nu se insista. Am avut autorizarea să înc e p întrevederi cu Adenauer.

După-amiaza, am fost introdus în biroul său de la palatul Schaumburg. Clappier şi Bérard — cel din urmă venit cu titlu personal — m-au însoţit. Lîngă cancelar era Blankenhorn. Mi-l reprezentam deja pe Adenauer, cu ţinuta lui rigidă şi cu faţa impasibilă. Mi-am dat seama de îndată că, de fapt, nu îl cunoşteam. Cel care mă aştepta nu era un personaj sigur de el, ci un om curios de ce aveam să spun şi avînd grijă să afişeze o oarecare neîncredere. În mod evident, el

nu putea crede că noi îi propuneam într-adevăr egalitatea. Ani de negocieri la cote incandescente, de răniri ale orgoliului îi marcau încă atitudinea. Întrevederea noastră s-a prelungit o oră și jumătate, apoi l-am văzut treptat-treptat pe acest om în vîrstă cum se destinde și lasă să iradieze din el emoția, ce sălășluia în el ca o forță lăuntrică.

„Vrem să stabilim relațiile Franței și Germaniei pe o bază total nouă — i-am spus — și să dirijăm ceea ce le-a despărțit, în special industriile de război, către un profit comun, care va fi și profitul Europei. Europa își va regăsi atunci rolul eminent pe care l-a jucat în lume și pe care l-a pierdut din cauza acestor divizări. Unitatea sa nu va fi afectată prin diversitatea ei, dimpotrivă. Această diversitate, care este bogăția sa, va aduce beneficii civilizației, va influența asupra evoluției puterilor și chiar a Americii.

Propunerea franceză este deci, prin inspirația sa, esențialmente politică. Ea are chiar un aspect — ca să spun așa — moral. În esența ei, vizează un obiectiv foarte simplu, pe care guvernul nostru va căuta să-l realizeze, fără a se preocupa — într-o primă fază — de dificultățile tehnice".

La Quai d'Orsay, în Salonul Orologiului

Am insistat asupra acestui punct, căci mi se părea esențial a reveni la probleme de metodă, a ne pune de acord pe o anume concepție de muncă în comun. Vizita mea la Londra mă convinsese că propunerea franceză, atît de clară, atît de simplă în spiritul și forma ei, putea fi denaturată printr-o abordare prea scrupulos sau prea insidios tehnică. Vedeam un risc asemănător, deși din alte motive, cu germanii, cu industriașii lor sau cu diplomații lor. „Propunerea Schuman — am adăugat eu — a avut, în opinia noastră, un profund răsunet. Popoarele nu ar mai fi acceptat să fie decepționate în așteptarea lor. Trebuia ca — cel mai curînd posibil — să se treacă la acțiune. Negocierile ar fi trebuit să conducă la un tratat cu caracter general, instituind Înalta Autoritate. Apoi ar fi intervenit tehnicienii. Problemele concrete — știu asta din experiență — nu sînt niciodată insolubile, din momentul cînd sînt abordate din punctul de vedere al unei mari idei".

Adenauer m-a ascultat cu atenție și mi-a răspuns cu căldură: „Nu sînt, ba chiar nu sînt deloc, un tehnician, și nici pe de-a întregul un politician. Consider și eu, ca și dv., această întreprindere sub aspectul său cel mai elevat, ca aparținînd unei ordini de morală. Noi avem o responsabilitate morală față de popoarele noastre, și nu o responsabilitate tehnică, pe care trebuie să o folosim pentru a realiza o atît de vastă speranță. Primirea în Germania a fost entuziastă și nu ne-am agățat de detalii. Iată că sînt 25 de ani de cînd aștept această inițiativă. Guvernul meu și țara mea, în momentul cînd ne-am asociat, nu au avut nici un gînd ascuns, hegemonic. Începînd din 1933, istoria ne-a învățat că multe asemenea preocupări sînt fără rost. Germania știe că soarta ei este legată de soarta Europei occidentale".

Am vorbit și despre etapele viitoare. Cancelarul mi-a spus că se preocupă să găsească „un Monnet german", pentru că Clappier îi împărtășise hotărîrea guvernului francez de a-mi încredința mie negocierile tratatului. El a evocat mai multe nume de oameni de afaceri, care mie nu-mi spuneau nimic și care să aibă curajul necesar. Întrevederea s-a încheiat. Adenauer s-a ridicat și mi-a spus: „Domnule Monnet, eu consider realizarea propunerii franceze ca sarcina cea mai importantă ce mă așteaptă. Dacă reușesc să o duc la bun sfîrșit, consider că nu mi-am irosit viața". Mi-am luat concediu. Cum a scris despre mine în *Memoriile* sale, pot și eu să scriu despre el: „... Am rămas apoi legat de el, pentru totdeauna, prin prietenie".

Au urmat tratativele propriu-zise, care au condus la semnarea la 18 mai 1951, în același Salon al Orologiului de la Quai d'Orsay, a Tratatului de creare a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (CECA) și apoi procedura ratificării lui, nescutită de episoade palpitante. Luxemburgul a fost ales drept capitală a CECA, iar Jean Monnet primul președinte al Înaltei Autorități. Cu puțin timp înainte, Jean Monnet dezvăluia încă o dată în fața premierului francez René Pleven și a cancelarului german Konrad Adenauer nucleul planului său: Poziția noastră nu trebuie să fie un răspuns la exigențele americane și nici o atitudine de teamă față de Moscova, ci o poziție constructivă, care să poată fi luată oricare ar fi circumstanțele și fără referință la pozițiile americană sau rusă: de fapt, asta înseamnă crearea Europei.

Să nu fim determinați de opinia altora despre noi sau de ceea ce ar vrea ei să ne vadă că facem". Eu nu cred că asta ar fi o linie de egoism, dimpotrivă nu așteptăm nimic de la alții, pentru că ei vin către dv. cînd constată că voința vă este de neclintit. Și am pornit să dovedim asta prin Comunitatea Cărbunelui și Oțelului.

Cuvinte profetice. În prezent, acțiunea C.E.E. se vădește mai mult ca niciodată destinată să facă puterea Europei în marea competiție economică mondială.

Ne despărțim cu greu de Memoriile **lui Jean Monnet, nu înainte de a aminti spusele celebrului economist american Keynes, renumit pentru zgîrcenia aprecierilor sale și care a afirmat că „prin ideile sale Jean Monnet a scurtat durata războiului al doilea mondial cu un an", iar Henry Kissinger, fostul secretar de stat al S.U.A., el însuși istoric, scria: „Puțini oameni au jucat un asemenea rol în istoria lumii".** ■

DIN ISTORIA PIRATERIEI

ORIZONTAL: 1) Mare scriitor spaniol (1547–1616) capturat de pirați la 26 septembrie 1575, vîndut ca sclav unui grec din Alger, revîndut de către acesta viceregelui Hasan și răscumpărat după cinci ani de captivitate – Anton Pann. 2) Casă domnitoare în Europa, din care făcea parte și William al III-lea al Angliei, protector al vestitului pirat William Kidd, pe care l-a lichidat cînd acesta a început să lucreze pe cont propriu – Cunoscut erou al lui Homer, autor al unor acte piratерești în țara ciconilor, pe drumul de întoarcere spre Ithaca. 3) Luate din frică! – Denumirea vasului trimis să îi pedepsească pe pirați, comandat de căpitanul Booth, învingătorul corsarului Hagi Ali într-o luptă din largul capului Trafalgar, la 17 septembrie 1681. 4) Vechi oraș în Azerbaidjan – Avantaj – „Miroase" de departe primejdia. 5) Mediu pirateresc – Pierderea acestui organ în timpul luptelor era compensată de căpetenia piraților cu 100 de pesos. 6) Locuitori ai vechii Italii, dușmani declarați ai piraților, cărora le-au provocat mari pierderi cu prilejul expedițiilor punitive – Nereceptiv la bolile infecțioase. 7) Pană – Clorură de sodiu – În apele care udă coastele acestui continent au acționat pirați de temut, ca Yajiro, Koxinga sau femeia-pirat, doamna Chin. 8) Hohot de rîs – Metaloid cu luciu metalic – Nicolae Labiș. 9) Ca un vas incendiat de corsari – Confesiune religioasă. 10) Asociația Artiștilor Fotografi (siglă) – Veche colonie grecească în Italia – Localitate în Camerun. 11) La ieșirea din Istanbul! – A aprecia din ochi suma de răscumpărare a unui ostatec. 12) ...Fa, generalul chinez ucis de piratii lui Olanpae într-o expediție de pedepsire a acestora, în anul 1808 – Ana Duca – Mare om politic și scriitor roman, luat captiv de pirați în Marea Egee în anul 78 î.e.n. Răscumpărat după 38 de zile, acesta se întoarse asupra piraților cu armată și vase, îi luă prizonieri și-i execută.

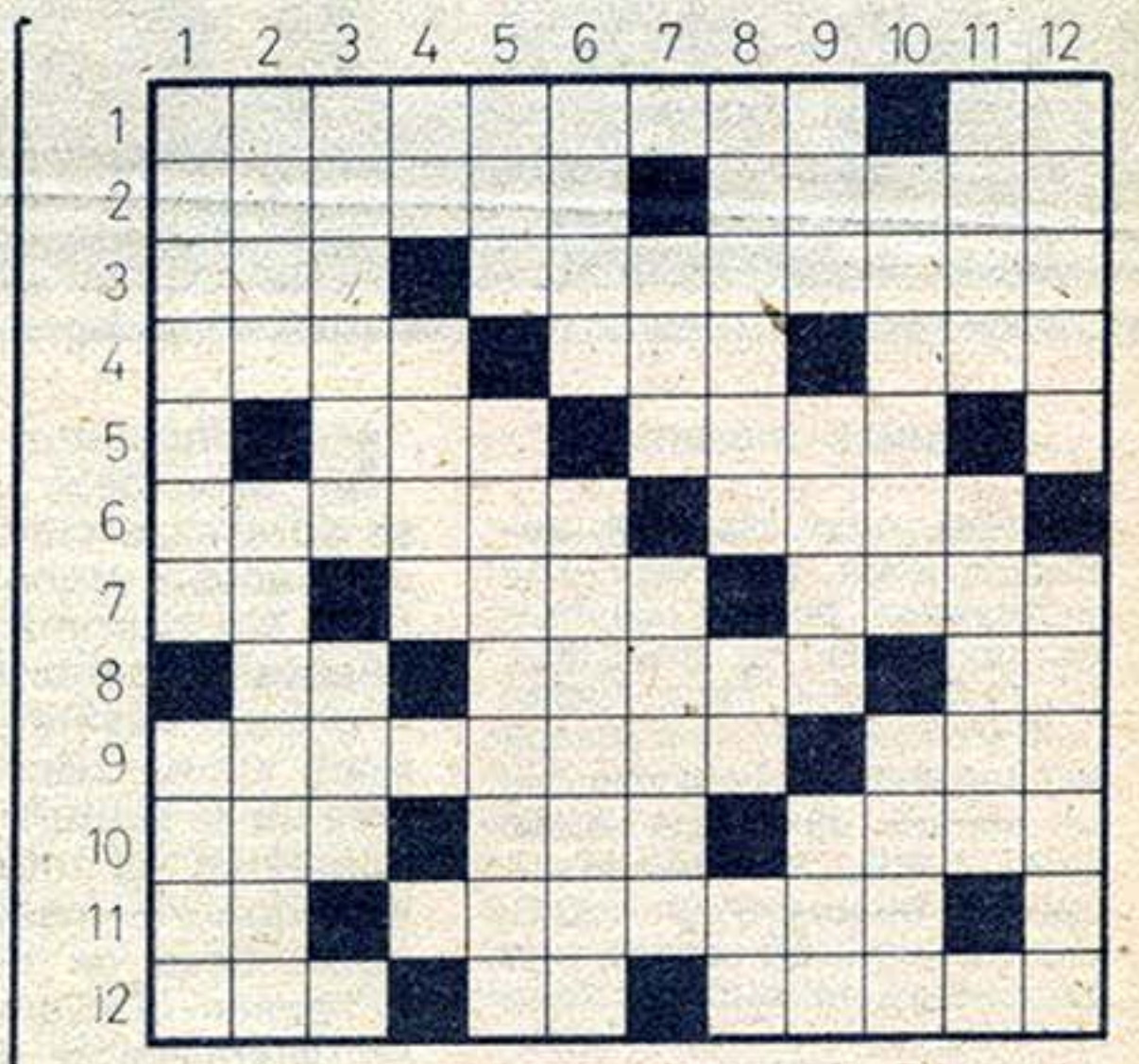

VERTICAL: 1) Nume dat piraților aflați în slujba unui stat, cu scopul de-a scoate din luptă vasele inamice în timp de război – Vincent de..., teolog capturat de corsarii nord-africani în anul 1605 și vîndut unui cumpărător care l-a pus să caute piatra filosofală, fapt care i-a ușurat prelatului anii captivității. 2) Numele vasului căpitanului Nathaniel Gordon, traficant de negri, capturat din ordinul președintelui Lincoln și spînzurat la 8 martie 1862 – Denumirea creștină dată prințului turc Uluj Ali, cunoscut prin luptele purtate împotriva cavalerilor din Malta și cuceritor al insulei Cipru, în august 1571. 3) Căpitanul-pirat poreclit Jack Stambă, care deși însurat în Cuba, s-a căsătorit în Carolina cu Anne Bonney, o fetișcană irlandeză devenită și ea pirat pe vasul soțului ei – Localitate în Arabia Saudită. 4) Vasile Neagu – Pirat pe uscat. 5) Aceea – Altă denumire a Asiei Mici, ale cărei coaste crestate ofereau ascunzișuri ideale pentru vasele piraților din Mediterana. 6) Teatru de luptă pentru pirați – Pirat stabilit cu toate averile sale în Noua Anglie, împotriva căruia a fost trimis în 1695 căpitanul William Kidd, devenit el însuși ulterior cel mai fioros pirat din regiune. 7) Scoase din beton! – Viceamiral al Devonului, care a tratat cu șingerosul pirat John Nutt și l-a convins pe acesta să se predea, făgăduindu-i iertarea în numele regelui Iacob, în anul 1623. 8) Păzitori de haremuri din rîndul cărora s-au recrutat mulți pirați de temut – Notă – Scula croitorului. 9) Sublocotenent – Limbă vorbită în Birmania – Ceasuri. 10) Pretor din Pergam care a refuzat rugămintea lui Cezar de a-i osîndi la moarte pe piratii capturați de acesta – Dulgherul-pirat din echipajul vasului „Panda", capturat în 1836 de căpitanul Trotter și pus în libertate în urma procesului de la Boston, ca nefiind teafăr la minte. 11) Oraș în India – Conducătorul grupului de vase spaniole care a jefuit portul englez Poole (1406), unde se stabilise cunoscutul corsar Harry Pay, ca represalii împotriva acțiunilor piratерești ale acestuia. 12) Unul dintre ultimii răufăcători albi ai Mărilor Sudului, care a înlesnit evadarea prietenului său, piratul Hayes, de pe insula Samoa – Stea din constelația Vulturului, socotită de unii corsari ca protectoare a lor.

Dicționar: SEKA, OUOA, HMAR, ASRA

Andrei CIURUNGA

Soluția careului *Antica: ARCADIUS – NIS – ROMULA – ALU – U – AMASEIA – URAR – DU – O – ARATOS – OLANE – ATHRYS – SUCIDAVA – I – A – SCUPI – LT – DI – S – RS – GU – OMIS – OEA – CARALES – FD – ARISTOTEL – IOSIA – ARSACE – AMASIS – PALAS*

IANUARIE 1943

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Presa din Capitală publică aproape zilnic noi liste cu donatori pentru construirea unui Palat al Invalizilor. La 10 ianuarie 1943, totalul subscripției insuma 282 782 232 lei. În aceeași zi se anunță că Regia Autonomă C.F.R., Primăria Municipiului București și U.G.R. sînt autorizate să cedeze, prin decret-lege, Ministerului Apărării Naționale un teren în suprafață de 57.061 m.p, situat pe cheiul Dîmboviței, între str. General Angelescu, fostele locuințe ale personalului Curții Regale, cazarma Malmaison și Uzinele Grozăvești. Terenul urmează să fie destinat construirii proiectatului Palat al Invalizilor. Toate clădirile și instalațiile aflate pe amintitul teren trebuiesc ridicate de proprietarii lor pînă cel mai tîrziu la 30 aprilie 1943.

● După recepția de Anul Nou oferită de mareșalul Pétain la Vichy, întreaga lume a aflat că, în afară de Germania nazistă și Italia fascistă, care ocupau părți din teritoriul francez, Franța mai întreținea relații diplomatice doar cu 18 state: Vaticanul, Spania, Portugalia, România, Bulgaria, Monaco, Finlanda, Elveția, Suedia, Ungaria, Argentina, Uruguay, Bolivia, Honduras, Japonia, Afganistan, Liberia și Irlanda.

● O ordonanță a Comandamentului Militar al Capitalei a adus noi precizări în legătură cu „camuflarea luminilor, lupta contra parașutiștilor și spionilor și a măsurilor ce

La începutul noului an 1943, an ce nu se vestește deloc ușor, prof. I. Simionescu, președintele Academiei Române, se adresează cititorilor ziarului *Timpul*, la 1 ianuarie: „Urările din anul acesta trebuie să fie mai din adîncul inimii făcute, de fiecare. Nu exprimăm numai o tradițională formalitate, repetată cu relativă sinceritate.

Urarea devine o rugăciune. Zbuciumul vremii cuprinde pe toată lumea, căci nimenea nu e la adăpost sigur de el. Oricît ai vrea să te scuturi, după o clipă de aparentă liniște, năvălește mai năpraznic. Și totuși, cumpătul nu trebuie să ni-l pierdem. A ne lăsa doborîți înseamnă negarea puterii de rezistență și de reacțiune, ceea ce nu e omenesc.

Tocmai în asemenea aspre împrejurări care te cuprind, trebuie să răsară voința de a le sta împotrivă prin ceea ce natura a plămădit în ființele toate, în cea omenească îndeosebi. Urarea din anii obișnuiți înseamnă doar dorinți, a căror îndeplinire e lăsată în seama neprevăzutului. Îndeplinirea rugăciunii care ține loc de urare în anul acesta atîrnă în mare parte de fiecare, cu tot rolul întîmplării, buturuga care poate răsturna carul mare“[1].

La rîndul său, în discursul rostit în Sala Tronului de la Palatul Regal, în fața șefilor misiunilor diplomatice din București, regele Mihai I, răspunzînd urărilor făcute de nunțiul apostolic Andrea Casulo, decanul corpului diplomatic, declară: „Ne-ați împărtășit, Excelență, speranța într-un an mai bun, într-un an care ne-ar aduce sfîrșitul acestui război fără precedent în istorie, care pustiește omenirea și amenință cu prăbușirea valorilor sale morale și materiale. Unesc urările mele celor exprimate de Excelența Voastră și țin să o asigur că niciodată o dorință n-a fost mai vie decît aceea ce am de a vedea din nou pacea și armonia revenind printre oameni“.

În ianuarie 1943, soarta bătăliei de la Stalingrad este decisă: înfrîngerea armatelor germane. Înaltul Comandament al Wehrmachtului și propaganda germană mai încearcă însă să escamoteze acest adevăr sub acoperirea unor comunicate liniștitoare. La 11 ianuarie, de pildă, Cartierul general al lui Hitler anunță: „Între Caucaz și Don, la Stalingrad și în regiunea Donului, continuă luptele grele. Sovieticii, care atacă cu înverșunare, au fost pretutindeni respinși“. Două zile mai tîrziu: „Nu se poate presupune că o armată care a înfruntat forțele întrunite ale mai

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat și noi această datare de epocă.

Celebrul campion de box Max Schmelling într-o postură inedită: săritură cu paraşuta

Vedere din capitala japoneză, Tokio, la începutul anului 1943

multor state europene, care a mers din victorie în victorie, să cedeze cînd a ajuns la apogeu, în faţa acţiunii unui inamic ce întrebuinţează în momentul de faţă toate mijloacele pentru propria lui salvare".

Pe măsură ce deznodămîntul se apropie, tonul optimist al propagandei este înlocuit treptat de comentarii tot mai reţinute ce invocă, mai ales, grelele condiţii în care se desfăşoară luptele: „Este în adevăr o mare şi aprigă bătălie care se desfăşoară acum pe poziţiile întărite din jurul vestitului oraş, la marginea îndepărtatei stepe ruseşti" sau: „Eforturile supraomeneşti care se depun de soldaţii care se bat acum la Stalingrad sînt îndulcite de înălţătoarea lor credinţă în victoria finală, iar greutăţile de tot felul pe care le îndură sînt suportate cu multă bărbăţie". Treptat însă, comunicatele încep să explice totul prin criptiva formulă vorbind despre „scurtarea metodică a frontului", dar şi surprinzătoare recunoaşteri de genul „formarea de noi spărturi făcute de importante efective inamice venind dinspre Vest".

În aceeaşi idee, un articol al lui Pamfil Şeicaru, apărut în *Curentul* din 28 ianuarie sub titlul *La Stalingrad continuă lupta*, dezvăluie opiniei publice româneşti — cu precauţiunile de limbaj impuse de cenzură — adevărata faţă a lucrurilor: „Urmărim pe hartă oscilaţiile frontului şi, în acelaşi timp, înregistrăm şi comentarii privitoare la luptele de la Stalingrad. În fiecare zi, tot mai înverşunate sînt atacurile ruseşti, în fiecare zi forţe proaspete şi din ce în ce mai numeroase încearcă să sfărîme această cetate de voinţă. Ceea ce se cere celor aflaţi la Stalingrad este să fie mereu prezenţi în toate punctele concentrice din care pornesc atacurile şi, în locul celor căzuţi, să-şi sporească energia pentru a nu lăsa slăbite rîndurile. Sînt probleme ce se opun acestor unităţi izolate: de aprovizionare pentru hrană, de aprovizionare cu muniţii. O raţionalizare a alimentelor astfel ca să nu se risipească nimic, o utilizare cît mai eficace a muniţiilor, o încordare peste puterile omeneşti a energiilor individuale. Cea mai mică slăbire a voinţei de luptă, cea mai neînsemnată clătinare a încrederii înseamnă sfîrşitul. Ostaşii sînt în luptă nu numai cu un inamic mult mai numeros, dar şi cu un ger cumplit. Atacă trupele siberiene, ajutate de gerul Siberiei..."

În aceste condiţii, la 10-12 ianuarie, la cartierul general al lui Hitler de la Rastenburg, mareşalul Antonescu, însoţit de Mihai Antonescu, generalul Ilie Şteflea şi alţi colaboratori, discută cu Führerul şi apropiaţii acestuia problema relaţiilor politice, militare şi economice dintre cele două ţări în contextul gravei înfrîngeri înregistrate pe frontul din răsărit.

În schimb, între 14-16 ianuarie, la Casablanca au loc convorbiri

Cronică măruntă

trebuiesc luate în timpul alarmelor aeriene". Iată cîteva dispoziţii mai relevante: „Camuflajul va fi făcut în aşa fel încît imobilul privit din afară să dea impresia că absolut toate luminile sînt stinse în interior; localurile publice şi magazinele vor asigura prin perdele negre groase, aşezate la uşile exterioare, camuflajul în aşa fel, încît la deschiderea uşilor să nu străbată afară lumina interioară; publicul poate folosi lămpi electrice de buzunar, însă numai dacă sînt camuflate. Camuflajul lor se va realiza fie prin vopsirea becului cu albastru, fie prin învelirea lui cu celofan albastru. Este interzis a se comenta în public, sub orice formă, chestiuni în legătură cu armata sau cu operaţiunile ei, situaţia politică internă sau externă sau a se colporta orice ştire adevărată sau neadevărată în legătură cu aceste chestiuni; publicaţiunile de orice fel, fie tipărite, fie multiplicate în orice alt mod, conferinţele adresate direct publicului sau difuzate la radio, spectacolele, împrăştierea de ştiri prin orice mod de difuzare, cărţile şi broşurile de orice natură, afişele, chiar pe foi volante, etc. sînt în mod obligatoriu supuse cenzurii militare; oricine cunoaşte că în localitate a apărut sau ó altă persoană găzduieşte un individ suspect este obligat să denunţe acest lucru autorităţii respective".

• Societatea anonimă de telefoane comunică celor interesaţi că, începînd cu data

IANUARIE 1943

Provizii pentru front

Cronică măruntă

de 5 ianuarie, va plăti acontul la dividentele pe anul 1942. Acestea vor fi de 60 lei net pentru acţiunile vechi şi de 30 lei pentru noile acţiuni.

● Ziarele **bucureştene anunţă că „in sfirşit" a fost prins şi arestat „faimosul tălet-or de rochii" care făcea ravagii în tramvaie şi sălile de cinema. El a fost surprins în tramvaiul 19, în flagrant delict în timp ce tăia haina de blană a unei doamne din Ploieşti.**

● Primăria **Municipiului Bucureşti reaminteşte cetăţenilor obligaţia de a curăţa trotuarele din faţa caselor lor. „Curăţirea trebuie făcută pînă cel mai tirziu la orele 5 dimineaţa", ghiaţa formată după ploi sau ninsori trebuie curăţată imediat, spre a preveni accidentele. În caz de ploi, cetăţenii Capitalei urmează să presare în faţa caselor rumeguş, sare sau cenuşă. Cei ce nu se vor conforma acestor dispoziţiuni vor suporta, pe lingă sancţiunile prevăzute în Ordonanţa nr. 14 a Primăriei şi plata eventualelor daune survenite de cei accidentaţi.**

● În intervalul **28 decembrie 1942-1 ianuarie 1943, în Bucureşti a continuat „cu aceeaşi vigoare" — cum se afirmă într-un comunicat reluat de toate ziarele — acţiunea de stirpire a vagabondajului, cerşetoriei şi prostituţiei. De astă dată „razile au pieptănat" străzile Mihai Vodă, Sf. Apostoli, Izvor, Schitu Măgureanu şi Calea Rahovei.**

● În editura Fundaţiei Oliviero Varzi **din Timişoara a**

între F. D. Roosevelt şi W. Churchill. Comunicatul oficial dat publicităţii cu acest prilej precizează că în cursul discuţiilor au fost analizate toate problemele referitoare la războiul în curs de desfăşurare. Ele s-au oprit, pe rînd, asupra fiecărui teatru de luptă şi au permis punerea la punct a mijloacelor de intensificare a operaţiilor militare pe mare, în aer şi pe uscat. Totodată, ei declară că ţările lor sînt hotărîte să lupte pînă la „capitularea necondiţionată" a adversarilor lor.

La începutul anului 1943, Bucureştii au „un milion de locuitori... şi aproape tot atîtea probleme care-şi aşteptau soluţionarea", se scrie în reportajul publicat de Const. Papaianopol în ziarul *Curentul* din 4 ianuarie. „În ultimii douăzeci de ani — remarcă cu regret autorul — municipalitatea Capitalei nu a cunoscut în materie de gospodărie edilitară decît un singur realizator, un singur nume, un singur om dinamic, d. Dem. Dobrescu. Precursorul unei noi epoci pentru gospodăria Capitalei, d-sa nu a putut fi nici imitat şi nici depăşit de predecesorii săi, care şi-au limitat activitatea la mărunte şi fructuoase aranjamente personale, de familie sau de club politic. Şi an de an Capitala a rămas cu zeci de probleme «în studiu», «în proiect», pentru «la anul viitor»".

Dacă aşa se prezentau lucrurile în privinţa trecutului ei edilitar, pentru viitorul apropiat autorul reportajului constată: „Avem nevoie de străzi şi bulevarde largi, de parcuri, de şcoli şi grădiniţe pentru copii, de asistenţă municipală reală, de un serviciu de aprovizionare bine utilat, de mijloace de comunicaţie rapide, ieftine şi comode, într-un cuvînt, avem nevoie de o Capitală modernă, unde praful, noroiul şi mizeria să fie amintiri dureroase ale trecutului îndepărtat. Este aşa de mult de lucrat în Capitală, încît numai enunţarea nevoilor sale necesită truda scrierii a sute de pagini cu mii de trimiteri".

Tot în ianuarie 1943, un vis pentru vremi liniştite îndepărtate în timp, părea să fie şi alcătuirea unui... dicţionar de neologisme al limbii române. Invitat de Mircea Djuvara să lucreze la un asemenea dicţionar, Timoleon Pisani îi răspunde în *Universul* din 9 ianuarie: „Să fac un dicţionar de neologisme? Mi-ar fi uşor să-l fac, dacă ar fi gata Dicţionarul Academiei. Pînă acum, de la 1907, n-au ieşit decît 9 litere: A, B, C, F, G, H, I, J, L şi la ele s-a lucrat treizeci şi cinci de ani încheiaţi. Mai rămîn de făcut încă cinsprezece litere. Să socotim pentru acestea cam tot atît şi ne apropiem de anul 2000. Mai înainte nu putem nădăjdui să avem dicţionarul pornit din îndemnul Regelui Carol I, dicţionar pe care înţeleptul rege îl voia cît mai repede gata în «patru, cinci, şase ani» şi «limitat spre a nu se înnămoli lucrarea într-o prea mare întin-

Aga Khan, conducătorul spiritual al musulmanilor din India, aşteaptă sfirşitul războiului în Elveţia

Lotte Koch protagonista filmului de propagandă german Atac la Baku

dere». Dacă voi mai trăi şi eu pe la anul 2000, mă apuc de lucru: fac negreşit Dicţionarul de neologisme pe care îl vrea d. Mircea Djuvara".

O amplă recenzie asupra magistralei monografii a lui Th. Capidan: *Macedoromânii*, publicată de economistul Victor Slăvescu, în *Revista Fundaţiilor Regale* (anul X, Nr. 1, ianuarie 1943), subliniază adevăruri ce nu şi-au pierdut nici pînă astăzi interesul lor istoric: „S-ar putea spune că negoţul a constituit ocupaţiunea de predilecţie a macedoromânilor şi ramura de activitate economică în care ei s-au pus într-o deosebită lumină. Nu a rămas un singur centru în Peninsula Balcanică în care macedoromânii să nu fi făcut comerţ în stil mare. Cercetările lui Kavitz în aceeaşi privinţă sînt revelatoare. Ei vindeau şi produsele lor şi produsele altora. Începeau ca negustori ambulanţi şi sfîrşeau cu aşezări stabile în anumite centre. Arhivele Veneţiei din veacul al XVII-lea şi al XVIII-lea ne dau primele informaţiuni în această privinţă, dar pînă acum nu s-a cercetat mai de aproape comerţul făcut de aromâni şi în alte ţări, căci ei au ajuns pînă în Italia, Franţa, Rusia, Polonia, Austria şi Ungaria, înaintînd chiar pînă în Africa.

Se poate afirma, pe temeiul cercetărilor care au studiat de aproape problema (dr. D.I. Popovici), că în unele ţări, ca Serbia, aromânii au jucat un rol hotărîtor în dezvoltarea comerţului intern, ajutînd la formarea unei clase mijlocii, din care a ieşit apoi elita conducătorilor de stat. Cu un veac în urmă, aromânii erau în Belgrad atît de numeroşi, încît în partea oraşului care cuprindea tîrgul, străzi întregi erau ocupate numai de ei.

Un rol la fel de important l-au jucat macedoromânii şi în comerţul din Bulgaria. Astfel, în Sofia ei se menţin şi astăzi în număr de cîteva sute de familii, alcătuind o mică colonie cu şcoală şi biserică românească.

Aceeaşi situaţiune o putem constata şi în ce priveşte ţara noastră şi este de regretat — spune, în continuare, autorul — că nu avem încă un studiu complet referitor la rolul jucat de aromâni în negoţul românesc de aici.

Macedoromânii au jucat un rol destul de accentuat şi în comerţul din Austria şi Ungaria, unde au ajuns prin cîteva personalităţi excepţionale, chiar la situaţiuni precumpănitoare. La Viena şi Budapesta ei au fondat case comerciale şi mari instituţiuni financiare care întreţineau legături strînse cu întreprinderile similare din Germania, Italia, Franţa, Polonia şi Rusia. Împreună cu negustorii greci, macedoromânii erau singurii mijlocitori ai schimbului de mărfuri între Orient şi ţările din Europa Centrală". ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

apărut lucrarea prof. Victor Stanciu, intitulată Aurul Daciei şi Imperiul român. **Autorul demonstrează mai întîi substratul economic al războaielor daco-romane, substrat ce includea, printre altele, aurul Daciei. După care, prof. Stanciu procedează la o analiză sistematică a resurselor miniere ale Daciei, oferind un mare număr de date ignorate sau lăsate pînă atunci pe al doilea plan în cercetările istorice.**

● Sub semnătura **monseniorului Andrea Casulo, nunţiul papal la Bucureşti, revista** Ecclesia, **organ al Vaticanului, publică un articol despre soarta prizonierilor sovietici din România. După cum arată ziarul** Timpul, **din 29 ianuarie 1943, care semnalează faptul, monseniorul Casulo constată pretutindeni „grija autorităţilor româneşti de a face prizonierilor o soartă cît mai bună şi a adresat cuvinte de laudă ofiţerilor românilor pentru felul cum tratează prizonierii".**

● La 28 ianuarie **1943 — aflăm din** Universul — **Tribunalul Ilfov, Secţia X-a (sabotaj) urmează să judece procesul de speculă ilicită intentat comerciantei Victoria Norvescu cu domiciliul în str. Costache Negruzzi 36. Procesul nu s-a putut judeca însă şi a fost aminat pentru 6 februarie acelaşi an. „Întrucît — constata procesul verbal al respectivului organ judecătoresc însărcinat cu îndeplinirea procedurii — domnul Costache Negruzzi este mobilizat".**

DOUĂ BĂTĂLII PENTRU TEXAS

FRANCISCO MORALES PADRON

Sub titlul Istoria unor relaţii dificile, **a apărut la Sevilla, la începutul anului 1987, un volum de studii semnat de istoricul spaniol Francisco Morales Padron, profesor şi decan al Facultăţii de filosofie şi litere din acest oraş, membru al mai multor academii şi autorul unor importante lucrări, dintre care amintim** Istoria descoperirii şi cuceririi Americii (Magazin istoric, **nr. 3,5/1979), apărută în traducere românească la Editura ştiinţifică şi enciclopedică, în anul 1979.**

Volumul amintit la început este consacrat examinării relaţiilor dintre America anglo-saxonă şi cea hispanică în secolul XIX. Într-adevăr, raporturile dintre tinerele state hispanice, care abia îşi cîştigaseră independenţa, şi puternicele State Unite ale Americii au fost extrem de dificile. Mai ales Mexicul a pierdut, pînă la jumătatea sec. XIX, însemnate teritorii. Primul dintre acestea a fost Texasul, care a intrat în cadrul S.U.A. în anul 1845, în vremea preşedintelui James Knox Polk (1845-1849). Dornic să obţină în plus California şi Noul Mexic, Polk a făcut apel mai întîi la mijloace paşnice. A oferit 25 milioane pesos pentru Noul Mexic şi alte 25 milioane pentru California. Dar guvernul mexican a respins oferta. Atunci preşedintele american a recurs la forţa armelor pentru a-şi atinge scopul. La începutul anului 1846 el i-a ordonat generalului Zachary Taylor să pătrundă cît mai adînc în teritoriul mexican. A izbucnit astfel un război care avea să dureze pînă în 1848 (Magazin istoric, **nr. 10/1977). Operaţiunile militare s-au desfăşurat în favoarea nord-americanilor, care au înfrînt armata mexicană la Resaca de Guerrero (aprilie 1846), Monterrey (septembrie 1846) şi Angostura (februarie 1847), în vreme ce flota americană a bombardat şi cucerit portul Veracruz. La această suită de înfrîngeri au contribuit şi permanentele certuri dintre conducătorii mexicani. Astfel, imediat după înfrîngerea de la Angostura, Congresul mexican, nemulţumit de măsurile luate de vicepreşedintele Gomez Farias, l-a chemat de pe front pe preşedintele Santa Anna care era şi comandantul armatei. Farias confiscase bunurile Bisericii, pentru a finanţa lupta împotriva Statelor Unite. Sub presiunea forţelor reacţionare, Santa Anna l-a demis pe vicepreşedinte şi a abrogat măsurile luate de el.**

Conflictele dintre şefii liberali şi cei conservatori au continuat pînă la sfîrşitul războiului, în detrimentul soldaţilor de pe front, lipsiţi de arme, praf de puşcă, mîncare şi îmbrăcăminte. Santa Anna a părăsit preşedinţia în luna noiembrie 1847, plecînd în străinătate, şi în locul lui a fost numit Pedro Maria Anaya. Mandatul lui a durat doar două luni, pentru că în ianuarie 1848 a fost instalat un nou preşedinte, Manuel de la Pena y Pena. El a semnat tratatul de la Guadalupe (februarie 1848), prin care Mexicul ceda definitiv Texasul, cu frontiera pe Rio Grande, Noul Mexic şi California de nord, primind în schimb 15 milioane dolari. În 1853, printr-un nou tratat, încheiat la Gadsden, S.U.A. primeau din partea preşedintelui Santa Anna zona Mesilla (Arizona).

Am ales din cartea profesorului spaniol un fragment referitor la evenimentele anului 1836, cînd Texasul şi-a proclamat independenţa, pe care îl prezentăm în continuare cu titlul şi subtitlurile noastre.

Ca în romanele lui Walter Scott

Cu mii de ani înainte de sosirea europenilor, indienii străbăteau, în urmărirea bizonilor, pădurile şi preeriile vastului teritoriu ce va fi cunoscut sub numele de Texas. Apoi, într-o bună zi a anului 1519, a debarcat în acele locuri primul spaniol, Alonso Alvarez de Pineda. El a fost urmat de alţi conaţionali, atraşi de relatările despre bogăţia locurilor şi despre oraşele de aur ale indienilor. Curînd, acestea s-au dovedit simple poveşti şi spaniolii au

O mînă de supraviețuitori se opun, la Alamo, trupelor mexicane conduse de generalul Santa Anna, la 6 martie 1836

pierdut interesul pentru zonă. Dar nu voiau nici să o cedeze rivalilor lor englezi sau francezi. Așa încît au instalat misionari și soldați în principalele puncte ale noului teritoriu al imperiului.

În urma transferării ținutului francez de la vest de Mississippi către Spania, prin tratatul de pace de la Paris (1763)[1], Franța era eliminată din competiție. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1776, S.U.A. și-au proclamat independența. Regele spaniol nu își imagina pe atunci că americanii vor reuși să străbată, în mai puțin de 100 ani, lunga cale ce ducea din Munții Appalachi pînă la Rio Grande.

Primii pionieri au pătruns în Texas după 1790. S-au răspîndit cu repeziciune, neîntîlnind practic nici un obstacol în calea lor. În 1812 deja, doi aventurieri, în fruntea unei armate recrutate din rîndul coloniștilor, au proclamat Texasul independent față de Spania. Tentativa lor a eșuat însă rapid.

A urmat revoluția mexicană și proclamarea independenței față de Spania (1821), *(Magazin istoric,* nr. 3/1984). Guvernul tînărului stat mexican a oferit mari suprafețe de pămînt și scutiri de taxe coloniștilor nord-americani care voiau să se așeze în Texas. Singura condiție pusă era ca ei să jure credință statului mexican. Primii sosiți erau oameni liniștiți, dornici să muncească și care respectau legea. Dar în deceniul al treilea al secolului trecut, aventurieri de tot felul au sosit în Texas, în căutarea norocului. Ignorau plata impozitelor, iar contrabanda constituia principala lor ocupație. Drept răspuns, guvernul mexican a promulgat, în aprilie 1830, o lege care oprea imigrarea nord-americanilor, interzicea sclavia și restrîngea comerțul cu S.U.A. Noua lege a sporit agitația printre texani, și așa nemulțumiți de faptul că guvernul refuza să le acorde autonomie.

Tulburările au început în iunie 1832. Atunci, unul dintre fruntașii coloniștilor, William Barret Travis, s-a gîndit să-i joace o festă comandantului garnizoanei din Anahuac, anunțîndu-l că s-ar fi apropiat de oraș o coloană de răzvrătiți, nemulțumiți de măsurile luate pentru oprirea contrabandei. După o noapte de veghe încordată, colonelul n-a apreciat deloc „gluma" și l-a zvîrlit pe Travis în închisoare. Abia atunci s-au răsculat coloniștii, hotărîți să își elibereze liderul. Sosind în oraș, l-au găsit legat la pămînt și cu țeava unei puști rezemată de tîmplă. Travis — cititor înfocat al romanelor lui Walter Scott — le-a cerut să atace, chiar de ar fi fost să o facă cu prețul vieții lui. Minți mai chibzuite dintre asediatori au decis altfel și răsculații s-au retras. Peste tot în Texas, coloniștii au început să se înarmeze, pregătindu-se de război.

[1] Tratatul punea capăt războiului de 7 ani în cadrul căruia se confruntaseră Franța, aliată cu Austria, Spania și Rusia, pe de o parte, și Prusia aliată cu Anglia, de cealaltă parte *(Magazin istoric,* nr. 5/1974).

„Veniţi şi luaţi-l!“

Schimbările petrecute în Mexic au dat însă un alt curs evenimentelor. Generalul Santa Anna l-a înlăturat pe preşedintele Anastasio Bustamente şi regimul său ostil S.U.A., adoptînd o serie de măsuri menite să aplaneze conflictul ce se profila în Texas. A fost abrogată clauza privind imigrările şi s-a mărit numărul delegaţilor texani în Adunarea legislativă. În scurtă vreme însă şi aceste măsuri s-au dovedit insuficiente. Coloniştii doreau o autonomie deplină, ceea ce nici măcar Santa Anna nu era dispus să le acorde. Pentru a întări controlul asupra provinciei rebele, guvernul mexican a trimis trupe în Texas.

Coloniştii au organizat rapid „comitete ale siguranţei publice“, pregătindu-se în vederea confruntării armate cu trupele guvernamentale. La sfîrşitul lunii septembrie a anului 1835, o unitate a armatei mexicane s-a îndreptat spre aşezarea Gonzales, pentru a confisca un tun aflat în posesia locuitorilor. Aceştia i-au aşteptat, arborînd o lozincă pe care scria: „Veniţi şi luaţi-l!“ A fost scînteia care a aprins butoiul cu pulbere. După un schimb de focuri sporadice, mexicanii s-au retras. Încurajaţi de acel prim succes, texanii au declanşat o ofensivă generală, silind trupele mexicane să se retragă, în decembrie 1835, din Texas.

Santa Anna a hotărît să răzbune această insultă şi, în ianuarie 1836, a trecut Rio Grande, în fruntea unei puternice armate.

În ziua de 2 martie, delegaţii coloniştilor, întruniţi într-o convenţie, au declarat independenţa Texasului, iar în următoarele 15 zile au redactat şi constituţia noului stat. Convenţia l-a desemnat pe Sam Houston comandant al armatei.

Între timp, prima parte a campaniei trupelor mexicane se încheiase cu zdrobirea rezistenţei texanilor în orăşelul Alamo. Iniţial, Houston ordonase colonelului Bowie să distrugă fortificaţiile fostei misiuni spaniole din Alamo şi să se retragă. Acesta însă nu s-a supus ordinului, considerînd că Alamo merita să fie apărat. În ajutorul său au sosit încă 30 colonişti comandaţi de Travis şi 20 voluntari sub conducerea colonelului David Crockett[1].

La 10 februarie 1836, garnizoana serba, printr-un mare chef, pe noii sosiţi cînd, puţin după miezul nopţii, a venit un cercetaş cu vestea că Santa Anna trecuse Rio Grande. A urmat o scurtă consfătuire între ofiţeri, după care toată lumea s-a reîntors la petrecere cu convingerea că primejdia se afla, deocamdată, suficient de departe.

S-au scurs încă două săptămîni, la fel de calme. Travis — care împărţea cu Bowie conducerea garnizoanei — era convins că, în ciuda unor rapoarte tot mai alarmante, inamicul nu îl ameninţa direct. Dar în dimineaţa zilei de 23 februarie s-a trezit cu trupele lui Santa Anna în faţa fortificaţiilor sale. Generalul îi cerea să se predea necondiţionat. Travis i-a răspuns cît de limpede a putut, expediindu-i o lovitură de tun. Au urmat lupte înverşunate. Bombardamentul continuu al bateriilor mexicane a năruit, treptat-treptat, fortificaţiile texanilor. Chiar şi David Crockett, de obicei plin de optimism, începuse să îşi piardă speranţa, mărturisind că preferă „să moară afară, în aer liber, decît îngropat sub ruine“.

Pe 5 martie, Travis şi-a adunat în piaţă oamenii care îi mai rămăseseră, a tras o linie în praful de pe jos şi i-a invitat să treacă dincolo de ea pe cei care doreau să reziste mai departe alături de el. Toţi au păşit dincolo. În aceeaşi noapte, după 11 zile de bombardament continuu, tunurile mexicane au tăcut pentru prima oară. Liniştea neobişnuită ce s-a aşternut i-a cufundat pe apărători într-un somn adînc. În schimb, în tabăra atacatorilor pregătirile pentru asaltul final s-au desfăşurat într-un ritm febril.

„Trece-l San Jacinto“

În dimineaţa zilei de 6 martie 1836, la ora patru, dispozitivul era instalat. Ordinul de atac întîrzia însă. După o oră, unul dintre soldaţi n-a mai rezistat presiunii şi s-a repezit înainte, strigînd „Viva Santa Anna!“ Abia atunci a sunat şi trompetul atacul.

Texanii s-au opus cu înverşunare. Primele coloane mexicane au fost decimate, dar alţi soldaţi au luat locul celor căzuţi. Santa Anna era furios. Totul mergea prost. A trimis în luptă şi pe cei 400 oameni din rezervă. Mexicanii, căţărîndu-se unul în spatele celuilalt pentru a escalada zidurile, întrucît scările de asalt lipseau, i-au copleşit prin numărul lor pe apărători. Izolaţi, în grupuri restrînse, texanii au mai opus rezistenţă o vreme. Spre ora 6 dimineaţa, garnizoana din Alamo era lichidată.

Houston aflînd vestea, a ordonat retragerea generală, care s-a transformat într-un adevărat exod, căci numeroşi colonişti şi-au părăsit locuinţele, urmîndu-i pe soldaţi. Santa Anna, grăbindu-se să pornească în urmărire, a comis o gravă greşeală; şi-a împărţit armata în două. Spionii lui Houston au interceptat pe unul din curierii generalului mexican şi aşa au aflat că Santa Anna avea în subordinea sa directă doar 1 000 oameni. Houston nu a mai întîrziat nici o secundă. I-a tăiat orice posibilitate de retragere generalului mexican.

---

[1] David Crockett (1786-1836) a fost o figură reprezentativă pentru spiritul întreprinzător al colonistului american din prima jumătate a sec. XIX.

Pe 21 aprilie, la ora 4 după-amiaza, texanii, atacatori acum, s-au pus în mișcare, îndreptîndu-se spre liniile mexicane, de care s-au apropiat neobservați, datorită terenului accidentat. Surpriza a fost aproape totală. Mulți soldați au murit cu ġamelele în mînă. Panica s-a răspîndit rapid. După 18 minute de la lansarea atacului, rezistența a luat sfîrșit. Au căzut în luptă 630 mexicani, între care și un general.

A doua zi, șase dintre oamenii lui Houston s-au reîntors în tabără, aducînd cu ei și un prizonier, îmbrăcat în haine sărăcăcioase de țăran. Abia atunci cînd prizonierii mexicani s-au ridicat în picioare și au strigat „El Presidente!" au aflat texanii că îl capturaseră pe președintele mexican Santa Anna.

După discuții îndelungate, Houston l-a convins pe acesta să semneze un document — în care erau evitate cu grijă cuvintele „retragere" sau „predare" — ce punea capăt ostilităților, menajîndu-se mîndria mexicanilor. Copii ale documentului, semnate de Santa Anna, au fost trimise tuturor generalilor mexicani. Atunci cînd a fost întrebat cum se numea locul unde se dăduse bătălia și de unde se expedia actul, Houston a spus: „Lynchburg, cred". „Nu, Sir — a protestat un texan — se numește San Jacinto". „Fie atunci — a replicat Houston — trece-l San Jacinto".

Astfel a fost cîștigată independența Texasului. În anul următor, 1837, acesta a cerut să fie primit în cadrul Statelor Unite ale Americii, dar opt dintre statele Uniunii au votat împotrivă. Abia în anul 1845, în vremea președintelui James Knox Polk, el a devenit stat al Uniunii. ■

Prezentare și versiune românească:
Esdra ALHASID

CONGRES DE ISTORIE EUROPEANĂ PE INSULA IBIZA

CRISTIAN POPIȘTEANU

Asociația istoricilor europeni și-a materializat inițiativa științifică în 1992 prin Congresul de la Ibiza (Baleare), ținut de la 21 la 26 octombrie. Gazdă mai mult decît primitoare, *Isola Bianca*, după un nume dat în antichitate, Ibiza, ne-a primit pe cei veniți din Italia, Franța, Polonia, Anglia, Germania, România[1] și bineînțeles Spania, cu o vreme de primăvară, cu un cer intens albastru, cu amurguri de netrecut și o trepidantă viață economică. Autoritățile locale, primarul și președintele Oficiului de turism ne-au acordat o ospitalitate absolut meridională și ne-au prezentat Ibiza nu numai cu splendorile naturii și cu cele ale unei istorii de peste trei ori milenară (cartaginezii sînt primii locuitori), ci și cu industria ei turistică, foarte dezvoltată (peste 100 de hoteluri), alimentară, energetică și de construcții. Totul pe 572 km. Ibiza este cea de a doua insulă ca mărime între cele cinci insule (Mallorca, Formentera, Menorca, Cabrera) ce formează arhipelagul Balearelor. Peste 40 000 de oameni adăpostesc în tot cursul anului între 1 800 000 - 2 000 000 de turiști. Pe ultramodernul aeroport al insulei am numărat 33 de decolări și aterizări zilnic, în afara curselor Charter care leagă Ibiza de - practic - toate marile metropole. Compania privată de aviație Aviaco (în colaborare cu Iberia) deservește exemplar coridorul aerian cu Spania metropolitană.

Onorurile rezervate de domnul primar A. Ribas și responsabilul turismului, domnul R. Ribas, istoricilor europeni nu au făcut decît să completeze un program științific foarte bogat, cu ședințe pînă la 21.30 în fiecare seară. Peste 40 de comunicări, plus un Forum Columbiano, o expoziție, lansarea volumului *Cristofor Columb și Balearele* de prof. C. Estobal, secretarul Congresului, emisiuni la T.V. Espagnol și relatări ample în ziarele locale au demonstrat interesul viu pentru subiectul „De la Mediterana la Atlantic - 500 de ani de la sosirea lui Cristofor Columb în America". Istorie economică, politică, diplomatică, navală, religioasă și multe referate de genealogie au fost de natură se ne țină extrem de atenți. Discuțiile ulterioare ședințelor erau nu mai puțin interesante. Semnalez un singur exemplu. Un ilustru profesor din Milano ne-a delectat într-o ședință cu o comunicare în care am aflat că în epoca Ducelui Benito Mussolini s-au scris studii și multe articole și cuvîntări în care Cristofor Columb era prezentat drept unul dintre precursorii fascismului (I prefasciști).

Dacă El Colon a fost personajul principal al tematicii Congresului, domnul profesor Eloy Benito Ruano, președintele Comitetului Național al istoricilor spanioli și președintele Asociației istoricilor europeni, a fost perfectul său organizator. Bun prieten al țării noastre și al istoricilor români, domnul profesor Ruano a reușit să omagieze prin acest Congres memoria prof. Armando Saita (Roma), primul președinte al Asociației Istoricilor Europeni. Profesorul Benito Ruano care cunoaște bine și apreciază revista noastră încă din 1980, de la cel de al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice de la București (vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1980), mi-a acordat un interviu pe care-l vom publica într-un număr viitor.

Conversațiile avute la Ibiza au identificat ca stare de spirit a istoricilor prezenți o mare dorință de a depăși cu adevărat canoanele ideologice și a scrie o istorie a Europei și a țărilor europene cu discernămînt și obiectivitate științifică. Avem întrunite cele mai bune condiții pentru a ne dedica analizelor și sintezelor istoriei, mi-au spus aproape toți.

Productivul Congres de la Ibiza a dovedit-o.

---

[1] Istoria românească a fost prezentată în referatele prof.dr. I.C. Drăgan (care a și condus ședința din după-amiaza de 24 octombrie 1992), dr. I. Bogdan, din Dachau, și semnatarul acestei cronici de călătorie.

HUSAYN BIN ALI — REFORMATORUL TUNISIEI

MOHAMED-HEDI CHERIF

În anul 1510, o flotă spaniolă cucerea pentru prima oară oraşul Tunis. Se declanşa astfel o dispută acerbă între Spania şi Imperiul otoman pentru acest important punct strategic din Mediterana (Magazin istoric, **nr.12/1986). Ea se va încheia abia în anul 1574, cînd marele kapudan (comandantul flotei otomane) Uluc Ali recucerea din mîinile spaniolilor oraşul amintit şi fortăreaţa La Goletta, care domina intrarea în port. De la acea dată, Tunisia era incorporată în Imperiul otoman ca provincie de tip** saliyâne, **asemenea Egiptului sau Algeriei. Întreţinerea administraţiei şi armatei otomane instalate aici se făcea din veniturile locale; se mai plătea în plus o dare fixă anuală către vistieria din Istanbul şi se asigurau produsele solicitate de cămara imperială. Acest regim de autonomie a cunoscut o permanentă evoluţie, marcată şi de modificările intervenite în organizarea politică a provinciei.**

Pentru o scurtă perioadă, între 1574 şi 1591, Tunisia a fost administrată de un Divan, în componenţa căruia intrau reprezentanţii aristocraţiei militare otomane. În fruntea lui figurau un paşă — care avea un rol decorativ — şi aga ienicerilor, adevăratul stăpîn. În urma unei revolte militare, la conducerea provinciei a fost instalat un dey, **personaj cu multiple atribuţii, a cărui autoritate se baza pe armată. Sistemul s-a menţinut pînă în anul 1673 cînd, în urma înfrîngerii suferite de ieniceri în faţa trupelor autohtone conduse de beyul Murad, acesta a preluat puterea şi a restrîns atribuţiile deyului, Tunisia fiind condusă practic de bey. Titlul de bey s-a transmis în cadrul familiei lui Murad pînă în anul 1705, cînd l-a preluat Husayn bin Ali, întemeind astfel o nouă dinastie ce a condus Tunisia pînă în 1911 (deci şi după anul 1881, cînd „tutela" otomană a fost înlocuită de „protectoratul" Franţei).**

Tatăl lui Husayn, Ali al-Turki, era originar din Candia, în Creta. Sosit la Tunis, el a intrat în corpul ienicerilor. Mama lui Husayn provenea dintr-un trib local. De la o vîrstă fragedă el a fost trimis la curtea din Bardo, unde a deţinut diverse dregătorii, ajungînd în 1701 să fie numit locţiitor (kahya) **al beyului pentru oraşul Tunis. După ce a preluat puterea, el a urmărit două obiective politice: consolidarea puterii personale şi modernizarea structurilor economice şi politice ale ţării.**

Prezentăm în continuare un pasaj referitor la acest din urmă aspect al politicii lui Husayn bin Ali, pe care l-am desprins din cartea lui Mohamed-Hedi Cherif — profesor la Facultatea de litere şi ştiinţe umaniste din Tunis — intitulată Pouvoir et société dans la Tunisie de Husayn bin Ali (1705-1740) **(Putere şi societate în Tunisia lui Husayn bin Ali (1705-1740). Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei revistei** Magazin istoric.

Curtea de la Bardo

Îndată după triumful său, Husayn bin Ali s-a instalat în fosta reşedinţă de la Bardo, pe care predecesorul său o părăsise în iunie 1702, pentru a se refugia la adăpostul garnizoanei otomane din Kasba. Palatul era apărat de ziduri înalte. Corpul de pază, grajdurile, diversele dependinţe erau dispuse la intrare şi împrejurul primei incinte. O a doua incintă cuprindea într-o latură moscheea şi în cealaltă intrarea palatului. Jur-împrejurul curţilor interioare se aflau sala audienţelor şi a tribunalului, sălile de ceremonie, pavate cu cărămizi smălţuite, împodobite cu plăci de faianţă şi acoperite de tapiserii, cît şi locuinţele celor mai însemnaţi dregători. Latura din spate a curţii cuprindea seraiul, grădinile interioare şi, chiar în capăt, un pavilion decorat cu mozaicuri, rezervat pentru odihna şi distracţiile beyului. Palatul mai adăpostea scribi, rîndaşi, vizitii şi o mulţime de alţi slujitori.

În jurul curţii gravitau indivizi veniţi din toate colţurile bazinului mediteranean. Mulţi din ei erau plătiţi cu aur pentru cunoştinţele lor tehnice sau pentru relaţiile pe care le aveau la curţile europene. Cel mai vestit era Yusuf Hodja, pe care beyul îl numea „fiul său" şi pe care l-a trimis la Londra şi la Paris pentru a rezolva o serie de afaceri delicate. Yusuf Hodja s-a achitat cu bine de misiunile încredinţate, reuşind să cîştige prietenia suveranului englez şi pe cea a ministrului francez Maurepas.

Anturajul apropiat al beyului era format mai ales din renegaţi creştini. Crescuţi şi formaţi în cadrul palatului, ei erau profund devotaţi stăpînului lor. Unii dintre ei puteau ajunge în cele mai înalte dregătorii, precum Hadji Sliman Kahya, care a fost numit mare vameş şi căpetenia gărzii ce păzea reşedinţa paşei. Căsătorindu-se cu fiica beyului, a devenit omul lui de încredere şi al doilea personaj politic din ţară.

În secolul XVIII, armata juca încă un rol deosebit în conducerea ţării şi reprezenta instrumentul principal prin care beyul îşi exercita autoritatea. Tot ei îi revenea sarcina de a colecta impozitele din mediul rural. Ienicerii, recrutaţi la tîrgurile de mercenari din Levant — mai ales la cel din Smirna — erau pricepuţi în mînuirea armelor de foc, care le asigurau o superioritate zdrobitoare asupra triburilor de beduini. Mehmed bin Yusuf nota în cronica sa cele afirmate de şeful tribului arab Hanaşa: „Puterea va aparţine întotdeauna aceluia care îi are de partea lui pe turci, iar cel care nu-i are de partea lui, chiar dacă ar comanda mii de berberi şi de arabi, nu va fi stăpînul ţării". Îndeosebi artileria, care stîrnea panică printre luptătorii din triburi şi caii lor, constituia un avantaj decisiv. Astfel, în 1728, „gloatele de arabi" — conduse de pretendentul Ali Başa — care asediau zidurile Kayruanului, au fost rapid împrăştiate doar cu cîteva lovituri de tun. Să amintim, în sfîrşit, existenţa unei marine „moderne" — după standardele de atunci — care impunea respect flotelor creştine şi împrumuta majoritatea metodelor şi tehnicilor sale din Europa.

Aceştia erau pilonii pe care şi-a clădit Husayn bin Ali puterea. Scurt timp după ce a devenit bey, el a iniţiat o serie de măsuri care vizau modernizarea vieţii economice a Tunisiei. Desigur, multe din ele i-au fost inspirate de realităţile de dincolo de Mediterana.

Consulii europeni, cu care beyul se întîlnea aproape zilnic, îl informau adesea despre evenimentele ce se petreceau în Europa. Astfel, în 1713, consulul Franţei îi explica, cu ajutorul unei hărţi, evoluţia conflictului dintre Suedia, Polonia şi Rusia. La rîndul lor, rivalii consulului francez se grăbeau să-i comunice lui Husayn bin Ali vestea adusă de gazetele din Italia despre ciuma care făcea ravagii la Toulon, determinîndu-l să interzică vaselor venite din acest oraş accesul în porturile tunisiene.

În 1712, cîţiva afacerişti din Marsilia intrau în legătură cu un personaj de la curte pentru a instala o rafinărie de ulei şi o fabrică de săpun la Susa. Acest proiect a eşuat însă în urma intrigilor vistiernicului lui Husayn. Consulul Franţei a reluat afacerea, convingîndu-l pe bey să încheie o înţelegere cu un anume Devoulx. Proiectul a eşuat însă pentru a doua oară, din vina ministrului francez al marinei, care se temea ca noile manufacturi să nu facă cumva concurenţă celor existente în Marsilia.

Noutăţi tehnice au pătruns şi prin intermediul supuşilor tunisieni, aflaţi în contact cu Europa. Un caz deosebit îl oferă acel captiv de război care a petrecut 25 ani în insula Malta, învăţînd meşteşugul turnării metalelor. La întoarcerea sa în ţară, şi-a pus cunoştinţele în slujba beyului care, graţie lui, a putut instala în 1712, la Tunis, o turnătorie de tunuri şi ghiulele. Evreii, aflaţi în legătură cu coreligionarii lor din Europa, erau intermediari activi în acest proces. Beyul profita din plin de competenţa lor în problemele financiare, proclamîndu-se protectorul lor. În fine, negustorii, aflaţi într-un permanent contact cu lumea europeană, contribuiau la introducerea tehnicilor străine. De exemplu, Hadji Muhammad Kahya, care era asociat cu evreii din Livorno în importul de pînză în Egipt, pretindea şi obţinea, la Marsilia, în 1711, o despăgubire pentru o încărcătură ce fusese capturată de un corsar francez de pe vasul englez care o transporta. Către 1725, 70-80 vase franceze asigurau, pe cheltuiala tunisienilor, legătura comercială între Tunis şi Levant. Ele constituiau — după cum declara consulul francez — „o veşnică sursă de litigii". Dar — adăugăm noi — erau şi un prilej de contacte şi o cale de pătrundere a noutăţilor tehnice.

Cît să poată trăi în restul anului

De unde își procura beyul banii necesari pentru a-și susține politica sa? Taxele percepute pe comerțul exterior, ba chiar intervenția directă în acest sector furnizau cea mai mare parte a monedei forte în argint. Impozitele percepute de la supuși, mai ales de la cei din provincie, constituiau desigur o sursă neîntreruptă de alimentare a vistieriei statului. Minimum două-trei sute de mii de piaștri erau strînși din provincii pentru vistieria centrală, după ce se scădeau cheltuielile locale și sumele vărsate direct la Palatul pașei, pentru plata ienicerilor. Adunate cu grijă, sumele respective erau preschimbate de zarafi în bani de argint.

Banii se găseau destul de greu în Tunisia. Dacă moneda mărunță din aramă *(fils)* sau din aliaj de aramă și argint *(nasri)* putea fi fabricată pe baza minereului extras în țară, banii de argint erau importați. De aceea Husayn bin Ali a luat măsuri pentru a controla circulația și fabricația lor. În 1714, din motive monetare și mai ales comerciale, Husayn bin Ali a hotărît să interzică circulația piaștrilor spanioli, care trebuiau să fie depuși la atelierele sale monetare și transformați în *nasri,* monede din aliaj conținînd mai mult de 60% aramă. Astfel el devenea stăpîn pe moneda sa. Mai mult decît atît, prin această reformă el înfăptuia o politică mercantilistă[1]: pelerinii, precum și negustorii tunisieni sau străini nu vor mai exporta piaștri, sărăcind piața (lucru care se întîmpla de obicei în vremea plecării „caravanei" maritime spre Levant), ci vor fi obligați să ia cu ei produse sau mărfuri din țară. Ca ultim obiectiv pe care îl urmărea prin această reformă, beyul dorea să pună capăt obiceiului de a aduna și de a îngropa monedele de valoare mare care erau piaștrii.

Este sigur că măsura luată de bey nu a avut un efect imediat și decisiv: pînă în 1719, actele emise de notariat menționează tranzacții efectuate în piaștri „buni" de argint. Dar în decursul vremii, reforma a dat roade și, încetul cu încetul, subdiviziunile locale ale piastrului — în principal moneda *nasri* — au căpătat întîietate față de moneda de import.

Să reamintim faptul că originalitatea statului modern în Tunisia, ca și în restul Magrebului, a constat în funcția sa de verigă de legătură — și în același timp ecran — între o lume mediteraneană care se afla în plină evoluție începînd cu secolul XVI și o societate „tradițională", din multe puncte de vedere.

Îndată după triumful său, Husayn bin Ali s-a străduit să determine reînceperea lucrului la cîmp, stînjenit de luptele interne de pînă atunci. A căutat de asemenea să asigure condiții favorabile restabilirii legăturilor interne, în primul rînd securitatea lor. Și, într-adevăr, la numai patru ani de la preluarea puterii, în 1709 un călător marocan, Mula Ahmed, nota: „este un loc sigur, unde nu trebuie să te temi de nimic, nici de furt, nici de acte de violență". Beyul a repus în funcțiune și a săpat noi puțuri de apă și cîteva poduri pe principalele artere de circulație. Localnicii au fost obligați să repare drumurile din regiunea lor.

Mai mult decît atît, el a organizat, sub protecția sa și a armatei, un tîrg imens chiar în inima zonei cerealiere, la Bu-Sdira. Tîrgul atrăgea, desigur, producătorii de cereale din împrejurimi, dar și negustorii și triburile venite din alte zone, cu ulei din Sahel, curmale din Djerid, produse rezultate din creșterea animalelor; veneau și meșteșugari, cum ar fi croitorii din Bedja care, după cum afirmă un autor contemporan, Bin Yusuf, erau solicitați zi și noapte în perioada tîrgului și adunau atîția bani cît să poată trăi tot restul anului.

Singurul negustor al statului

Statul a intervenit în viața economică a țării pentru propriul său beneficiu și a reușit astfel să-și îndeplinească perfect rolul de intermediar între interiorul țării, marcat de pecetea micii producții familiale, puțin comercializată, și marile piețe din țară și din străinătate. Pe de o parte, a organizat colecta din produsele rurale; pe de altă parte, a intervenit în mod direct în comerțul exterior, adică în exportul acestor produse.

Produsele cele mai solicitate erau desigur cerealele. Beyul a impus colectarea lor în magaziile sale, prin „achiziții" sistematice efectuate în toate regiunile cerealiere. De aici plîngerile și nemulțumirea negustorilor și consulilor europeni, preocupați de „libertatea comerțului", adică de posibilitatea de a cumpăra direct de la producător, la prețul pieței locale.

„Tunisul putea fi socotit altădată unul dintre orașele maritime din Mediterana unde afaceriștii europeni puteau dobîndi cele mai mari profituri — nota consulul Franței în 1714 — „însă de cînd a venit la putere Assen ben Ali Bei..., libertatea comerțului a dispărut, odată cu buna credință, și nu mai există decît un singur negustor în acest stat care este beyul; el este cel care cumpără totul de la supușii săi și nimeni afară de el nu mai poate vinde creștinilor". Cîteva luni mai tîrziu, pe cînd producția de ulei era în plin avînt, beyul punea pază pe drumurile către Tabarca (agenție comercială genoveză), Cap Negre (piață franceză) și Bizerte, pentru ca uleiurile să nu poată fi îmbarcate în aceste porturi. În vara anului 1716, beyul trimitea

---

[1] Curentul mercantilist — printre ai cărui adepți s-a numărat și vestitul ministru al lui Ludovic XIV, Colbert, afirma că prosperitatea unei țări depinde de cantitatea de aur pe care o deține. În acest scop, ea trebuia să exporte cît mai mult și să importe cît mai puțin, astfel încît cantitatea de aur intrată în țară să o depășească pe cea care ieșea pentru achiziționarea de produse de pe piețele externe.

spre Cap Negre o sută de spahii, pentru a interzice orice tranzacţie directă între producătorii din regiune şi compania franceză; totuşi, ceva mai tîrziu el va fi silit să dea satisfacţie, în parte, consulului şi exportatorilor francezi. Iar Saint-Gervais declara — ce-i drept, îndată după criza din 1728-1729 şi după înăsprirea sistemului: „Beyul a monopolizat în aşa măsură întregul comerţ, încît îl putem socoti drept singurul negustor al statului".

Sensul politicii beyului este clar: Husayn bin Ali urmărea să monopolizeze, sau cel puţin să controleze, sectoarele „moderne" ale vieţii unei ţări rămase în mare parte „tradiţională"; să conducă trupe de soldaţi bine antrenaţi în tehnica de luptă în grup şi în folosirea armelor de foc; să recurgă la scriere şi contabilizare, într-o ţară în care domina oralitatea; să adune supraproducţia ţării şi să o comercializeze pe pieţele mari; să atragă banii lichizi de valoare mare (mai ales piaştrii) şi să controleze circulaţia banului. Beyul dispunea astfel de mijloace puternice de acţiune şi dominaţie asupra societăţii. Iată secretul statului magrebit: un aparat militar, administrativ şi chiar economic în curs de modernizare suprapus unei societăţi tradiţionale.

Originalitatea statului husainit constă în faptul că el nu s-a mulţumit să „domine" o societate învinsă prin forţa armelor sau a unei tehnologii relativ „avansate", ci s-a străduit să folosească instituţiile locale tradiţionale, precum şi să atragă împrejurul său anumite grupuri ale societăţii. Astfel, a reuşit să se facă acceptat de această societate şi de fruntaşii ei. ■

Prezentare şi versiune românească
Ioana FEODOROV

PRIMA SOCIETATE ROMÂNEASCĂ DE AGRICULTURĂ

După Tratatul de la Adrianopole, din 2 septembrie 1829, relaţiile de schimb ale Ţării Româneşti cu piaţa mondială au crescut, astfel că preţul produselor agricole a sporit rapid, iar economia românească a dobîndit un caracter predominant comercial. Dornici de profituri, boierii au mărit considerabil, prin defrişări şi desţeleniri, suprafeţele cultivate, mai ales ale celor cu grîu, au extins cultura cartofului şi au introdus noi plante, ca sfecla de zahăr şi rapiţa. În agricultura Ţării Româneşti au pătruns pe o scară din ce în ce mai largă elemente capitaliste. S-a creat un curent favorabil dezvoltării agriculturii, sprijinit de Alexandru D. Ghica, domnul Ţării Româneşti (18 iulie 1834 - 14 octombrie 1842), care în 1833 audiase cursuri de economie agricolă la Viena.

Văzînd că „o mare parte a Europei apusene a făcut de curînd progrese surprinzătoare în diferite ramuri ale agriculturii" şi „ca rezultat al acestora au fost redate culturii terenuri sterpe, recoltele s-au dublat, provincii întregi au fost ferite de foamete prin diversitatea asolamentelor", Ion Cîmpineanu, Petrache Poenaru, Mihail D. Ghica, fratele domnului, colonelul Arnold Iacobson, dr. Zucker şi dr. Meyer, medicul Curţii domneşti, au semnat şi au înaintat spre aprobare o cerere pentru formarea unei societăţi de agricultură. Cei 6 semnatari se angajau să examineze, să aplice şi să răspîndească printre cultivatori îmbunătăţirile „care corespund cel mai mult solului din Ţara Românească".

Aşa cum menţionează documentele vremii, domnul Ţării Româneşti a aprobat la 3 noiembrie 1834 înfiinţarea „Societăţii de agricultură a Rumânii", socotind-o drept „foarte folositoare pentru înaintarea şi îmbunătăţirea lucrării pămîntului care într-acest prinţipat se află încă întru a ei începere".

După o susţinută campanie pentru dobîndirea de membri, a avut loc adunarea din 13 ianuarie 1835, cînd s-a constituit „Societatea de agricultură" care şi-a ales conducerea următoare: preşedinte — Mihail D. Ghica, vicepreşedinte — colonelul Arnold Iacobson, iar contele Scarlat Rosetti — secretar.

Buletinul Oficial, nr. 2, din 1835, anunţa opinia publică din ţară: „Rîvna ce insuflă pe mădularele acestei societăţi şi protecţia cea însemnătoare cu care M.S. a binevoit să cinstească şi să încurajeze un asemenea institut vrednic de toată lauda ne fac a nădăjdui cele mai folositoare rezultaturi pentru lucrarea pămîntului care este temeiul fericirii noroadelor".

La 26 martie 1835, conducerea societăţii a înaintat „Vorniciei din lăuntru" (Ministerul de interne) statutele spre a fi aprobate de domn. Noua societate a adus în ţară din Austria pentru prima oară unelte agricole cu care s-au făcut la 3 mai 1835, în prezenţa domnului şi a unui mare număr de ţărani, experienţe la Pantelimon, lîngă Bucureşti. Cu acelaşi prilej s-a întemeiat o şcoală de economie rurală şi forestieră teoretică şi practică, instalată în locul numit Ciotăria din Pantelimon.

În 1838, societatea a recomandat cultivatorilor, inclusiv ţăranilor, să nu mai păstreze grîul în gropi arse, ci să-şi construiască hambare, pentru a se înlătura mirosul de pămînt, care făcea ca grîul din Ţara Românească să fie mai puţin căutat pe piaţa mondială. Din iniţiativa Societăţii s-a construit în 1840, pentru prima oară în ţară, o maşină de treierat, la Şcoala de meserii a dr. Zucker din Bucureşti. În acelaşi an, a fost adus grîu de sămînţă din Moldova şi Turcia, iar în 1845 a fost adusă sămînţă de grîu din Franţa şi sămînţă de porumb din Bosnia.

Perfecţionarea uneltelor agricole, importul unor maşini care foloseau forţa animală sau hidraulică, introducerea asolamentelor şi a semînţelor selecţionate, organizarea unor cursuri de agronomie, însoţite de experienţe practice şi alte activităţi ale societăţii, au influenţat pozitiv dezvoltarea agriculturii româneşti în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Prof. dr. Dumitru P. IONESCU

1584-1585:

UN PRINCIPE ROMÂN ÎN AFRICA DE NORD

Nu multă vreme după ce Tripolitania şi Tunisia au intrat în componenţa Imperiului otoman, domnii români au făcut cunoştinţă şi cu aceste zone (după ce, ca exilaţi, cunoscuseră Constantinopolul, insulele Mării Egee, Orientul Mijlociu şi Egiptul). În anul 1583, după ani de peregrinare pe la diferite curţi europene, Petru Cercel *(Magazin istoric,* nr. 1/1967 şi 4/1990) reuşea să capete domnia Ţării Româneşti. În acelaşi timp în care noul domnitor îşi făcea intrarea în ţară, vechiul voievod, Mihnea II, fiul lui Alexandru II Mircea, pornea în exil spre insula Rodos, însoţit de mama sa, Ecaterina Salvaresso.

Pentru Petru Cercel, Rodosul nu reprezenta însă un loc asigurător. În tinereţe, fusese el însuşi exilat pe această insulă (în timpul domniilor lui Mircea Ciobanul şi Petru cel Tînăr) şi, ca atare, ştia că de acolo se putea scăpa relativ uşor. De aceea, şi-a pus în acţiune toate relaţiile în capitala otomană, pentru a-şi vedea rivalul cît mai departe de Europa. Astfel, la începutul anului 1584, Mihnea II era îmbarcat pe o corabie cu destinaţia Tripoli, pe ţărmul Africii de Nord. O fericită întîmplare a făcut ca un număr de scrisori — opt — adresate de voievodul exilat către diverse notabilităţi ale Porţii: marele vizir, capudan-paşa (şeful amiralităţii), unor dragomani (traducători investiţi şi cu misiuni politice externe) ş.a. să se păstreze în arhivele veneţiene, unde au fost cercetate în 1926 şi publicate de către ilustrul bizantinolog Nicolae Bănescu.

Conţinutul lor este oarecum similar: rugăminţi şi promisiuni de daruri, pentru orice ajutor ce i-ar fi fost acordat, pentru a reveni în scaunul domnesc, sau măcar într-o regiune europeană. „Am primit firmanul surghiunirii mele şi am fost dus la Rodos, unde am stat cîteva

Mihnea II, copil, pe vremea cînd nu se gîndea că va ajunge pribeag pe meleaguri africane (miniatură dintr-un Tetraevanghelia *aflat între comorile mănăstirii Sucevița)*

zile, în sfîrşit, tot de un ceauş al Padişahului am fost ridicat din Rodos şi adus aci, în Tripoli de Africa, fără să mă ştiu vinovat cu vreun păcat, cu vreo greşeală. Nedreptatea făcută subsemnatului... nu s-a întîmplat nimănuia în lume... Acum, fericite stăpîne — îi scria el lui Sinan Paşa, fostul mare vizir — să aflaţi că am scris Marelui Vizir [Siavuş bei] o scrisoare, pe care i-am trimis-o prin omul nostru Nicola. Vouă v-am povestit starea noastră, de aceea, vă rog să aveţi bunăvoinţă şi să lucraţi pentru scăparea noastră. Dăm chiar şi mai mult decît a fost făgăduinţa noastră din scrisoare, dacă se va împlini dorinţa noastră ca să reluăm serviciul [de domnitor] şi anume vă mai dăm 20 000 galbeni. Şi iarăşi, dacă nu se va putea, vă rog să lucraţi ca să fim mutaţi, cel puţin, în Turcia europeană. Ce mai soartă şi a noastră! Niciun voievod al Valahiei n-a fost surghiunit tocmai la Tripoli de Africa".

„Vrem să fim şi noi cu locuinţa fixată în Turcia europeană, aşa cum au fost, slavă Domnului, atîţia voievozi ai Valahiei pînă acum" (Scrisoare către Siavuş-bei, marele vizir).

„Dacă se va da poruncă pentru scăparea de aci a subsemnatului şi dacă va trebui să vie goeleta, atunci cheltuielile pentru corabie să le cereţi de la unchiul meu, Petru voievod [Petru Şchiopul], domn al Moldovei, care se află la Constantinopol" (din scrisoarea către Uluci-Ali, capudan-paşa).

Voievodul român nu ne oferă, din păcate, amănunte despre locul surghiunului, oraşul Tripoli. Scrisorile sale ne arată însă că oricît de departe şi-ar fi exilat adversarii, aceştia găseau, totuşi, oameni de încredere care să le apere interesele. Cu sprijinul unchiului său, al mamei sale (rămasă în Rodos), al unor oameni de încredere, ca acel Nicola, în primăvara anului 1585 surghiunul lui Mihnea II la Tripoli lua sfîrşit. În martie 1585 era la Constantinopol, iar la 1 iunie pornea din nou spre Ţara Românească, pentru a-şi recăpăta tronul. Adversarul său, Petru Cercel, se vedea iarăşi nevoit să ia calea pribegiilor prin Europa. În 1589 se afla din nou la Constantinopol, făcînd intervenţii pentru redobîndirea scaunului voievodal. Dar rivalul său veghea. Împreună cu Sigismund Bathory, voievodul Transilvaniei (interesat şi el în înlăturarea pretendentului la scaunul Ţării Româneşti, deoarece îi confiscase averile la fuga lui Petru Cercel din 1585), Mihnea II a pus la cale uciderea lui Petru Cercel. Într-o noapte, oameni plătiţi de el au pătruns în temniţa unde Petru Cercel era deţinut, l-au ucis, iar trupul i l-au aruncat în apele Mării Marmara, într-un sac cusut.

Peste doi ani, în 1591, în pofida numeroaselor daruri şi promisiuni, Mihnea II era, iarăşi, mazilit din domnie. Pentru a scăpa de un nou exil (sau de o soartă asemănătoare celei a potrivnicului său) a trecut la islamism. În istoria noastră a rămas cu numele infamant de Mihnea Turcitul.

Gh. DAVID

ISTORIA ȘI ȘCOALA

Deschidem această ediție a întîlnirii lunare cu prietenii și cititorii noștri din școli, elevi și profesori, prin tradiționala urare de La mulți ani!

Acum, la început de An Nou, vă dorim multă sănătate, bucurii și succese.

Inaugurată în urmă cu trei luni (nr. 10/1992), rubrica noastră — după cum am mai precizat — vă stă la dispoziție, pentru a vă prezenta preocupările, activitatea cercurilor de istorie, spre a ne împărtăși opiniile privind manualele sau programa școlară, pentru a ne scrie despre difuzarea revistei în școala sau în localitatea voastră etc. etc.

Așteptăm, deci, în continuare vești pe adresa acestei rubrici.

ISTORIA ȘI ȘCOALA

ȘCOALĂ NORMALĂ LA 125 ANI

La 22 noiembrie 1992, Școala Normală „Carol I" din Cîmpulung-Muscel a împlinit 125 ani de la înființare.

Ea a funcționat, inițial, în București, ca Școală normală de învățători, între anii 1867 și 1896. La început a avut 70 elevi, numărul acestora sporind în anii următori. Într-un raport din 28 iunie 1869, directorul școlii arăta că elevii sînt adunați de prin cele mai îndepărtate părți ale țării. Cei înscriși la școală trebuiau să îndeplinească următoarele condiții: să fie fiu de țăran, „născut și crescut în comună rurală"; să nu fie mai mic de 16 ani sau mai mare de 18 ani; să fie absolvent a 4 clase primare „cu notă eminentă"; să aibă o sănătate deplină.

Printre primii profesori ai școlii s-au aflat Ion Ionescu de la Brad, Constantin Esarcu, Ion C. Massim, P.S. Aurelian.

În 1896, școala a fost mutată în orașul Cîmpulung, într-o clădire ridicată între 1892 și 1895, după planurile arhitectului Socolescu, lucrările de construcție fiind conduse de meșterul Giovani Batista Dreina.

Orașul muscelean fusese ales și în virtutea bogatei sale tradiții culturale. În fosta capitală a Țării Românești, a funcționat în 1669 prima școală atestată documentar din Țara Românească, destinată spre a fi de învățătură „locuitorilor țării".

Printre absolvenții Școlii Normale „Carol I" din Cîmpulung s-a aflat, în 1901, și Ion Mihalache, care a terminat studiile cu nota 10.

În imagine, clădirea școlii cîmpulungene.

Prof. Mărgărit D. NICULESCU

EROI AI REVOLUȚIEI

Dl. prof. de istorie *ION MORARU*, din *Alexandria*, este autorul lucrării *Eroi-martiri din Teleorman ai Revoluției române din decembrie 1989*, publicată sub egida Prefecturii județului Teleorman și a Inspectoratului pentru cultură, în cadrul colecției *Biblioteca Teleormanica*.

În paginile lucrării, sînt prezentați cei 21 eroi-martiri teleormăneni, răpuși în zilele revoluției la București, Craiova, Brașov și Sibiu.

Printre aceștia s-au aflat și studentul *Mihai Gîtlan*, din Roșiori de Vede, și sublocotenentul post-mortem *Ștefan Nițu*, din Alexandria, elev la Școala de ofițeri de artilerie „Ion Vodă" din Sibiu.

Felicitări, d-le profesor Moraru, pentru lucrarea alcătuită și vă dorim succes în realizarea cărții proiectate despre Revoluția română din decembrie 1989.

CORESPONDENȚĂ

Dorește să corespondeze cu tineri îndrăgostiți de istorie și d-ra *IRINA SOFIAN*, din *com. Comănești, jud. Suceava*, care ne scrie: *Iubesc foarte mult istoria țării noastre, dar și istoria lumii. Citesc cu mult interes și cu plăcere revista dvs. Regret că nu mai sînt elevă, dar ceea ce îmi doresc foarte mult este să urmez o facultate de istorie. Anul acesta nu am reușit, dar acest eșec nu m-a doborît, ci m-a făcut să înțeleg ce știu și ce trebuie să mai învăț.*

Revista dvs. mă ajută foarte mult și de aceea vă mulțumesc.

La rîndul nostru, vă dorim mult succes în pregătirea pentru noul concurs de admitere la o facultate de istorie.

MONUMENT SALVAT

Un gest patriotic, într-o comună gălățeană, printre ai cărui inițiatori s-a aflat un profesor de istorie. Iată-l relatat chiar de „autor":

Urmînd îndemnul dv. dar și o dorință mai veche a mea, vă scriu cîteva rînduri, atît despre prima anchetă inițiată de Magazin istoric, *cît și despre unele probleme mai generale ale revistei.*

În primul rînd nu pot să nu apreciez, în mod deosebit, inițiativa dv. de a organiza prima anchetă a revistei despre, să zicem, „priza" pe care o are la marele public.

În altă ordine de idei, nu cred că este cazul să vă mai spun cît de mult îmi folosește mie această revistă ca profesor, pentru că aș spune, cred, o banalitate.

Nu pot să închei aceste rînduri fără a vă vorbi despre un gest de o mare frumusețe morală și de o mare valoare patriotică. Sper să nu greșesc folosind cuvîntul „patriotic", pentru că mai cred că nu s-a „erodat" chiar atît de mult sensul adevărat în cei aproape 50 de ani de dictatură comunistă.

În satul Cuza-Vodă (nume cu rezonanță istorică), se află un monument închinat eroilor satului căzuți în războiul pentru întregirea neamului. În anii dictaturii comuniste ajunsese într-un stadiu de degradare aproape totală, fiind pe cale de a se ruina. În perioada proletcultismului au fost distruse cu ciocanul cele trei plăci de marmură pe care erau trecute numele celor căzuți în război, iar stema României Întregite a fost și ea ciopîrțită, încît doar locul se mai cunoștea. Și, ca și cum asta n-ar fi fost destul, în ultimii ani, cei ai „epocii de aur", lîngă monument s-a ridicat un bufet, nerespectîndu-se însă nici măcar distanța prevăzută chiar și de legile comuniste pentru astfel de situații. Și, ca să fie tacîmul complet, s-a mai construit și un grup sanitar.

Un grup de veterani din sat a luat inițiativa renovării acestui monument și redării scopului pentru care a fost construit în anii de după întregirea Patriei. I-am ajutat cu multă bucurie și plăcere atunci cînd mi-au cerut sprijinul, mai ales că eu mă străduisem mult în așa-zișii „ani lumină" să opresc starea de degradare, dar fără a reuși mare lucru. Așa bătrîni cum sînt ei, unii se apropie de 80 de ani, au mers prin tot satul, bătînd din poartă în poartă, pentru a strînge banii necesari renovării. A trebuit să apelăm la această soluție pentru că la actualele organe ale statului n-am găsit mai multă înțelegere decît la cele vechi. Necazurile și greutățile au fost mari și multe, dar important este că am reușit, după aproape un an, să ducem lucrarea la bun sfîrșit. Am pus cele trei plăci cu numele eroilor din primul război, la care am adăugat și pe cei căzuți în al doilea război. Am reparat și monumentul propriu-zis, am turnat alei, l-am înconjurat cu un gărduț metalic, frumos lucrat.

În final, trebuie să vă spun că bucuria noastră nu este chiar deplină, atît timp cît în apropierea monumentului continuă să existe bufetul de care v-am spus mai la început. Noi nu demobilizăm însă și sperăm să rezolvăm și problema aceasta cu sprijinul noilor organe alese la 9 februarie. Închei prin a vă face cunoscute numele celor, în numele cărora v-am scris aceste rînduri: STANCIU MĂRGĂRIT, IONICĂ LUPU, COSTICĂ LUPU, ION ȚOIU, DUMITRU FILIMON, PANAIT ȘTEFU. Semnează mezinul Comitetului de inițiativă, prof. de istorie PAVEL VRABIE, com. Cuza-Vodă, jud. Galați.

ASOCIAȚIA SAGE

Prietenul nostru *ANDREI DORIAN SOFICARU* este elev la *Liceul industrial nr. 14* din *București* și este un pasionat de istorie, dar și de astronomie, astronautică etc. Iată ce ne scrie: *Eu fac parte din Asociația SAGE, care se ocupă cu studiul astronomiei, astronauticii, fenomenelor enigmatice și cu literatura S.F. Le-am arătat și prietenilor mei din asociație revista* Magazin istoric *și le-am propus să facem în așa fel încît să colaborăm cu Fundația Culturală Magazin Istoric. Asociația noastră a dobîndit statut juridic în luna mai 1992, are cca 50 de membri, dintre care foarte mulți sînt elevi de liceu.*

Cum cititorul nostru își exprimă dorința de a coresponda cu colegi iubitori de istorie din țară și din străinătate, îi publicăm adresa: *str. Compozitorilor, nr. 27, bl. C7, sc. 2, ap. 70, București, cod 77352.*

ORA ŞCOLII

GUVERNE ŞI GUVERNANŢI

Un titlu sub care materializăm numeroase propuneri sosite la redacţie din partea a zeci şi zeci de cititori de cele mai diverse profesii şi vîrste, dar cu toţii pasionaţi de istoria vieţii politice româneşti în epocile modernă şi contemporană. Interesul este firesc, astăzi cînd societatea românească se află în plin proces de edificare a statului de drept şi a instituţiilor sale. Şi cum orice creaţie în acest domeniu nu se poate face decît pe baza reînvierii a tot ceea ce a însemnat viabil în tradiţia propriei noastre existenţe, setea de cunoaştere este o stare mai mult decît firească, este o obligaţie. Dacă adăugăm şi faptul că timp de mai bine de patru decenii istoriografiei române i s-a refuzat cu obstinaţie abordarea subiectelor privitoare la viaţa politică, sau i s-a impus o abordare deformantă, urmărind limitarea vieţii politice la aceea a istoriei partidului comunist, interesul manifestat de publicul cititor faţă de acest subiect dă şi ei o măsură semnificativă a libertăţii de gîndire pe care cu toţii ne-am cîştigat-o odată cu dărîmarea regimului comunist.

Pentru început, ne-am propus, şi tot la sugestia cititorilor, să publicăm o listă a tuturor preşedinţilor Consiliilor de Miniştri (din 18 martie 1975, a prim-miniştrilor) ce s-au perindat la conducerea României, începînd cu formarea primului guvern al Principatelor Unite şi pînă în zilele noastre. În completarea acestei liste şi pentru detalierea ei, vom reveni în numerele viitoare cu scurte dar dense „voci" despre fiecare dintre personajele menţionate. Cum vor observa cititorii înşişi, au existat cazuri în care aceeaşi persoană a deţinut în mai multe rînduri înalta demnitate; alte situaţii speciale create în succesiunea guvernelor au fost explicate prin note de subsol.

Preşedinţi ai Consiliului de Miniştri şi prim-miniştri români (1862-1992)

Barbu Catargiu (1807-1862) : 22 ianuarie - 8 iunie 1862; **Apostol Arsachi**[1] (1789-1869): 8 - 23 iunie 1862.
Nicolae Kretzulescu (1812-1900) : 24 iunie 1862-11 octombrie 1863.
Mihail Kogălniceanu (1817-1891) : 11 octombrie 1863 - 26 ianuarie 1865.
Constantin Bosianu (1815-1882) : 26 ianuarie - 14 iunie 1865.
Nicolae Kretzulescu : 14 iunie 1865 - 11 februarie 1866.
Ion Ghica (1817-1897) : 11 februarie - 10 mai 1862[2].
Lascăr Catargiu (1823-1899) : 11 mai - 13 iulie 1866.
Ion Ghica : 15 iulie 1866 - 21 februarie 1867.
Constantin Kretzulescu (1809-1884) : 1 martie - 5 august 1867.
Ştefan Golescu (1809-1874) : 17 august 1867 - 29 aprilie 1868.
Nicolae Golescu (1810-1877) : 1 mai - 16 noiembrie 1868.
Dimitrie Ghica (1816-1897) : 16 noiembrie 1868 - 27 ianuarie 1870.
Alexandru G. Golescu (1819-1881) : 2 februarie - 18 aprilie 1870.
Manolache Costache Epureanu (1824-1880) : 20 aprilie - 14 decembrie 1870.
Ion Ghica : 18 decembrie 1870 - 11 martie 1871.
Lascăr Catargiu : 11 martie 1871 - 30 martie 1876.
Ioan Em. Florescu (1819-1893) : 4 - 26 aprilie 1876.
Manolache Costache Epureanu : 27 aprilie - 23 iulie 1876.
Ion C. Brătianu (1821-1891) : 24 iulie 1876 - 24 noiembrie 1878.
Ion C. Brătianu : 25 noiembrie 1878 - 10 iulie 1879.
Ion C. Brătianu : 11 iulie 1879 - 9 aprilie 1881.
Dumitru C. Brătianu (1817-1892) : 10 aprilie - 8 iunie 1881.
Ion C. Brătianu : 9 iunie 1881 - 20 martie 1888.
Theodor Rosetti (1837-1923) : 23 martie - 11 noiembrie 1888.
Theodor Rosetti : 12 noiembrie 1888 - 22 martie 1889.
Lăscăr Catargiu : 29 martie - 3 noiembrie 1889.
George Manu (1833-1911) : 5 noiembrie 1889 - 15 februarie 1891.
Ioan Em. Florescu : 21 februarie - 27 noiembrie 1891.
Lascăr Catargiu : 27 noiembrie 1891 - 3 octombrie 1895.
Dimitrie A. Sturdza (1833-1914) : 4 octombrie 1895 - 21 noiembrie 1896.

[1] După asasinarea lui B. Catargiu, la 8 iunie 1862 ad-interim la Preşedinţia Consiliului de Miniştri a fost desemnat Apostol Arsachi.

[2] Guvern provizoriu, numit de Locotenenţa Domnească.

Petre S. Aurelian (1833-1909)	: 21 noiembrie 1896 - 26 martie 1897.
Dimitrie A. Sturdza	: 31 martie 1897 - 30 martie 1899.
George Gr. Cantacuzino (1837-1913)	: 11 aprilie 1899 - 7 iulie 1900
Petre P. Carp (1837-1918)	: 7 iulie 1900 - 13 februarie 1901.
Dimitrie A. Sturdza	: 14 februarie 1901 - 20 decembrie 1904.
George Gr. Cantacuzino	: 22 decembrie 1904 - 12 martie 1907.
Dimitrie A. Sturdza	: 12 martie 1907 - 27 decembrie 1908.
Ion I.C. Brătianu (1864-1927)	: 27 decembrie 1908 - 4 martie 1909.
Ion I.C. Brătianu	: 4 martie 1909 - 28 decembrie 1910.
Petre P. Carp	: 29 decembrie 1910 - 28 martie 1912.
Titu Maiorescu (1840-1917)	: 28 martie - 14 octombrie 1912.
Titu Maiorescu	: 14 octombrie 1912 - 31 decembrie 1913.
Ion I.C. Brătianu	: 4 ianuarie 1914 - 11 decembrie 1916.
Ion I.C. Brătianu	: 11 decembrie 1916 - 26 ianuarie 1918.
Alexandru Averescu (1859-1938)	: 29 ianuarie - 27 februarie 1918.
Alexandru Marghiloman (1854-1925)	: 5 martie - 24 octombrie 1918.
Constantin Coandă (1857-1932)	: 24 octombrie - 29 noiembrie 1918.
Ion I.C. Brătianu	: 29 noiembrie 1918 (st. v.) - 27 sept. 1919 (st. n.).
Arthur Văitoianu (1864-1957)	: 27 septembrie - 1 decembrie 1919.
Alexandru Vaida-Voievod (1872-1950)	: 1 decembrie 1919 - 13 martie 1920.
Alexandru Averescu	: 13 martie 1920 - 17 decembrie 1921.
Take Ionescu (1858-1922)	: 17 decembrie 1921 - 17 ianuarie 1922.
Ion I.C. Brătianu	: 19 ianuarie 1922 - 27 martie 1926.
Alexandru Averescu	: 30 martie 1926 - 4 ianuarie 1927[1].
Barbu Ştirbei (1872-1946)	: 4 - 20 iunie 1927.
Ion I.C. Brătianu	: 21 iunie - 24 noiembrie 1927[2]; **Vintilă Brătianu** (1867-1930): 24 noiembrie 1927 - 3 noiembrie 1928.
Iuliu Maniu (1873-1953)	: 10 noiembrie 1928 - 7 iunie 1930.
Gheorghe G. Mironescu (1874-1949)	: 7 - 12 iunie 1930.
Iuliu Maniu	: 13 iunie - 8 octombrie 1930.
Gheorghe Gh. Mironescu	: 10 octombrie 1930 - 17 aprilie 1931.
Nicolae Iorga (1871-1940)	: 18 aprilie 1931 - 31 mai 1932.
Alexandru Vaida-Voievod	: 6 iunie - 20 octombrie 1932.
Iuliu Maniu	: 20 octombrie 1932 - 12 ianuarie 1933.
Alexandru Vaida-Voievod	: 14 ianuarie - 9 noiembrie 1933.
Ion G. Duca (1879-1933)	: 14 noiembrie - 29 decembrie 1933[3]; **Constantin Angelescu** (1869-1948): 29 decembrie 1933 - 3 ianuarie 1934.
Gheorghe Tătărescu (1886-1957)	: 5 ianuarie 1934 - 18 noiembrie 1937.
Gheorghe Tătărescu	: 18 noiembrie - 28 decembrie 1937.
Octavian Goga (1881-1938)	: 29 decembrie 1937 - 10 februarie 1938.
Miron Cristea (1868-1939)	: 10 februarie - 30 martie 1938.
Miron Cristea	: 30 martie 1938 - 1 februarie 1939.
Miron Cristea	: 1 februarie - 7 martie 1939[4]; **Armand Călinescu** (1893-1939): 7 martie - 21 septembrie 1939[5]; **Gheorghe Argeşanu** (1883-1940): 21 - 28 septembrie 1939.
Constantin Argetoianu (1871-1952)	: 28 septembrie - 23 noiembrie 1939.
Gheorghe Tătărescu	: 24 noiembrie 1939 - 4 iulie 1940.
Ion Gigurtu (1886-1959)	: 4 iulie - 4 septembrie 1940.
Ion Antonescu (1882-1946)	: 6 - 14 septembrie 1940.
Ion Antonescu	: 14 septembrie 1940 - 27 ianuarie 1941.
Ion Antonescu	: 27 ianuarie 1941 - 23 august 1944.
Constantin Sănătescu (1885-1947)	: 23 august - 4 noiembrie 1944.
Constantin Sănătescu	: 4 noiembrie - 6 decembrie 1944.
Nicolae Rădescu (1876-1953)	: 6 decembrie 1944 - 28 februarie 1945.
Petru Groza (1884-1958)	: 6 martie 1945 - 30 decembrie 1947.
Petru Groza	: 30 decembrie 1947 - 13 aprilie 1948.
Petru Groza	: 13 aprilie 1948 - 2 iunie 1952.

---

[1] În perioada 10 august - 14 noiembrie 1926, ad-interim a fost *C. Coandă*.
[2] Decesul lui I.I.C. Brătianu l-a adus în fruntea cabinetului pe Vintilă I.C. Brătianu.
[3] După asasinarea lui I.G. Duca, președinte al Consiliului de Miniștri a fost numit C. Angelescu.
[4] După moartea lui Miron Cristea, președinte al Consiliului de Miniștri a fost numit Armand Călinescu.
[5] După asasinarea lui Armand Călinescu de către o „echipă a morții" legionară, președinte al Consiliului de Miniștri a fost numit g-ral Gh. Argeşanu.

Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901-1965)	: 2 iunie 1952 - 3 octombrie 1955.
Chivu Stoica (1900-1976)	: 3 octombrie 1955 - 19 martie 1957.
Chivu Stoica	: 19 martie 1957 - 21 martie 1961.
Ion Gheorghe Maurer (n. 1902)	: 21 martie 1961 - 18 martie 1965.
Ion Gheorghe Maurer	: 18 martie - 21 august 1965.
Ion Gheorghe Maurer	: 21 august 1965 - 9 decembrie 1967.
Ion Gheorghe Maurer	: 9 decembrie 1967 - 13 martie 1969.
Ion Gheorghe Maurer	: 13 martie 1969 - 28 martie 1974.
Manea Mănescu (n. 1916)	: 28 martie 1974 - 18 martie 1975.

Prim-miniștri ai guvernului

Manea Mănescu	: 18 martie 1975 - 30 martie 1979.
Ilie Verdeț (n. 1925)	: 30 martie 1979 - 29 martie 1980.
Ilie Verdeț	: 29 martie 1980 - 21 mai 1982.
Constantin Dăscălescu (n. 1923)	: 21 mai 1982 - 28 martie 1985.
Constantin Dăscălescu	: 29 martie 1985 - 22 decembrie 1989.
Petre Roman (n. 1946)	: 26 decembrie 1989 - 28 iunie 1990[1].
Petre Roman	: 28 iunie 1990 - 26 septembrie 1991.
Theodor Stolojan (n. 1943)	: 16 octombrie 1991 - 13 noiembrie 1992.
Nicolae Văcăroiu (n. 1943)	: 13 noiembrie 1992 -

[1] Guvern provizoriu.

Documentar realizat de dr. Ion MAMINA

fundația culturală magazin istoric

UN PRIM PAS

„Într-o seară de toamnă, potrivită pentru mărturisiri și proiecte, cîțiva oameni de inimă din Urziceni s-au întîlnit într-un lăcaș de cultură, unde au vorbit cu însuflețire despre prezentul și viitorul cultural al orașului.

Prima activitate proiectată a fost realizarea unei întîlniri cu redactori și colaboratori ai cunoscutei publicații de specialitate Magazin istoric..., **în ziua de 1 Decembrie 1992, o zi mare pentru românii de pretutindeni".**

...Și această întîlnire dintre redacția noastră și iubitorii de istorie din Urziceni s-a realizat în ziua cînd se împlineau 74 de ani de la Marea Unire.

În sala Casei de cultură a sindicatelor, dl. prof. Ion Dumitriu-Snagov, apreciat și statornic colaborator al revistei, membru fondator al Fundației Culturale Magazin Istoric, împreună cu redactorii noștri Marian Ștefan și Ioan Lăcustă, au purtat cu cei prezenți la întîlnire (elevi, cadre didactice, militari, veterani de război, oameni de cultură) un susținut și cald dialog. Temele abordate? Istoria Marii Uniri, trecutul orașului Urziceni și al altor localități ialomițene, conținutul revistei noastre și mai buna ei difuzare în mijlocul celor pasionați de istorie, dar și proiectele de viitor ale Fundației și o mai strînsă colaborare cu cititorii și prietenii revistei, inițierea unor acțiuni comune și popularizarea Magazinului istoric **prin intermediul postului de radio local Campus. Cei prezenți au relevat sprijinirea unor elevi merituoși prin acordarea de burse ale Fundației Culturale Magazin Istoric.**

Întîlnirea noastră cu cititorii din Urziceni a coincis cu lansarea primului număr al primei publicații din istoria orașului, Magazin de Urziceni, **din care am reprodus și citatul din deschiderea acestor consemnări.**

În încheiere, să amintim și numele cîtorva dintre inimoasele noastre gazde: primarul orașului Ion Mitrică, **profesorii** Anatol Pavlovschi, Constantin Matei, I. Man, I. Tudorache, Cătălin Ciolca, **deputatul** Ion Dumitrescu, **notarul șef** Dan I. Laurențiu, **vice-primarul** Virgil Iliescu, **lt.col. aviator** Gh. Covașă, **directorul Casei de cultură orășenești** Nicolae Petrache.

Însuflețirea și interesul lor ne-au întărit convingerea că plecînd din Urziceni lăsam în urmă prima filială locală a Fundației Culturale Magazin Istoric, pe care o dorim o permanență a noastră în viața spirituală a acestor minunați iubitori de cultură.

DIALOG CU CITITORII

Mulţumim tuturor celor care, din ţară sau din străinătate, ne-au felicitat cu prilejul Anului Nou 1993, **trimiţîndu-ne gîndurile lor bune, de statornică preţuire pentru istorie şi pentru revista noastră, exprimîndu-şi dorinţa de a ne sprijini, moral şi material, în aceste dificile confruntări economico-financiare prin care trece** Magazin istoric, **la fel ca, de altfel, întreaga presă.**

Ne exprimăm speranţa, şi cu acest prilej, că vom găsi mai departe în dvs., stimaţi cititori, aliaţi şi sprijinitori de nădejde în eforturile noastre de a menţine revista aşa cum, lună de lună, v-am oferit-o: interesantă, atractivă — o carte îndrăgită de istorie.

DIN FRANŢA

Semnalăm că a apărut la Arles (Franţa) în decembrie 1990 lucrarea Réflexions et témoignages sur l'histoire et la civilisation roumaine **de ALEXANDRU IOAN FLORESCU.**

Autorul, motivat de o profundă legătură cu ţara noastră, se adresează unui public francez mediu, neinformat sau dezinformat asupra României. El încearcă cu maximă conciziune şi dintr-un punct de vedere obiectiv să trateze istoria ţării noastre din cele mai vechi timpuri pînă în 1990.

Lucrarea are 36 de pagini şi 3 anexe.

FUNDAŢIE

La 4 iunie 1992 s-a constituit Fundaţia „Mănăstirea Dealu şi Curtea Domnească", înregistrată la Judecătoria Tîrgovişte la 12 iunie 1992.

Fundaţia are ca scop sprijinirea materială a mănăstirii Dealu şi a Curţii Domneşti din Tîrgovişte, în vederea conservării, întreţinerii şi dezvoltării acestor aşezăminte, precum şi a altor monumente istorice şi de cultură din jud. Dîmboviţa.

Preşedinte în exerciţiu este dl. ing. H. Vasilescu, **vicepreşedinte dl. prof.** Gh. Bulei, **iar monahia** Spiridona **este secretarul Fundaţiei.**

Sediul Fundaţiei este la mănăstirea Dealu.

RĂSPUNS

În legătură cu scrisoarea d-nei FLORICA COSTEA, din Bucureşti, **publicată în cadrul acestei rubrici sub titlul** Istorie încă vie şi dureroasă **(nr. 10/1992), primim următorul răspuns din partea DIRECŢIEI EVIDENŢA POPULAŢIEI din cadrul Ministerului de Interne — Inspectoratul General al Poliţiei:** În legătură cu scrisoarea doamnei **FLORICA COSTEA** privind cetăţenii români născuţi în localităţi care au aparţinut României iar în actele de identitate şi certificate de naştere la rubrica locul naşterii s-a trecut denumirea localităţii şi ţara U.R.S.S.

Vă comunicăm că Inspectoratul General al Poliţiei împreună cu Departamentul Administraţiei Publice Locale au luat măsuri prin organele teritoriale corespondente ca persoanelor aflate în situaţia menţionată să li se elibereze la cerere noi certificate de naştere şi acte de identitate în care la rubrica locul naşterii să se înscrie în loc de ţara U.R.S.S. denumirea statului pe teritoriul căruia se află în prezent localitatea în care s-au născut. În acest sens au fost transmise indicaţii serviciilor stare civilă şi autoritate tutelară din cadrul consiliilor judeţene precum şi sérviciilor evidenţa populaţiei din cadrul inspectoratelor judeţene de poliţie.

PAŞTI 1944

Pe marginea notei Nu la 24 august, ci la 7 mai 1944, **din cadrul rubricii** Dialog cu cititorii **din nr. 10/1992, colaboratorul nostru NICULAE KOSLINSKI, din** Bucureşti, **face următoarele precizări:** Duminica de Paşti în 1944 a fost la 16 aprilie şi nu la 7 mai. La 16 aprilie nu a fost bombardat Bucureştiul ci oraşele Braşov, Turnu Severin, Bacău şi Galaţi.

Duminică 7 mai s-a bombardat cartierul Parcul Filipescu — Roma — Gr. Alexandrescu (atunci a ars pînă la temelii casa din str. Gr. Alexandrescu 82 unde locuia tatăl meu, care nu era în Bucureşti).

Clădirea Cartea Românească a fost lovită într-un bombardament de noapte cînd convoiul de bombe a lovit şi Universitatea (6 pe 7 mai sau 7 pe 8 mai).

Bombardamente de noapte au mai fost la Bucureşti la 2/3 iulie, 27/28 iulie şi 9/10 august. Datele sînt luate din comunicatele militare oficiale zilnice (publicate în presă) ale M.St.M.

Aceeaşi precizare în legătură cu ziua de Paşti 1944 ne-a fost trimisă şi de dl. colonel (r) NICOLAE DICU, tot din Bucureşti.

S-AR FI PUTUT „CU UN CEAS MAI DEVREME"

Dr. GHEORGHE TUŢUI, din Bucureşti: Deosebit de importante pentru toţi cititorii revistei sînt documentele prin care se restabilesc adevăruri ascunse sau denaturate despre evenimentele istorice din vara anului 1944, acţiune pe care o continuaţi şi în nr. 8 din acest an. Mă refer la documentul publicat în p. 3 — Mandatul acordat la 17 august 1944 de Blocul Partidelor Democrate generalului Aurel Aldea. Succintul comentariu care însoţeşte documentul ridică noi probleme în faţa cercetării istorice româneşti. Astfel, afirmaţia dv. că motivele care au împiedicat realizarea misiunii generalului Aldea **nu sînt încă elucidate** mă îndeamnă să vă sugerez ca, pentru o apreciere mai completă a acestui moment, să luaţi în considerare referirile pe care liderul liberal Gh. Tătărescu le face cu prilejul Congresului P.N.L. din iulie 1945, iar, ca o completare, şi disputa, pe aceeaşi temă, purtată în şedinţa Consiliului de Miniştri din 15-16 septembrie 1944 între Lucreţiu Pătrăşcanu, Iuliu Maniu şi C.I.C. Brătianu.

Referitor la împuternicirea dată de B.N.D. generalului Aurel Aldea, liderul P.N.L. aduce următoarele lămuriri: „Se hotărîse ca generalul Aldea [Aurel] să străbată liniile româneşti şi sovietice pentru a discuta în calitate de mandatar oficial condiţiile armistiţiului. Acest general trebuia să aibă o plenipotenţă scrisă. Actul a fost întocmit, dar a fost reţinut

DIALOG CU CITITORII

nu mai puţin de zece zile de către d. Maniu pentru... verificare! Cînd această gravă lucrare a fost terminată, era prea tîrziu; generalul nu mai putea pleca, fiindcă frontul românesc fusese sfărîmat".

În aceeaşi problemă, a tărăgănării luării deciziilor, acelaşi lider P.N.L. arată: „Era ziua de 25 martie 1944. Era după dezastrul german de la Uman... Am făcut atunci un demers direct pe lîngă Maiestatea Sa regele, cerînd convocarea unui Consiliu de coroană pentru a cerceta întreaga situaţiune a României şi a hotărî ieşirea ţării noastre din război... Consiliul de coroană n-a fost însă convocat. Nu voi mai stărui azi asupra cauzelor care au împiedicat convocarea lui. Mă voi mărgini numai a declara că aceiaşi oameni pe care ţara îi cunoaşte drept protagonişti permanenţi ai ezitării, ai amînării, ai derobării în conducerea treburilor publice, şi de data aceasta au ezitat, au amînat şi s-au derobat desigur spre marea nemulţumire şi tristeţe a Maiestăţii Sale regelui, care ar fi dorit să sfarme cu un ceas mai curînd jugul german. S-a sabotat astfel ieşirea României din război la această epocă..." **(Drapelul,** an II, nr. 158, din 3 iulie 1945).

COMPLETĂRI, PRECIZĂRI

În ultimul timp am primit mai multe scrisori cuprinzînd precizări şi unele completări pe marginea articolelor publicate în cîteva recente numere ale revistei.

CREŢU MIHALACHE, din Constanţa: Ca cititor asiduu al revistei, îmi permit să semnalez unele greşeli strecurate în nr. 7/1992. Astfel, la p. 17, Brocelinde trebuie scris corect **Broceliande;** la p. 66, Expoziţia universală de la Paris a fost în **1889,** nu în 1888.

MARICA IVAN, din com. Ilva Mică, jud. Bistriţa Năsăud: În nr. 6/1992, p. 45, dintr-o eroare, dr. Petru Groza apare ca preşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale, în loc de **preşedinte al Consiliului de Miniştri.**

Nu, nu este o eroare, începînd din 2 iunie 1952, dr. Petru Groza era, într-adevăr, preşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale, funcţia de preşedinte al Consiliului de Miniştri fiind preluată de către Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Dr. ing. I. MINCU, din Bucureşti: În articolul semnat de dl. Grigore Olimp Ioan în nr. 8/1992, p. 7, s-au strecurat trei mici erori: Stelian Tănăsescu nu a fost director, ci ministru adjunct însărcinat cu problemele administrative; n-a făcut o călătorie de studii în U.R.S.S., ci a fost internat într-un sanatoriu din Moscova pentru tratament; n-a dispărut fără urmă, ci s-a sinucis din cauza unor probleme de ordin personal.

COPERTE

Eleva OANA CREŢU GHEORGHIU, din Bucureşti, **statornică cititoare şi admiratoare a revistei noastre, ne scrie între altele şi despre frumoasa compoziţie a copertelor 1 - 4 din noiembrie 1992. Dragă Oana, îţi mulţumim pentru aprecieri şi îţi transmitem că această machetă artistică a fost realizată de cunoscutul profesor arhitect Ascanio Damian.**

HERCULANE, 1924

Din Cîmpina, **dl. DAN PĂTRAŞCU ne scrie:** Sînt unul din pasionaţii cititori ai revistei dvs. nefiind prima dată cînd vă scriu. Văzînd că în nr. 1/1991 aţi publicat o carte poştală din 1915, m-am gîndit că vă pot trimite şi eu una cu valoare documentar-istorică, reprezentînd o imagine a staţiunii Băile Herculane din 1924. Bineînţeles, mai am şi alte ilustrate cam tot atît de vechi. Eu vă doresc multă sănătate şi mult succes în activitatea dvs.

Mulţumim şi aşteptăm, în continuare şi alte ilustrate-document.

CERERI ŞI OFERTE

VALERIU GORUNESCU, str. Peştera Scărişoara, nr. 2, et. I, ap. 5, Bucureşti, **oferă colecţia completă.**

MAGDALENA TUDORAN, str. Tîrgu Neamţ, nr. 6, bl. D 10, sc. C, ap. 24, Bucureşti, **oferă colecţia 1967-1985.**

ŞTEFAN BUNEA, str. Retezat, nr. 16, Timişoara, **solicită: nr. 12/1971; 1/1972; 2/1973; 6/1975; 2,7/1976; 5,7/1977; 1,5/1978; 5/1990; 2/1991.**

RADU TUDOR, str. Vlad Ţepeş, nr. 4, Craiova, **solicită: nr. 7/1990.**

TEODOR NAPU, com. Petreştii de Jos, nr. 15, jud. Cluj, **solicită: nr. 1-9/1967; 10-12/1974; 8, 9/1975; 11/1977; 3,4,7,8, 11/1978; 10, 11/1979; 2/1982; 10/1988; 1, 9, 12/1990; 1/1992.**

IONEL V. JAMPA, str. Ana Ipătescu, nr. 40, Sibiu, **solicită: nr. 7/1990; oferă: nr. 10, 11/1983; 4-6/1984; 3/1985; 5, 6, 8, 10, 11/1986; 7/1987; 9, 10/1988; 4, 5, 10/1989.**

DUMITRU V. VRÂNĂU, str. Izvoarelor, nr. 15, Sîngiorz Băi, jud. Bistriţa Năsăud, **oferă colecţia completă.**

IOSIF ADAMETZ, str. Alunelului, nr. 1, ap. 3, Bucureşti, **oferă: nr. 3/1970; 3, 6, 7, 10/1973; 2, 4, 9, 11/1974; 8/1975; 10/1976; 5, 7, 8/1977; 7/1978; 3/1979; 8/1980; 1/1982.**

PARASCHIV COMĂNESCU, bd. Griviţa, nr. 107, ap. 4, Braşov, **solicită: nr. 3/1991.**

IOAN DAMIAN, str. Dumbrăveni, bl. 64, ap, 16, Sighişoara, **solicită: nr. 7/1989; 12/1990; oferă: nr. 4, 6/1969; 8/1972; 7/1975; 8/1976; 11/1989; 2, 3/1990; 8/1991.**

CONTENTS (Romanian History) **G. Uscătescu** The Prospect of the Principalities Union from 1859 • **Al. Papadopol-Calimah** Recollections from Cuza's Time • **D. Berindei, M. Dogaru** The Arms of Modern Romania • **R.R. Florescu** General I.E. Florescu (1819-1893) • **G. Ştrempel** D.A. Sturdza — Politician and Academician (II) • **G.T. Kirileanu** 1921-1922. Librarian in the Royal Palace (VIII) • **C.C. Giurescu** Moldavian Boroughs between Pruth and Dniester (X) • Moscow 1945-1947. Iorgu Iordan: Diplomatic Reports (II) • **Gh. Ţuţui** Gh. Tătărescu — a Partner cheatted by the Communists • **I. Dumitriu-Snagov** Three Popes in a Fresco at the Snagov Monastery • **J. F. Harrington, B. J. Courtney** The Sixties. Bucharest-Washington behind closed Doors • **D. Hincu** 1920-1928. Romanian-German Relations • **R.R. Rosetti** Rosetti, A War Lord from the XVIIIth Century • **M. Ştefan** Pamfil Şeicaru — Papers passed by the Censor (1943-1944) • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **G. Uscătescu** La perspective de l'Union des Principautés en 1859 • **Al. Papadopol-Calimah** Mémoires du temps de Cuza • **D. Berindei, M. Dogaru** Les armoiries de la Roumanie moderne • **R.R. Florescu** Le général I.E. Florescu (1819-1893) • **G. Ştrempel** D.A. Sturdza — l'homme politique et l'académicien (II) • **G.T. Kirileanu** 1921-1922. Bibliothécaire au Palais Royal (VIII) • **C.C. Giurescu** Villes moldaves entre Pruth et Dniester (X) • Moscou 1945-1947. Iorgu Iordan: rapports diplomatiques (II) • **Gh. Ţuţui** Gh. Tătărescu — un partenaire trompé par les communistes • **I. Dumitriu-Snagov** Trois papes peints au monastère de Snagov • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Les années '60. Bucarest-Washington. Derrière les portes closes • **D. Hincu** 1920-1928. Relations roumano-allemandes • **R.R. Rosetti** Chef des armées Rosetti (XVIII s.) • **M. Ştefan** Pamfil Şeicaru — articles censurés (1943-1944) • A Bucarest, il y a 50 ans

Содержание (Румынская история) **Г. Ускэтеску** Перспективы Воссоединения Румынских Княжеств в 1859 г • **Ал. Пападопол-Калимах** Воспоминания времён Куза • **Д. Бериндей, М. Догару** Гербы современной Румынии • **Р. Р. Флореску** Генерал И. Е. Флореску (1819—1893) • **Г. Штремпел** Д. А. Стурдзэ — политический деятель и академик (II) • **Г. Т. Кириляну** 1921—1922. Библиотекарь в Королевском Дворце (VIII) • **К. К. Джуреску** Ярмарки, города и крепости между Прутом и Днестром (X) • **Москва 1945—1947. Йоргу Йордан:** дипломатические доклады (II) • **Г. Цуцуй** Г. Тэтэреску — Обманутый коммунистами партнер • **И. Думитриу-Снагов** Три римских папы, изображенных в монастыре Снагов • **Дж. Ф. Харрингтон, Б. Дж. Кэртней** 60-ые годы: Бухарест — Вашингтон. Позади закрытых дверей • **Д. Хынку** 1920—1928. Румыно-германские отношения • **Р. Р. Россетти** Гетман Россетти (XVIII в.) • **М. Штефан** Памфил Шейкару — статьи, подвергающиеся цензуре (1943—1944) • **В Бухаресте, 50 лет назад**

INHALT (Rumänische Geschichte) **G. Uscătescu** Überblick auf die Fürstentümer-Vereinigung von 1859 • **Al. Papadopol-Calimah** Die Cuza-Epoche. Erinnerungen • **D. Berindei, M. Dogaru** Die Wappen des modernen Rumänien • **R.R. Florescu** General I.E. Florescu (1819-1893) • **G. Ştrempel** D.A. Sturdza — Politiker und Mitglied der Akademie (II) • **G.T. Kirileanu** 1921-1922. Bibliothekar im königlichen Palast (VIII) • **C. C. Giurescu** Dörfer, Städte und Festungen zwischen Prut und Dniester (X) • Moskau 1945-1947. Iorgu Iordan: diplomatische Berichte (II) • **Gh. Ţuţui** Gh. Tătărescu — ein betrogener Partner der Kommunisten • **I. Dumitriu-Snagov** Drei Päpsten-Gemälde im Kloster Snagov • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Die 60-er Jahre. Bukarest-Washington. Hinter der geschlossenen Türen • **D. Hincu** 1920-1928. Deutsch-rumänische Beziehungen • **R.R. Rosetti** Der Befehlhaber Rosetti (XVIII Jhrdt.) • **M. Ştefan** Pamfil Şeicaru — zensurierte Artikeln (1943-1944) • In Bukarest vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) **G. Uscătescu** La perspectiva de la Unión de los Principados, de 1859 • **Al. Papadopol-Calimah** Recuerdos de los tiempos de Cuza • **D. Berindei, M. Dogaru** Los escudos de la Rumania moderna • **R.R. Florescu** El general I.E. Florescu (1819-1893) • **G. Ştrempel** D.A. Sturdza — hombre político y académico (II) • **G.T. Kirileanu** 1921-1922. Bibliotecario en el Palacio Real (VIII) • **C.C. Giurescu** Pueblos, ciudades y fortalezas entre Prut y Nistru (X) • Moscú 1945-1947. Iorgu Iordan: Informes diplomáticos (II) • **Gh. Ţuţui** Gh. Tătărescu — un socio engañado por los comunistas • **I. Dumitriu-Snagov** Tres papas pintados en el monasterio de Snagov • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Los años '60. Bucarest — Washington. Detrás de las puertas cerradas • **D. Hincu** 1920-1928. Relaciones rumano-alemanas • **R.R. Rosetti** El comandante Rosetti (XVIII s.) • **M. Ştefan** Pamfil Şeicaru — artículos censurados (1943-1944) • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57, Piaţa Presei Libere, nr. 1, Sectorul 1, Bucureşti, telex: 11995, 11034, fax: 0040-1-3129432

Abonamentul pe un an — 60 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

ISSN 0541-88IX

Lei 150

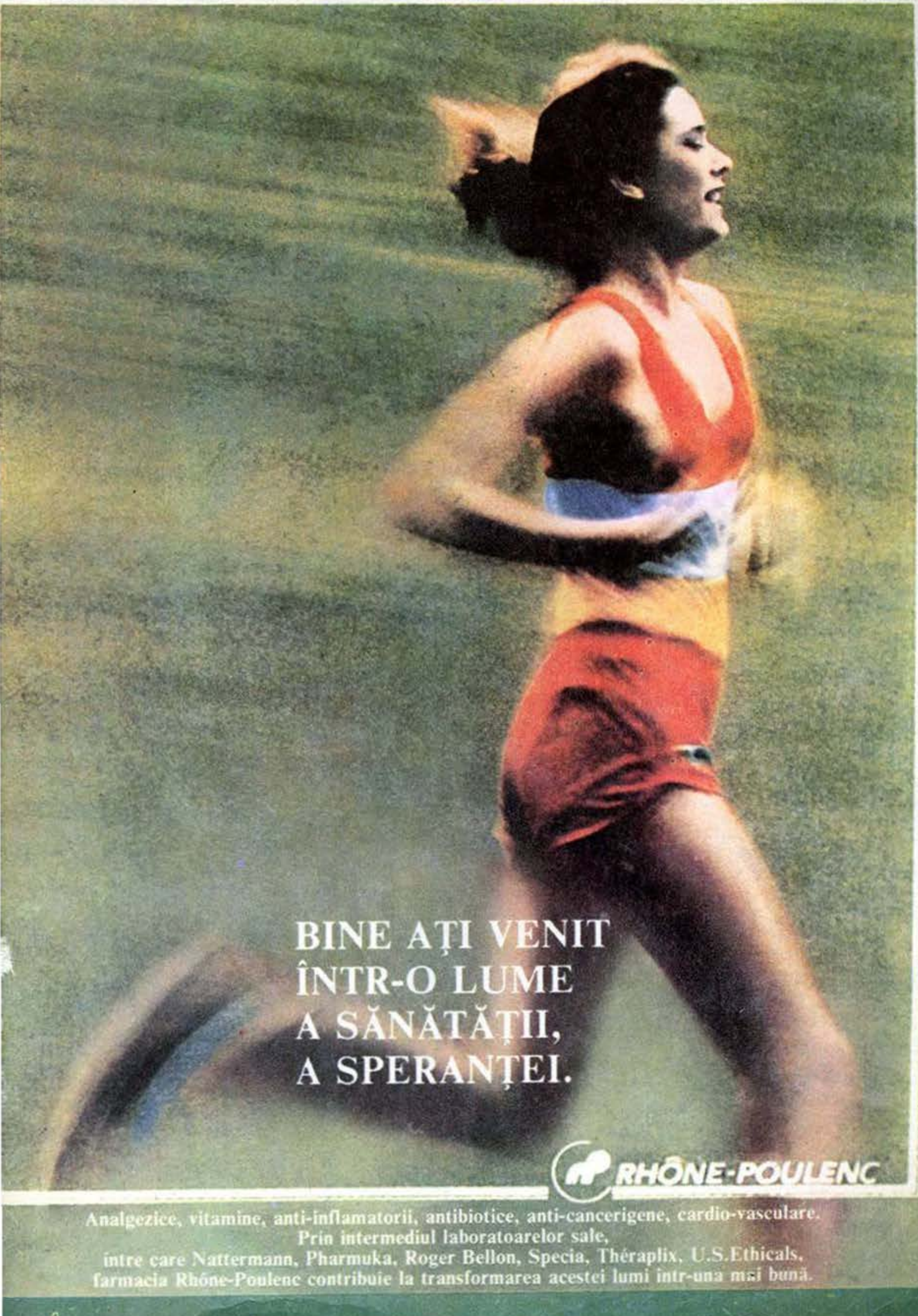
BINE AȚI VENIT
ÎNTR-O LUME
A SĂNĂTĂȚII,
A SPERANȚEI.
RHÔNE-POULENC
Analgezice, vitamine, anti-inflamatorii, antibiotice, anti-cancerigene, cardio-vasculare.
Prin intermediul laboratoarelor sale,
intre care Nattermann, Pharmuka, Roger Bellon, Specia, Théraplix, U.S.Ethicals,
farmacia Rhône-Poulenc contribuie la transformarea acestei lumi intr-una mai bună.

magazin istoric